

Voorstel voor een duurzaamheidsbarometer voor de kust

Projectleider:
Coördinatiepunt voor Geïntegreerd Beheer van Kustgebieden

Projecthouder:
Ecolas

Voorstel voor een Duurzaamheidsbarometer voor de Kust

**In opdracht van:
Coördinatiepunt voor Geïntegreerd Beheer
van Kustgebieden**

Juni 2003

Deze publicatie dient als volgt geciteerd te worden:

Anon. (2003). Voorstel voor een duurzaamheidsbarometer voor de kust. Environmental Consultancy and Assistance (ECOLAS): Antwerpen, Belgium. xi, 45 + annexes pp.

Meer informatie:

Coördinatiepunt voor Geïntegreerd Beheer van Kustgebieden

P/a VLIZ

Vismijn

Pakhuizen 45-52

B-8400 Oostende, Belgium

Tel. +32-(0)59-34 21 47

Fax. +32-(0)59-34 21 31

E-mail: kathy.belpaeme@west-vlaanderen.be

www.kustbeheer.be

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze ook zonder voorafgaandelijk schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voorwoord

Hoe is het gesteld met de tewerkstelling in het kusttoerisme en de visserij, hoeveel natuur blijft nog over aan onze kust, verandert de bevolkingsstructuur van de kustbewoners, zijn er nu meer of minder olieverontreinigingen op zee? Allemaal zeer interessante vragen die ons nieuwsgierig maken naar de toestand van de kust en zee.

Om te weten wat de evoluties zijn aan de kust, moeten we bepaalde ontwikkelingen kunnen opvolgen, moeten we weten van welke beginpositie we starten en moeten we bovendien liefst weten waar het beleid wil uitkomen.

Er is nood aan een meetinstrument dat kan aangeven wat het succes is van kustbeheer, dat de complexe relatie die bestaat tussen een gezond kustecosysteem, menselijke activiteiten, socio-economische voorwaarden en beleidsbeslissingen eenvoudig voorstelt en dat het beleid kan ondersteunen.

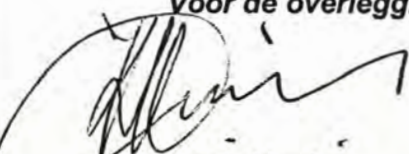
Als antwoord op de vraag naar informatie kan een barometer opgesteld worden. Als die barometer ook nog eens de duurzame ontwikkeling in een streek opvolgt, dan hebben we een duurzaamheidsbarometer. Dit was één van de prioriteiten van de partners van het Coördinatiepunt voor Geïntegreerd Beheer van Kustgebieden. De overleggroep Geïntegreerd Beheer van Kustgebieden stond in voor de opvolging van de studie.

Het rapport is een vervolg op de studie "Op weg naar duurzaamheidsindicatoren voor het kustgebied" die in 2001 werd uitgevoerd in opdracht van de Afdeling Waterwegen Kust, van de administratie Waterwegen en Zeewezen van het ministerie van de Vlaamse gemeenschap.

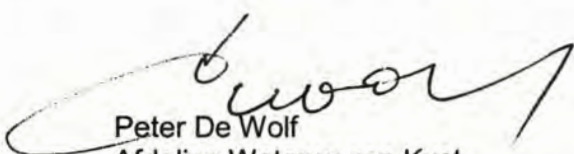
Met deze duurzaamheidsbarometer hopen we ook het bewustzijn over de thema's die samenhangen met het duurzaam beheer van de kust te verhogen. Voorliggend rapport verschilt van de vele bestaande indicatorsets in de zin dat er niet enkel ecologische indicatoren, maar ook economische en sociale werden meegenomen. De drie pijlers van duurzame ontwikkeling zijn dus vertegenwoordigd. Ook bijzonder is dat de set van indicatoren die in dit rapport werden uitgediept, tot stand kwam dank zij een aantal interactieve workshops, waarin verschillende kustactoren konden aangeven welke aandachtspunten, parameters en indicatoren voor hen belangrijk zijn.

De indicatorset is een dynamisch instrument, en ongetwijfeld zal het gebruik ervan nieuwe vragen oproepen of aanvullingen suggereren. We geven de barometer dan ook de kans te groeien en zullen hem na evaluatie bijstellen. De resultaten van deze studie, de verzamelde data en alle achterliggende informatie wordt verzameld in een databank en zal via internet voor iedereen beschikbaar worden gesteld.

Voor de overleggroep Geïntegreerd Beheer van Kustgebieden, de voorzitters

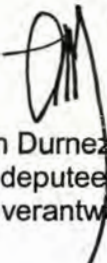

Jean-Louis Herrier
AMINAL - Afdeling Natuur

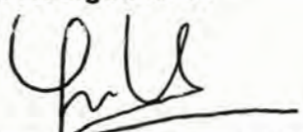

Peter De Wolf
Afdeling Waterwegen Kust

Voor het Coördinatiepunt Geïntegreerd Beheer van Kustgebieden

Jan Durnez
Gedeputeerde Provincie West-Vlaanderen
en verantwoordelijke projectleider

Jan Mees
Directeur Vlaams Instituut voor de Zee

Samenvatting:

Voorstel voor een duurzaamheidsbarometer voor de kust

De kust: kwestie van evenwicht

Een duurzaam beheer van onze kust. Dat is de finale doelstelling. Een beheer dat rekening houdt met toeristische en andere economische belangen, waarin sociale bekommernissen en een aangename woon- en leefomgeving hun plaats vinden, en waarbij recht wordt gedaan aan de unieke natuur en het culturele patrimonium. Om dit te kunnen verwezenlijken is een gezamenlijke toekomstvisie nodig, van waaruit men de ontwikkeling aanstuurt en die het mogelijk maakt strategische doelstellingen op lange termijn te formuleren. Eén van de manieren om een complexe materie als duurzame ontwikkeling van de kust beheersbaar te maken en te concretiseren in hanteerbare gegevens, is de ontwikkeling van een set van indicatoren.

Een indicator een maat (gegeven/getal/waarde/...) die een belangrijk fenomeen beschrijven en die toelaat om de stand van zaken van een toepassingsgebied weer te geven. Wie wil nagaan of het kustgebied evolueert in de richting van duurzaamheid, kan een set van indicatoren samenstellen die op regelmatige basis bijgehouden wordt en die de evolutie naar (of weg van) duurzaamheid in kaart brengt.

In het voortraject werkte het Centrum voor Duurzame Ontwikkeling (CDO, Universiteit Gent) tussen maart en augustus 2001 aan een voorzet van wat duurzame ontwikkeling voor de kust zou kunnen inhouden (visie) en welke indicatoren nuttig en bruikbaar kunnen zijn om na te gaan of het gebied ook in de gewenste richting evolueert. Hierbij werd intensief overlegd met tientallen ambtenaren uit provinciale en Vlaamse administraties.

Voor een duurzame ontwikkeling van de kust worden door het CDO zes prioriteiten naar voren geschoven die als gelijkwaardig beschouwd worden: kwaliteitsverbetering van de woon- en leefomgeving, behoud en versterking van sociaal-cultureel kapitaal, verbetering van het milieu en de natuur, versterking van het economisch weefsel, ondersteuning van toerisme en recreatie, doorvoering van een bestuurlijke vernieuwing.

Verdere uitwerking

Als vervolg op dit voortraject kreeg de voorliggende studie als opdracht

- het uitwerken van een aangepaste selectielijst gestoeld op maatschappelijke toetsing
- het uitwerken van een uitgebreide fiche van elk van de finaal geselecteerde indicatoren
- het scheppen van een kader voor het opstellen van een databank voor de indicatoren
- het verzamelen van de gegevens voor de geselecteerde indicatoren

Indicatoren als beleidsondersteuning en communicatiemiddel

Een zeer uitgebreide lijst van indicatoren maakt het in principe voor alle geïnteresseerden mogelijk strategisch relevante evoluties aan de kust in detail op te volgen. Door de omvang geeft dergelijk uitgebreide lijst echter geen overzichtelijk beeld van de duurzaamheid aan de kust en leent hij zich ook niet voor communicatie met een ruimer publiek. Daarom werd er uit de uitgebreide basislijst ook een selectielijst gedistilleerd die als 'uithangbord' kan functioneren, waarop het beleid zich prioritair moet richten, waarmee gecommuniceerd wordt en waarop de inspanningen qua dataverzameling zich concentreren.

Doel was om te komen tot een uitgewerkte set van een 20-tal indicatoren. De uitgebreide lijst werd met vertegenwoordigers van de administratie en van het maatschappelijk middenveld kritisch geanalyseerd tijdens twee workshops (7 juni 2002 en 20 januari 2003). De resultaten van de workshops hebben de uiteindelijke indicatorset in belangrijke mate mee bepaald.

Er werden indicatoren gezocht binnen alle voor de kust relevante beleidsdomeinen: levenskwaliteit, milieu-kwaliteit, toerisme en recreatie, arbeidskwaliteit, transport en havens, natuurontwikkeling en natuurbeheer, cultureel erfgoed en immaterieel kapitaal, industrie en KMO's, gebruik van levende hulpbronnen, institutionele organisatie en beleid, maatschappelijke aandacht.

Voor elk van de te behandelen beleidsdomeinen werd gezocht naar indicatoren die de toekomstvisie in hanteerbaar cijfermateriaal vertalen.

Een set van 50 indicatoren werd weerhouden waarvan de deelnemers van mening zijn dat ze een de toekomstvisie voor de kust voldoende kunnen opvolgen.

Voor de top 20 -de twintig meest wenselijke- werden uitgebreide fiches opgemaakt en de gegevens verzameld – indien mogelijk voor meerdere jaren. De 20 geselecteerde indicatoren worden in onderstaande tabel opgesomd.

<i>De 20 geselecteerde indicatoren</i>
Werkloosheidsgraad
Tewerkstelling in toerisme
Aantal goede renovaties en restauraties
Verandering in tewerkstelling in de sectoren visserij en landbouw
Visstocks buiten veilige biologische limieten
Verhouding gestarte/failliete ondernemingen
Toegevoegde waarde per werknemer
Aantal samenwerkingsverbanden tussen overheden onderling en met privé-actoren inzake geïntegreerd kustzonebeheer
Inkomensspanning
Verouderingsgraad (bevolkingsstructuur)
Kwaliteit van de woning
Kwaliteit strandwater
Restafval
Aantal geobserveerde (olie)vervuilingen/vluchtuur
Oppervlakte kusteiigen habitat
Oppervlakte beschermd groengebied
Aandeel hoogtoegankelijke logiesinrichtingen
Ratio verblijfstoerisme/dagtoerisme
Verkeersdrukte (N motorvoertuigen) op de weg
Economische waarde van scheepvaart versus emissies schadelijke stoffen

Databank

Het rapport stel tevens de structuur voor van de databank waarin alle de gegevens - basisgegevens, maar ook alle achterliggende gegevens- worden bijgehouden. De databank zal verder zowel de ruwe data bevatten, als de berekende gegevens zoals weergegeven door de indicatorwaarde.

De duurzaamheidsbarometer zal raadpleegbaar zijn op internet.

Een barometer in beweging

De hier voorgestelde set van indicatoren is niet af. Een barometer is een dynamisch gegeven en het gebruik ervan zal leiden optimalisatie van dit beleidsondersteunend instrument.

English summary:

Proposal for a sustainability barometer for the coastal zone

The coastal area: finding the right balance

The final goal is a sustainable management of our coast. A management attaching importance not only to the needs of the tourist sector but also taking other economical interests into account, where social concerns and a pleasant environment are appreciated and the unique nature and cultural patrimony are safeguarded. To achieve this goal, common future perspectives, operating the development and sustaining the formulation of the long-term strategic objectives, are needed. The development of a set of indicators is one of the ways to control and to realise such a complex matter as sustainable coastal management.

An indicator is a measure (data/number/value/...) used to describe an important phenomenon as well as to reflect the actual state in a well-defined area. Someone willing to know whether the coastal area is evolving towards sustainability can put together a set of indicators, regularly kept up to date, that map out the evolution towards (or away from) sustainability.

In a preliminary study, the 'Centrum voor Duurzame Ontwikkeling' (CDO, University of Ghent, 2001) suggested an outline for what long-lasting management for the coastal area could mean (future vision document) and proposed a list of indicators which would be useful and efficient to check whether the area is indeed evolving in the desired direction. For this purpose dozens of civil servants both from provincial and Flemish administrations entered into intensive talks.

Finally, CDO put forward six equivalent priorities necessary to obtain a sustainable development of the coastal zone: quality improvement of living and housing environment, preserving and strengthening of the socio-cultural capital, improvement of environment and nature, strengthening of the economical texture, support of tourism and recreation, carry out governance renewal.

Further development

With reference to the initial research the assignment of the actual study was to:

- Develop an adjusted selection of the indicators founded on social reality;
- Develop a descriptive filing card for each of the indicators selected in the final phase;
- Create an outline in order to draw up the indicator database;
- Collect data for the 20 selected indicators.

Indicators as management support and communication device

An extensive list of indicators gives all those interested the possibility to observe in detail the strategically relevant evolutions at the coast. But through its size such an extensive list can not give a clear view on the coast's sustainability neither does it lend itself for communication purposes towards a large public. Therefore from this extensive list a smaller one was deduced so that it can be used as 'signboard' and but also as a directive for the management priorities, a communication tool as well as a basis on which efforts for data collection can be centred on.

The goal was to obtain an elaborated list of more or less 20 indicators. The extensive list was the object of critical analysis by civil servants and representatives of coastal actors gathered in two workshops (7 June 2002 and 20 January 2003). The results of these workshops were decisive for the final set of indicators.

In order to define the indicators, every for the coast important policy domain was studied: quality of life, quality of environment, tourism and recreation, quality of work, transport and ports, nature development and management, cultural heritage and immaterial capital, industry and SME, use of live resources, institutional organisation and management, social attention.

Through this study, indicators able to translate the future perspectives into manageable numerical data were sought for each particular domain.

Finally the participants drew up a list of 50 indicators that, in their opinion, can be used to observe in an efficient way the future perspective of the coastal zone.

For the top 20 – the 20 most representative – exhaustive filing cards have been set up and data, where possible over several years, have been gathered. These 20 indicators are brought together in the table beneath:

<i>The 20 selected indicators</i>
Degree of unemployment
Employment in the tourist sector
Number of good renovations and restorations
Change in employment in the sectors of fish and agriculture
Fish stocks out of the biological limits
Ratio of business started/bankrupt
Value added per employee
Number of collaboration agreements between administrations and/or private actors concerning integrated coastal zone management
Pressure on incomes
Degree of aging (population structure)
Housing quality
Bathing water quality
Domestic waste
Number of pollutions (oil) observed/hour flying time
Surface of typical seaside habitat
Surface of the protected green area
Number of accommodation with easy access
Ratio resident/non-resident tourism
Traffic pressure (N of motorised vehicles) on the road
Economic value of the shipping industry versus emission of toxic dust

Database

The report also describes the structure to be adopted by the database where all data, basic as well as background information, will be kept. The database will contain the raw data but also all calculated information used for the indicator value.

The barometer of sustainability of the coast will be consultable on the internet.

Barometer in motion

The set of indicators proposed in the document is of course non-exhaustive. A barometer being constantly in motion, its regular use will lead to optimise this policy instrument.

Compte-Rendu Français :

Proposition pour un baromètre pour la gestion durable du littoral

La côte: une question d'équilibre

Une gestion durable de notre côte, voilà la mission ultime. Une gestion qui tient compte tant des intérêts touristiques que des autres besoins économiques, qui prend en considération les soucis sociaux mais accorde également de la place à un habitat et un environnement harmonieux et où la nature et le patrimoine culturel uniques sont valorisés. Pour y arriver, il est impératif d'avoir une optique commune permettant de diriger le développement et de formuler des objectifs à long terme. Le développement d'une série d'indicateurs est une manière de contrôler et de concrétiser une matière aussi complexe que la gestion durable du littoral.

Un indicateur est une mesure (donnée/chiffre/valeur/...) décrivant un phénomène important et permettant de reproduire l'état des lieux dans un domaine d'application. Chaque personne désireuse de savoir si la zone côtière poursuit une évolution orientée vers la durabilité peut composer une série d'indicateurs qui, relevées à base régulière, dressent la carte de cette évolution allant vers cette durabilité (ou l'opposé).

Au préalable c'est le 'Centrum voor Duurzame Ontwikkeling' (CDO, Université de Gand) qui a donné l'impulsion, pendant la période mars-août 2001, en essayant de formuler une réponse aux questions: "Que peut contenir la notion développement durable pour notre côte?" (l'optique) et dès lors: "Quels sont les indicateurs adéquats pour vérifier si la zone évolue dans l'optique souhaitée?". Pour y arriver un dialogue intensif avec des dizaines de fonctionnaires des administrations provinciales ou flamandes s'est développé.

Finalement le CDO a avancé six priorités équivalentes nécessaires pour un développement durable de notre côte: amélioration de la qualité des conditions d'habitation et de notre environnement social, préservation et renforcement de notre capital socioculturel, amélioration de notre environnement et de la nature, renforcement du réseau économique, soutien du tourisme et de la récréation, renouvellement du niveau administratif.

Développement

La suite de l'étude consistait en:

- l'élaboration d'une sélection adaptée et basée sur la réalité sociale;
- l'élaboration d'une fiche détaillée des indicateurs retenus;
- la création d'un cadre permettant l'élaboration d'une base de données pour les indicateurs;
- la collection de données conformes aux indicateurs sélectionnés.

Indicateurs comme appui stratégique et moyen de communication

Une vaste liste d'indicateurs permet, en principe, à tous les intéressés de suivre en détail les évolutions d'importance stratégique de la côte. De par sa taille une telle liste ne donne guère une vue claire sur cette durabilité pour la côte et permet encore moins une communication vers le grand public. Dès lors, de cette vaste liste détaillée on a extrait une sélection pouvant fonctionner comme 'enseigne', comme directive prioritaire pour la gestion, comme moyen de communication et comme base pour la collecte de données.

Le but était d'obtenir une liste détaillée d'une vingtaine d'indicateurs. Pendant deux séances de travail (le 7 juin 2002 et le 20 janvier 2003) des représentants d'administrations ainsi que d'associations culturelles, sociales et autres ont analysé de façon critique la liste détaillée. Les conclusions de ces séances ont eu une grande influence sur la liste finale des indicateurs.

Chaque domaine d'action important pour la côte était le sujet de recherches pour arriver à la définition d'indicateurs: la qualité de vie, la qualité de l'environnement, le tourisme et la récréation, la qualité du travail, le transport et les ports, le développement et la gestion de la nature, le patrimoine culturel et le capital immatériel, l'industrie et les PME, l'usage de ressources vivantes, l'organisation institutionnelle et la politique, la vigilance sociale.

Chaque domaine d'action a été examiné afin d'y trouver des indicateurs pouvant traduire la vision de l'avenir en chiffres maniables.

Finalement, les participants ont retenu une liste de 50 indicateurs qui, à leurs avis, permettent de suivre de façon concluante la vision future de la côte.

Pour le top 20 – les vingt points les plus représentatifs – des fiches détaillées ont été dressées et des données, de préférence étendues sur plusieurs années, ont été rassemblées. Ci-après ce top 20 est repris dans un tableau:

<i>Les 20 indicateurs</i>
Taux de chômage
Emploi dans le secteur du tourisme
Nombre de bonnes rénovations et restaurations
Modification dans l'emploi pour les secteurs de la pêche et de l'agriculture
Stocks de poissons en dehors des limites biologiques sûres
Rapport entreprises débutantes/en faillite
Valeur ajoutée par employé
Nombre d'accords de coopération entre administrations et/ou avec des acteurs privés concernant la gestion intégrée de la zone côtière
Pression sur les revenus
Taux de vieillesse (structure de la population)
Qualité de l'habitation
Qualité de l'eau de baignade
Déchets ménagers
Nombre de cas de pollution (par l'huile) observé/heure de vol
Superficie de l'habitat propre à la côte
Superficie de la surface verte protégée
Part de logis facilement accessible
Rapport tourisme de séjour/tourisme d'un jour
Charge routière (N véhicules motorisés)
Valeur économique de la navigation versus l'émission de produits nocifs

Base de données

Le rapport décrit également la structure de la base de données et la façon dont tant les données de base que les données de fonds seront rassemblées. La base de données servira également à réunir les informations brutes tout comme les données calculées et reflétées par les indicateurs de valeur.

Le baromètre de la durabilité sera consultable sur internet.

Un baromètre fluctuant

La liste des indicateurs proposée dans ce document est non-exhaustive. En effet, un baromètre fluctue et une utilisation régulière servira à l'optimisation de cet instrument soutenant la gestion.

INHOUD

Voorwoord	
Nederlandse samenvatting	
Franse samenvatting	
Engelse samenvatting	
Inhoud	i
Lijst met afkortingen	iii
Lijst met figuren	vii
Lijst met tabellen	ix
1 Inleiding	1
2 Achtergrond	3
2.1 Duurzaamheid	3
2.1.1 Algemeen	3
2.1.2 Geïntegreerd beheer van kustgebieden	3
2.1.3 Basisprincipes voor een duurzame kustregio	4
2.2 Meten van duurzaamheid	6
2.2.1 Hoe duurzaamheid meten?	6
2.2.2 Waarom duurzaamheid meten?	6
2.3 Indicatoren	7
3 Doelstellingen	9
4 Methodologie	11
4.1 Selectie indicatoren	11
4.2 Indicatorfiches	12
4.3 Gegevensverzameling	13
4.4 Databank	13
4.5 Definities	14
4.5.1 Beleidsdomeinen	14
4.5.2 Prioriteiten	14
4.5.3 DPSIR kader	15
4.5.4 Ruimtelijke afbakening studiegebied	16
5 Resultaten	19
5.1 Selectie indicatoren	19
5.1.1 Inventarisatie indicatoren en eerste selectie	19
5.1.2 Tweede selectie	19
5.1.2.1 Selectiemethode	19
5.1.2.2 Bepaling van de scores van de indicatoren	20
5.1.2.3 Berekening van de globale score en ranking	22
5.1.3 Uiteindelijke selectie	22

5.2 Workshops	24
5.2.1 Eerste workshop.....	24
5.2.1.1 Doelstellingen	24
5.2.1.2 Weging van de domeinen en bijhorende motivering.....	25
5.2.1.3 Voorstel van concrete indicatoren.....	26
5.2.2 Tweede workshop	27
5.2.2.1 Doelstelling	27
5.2.2.2 Appreciatie van geselecteerde set van indicatoren.....	27
5.3 Indicatorfiches.....	29
5.3.1 Uitwerking	29
5.3.2 Korte bespreking per indicator.....	30
5.3.2.1 Werkloosheidsgraad	30
5.3.2.2 Tewerkstelling in toerisme	30
5.3.2.3 Aantal goede renovaties en restauraties.....	30
5.3.2.4 Verandering in tewerkstelling in de sectoren visserij en landbouw	30
5.3.2.5 Visstocks buiten veilige biologische limieten	31
5.3.2.6 Verhouding gestarte/failliete ondernemingen	31
5.3.2.7 Toegevoegde waarde per werknemer	31
5.3.2.8 Aantal samenwerkingsverbanden tussen overheden onderling en met privé-actoren inzake geïntegreerd beheer van kustgebieden.....	31
5.3.2.9 Inkomensspanning	32
5.3.2.10 Verouderingsgraad	32
5.3.2.11 Kwaliteit van de woning.....	32
5.3.2.12 Kwaliteit strandwater.....	32
5.3.2.13 Restafval	32
5.3.2.14 Aantal geobserveerde (olie)vervuilingen/vluchtuur	32
5.3.2.15 Oppervlakte kusteiigen habitat.....	32
5.3.2.16 Oppervlakte beschermd groengebied	33
5.3.2.17 Aandeel hoogtoegankelijke logiesinrichtingen	33
5.3.2.18 Ratio verblijfstoerisme/dagtoerisme	33
5.3.2.19 Verkeersintensiteit op de weg.....	33
5.3.2.20 Economische waarde van scheepvaart versus emissies schadelijke stoffen	34
5.4 Gegevens indicatoren.....	34
5.5 Databank	34
5.5.1 Input van de gegevens.....	34
5.5.2 Opvragen van de informatie.....	35
5.5.3 Technische aspecten van de databank.....	35
5.5.3.1 Beschrijving/omschrijving van de indicatoren	35
5.5.3.2 De waarde van de indicator	36
6 Eindbeschouwing.....	37
Literatuurlijst.....	39
Bijlagen.....	45

LIJST MET AFKORTINGEN

ACFM	Advisory Committee on Fishery Management
AML	Afdeling Monumenten en Landschappen
AOSO	administratie Ondersteunende Studies en Opdrachten
APS	administratie Planning en Statistiek
AVK	afdeling Verkeerskunde
AWK	Afdeling Waterwegen Kust
B.VI.R.	Besluit Vlaamse Regering
BAP	Biodiversity Action Plans
BCP	Belgisch Continentaal Plat
BELMEC	BELgian Maritime Environmental Control
BEST	Business Environment Simplification Task Force
BMM	Beheerseenheid van het Mathematisch Model van de Noordzee
BS	Belgisch Staatsblad
BTW	belasting over de toegevoegde waarde
bv.	Bijvoorbeeld
BWK	Biologische Waarderingskaart van België
ca.	Circa
CDO	Centrum voor Duurzame Ontwikkeling
CEROI	City Environmental Indicators Encyclopedia
cf.	confer, vergelijk
CGBKG	Coördinatiepunt voor Geïntegreerd Beheer van Kustgebieden
cm	Centimeter
COP	Conferentie der Partijen
CORINE	CoORDination INformation Environment
d.m.v.	door middel van
d.w.z.	dit wil zeggen
DPSIR	Driver-Pressure-State-Impact-Responses
e.a.	en andere
e.d.	en dergelijke
ECB	Europese Centrale Bank
EEA	Europees Milieuagentschap
EFRO	Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling
EIONET	European Environment Information and Observation Network
enz.	en zo voort

EOGFL	Europees Oriëntatie- en Garantiefonds voor de Landbouw
EOGFL	Europees Oriëntatie- en Garantiefonds voor de Landbouw
ESF	Europees Sociaal Fonds
ESR	Europees Systeem van Rekeningen
EUNIS	European Nature Information System
FAO	Food and Agriculture Organisation of the United Nations
FIOV	Financieringsinstrument voor de Oriëntatie van de Visserij
FIVA	Financieringsinstrument voor de Vlaamse Visserij- en Aquacultuursector
FPB	Federaal Planbureau
FPDO	Federaal Plan voor Duurzame Ontwikkeling
GBC	gemeentelijke begeleidingscommissie
GBKG	geïntegreerd beheer van kustgebieden
GEM	Global Entrepreneurship Monitor
GEN	Grote eenheden natuur
GENO	Grote eenheden natuur in ontwikkeling
GGO	genetisch gemanipuleerd organisme
GIS	Geografisch Informatie Systeem
GLB	Gemeenschappelijk Landbouwbeleid
GNOP	Gemeentelijk Natuurontwikkelingplan
GOM	Gewestelijke Ontwikkelingsmaatschappij
GVB	Gemeenschappelijk Visserijbeleid
ha	Hectare
Hfst.	hoofdstuk
i.f.v.	in functie van
i.p.v.	in plaats van
ICES	International Council for Exploration of the Sea
ILO	International Labour Office
IMO	International Maritime Organisation
IN	Instituut voor Natuurbehoud
INR	Instituut voor de Nationale Rekeningen
IVON	Integraal Verweving- en Ondersteunend Netwerk
j	jaar
KB	Koninklijk Besluit
km	kilometer
KMO	kleine en middelgrote onderneming
LRPs	Limit Reference Points
m	meter

m.a.w.	met andere woorden
m.b.t.	met betrekking tot
m ³	kubieke meter
MAP	milieuactieprogramma
max.	maximum
MB	Ministerieel Besluit
MBO	milieubeleidsovereenkomst
MBP	milieubeleidsplan
mbt	met betrekking tot
MICE	meetings, incentives, congresses and exhibitions
MIRA	Milieu- en Natuurrapport van Vlaanderen
MJP	milieujaarprogramma
MSY	maximum sustainable yield
muv	met uitzondering van
NAPincl	nationaal actieplan Sociale Insluiting
NBB	Nationale Bank van België
NBB	Nationale Bank van België
NGI	Nationaal Geografisch Instituut
NIS	Nationaal Instituut voor de Statistiek
nl.	namelijk
o.a.	onder andere
o.m.	onder meer
OECD	Organisation for Economic Cooperation and Development
OVAM	Openbare Afvalstoffenmaatschappij voor het Vlaamse Gewest
PAC	provinciale auditcommissie
PM	primaire vaste deeltjes
POP	persistente organische pollutant
R&D	research and development
ref.	referentie
RISO	Regionaal Instituut voor Samenlevingsopbouw
RSV	Ruimtelijk Structuurplan Vlaanderen
RSVZ	Rijksinstituut voor de Sociale Verzekeringen der Zelfstandigen
RSZ	Rijksdienst voor Sociale Zekerheid
RVA	Rijksdienst voor Arbeidsbemiddeling
SBL	safe biological limits
SBZ	speciale beschermingszones
SHM	Sociale Huisvestingsmaatschappij

SKV	Sociale kredietvennootschap
SLAR	Side Looking Airborne Radar
SMEE	Stichting voor Milieueducatie in Europa
SSB	Spawning Stock Biomass
Steunpunt WAV	Steunpunt, Werkgelegenheid, Arbeid en Vorming
SVK	sociale verhuurkantoor
t.g.v.	ten gevolge van
t.v.v.	ten voordele van
TEA	Total Entrepreneurial Activity
tov	ten opzichte van
TRPs	Target Reference Points
UN CSD	United Nations, Commission for Sustainable Development
UNCLOS	Verdrag van de Verenigde Naties inzake het recht van de zee
UP	uitvoeringsplan
URAA	Uruguay Round Agriculture Agreement
VBL	veilige biologische limieten
VDAB	Vlaamse Dienst voor Arbeidsbemiddeling
VE	voertuigeenheden
VEN	Vlaamse Ecologisch Netwerk
VHM	Vlaamse Huisvestingsmaatschappij
VIZO	Vlaams Instituut voor Zelfstandig Ondernemen
VLAREBO	Vlaams Reglement betreffende de Bodemsanering
VLAREM	Vlaamse Reglement betreffende de Milieuvergunning
VLIF	Vlaams Landbouwinvesteringsfonds
VLIZ	Vlaams Instituut voor de Zee
VLM	Vlaamse Landmaatschappij
VMM	Vlaamse Milieumaatschappij
vnl	voornamelijk
VOB	Vlaams Overleg Bewonersbelangen
VOS	vluchtige organische stof
VRIND	Vlaamse Regional Indicatoren
VTS	Vessel Traffic Services
VWC	Vlaamse Wooncode
VWF	Vlaams Woningfonds
WTO	World Trade Organization
zgn.	zogenaamd

LIJST MET FIGUREN

Figuur 1: Schematische weergave van de opbouw en inhoud van de indicatorfiche

Figuur 2: Ruimtelijke afbakening van het studiegebied in blauwe arcering (kustzone= blauwe arcering; polders= groene omlijning)

LIJST MET TABELLEN

Tabel 1: Berekening van de globale score en bepaling van de ranking van de indicator "Kwaliteit van de woning" als voorbeeld.

Tabel 2: Overzicht van de definitieve set van 20 indicatoren.

Tabel 3: Weging van de 12 verschillende beleidsdomeinen op basis van de gefaciliteerde discussie door de vier groepen.

Tabel 4: Herwerkte rangschikking van de beleidsdomeinen gebaseerd op de waardering zoals aangegeven in Tabel 3.

Tabel 5: Definitieve set van 20 indicatoren met de volgorde van bespreking.

1 INLEIDING

In het kader van een beleid gericht op duurzaam beheer van de kustzone werd door de Vlaamse overheid (vertegenwoordigd door Aminoal, Afdeling Natuur, Cel Kustzone), de Provincie West-Vlaanderen en het Vlaams Instituut voor de Zee een coördinatiepunt opgericht en uitgebouwd. Het Coördinatiepunt is een project dat valt onder het Europese doelstelling-2 programma Kustvisserijgebied dat aan onze kust werd ingesteld voor de periode 2002-2006.

De missie van dit Coördinatiepunt voor Geïntegreerd Beheer van Kustgebieden is het stimuleren van een duurzaam beheer van het kustgebied in België. Eén van de opdrachten van dit coördinatiepunt is het bijhouden van een set van duurzaamheidsindicatoren, die een barometer dienen te vormen om na te gaan of de ontwikkelingen (economisch, sociaal, ecologisch) en activiteiten in de kustzone de duurzaamheid ondersteunen of niet.

In het kader van deze opdracht werd door Ecolas N.V. een studieopdracht uitgevoerd tot het bepalen en opvolgen van de duurzaamheid van de kust (2de fase), waarbij de detaillering van een set van duurzaamheidsindicatoren en het uitwerken van data in deze studie voorop stonden. Deze studie is het vervolg op de studie "Op weg naar duurzaamheidsindicatoren voor het kustgebied" uitgevoerd door het Centrum voor Duurzame Ontwikkeling (Universiteit Gent) in opdracht van de Afdeling Waterwegen Kust, Administratie Waterwegen en Zeewezen van het Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap (Paredis *et al.*, 2001).

2 ACHTERGROND

Een deel van de achtergrondinformatie werd overgenomen van de website van de duurzaamheidsbarometer voor de regio Kortrijk. Bijkomende informatie werd gehaald uit de verslagen van de workshops (zie Bijlage 2 en 3).

2.1 DUURZAAMHEID

2.1.1 Algemeen

Duurzame ontwikkeling is een term ontleend aan het Bruntlandt-rapport "Our Common Future" en doelt op een ontwikkeling die voorziet in de behoeften van de huidige generatie zonder daarmee voor toekomstige generaties de mogelijkheden in gevaar te brengen om ook in hun behoeften te voorzien. Kort gezegd komt het neer op de balans tussen drie P's: People, Profit en Planet. Een duurzame ontwikkeling steunt dus op een evenwichtige aandacht voor economische, ecologische en maatschappelijke trends.

Een globale benadering van duurzame ontwikkeling werd geformuleerd tijdens de Conferentie over Milieu en Ontwikkeling in 1992 in Rio de Janeiro (Brazilië). Deze zogeheten Agenda 21 omvat een concreet actieprogramma met duidelijke prioriteiten en een becijfering van de financieringsnoden. Het actieprogramma is onderverdeeld in vier secties:

- sociale en economische dimensies;
- behoud en beheer van hulpbronnen voor ontwikkeling;
- versterking van de rol van maatschappelijke groepen;
- middelen voor uitvoering.

2.1.2 Geïntegreerd beheer van kustgebieden

Geïntegreerd beheer van kustgebieden is in essentie het duurzaam beheer van de kustgebieden. De notie van geïntegreerd beheer van kustgebieden is aanvaard als concept in hoofdstuk 17 van Agenda 21 van de UNCED in Rio (1992).

De belangrijkste elementen in de definitie van de EC van geïntegreerd beheer van kustgebieden zijn:

- ...een dynamisch multidisciplinair en iteratief proces voor de bevordering van duurzaam beheer van de kustgebieden.
- ...omvat volledige cyclus van informatieverzameling, planning en besluitvorming, beheer en toezicht op uitvoering.
- ...benut de participatie met kennis van zaken en de medewerking van alle belanghebbenden voor de evaluatie van de maatschappelijke doelstellingen van een bepaald kustgebied en voor het nemen van maatregelen om deze doelstellingen te verwezenlijken.
- ...een lange termijn evenwicht tussen milieugerichte, economische, sociale, culturele en recreatieve doelstellingen, alle binnen de door de natuurlijke dynamiek gestelde grenzen.
- De term "geïntegreerd" in GBKG heeft betrekking op de integratie van zowel de doelstellingen als de vele instrumenten die voor de verwezenlijking daarvan nodig zijn. Dit betekent integratie van alle relevante beleidsterreinen, sectoren en bestuursniveaus. Het betekent ook integratie van het land- en zeedeelte van het doelgebied in ruimte en tijd.
- ...de ontwikkeling van nationale strategieën die onder andere de ontwikkeling inhouden van een adequaat en continu bewakingsstelsel van het kustzonegebied. Deze systemen moeten

informatie verzamelen en aanbieden in een gepast en compatibel formaat voor beleidsmakers op nationaal, regionaal en lokaal niveau om geïntegreerd beheer te vergemakkelijken. De gegevens zouden ook publiek beschikbaar moeten zijn voor een redelijke kost (COM/2000/545 en COM/2000/247).

2.1.3 Basisprincipes voor een duurzame kustregio

In een duurzame kustregio wordt op een rechtvaardige manier tegemoet gekomen aan de behoeftevoorziening van alle gebruikers. Daarbij wordt prioriteit gegeven aan kwetsbare groepen en wordt rekening gehouden met de grenzen van milieu en natuur. We kunnen een duurzame kustregio dan ook omschrijven als een regio waarin tegelijkertijd economische ontwikkeling, sociale rechtvaardigheid en ecologische kwaliteit worden bereikt, en dit met behulp van bestuurlijke vernieuwing.

We lichten de principes die hieraan worden verbonden toe:

1. Economische principes

In een duurzame kustregio is er een bruisende ontwikkeling met een diversiteit aan activiteiten die een maatschappelijke meerwaarde genereren. In die zin is het belangrijk dat in de kustregio vraag (behoefte, wensen, koopkracht, etc.) en aanbod (producten, diensten, vrijwillige inzet, etc.) op elkaar worden afgestemd. De afstemming tussen vraag en aanbod gebeurt op een optimale manier. Dit wil zeggen dat rekening wordt gehouden met zowel kwantitatieve (in hoeveelheden) als kwalitatieve (voor de diversiteit aan functies van het aanbod) aspecten en dimensies.

2. Sociale principes

In het kader van een duurzame kustregio wordt in principe altijd rekening gehouden met het element van de intragenerationele rechtvaardigheid. Volgende elementen staan hier centraal:

- Sociale rechtvaardigheid:

In een duurzame regio worden alle vormen van sociale uitsluiting en armoede bestreden. Volgens het beginsel van gelijke kansen dienen alle gebruikers (vb. armen, zieken, minderheden, laaggeschoolden, personen met een handicap, vrouwen, etc.) in principe gelijke kansen te hebben op werk, op een comfortabele woning, op degelijk onderwijs, etc. In het kader van een duurzame kustregio dient dus te worden gestreefd naar gelijkheid in kansen.

- Sociale cohesie en sociale contacten:

Met het oog op een duurzame kustregio zal men bij alle activiteiten systematisch aandacht hebben voor de mogelijkheden voor een sterkere sociale cohesie en gemeenschapsvorming. Allerlei soorten sociale contacten tussen diverse soorten gebruikers bevorderen de sociale cohesie in de breedste betekenis van het woord.

- Solidariteit (ook met het Zuiden):

Een duurzame kustregio wordt niet als een eiland beschouwd. De regio heeft relaties met de provincie, het eigen gewest, de andere gewesten, het land, het buitenland (al dan niet binnen of buiten de Europese Unie) en de ontwikkelingslanden (het Zuiden). In het kader van een duurzame kustregio tonen de streekbewoners en -gebruikers zich dan ook solidair met de kansarmen binnen, maar ook buiten de streek. Aandacht voor de Noord-Zuid-problematiek in al zijn vormen is dus ook een normatief element voor een duurzame streek, maar zal in deze studie niet worden behandeld.

3. Fysiek-ecologische principes

De intergenerationale rechtvaardigheid wordt vertaald in ecologische randvoorwaarden, omdat natuurlijke rijkdommen de fysieke basis zijn voor ontwikkeling.

- In een duurzame kustregio wordt het milieugebruik beperkt met het oog op het behoud van een gezond en aangenaam milieusysteem voor de toekomstige generaties. Hierbij is er nood aan een rationeel gebruik van grond (ruimte) en milieugoederen (grondstoffen, brandstoffen, water, afval) met aandacht voor besparing, efficiëntieverbeteringen en hernieuwbare milieugoederen;
- In een duurzame kustregio wordt ook aandacht besteed aan de kwaliteit van het leefmilieu voor de huidige generaties. Kernelement hier is het zo veel mogelijk vermijden van verontreiniging (lucht, water, bodem, hinder, enz.) door preventie, hergebruik, recyclage, verwerking (eventueel met energierecuperatie) en berging;
- Ook het bevorderen van de kwaliteit van groen- en natuurvoorzieningen (biodiversiteit) staat hier centraal.

4. Institutionele principes

Duurzame regio's zijn niet enkel een verantwoordelijkheid van de overheid. De overheid kan de problemen niet alleen aanpakken en creëert niet als enige ontwikkelingskansen. Dit impliceert dat overheden en actoren partners zijn in het ondersteunen van het streven naar duurzaamheid.

Ten eerste hebben de institutionele principes van de duurzame regio betrekking op de kwaliteiten van de algemene civiele cultuur, van de organisaties en van de processen die worden ingezet bij de sturing van de samenleving op streekniveau. Deze kwaliteiten zijn met name:

- publiek vertrouwen en legitimiteit;
- de streek in relatie tot andere regio's;
- collectieve verantwoordelijkheid (responsabilisering van alle maatschappelijke actoren);
- participatie in alle levenssferen (werksfeer, privésfeer, ...);
- verantwoording in publiek debat.

In de sturing van de samenleving op regioniveau is er, ten tweede, bijzondere aandacht voor de rol van de overheid in en van de kustregio. Die rol heeft met name betrekking op volgende kernelementen:

- subsidiariteit (spreiden en delen van verantwoordelijkheid),
- doelmatigheid (van dienstverlening, van overheidsorganisaties en van beleid),
- rechtmatigheid en behoorlijk bestuur,
- openheid,
- participatie en verantwoordelijkheid,
- integratie en afstemming (binnen en tussen besturen).

We kunnen een duurzame kustregio dan ook omschrijven als een regio waarin een veranderingsproces plaats heeft waarbij de menselijke activiteiten bijgestuurd worden zodat er een afstemming van vraag en aanbod wordt geoptimaliseerd, de sociale rechtvaardigheid wordt bevorderd, het milieugebruik efficiënter verloopt, de milieukwaliteit verbetert en de bestuurlijke vernieuwing in de praktijk wordt gebracht.

2.2 METEN VAN DUURZAAMHEID

2.2.1 Hoe duurzaamheid meten?

Een zeer geschikte methodiek om elementen van duurzaamheid te meten op regionaal niveau, is het opmaken van een regionale duurzaamheidsbarometer. Dat komt neer op het uitwerken van een beleidsinstrument om maatschappelijke tendensen in de regio te meten, die relevant zijn om uit te maken of de streek al dan niet evolueert in de richting van een duurzame ontwikkeling. Om te bepalen welke tendensen hierbij relevant zijn, wordt in een eerste fase een toekomstvisie voor de streek geformuleerd.

Een duurzaamheidsbarometer werkt met indicatoren, die de toekomstvisie concretiseren. Deze indicatoren, die (kwantitatief) meetbaar gemaakt worden, vormen een synthetische, representatieve weergave van een groter geheel van verschijnselen. Voor elke indicator worden zo betrouwbaar mogelijke cijfers verzameld, die na herhaalde metingen een evolutie weergeven. Door een set indicatoren te selecteren die voor de streek relevant zijn, kan blijvend nagegaan worden hoe goed die streek scoort op het vlak van duurzaamheid en waar bijstellingen noodzakelijk zullen zijn.

2.2.2 Waarom duurzaamheid meten?

Een regionale duurzaamheidsbarometer is weliswaar relevant voor alle actoren die bij de ontwikkeling van een streek betrokken zijn, maar heeft een bijzondere relevantie voor het politiek-administratieve apparaat dat in en voor dat gebied actief is. Dat zijn allerlei federale, Vlaamse, provinciale en lokale overheden die indirect (door hun algemeen beleid) en met directe acties in dat gebied actief zijn (in het geval van centrale of provinciale overheden soms via eigen afdelingen, bureaus of diensten). Het zijn al hun afzonderlijke acties en acties die uit samenwerking ontstaan, die invloed kunnen uitoefenen op de toekomstige ontwikkeling van de kustzone. De duurzaamheidsbarometer kan ertoe leiden dat al die onderdelen van dat apparaat een gemeenschappelijke discussiebasis hebben.

Kortom, een duurzaamheidsbarometer heeft diverse functies:

1. De duurzaamheidsbarometer bestaat uit een lijst van **indicatoren**, die betrekking heeft op uiteenlopende beleidsdomeinen zoals daar zijn werkgelegenheid, ondernemingsklimaat, onderwijs, huisvesting, mobiliteit, natuur, milieu, ruimtegebruik, sociale cohesie, zorg en opvang, overheidsdienstverlening, enz. Die lijst van indicatoren kan eigenlijk gezien worden als een concretisering van een strategische visie op een duurzame regio. In het ideale geval zou door de participatie van alle bestuurlijke en maatschappelijke actoren van de kust wordt gekomen tot een hanteerbare consensus over de toekomstige ontwikkeling. In die zin kan die barometer een **instrument voor beleidsafstemming** zijn.
2. Een duurzaamheidsbarometer is natuurlijk ook een **meetinstrument**. Over elke indicator worden zo betrouwbaar mogelijke cijfers verzameld. De indicatoren meten evoluties. Dat betekent dat een duurzaamheidsbarometer niet eenmalig kan zijn. Een consistente meting die volgehouden wordt gedurende langere tijd bepaalt de zinvolheid om met een streekbarometer te starten. De regelmaat vormt het voorwerp van maatschappelijk debat.
3. Cijfers geven een basis voor evaluatie van de toestand. In die zin is de duurzaamheidsbarometer ook een **leerinstrument**. Op basis van de vastgestelde evoluties van een diversiteit aan indicatoren kunnen de betrokken actoren discussiëren over eventuele noodzakelijke bijstellingen aan een diversiteit van beleidsinitiatieven, zodat ze effectief ook bijdragen tot de gewenste ontwikkeling van de kust.
4. Een duurzaamheidsbarometer is ten slotte ook een **communicatie-instrument**. Alle indicatoren zijn de aanduiding van stuk voor stuk concrete waarneembare trends in de kustregio,

waarover heel makkelijk intern en extern gecommuniceerd kan worden. Op die manier wordt de discussie over de duurzame ontwikkeling van een regio ook transparanter en hanteerbaarder voor een breder publiek.

2.3 INDICATOREN

Indicatoren zijn een maat (gegeven/getal/waarde/variabele/evaluator/index, ...) die toelaat om de stand van zaken van een toepassingsgebied weer te geven. Voor indicatoren bestaan een hele reeks voorwaarden waaraan ze idealiter dienen te voldoen (bruikbaarheid, beschikbaarheid van gegevens, begrijpelijkheid, relevantie, wetenschappelijke betrouwbaarheid, ...).

Een indicator voor de besluitvorming ten gunste van duurzame ontwikkeling is een maatstaf voor de al dan niet duurzame aard van de toestand en de ontwikkeling van economische, sociale, ecologische en institutionele hulpbronnen van de maatschappij. Een indicator kan zowel op het internationale, het regionale, het nationale als op het lokale vlak betrekking hebben. Dit type van indicator synthetiseert en vereenvoudigt de verschillende informatie omtrent bepaalde verschijnselen of trends, die vanuit het oogpunt van duurzame ontwikkeling als kritisch beschouwd worden. Het is dus een communicatiemiddel, dat zowel een kwantitatieve als een kwalitatieve vorm kan aannemen. Deze indicatoren maken het mogelijk de waargenomen toestand te rapporteren en de ontwikkeling van de variabelen inzake de economische toestand, de maatschappij, de ecosystemen en de instellingen gade te slaan. Het zijn dus instrumenten voor de evaluatie van de betrokken systemen en voor de planning van de beslissingen, die genomen moeten worden, om zich naar meer duurzame systemen te richten.

3 DOELSTELLINGEN

In een eerste fase werd in 2001 in het kader van het TERRA-coastal-zone-management-project door het Centrum voor Duurzame Ontwikkeling (CDO) van de Universiteit Gent reeds een kadering van de indicatoren gegeven en werd een ruime set van mogelijke indicatoren voorgesteld (zogenaamde ontwerpindicatoren), gebaseerd op prioriteiten voor de kust en bevraging van actoren. Deze studie gaf aan dat deze set verder uitgewerkt en getoetst moest worden. Daarnaast is reeds een eerste meer beperkte zogenoemde selectielijst uitgewerkt (Paredis *et al.*, 2001).

De doelstelling van de huidige opdracht is verder te bouwen uitgaande van deze lijsten en meer bepaald:

- de uitwerking van een aangepaste selectielijst gestoeld op een breder maatschappelijk draagvlak;
- de uitwerking van een uitgebreide fiche voor elk van de aldus geselecteerde indicatoren;
- het kader scheppen voor het opstellen van een databank voor de selectielijst van indicatoren;
- de inzameling van de gegevens voor de selectielijst van indicatoren met identificatie van tekorten in de (beschikbare) gegevens.

Als horizontale doelstelling komt daarbij de informatie en communicatie naar de gemeenten en het maatschappelijk middenveld toe, waaruit bijkomende relevante indicatoren naar voor kunnen komen.

In deze tweede fase wordt de set van duurzaamheidsindicatoren voor de kust verder uitgewerkt die samen een duurzaamheidsbarometer moeten vormen. In deze fase wordt ook een aanzet gegeven tot communicatie van de duurzaamheidsbarometer naar gebruikers en bevolking toe.

4 METHODOLOGIE

4.1 SELECTIE INDICATOREN

De verdere selectie van indicatoren en de uitwerking van een aangepaste selectielijst werd in twee stappen uitgewerkt:

- Stap 1:

In eerste instantie werd door Ecolas een kritische analyse gemaakt van de eerste selectielijst. Tevens zijn opnieuw de andere mogelijke indicatoren die zijn voorgesteld (ontwerpindicatoren) getoetst. Dit werd uitgevoerd door het gebruik van selectiecriteria die gebaseerd zijn op het referentiekader zoals de OECD en de UN CSD (Commission for Sustainable Development). Naast de algemene criteria zoals bruikbaarheid, meetbaarheid en vatbaarheid werden hierbij de volgende criteria getoetst:

- Relevantie:

Is de indicator representatief voor ICZM in België? Wat is de draagwijdte van de indicator, zodat kan ingeschat worden of hij relevant is op lokaal, regionaal of internationaal niveau?

- Meetbaarheid:

Is de indicator meetbaar? Is de meetbaarheid enkel kwalitatief of ook kwantitatief?

- Beschikbaarheid:

Is de indicator te meten voor een redelijke kosten/baten ratio en met voldoende regelmaat? Zijn de noodzakelijke gegevens voorhanden of relatief eenvoudig te verkrijgen?

- Validiteit:

Is de indicator gestoeld op een goede wetenschappelijke fundering en validatie?

- Helderheid:

Wordt de indicator "gemakkelijk" begrepen? Is hij communiceerbaar met gebruikers die geen expert zijn? Kan de indicator veranderingen over de tijd weergeven?

- Gevoeligheid:

Is de indicator gevoelig voor veranderingen in de ecologische, sociale of economische aspecten die hij karakteriseert?

- Internationale compatibiliteit:

In hoeverre komt de indicator overeen met andere indicatoren die voor hetzelfde doel gebruikt worden in het buitenland? Is de indicator gemakkelijk internationaal te vergelijken?

- Interpreteerbaarheid:

Kan de indicator vergeleken worden met een referentiewaarde? Kan de betekenis van de waarde van de indicator weergegeven worden?

Bij de selectie van de indicatoren werd op een doordachte wijze gebruik gemaakt van bovenstaande criteria. Het spreekt vanzelf dat niet alle indicatoren voor alle selectiecriteria optimaal kunnen scoren. Het al dan niet voldoen aan bepaalde criteria werd tegen elkaar afgewogen.

Naast de indicatoren die reeds zijn opgenomen in de eerste selectielijst werden bijkomende indicatoren in de lijst opgenomen op basis van de score (bvb. -, 0 + of negatief, neutraal, positief) voor elk van de hierboven vermelde criteria.

- Stap 2:

De aldus bekomen aangevulde lijst van indicatoren werd voorgelegd aan de maatschappelijke vertegenwoordigers die reeds zijn geïdentificeerd tijdens de eerste fase van het project. De lijst van deze vertegenwoordigers werd evenwel kritisch geëvalueerd en desgevallend aangevuld.

Daarnaast werden hierbij ook de leden en adviesleden van het Doelstelling 2-programma als de kustgemeenten betrokken.

De bespreking van deze lijst en de toetsing van de indicatoren werd uitgevoerd aan de hand van een twee workshops, ingericht volgens het principe van de participatie. Tijdens deze workshops werden:

- De geselecteerde lijst toegelicht en gemotiveerd;
- De uitgebreide lijst ook nog meegegeven zodanig dat duidelijk is wat het breder kader is waaruit de indicatoren zijn geselecteerd;
- Er werd aan de aanwezigen/maatschappelijke actoren gevraagd uit de domeinen die voorkomen op de uitgebreide lijst (zoals 'gebruik van natuurlijke rijkdommen', 'water als grondstof', ...) de 5 meest belangrijke, en 10 navolgend belangrijke domeinen te kiezen in het kader van ICZM voor België. Deze weging gaf aan welk relatief belang gehecht wordt aan de verschillende domeinen in het kader van ICZM in België. Per keer dat een domein als zeer belangrijk of belangrijk werd aangestipt werd respectievelijk 2 punten en 1 punt toegekend aan dit domein. De som van alle punten van de verschillende experts en maatschappelijke actoren gaf uiteindelijk een score van het relatief belang van elk domein weer. Dit relatief belang dient ook weerspiegeld te zijn in de selectie van de indicatoren. Op deze manier vormt het een validatie van de selectie.

4.2 INDICATORFICHES

Voor het invullen van de detaillering van de indicatoren werd vertrokken van de Indicator Methodology Sheets zoals voorgesteld door UN CSD (1996). Deze methodologische fiches voorzien de gebruikers van informatie aangaande het concept, het belang, de maatregelen en informatiebronnen zodat de verzameling van gegevens en analyses daarvan vereenvoudigd worden. Het voorgestelde formaat werd ook reeds eerder door ECOLAS gebruikt in de studie "Ontwikkeling en Toepassing van Indicatoren voor Duurzame Ontwikkeling in België".

Deze benadering biedt het grote voordeel dat de indicatoren, die op nationaal niveau gebruikt zullen worden, ook inpasbaar zijn op internationaal niveau. Bovendien kan de CSD beschouwd worden als de internationale beleidsinstantie voor de toepassing van indicatoren voor duurzame ontwikkeling. Hoe een fiche opgebouwd werd, is weergegeven in onderstaande kader (zie Figuur 1).

1. Indicatoromschrijving

- 1.1. Naam
- 1.2. Beknopte definitie
- 1.3. Meeteenheid
- 1.4. Plaatsing in het DPSIR kader

1.5. Referentie

2. Beleidsrelevantie

2.1. Functie, betekenis

2.2. Beleidsprioriteit en relevantie voor duurzame/geïntegreerde ontwikkeling van het kustzonegebied

2.3. Beleidsdomein(en)

2.4. Verband met andere indicatoren en internationaal gebruik

2.5. Streefwaarden

2.6. Relevante conventies, akkoorden en wetgeving

3. Methodologische beschrijving en onderliggende definities

3.1. Onderliggende definities en concepten

3.2. Meetmethode

3.3. Beperkingen van de indicator

4. Gegevens – input

4.1. Gegevensbronnen (persoon, dienst, adres)

4.2. Vorm van de gegevens

4.3. Kwaliteit en beschikbaarheid van de gegevens

Figuur 1: Schematische weergave van de opbouw en inhoud van de indicatorfiche

4.3 GEGEVENSVERZAMELING

Voor de bepaling van de indicatorwaarden moeten de geïdentificeerde gegevens bij de verschillende relevante gegevensbronnen worden ingezameld. Wat betreft de geselecteerde indicatoren werden alle relevante diensten bevestigd en werden in de mate van het beschikbare voor elke indicator de cijfergegevens ingezameld. Voor een aantal indicatoren werd reeds een tijdsreeks aangelegd. De gegevens werden aangeleverd aan het coördinatiepunt dat samen met het VLIZ zal instaan voor de input van de gegevens.

In de indicatorfiche werd voor elke indicator reeds de beperkingen aangegeven. Wat betreft de indicatoren waarvoor op heden nog geen of onvoldoende gegevens beschikbaar zijn werd door Ecolas aangegeven hoe deze gegevens in de toekomst dienen gegenereerd te worden.

4.4 DATABANK

Uitgaande van de inhoud van de indicatorfiches en van de aard en omvang van de beschikbare gegevens voor elk van de indicatoren werd aangegeven op welke manier best een databank wordt aangemaakt die gekenmerkt dient te zijn door:

- eenvoud inzake input van gegevens;
- eenvoud inzake consultatie.

Hierbij stond het Vlaams Instituut voor de Zee (VLIZ) in voor de effectieve aanmaak van de databank.

4.5 DEFINITIES

Voor de interpretatie van de resultaten is het nodig een aantal concepten en definities uit te klaren.

4.5.1 Beleidsdomeinen

In de indicatorfiches wordt aangegeven tot welk beleidsdomein(en) de indicator behoort. De twaalf gedefinieerde domeinen uit de studie van het CDO "Op weg naar duurzaamheidsindicatoren voor de kust" (Paredis *et al.*, 2001) zijn de volgende:

1. Levenskwaliteit: armoede en welzijn; stedelijke ontwikkeling; verkeersveiligheid en overlast; criminaliteit; volksgezondheid; kwaliteit van de woning; structuur gemeenschappen (leeftijden, klassen, allochtonen, ..); infrastructurele veiligheid (overstromingen, ...)
2. Arbeidskwaliteit: werkgelegenheid; arbeidsveiligheid; arbeidsomstandigheden; ISO-normen, arbeidsmilieu; woon-werkverkeer
3. Cultureel erfgoed en immaterieel kapitaal: cultuurpatrimonium; landschappen; monumenten; opleiding & scholing; kunst; R&D;
4. Toerisme & recreatie: horeca; toerisme; campings; sport; recreatie; evenementen; pleziervaart
5. Transport en havens: scheepvaart; binnenvaart; wegtransport; spoorvervoer; luchtvaart; mobiliteit; havens;
6. Gebruik van niet levende hulpbronnen: zand en grint extractie; zoetwatergebruik; ruimtelijke ordening; energiebeheer en gebruik, energieproductie;
7. Gebruik van levende hulpbronnen: landbouw; visserij; aquacultuur;
8. Industrie en (andere) KMO's: IT, diensten, verwerkende nijverheid,
9. Milieukwaliteit: fysische kwaliteit (licht, geluid, straling), chemische kwaliteit (polluenten) en biologische kwaliteit (ecotoxicologie, carcinogeniteit, teratogeniteit, ...) van water, lucht en bodem; afval ; ongevallen; illegale lozingen; verdroging & verzilting; geologische en hydrologische kustprocessen
10. Natuurontwikkeling en natuurbeheer reservaten; versnippering; biodiversiteit en invasies; beschermde soorten; Ramsar, Natura 2000, ed.; kwaliteit van ecosystemen, habitats, en populatiestructuur; GGO's;
11. Maatschappelijke aandacht: Persaandacht; stakeholder-participatie; debatcultuur en intensiteit; wetenschappelijk onderzoek; projecten en studies
12. Institutionele organisatie en beleid: status en versnippering van bevoegdheden; duurzaamheidsprincipes (voorzorgs-, onzekerheids-); budgetten; wetgevende contexten; internationale verdragen; beleidsplannen; bestuurlijke verankering GBKG; kaderen in grotere/internationale gehelen; overlegstructuren en informatieverbreiding

4.5.2 Prioriteiten

Deze prioriteiten werden geïdentificeerd in de studie van het CDO "Op weg naar duurzaamheidsindicatoren voor de kust" (Paredis *et al.*, 2001). De prioriteiten werden in die studie gebundeld in zes groepen:

1. Een kwaliteitsverbetering van de woon- en leefomgeving;

2. Het behoud en de versterking van het sociaal-cultureel kapitaal;
3. De verbetering van het milieu en de natuur;
4. De versterking van het economische weefsel;
5. De ondersteuning van het toerisme en de recreatie;
6. De doorvoering van een bestuurlijke vernieuwing.

De bovenstaande lijst is niet hiërarchisch, waardoor de prioriteiten als gelijkwaardig beschouwd dienen te worden.

Deze lijst werden gehaald uit het samenleggen van wat uit bestaande teksten omtrent duurzame ontwikkeling van het kustgebied naar voren komt, uit discussies met experts tijdens beleidsdomeinvergaderingen en uit de algemene invalshoeken voor duurzame ontwikkeling. Een uitgebreide lijst is te vinden in Bijlage 1.

4.5.3 DPSIR kader

Om de indicatoren van dit rapport te kunnen interpreteren, is het nodig om over een model te beschikken waarin de voornaamste onderlinge verbanden gedefinieerd worden. Het DPSIR-analysemodel (Driver-Pressure-State-Impact-Responses) is een internationaal gebruikt concept (beoordelingskader) om informatie met betrekking tot de toestand van milieu en natuur te organiseren. Bij deze structuur worden oorzaak-gevolg relaties verondersteld tussen componenten. Het gekozen model vormt de basis voor een steeds groeiend aantal, op nationaal en internationaal vlak, uitgevoerde werkzaamheden in verband met enerzijds indicatoren voor duurzame ontwikkeling en anderzijds de integratie van economische, sociale en ecologische beleidsmaatregelen. Recent heeft het Europees Milieuagentschap (EEA) in het kader van de vervoersproblematiek dit model ontwikkeld. De betekenis van de initialen DPSIR stemt overeen met vijf functies:

1. D voor Driving forces (Sturende krachten):

Die eerste functie slaat op de sturende krachten, met andere woorden, de menselijke activiteiten en processen.

Bijvoorbeeld: de productie van goederen en diensten, toerisme en sparen.

2. P voor Pressure (Druk op het milieu):

De tweede functie stemt overeen met de druk die op de menselijke en natuurlijke hulpbronnen wordt uitgeoefend.

Bijvoorbeeld: de uitstoot van broeikasgassen en werkloosheid.

3. S voor State (Toestand van het milieu):

De derde functie beschrijft de toestand van de menselijke en de natuurlijke hulpbronnen waarop die druk inwerkt.

Bijvoorbeeld: de ozonconcentratie en het percentage mensen dat onder de armoedegrens leeft.

4. I voor Impact (Gevolgen):

De vierde functie beschrijft de rechtstreekse gevolgen van de uitgeoefende druk voor de mens en zijn milieu en ook de weerslag van veranderingen in de maatschappij en het natuurlijk milieu.

Bijvoorbeeld: het sterftecijfer dat te wijten is aan bepaalde vormen van vervuiling en bepaalde gezondheidsproblemen.

5. R voor Response (Maatregelen):

De vijfde functie slaat op de politieke en maatschappelijke keuzen, die gemaakt worden om tegemoet te komen aan maatschappelijke en milieuproblemen.

Bijvoorbeeld: het niveau van de overheidsuitgaven en het bestaan van minimuminkomens.

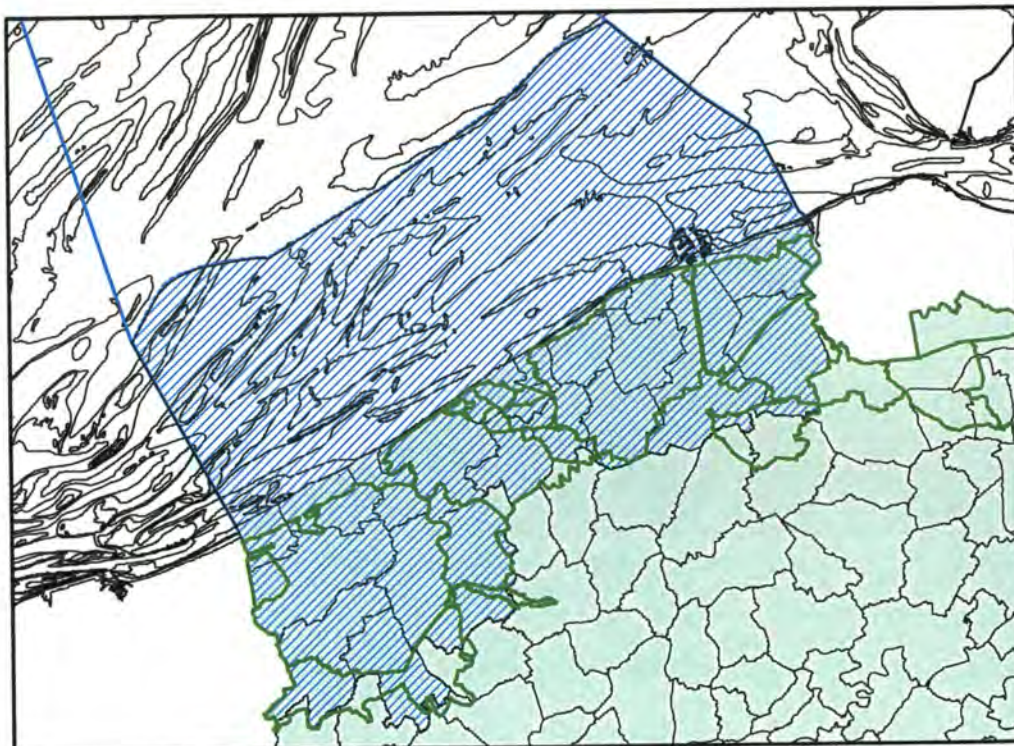
Zonder een volledig model van de wisselwerking tussen alle economische, sociale en ecologische factoren van de ontwikkeling te willen zijn, maakt dit DPSIR-model het mogelijk de ingewikkelde banden tussen de economische activiteit en de toestand van de maatschappij en het milieu te benaderen. Volgens dit model bestaat er een oorzakelijk verband tussen de sturende krachten en de druk, die op de staat van het milieu en de maatschappij wordt uitgeoefend. De impact hiervan leidt uiteindelijk tot maatschappelijke antwoorden die de dynamiek van het systeem verzekeren. Het model maakt het aldus mogelijk het verband te leggen tussen de oorzaken van de ecologische en de maatschappelijke problemen, hun weerslag en de antwoorden die de maatschappij ervoor aanbrengt.

De indicatoren kunnen worden gekoppeld aan of worden verdeeld volgens de vijf functies in dit model. Maar naar gelang van het gekozen thema en het bewezen oorzakelijk verband, kunnen bepaalde indicatoren onder verschillende functies gerangschikt worden. De klassering van de indicatoren volgens de vijf functies is niet eenduidig. Bijvoorbeeld, de graad van analfabetisme kan onder de functies druk, toestand of impact vallen naar gelang van de interpretatie, die eraan gegeven wordt. Immers, een hoge graad van analfabetisme kan worden geïnterpreteerd als een factor die gemakkelijker tot armoede leidt, dus als een indicator van druk. Het kan ook beschouwd worden als een indicator van de toestand van armoede. Dit is wat het UNDP doet door die indicator op te nemen in de index van de menselijke armoede. Maar hij kan ook worden beschouwd als het gevolg van een ernstige armoedetoestand en moet dan als een impactindicator bestempeld worden. Een ander voorbeeld is de indicator van visvangst. In dit geval is het niet uit te maken of het om een sturende kracht of om een druk gaat. Beide worden door mekaar gehaald want de visvangst (sturende kracht) op zich vormt een rechtstreekse druk op de visbestanden.

4.5.4 Ruimtelijke afbakening studiegebied

De kustzone wordt in de Ecosysteemvisie voor de Vlaamse kust (Provoost & Hoffmann, 1996) gedefinieerd als "een ecologisch functioneel samenhangend gebied, bestaande uit het strand, het slik, het schor, het duin en de voor natuurherstel en -ontwikkeling in duin en polder belangrijke poldergebieden". Door het Coördinatiepunt voor Geïntegreerd Beheer van Kustgebieden wordt geopteerd voor een flexibele interpretatie van deze definitie, en ook het mariene milieu (tot de twaalfmijls zone) wordt als onderdeel van de kustzone beschouwd.

De geografische afbakening van het studiegebied voor deze opdracht omvat de kustzone zoals gedefinieerd door het Coördinatiepunt voor Geïntegreerd Beheer van Kustgebieden (inclusief de Westvlaamse gemeenten waar een belangrijk aandeel van de polders zijn gelegen (zie Figuur 2). Op land omvat dit naast alle kustgemeenten (Knokke-Heist, Zeebrugge, Blankenberge, De Haan, Bredene, Oostende, Middelkerke, Nieuwpoort, Koksijde en De Panne) ook de gemeenten Damme, Brugge, Zuienkerke, Jabbeke, Oudenburg en Gistel uit het Brugse Ommeland en de gemeenten Diksmuide, Veurne, Alveringem en Lo-Reninge uit de Westhoek. Op zee wordt de 12 mijlszone als begrenzing van het studiegebied genomen.

Figuur 2: Ruimtelijke afbakening van het studiegebied in blauwe arcering (kustzone= blauwe arcering; polders= groene omlijning)

Voor een aantal indicatoren is veelal omwille van de beschikbaarheid van gegevens een grotere geografische schaal aangehouden. Gegevens op het niveau van het studiegebied waren immers niet voorhanden.

5 RESULTATEN

5.1 SELECTIE INDICATOREN

De selectie van indicatoren gebeurde in verschillende stappen. In een eerste fase werd een inventarisatie van mogelijke indicatoren gemaakt. In deze fase gebeurde ook een eerste selectie door de toekenning van een waardering op basis van criteria. In de volgende fase werd deze eerste selectie opnieuw geëvalueerd door middel een nieuwe waardering gebaseerd op andere criteria. Hierbij werd ook rekening gehouden met de resultaten van de workshops met diverse actoren georganiseerd om het relatieve belang van de verschillende beleidsdomeinen (zie 4.5.1) te kennen (zie 5.2.1 Eerste workshop) en om de appreciatie te meten van voorgestelde selectie van indicatoren (zie 5.2.2 Tweede workshop). In een laatste stap zal dit resulteren in een eerste beperkte lijst van indicatoren waarvoor de indicatorfiche (zie 5.3) uitgewerkt werd.

5.1.1 Inventarisatie indicatoren en eerste selectie

Initieel werden 1101 verschillende indicatoren geïdentificeerd en verzameld uit 29 verschillende bronnen (zie Bijlage 4) die relevant waren voor de kustzone. Deze lijst werd vervolgens gereduceerd tot 772 unieke indicatoren door sterk vergelijkbare of identieke indicatoren eruit te halen.

Vervolgens werd een eerste selectie doorgevoerd door alle indicatoren een waarde te geven. Deze waardering was 0, 1 of 2 gebaseerd op een geïntegreerde beoordeling van de relevantie en zeggingskracht voor de kustzone. Dit resulteerde in een selectie van 301 indicatoren bestaande uit 167 unieke indicatoren voorgesteld in de studie van het CDO (Paredis *et al.*, 2001) plus 134 indicatoren met waardering "2" (dus hoge relevantie voor de kust), niet behorend tot de CDO-selectie (zie Bijlage 5).

5.1.2 Tweede selectie

5.1.2.1 Selectiemethode

Deze lijst van 301 indicatoren werd vervolgens opnieuw kritisch bekeken om een tweede selectie te maken van 50 indicatoren (zie Bijlage 6) gemaakt op basis van volgende methode:

- Er werd een waardering (0, 1, 2) gegeven voor de relevantie voor het beleid van de indicator en een waarde (0, 1, 2) voor de synthetische kracht/zeggingskracht van de indicator. Daarbij werd rekening gehouden met de prioriteiten die geïdentificeerd werden in de CDO-studie (zie Bijlage 1).
- En werd er ook rekening gehouden met het evenwicht (de weging) tussen de verschillende domeinen zoals geïdentificeerd op de eerste workshop (zie 5.2.2). Op basis van de resultaten van deze workshop kon bepaald worden hoeveel indicatoren er wenselijk waren per domein.
- In een volgende stap werd voor deze 50 indicatoren een matrix opgesteld (zie Bijlage 7) waarbij volgende criteria verder uitgewerkt werden:
  - relevantie (zie 5.2.2.2)
  - beschikbaarheid van de data (zowel ruimtelijk als in de tijd)
  - kwaliteit van de data
  - synthetische kracht
  - gevoeligheid en interpreteerbaarheid
  - kost van de data
  - internationale compatibiliteit

- begrijpbaarheid

Een belangrijk gegeven dat in deze matrix nog niet opgenomen is, is de specifieke waardering naar beleidsrelevantie toe van de indicatoren door de stakeholders. Dit gebeurde tijdens de tweede workshop (zie 5.2.2.2). De waardering door de stakeholders resulteerde in waarde die meegenomen werd in de verdere verwerking.

5.1.2.2 Bepaling van de scores van de indicatoren

BESCHIKBAARHEID VAN DE DATA

Om de databeschikbaarheid voor elk van de 50 indicatoren na te gaan werden de betrokken instanties gecontacteerd die mogelijks rond de betrokken topics data verzamelen en bijhouden. Dit contact gebeurde ofwel schriftelijk ofwel telefonisch. De betrokken instanties waren zowel 'typisch' statistische bronnen (zoals NIS, VRIND, RSZ, NBB, Westtoer) als om andere instanties of organisaties die rond 1 of meerdere onderwerpen data kunnen leveren (o.m. BMM, VMM, Instituut voor Natuurbehoud, OVAM, de Lijn, VDAB, VLIZ, e.a.). De beschikbaarheid van de data werd per indicator zowel nagegaan naar de dimensie 'tijd' als naar de dimensie 'ruimte'.

De beschikbaarheid van de data houdt rekening met twee aspecten namelijk:

1. Temporele beschikbaarheid

0= hoogstens eenmalig

1= regelmatig, maar < jaarlijks

2 = regelmatig, minstens jaarlijks

2. Ruimtelijke beschikbaarheid

0= data beschikbaar op het niveau "provincie", "regio" of "ruimer"

1= data beschikbaar op het niveau "kust"

2= data beschikbaar op het niveau "gemeente" of kleiner

Vervolgens werd de score voor de beschikbaarheid naar tijd en naar ruimte opgeteld en gesynthetiseerd tot een algemene beoordeling van de databeschikbaarheid (quoting 0, 1 of 2):

- quoting '0' werd toegekend indien de som 'tijd + ruimte' een score '0' gaf of indien de ruimtelijke beschikbaarheid '0' was;
- quoting '1' werd toegekend indien de combinatie 'tijd + ruimte' 1 of 2 was (behalve indien de ruimtelijke beschikbaarheid '0' was);
- quoting '2' werd toegekend indien de combinatie 'tijd + ruimte' een score gaf hoger dan 2.

De databeschikbaarheid heeft in de matrix dus waarden tussen 0 en 2, en krijgt een "gewicht" van 3 voor de berekening van de globale score (zie 5.1.2.3).

De notatie in de tweede kolom van de matrix is een weerspiegeling van deze methodiek:

bv. tevredenheid: 2+0=0 dient dus gelezen te worden als:

beschikbaarheid in de tijd: waarde 2 want jaarlijks beschikbaar;

beschikbaarheid in de ruimte: waarde 0 want beschikbaar op regionaal niveau

en 2 + 0 geeft volgens de bovenstaande redenering 0

KWALITEIT VAN DE DATA

De beoordeling van de datakwaliteit gebeurde aan de hand van de betrouwbaarheid van de beschikbare bron(nen) en eventueel op basis van het voorbeeldformulier.

De kwaliteit heeft als waarden 0 of 1 en een gewicht van 1 voor de berekening van de globale score:

- 0= middelmatig tot slecht; onvolledige gegevens of geen data beschikbaar
- 1= goed

KOSTPRIJS VAN DE DATA

Bij contact met de betrokken instanties werd naast de databeschikbaarheid en datakwaliteit tevens gepeild naar de vorm waaronder de gegevens kunnen geleverd worden en naar de kostprijs. Indien mogelijk werd een voorbeeldsheet opgevraagd.

De kostprijs heeft als waarden 0 of 1 en een gewicht van 1 voor de berekening van de globale score:

- 0=tegen hoge kostprijs (orde van grootte >100 EUR)
- 1=gratis of tegen lage kostprijs

GEVOELIGHEID VAN DE INDICATOR

De beoordeling van gevoeligheid (is de indicator geschikt voor het detecteren van veranderingen en hoe goed geeft hij deze weer?), werd op basis van expert beoordeling uitgevoerd. Heeft als waarden 0 (laag) of 1 (hoog) en een gewicht van 1 voor de berekening van de globale score.

INTERPRETEERBAARHEID

De beoordeling van de interpreteerbaarheid (kan de indicator getoetst worden aan een kwantificeerbare doelstelling?) werd op basis van expert beoordeling uitgevoerd. Dit aspect heeft als waarden 0 (laag) of 1 (hoog) en een gewicht van 1 voor de berekening van de globale score.

SYNTHETISCHE KRACHT

De beoordeling van synthetische kracht (hoe goed bundelt de indicator verschillende aspecten), werd op basis van expert beoordeling uitgevoerd. Dit aspect heeft als waarden 0 (laag) of 1 (hoog) en een gewicht van 1 voor de berekening van de globale score.

INTERNATIONALE COMPATIBILITEIT

Voor internationale compatibiliteit werd gekeken naar internationale referenties rond duurzaamheidsindicatoren en naar de samenstelling van de indicator. Als deze indicator vernoemd werd in een internationale referentie of indien de benodigde informatie internationaal op vergelijkbare basis beschikbaar is, werd aan dit criterium de quotering '1' gegeven. In de andere gevallen werd de waarde 0 gebruikt. Het gewicht van 0.5 werd gebruikt voor de berekening van de globale score.

BEGRIJPBAARHEID VAN DE INDICATOR

De beoordeling van de begrijpbaarheid (is de indicator begrijpbaar voor iedereen?) werd op basis van expert beoordeling uitgevoerd. Heeft als waarden 0 (laag) of 1 (hoog) en een gewicht van 0.5 voor de berekening van de globale score.

5.1.2.3 Berekening van de globale score en ranking

Op basis van de opgestelde matrix werd een globale score opgemaakt waarbij een weging werd uitgevoerd tussen de verschillende criteria met meer gewicht voor de eerstgenoemde criteria (bv. databeschikbaarheid) en minder gewicht voor de laatste criteria (b.v. begrijpbaarheid).

De berekening gebeurt door de waarde van het aspect (de waarden 0, 1 of 2) te vermenigvuldigen met het gewicht (bv voor databeschikbaarheid is dit 3). Als voorbeeld werken we de globale score van de indicator "Kwaliteit van de woning" uit (zie Tabel 1).

Tabel 1: Berekening van de globale score en bepaling van de ranking van de indicator "Kwaliteit van de woning" als voorbeeld.

<i>Aspect</i>	<i>Waardering</i>	<i>Gewicht</i>	<i>Score</i>
Databeschikbaarheid is	1 + 2 ->2	* 3	= 6
Kwaliteit data	0	* 1	= 0
Kost van de data	1	* 1	= 1
Gevoeligheid	1	* 1	= 1
Interpreteerbaarheid	1	* 1	= 1
Synthetische kracht	1	* 1	= 1
Internatonale compatibiliteit	0	* 0.5	= 0
Begrijpbaarheid	1	* 0.5	= 0.5
Globale score = som van de scores			10.5
Ranking			B

Op basis van deze globale score kan dan een ranking/ranglijst opgesteld worden. Deze rangorde is dan onderverdeeld in drie groepen (codes A, B en C in Bijlage 7). De eerste 15 indicatoren (met als globale score 11 of meer) kregen de code A. De indicatoren 16 tot 30 hadden als globale score 9 tot en met 10.5 en kregen als code B. De resterende indicatoren kregen als code C.

5.1.3 Uiteindelijke selectie

Op basis van de individuele en gezamenlijke waardering aangegeven tijdens de tweede workshop kon een nieuwe ranking voor de geselecteerde set van 50 indicatoren opgesteld worden. Deze ranking werd bepaald aan de hand van de gemiddelde score berekend op basis de individuele rangorde van de deelnemers en rangorde na groepsoverleg en de scores berekend op basis van de criteria aangehaald in de selectiemethode (zie 5.1.2.1).

Om binnen het kader van deze studieopdracht een aantal indicatorfiches volledig te kunnen uitwerken, werd besloten om 20 indicatoren uit de geselecteerde set van 50 te weerhouden. De definitieve selectie van deze 20 indicatoren houdt rekening met:

- het feit van hoeveel indicatoren er wenselijk waren per domein (gebaseerd op de weging van de domeinen zoals bepaald op de eerste workshop; zie 5.2.1.2), rekening houdend met een totaal van 20 indicatoren;
- de definitieve rangorde van de set van 50 indicatoren en
- de opmerkingen en aanbevelingen geformuleerd door de deelnemers tijdens beide workshops.

Op basis van deze criteria werden uit tien van de twaalf domeinen 20 indicatoren geselecteerd. Enkel uit de domeinen "Gebruik van niet levende hulpbronnen" en "Maatschappelijke aandacht" die beide onderaan de definitieve ranking stonden, werden geen indicatoren geselecteerd. Uit de domeinen "Levenskwaliteit" en "Milieukwaliteit" werden telkens 3 indicatoren geselecteerd, terwijl uit de domeinen "Cultureel erfgoed" en "Institutionele organisatie en beleid" telkens slechts 1 indicator werd genomen. Uit de overige zes domeinen werden dan telkens 2 indicatoren weerhouden.

Uit de geselecteerde set van 50 indicatoren werden 19 indicatoren geselecteerd met een hoge tot vrij hoge ranking (zie Tabel 2). De overige indicatoren werden niet opgenomen in de definitieve selectie maar hebben wel de potentie om in de toekomst als duurzaamheidsindicator voor de kust te worden gebruikt. Eén indicator van de definitieve selectie was niet opgenomen in de geselecteerde set van 50 indicatoren. Deze indicator behoort tot het beleidsdomein "Industrie en (andere) KMO's". Deze keuze is gebaseerd op de opmerking dat de economische sector te weinig aan bod kwam in de set van 50 indicatoren.

Een overzicht van de definitieve selectie van 20 indicatoren met aanduiding van het domein en eindranking wordt weergegeven in Tabel 2.

Tabel 2: Overzicht van de definitieve set van 20 indicatoren.

Nr	Indicator	Domein	Eindranking
36	<i>Werkloosheidsgraad</i>	Arbeidskwaliteit	3
34	<i>Tewerkstelling in toerisme</i>	Arbeidskwaliteit	17
9	<i>Aantal goede renovaties en restauraties</i>	Cultureel erfgoed en immaterieel kapitaal	22
38	<i>Verandering in tewerkstelling in de sectoren visserij en landbouw</i>	Gebruik van levende hulpbronnen	24
37	<i>Visstocks buiten veilige biologische limieten</i>	Gebruik van levende hulpbronnen	29
33	<i>Verhouding gestarte/failliete ondernemingen</i>	Industrie en (andere) KMO's	15
nvt	<i>Toegevoegde waarde per werknemer</i>	Industrie en (andere) KMO's	nvt
48	<i>Aantal samenwerkingsverbanden tussen overheden onderling en met privé-actoren inzake geïntegreerd kustzonebeheer</i>	Institutionele organisatie en beleid	6
29	<i>Inkomensspanning</i>	Levenskwaliteit	4

Nr	Indicator	Domein	Eindraking
3	<i>Verouderingsgraad (bevolkingsstructuur)</i>	Levenskwaliteit	11
2	<i>Kwaliteit van de woning</i>	Levenskwaliteit	5
18	<i>Kwaliteit strandwater</i>	Milieukwaliteit	1
15	<i>Restafval</i>	Milieukwaliteit	2
17	<i>Aantal geobserveerde (olie)vervuilingen/vluchtuur</i>	Milieukwaliteit	12
21	<i>Oppervlakte kusteiigen habitat</i>	Natuurontwikkeling en - beheer	9
24	<i>Oppervlakte beschermd groengebied</i>	Natuurontwikkeling en - beheer	7
43	<i>Aandeel hoogtoegankelijke logiesinrichtingen</i>	Toerisme & recreatie	14
41	<i>Ratio verblijfstoerisme/dagtoerisme</i>	Toerisme & recreatie	18
6	<i>Verkeersdrukke (N motorvoertuigen) op de weg</i>	Transport en havens	12
31	<i>Economische waarde van scheepvaart versus emissies schadelijke stoffen</i>	Transport en havens	18

5.2 WORKSHOPS

Er werden twee workshops georganiseerd in het kader van de duurzaamheidsindicatoren voor de kust. De eerste vond plaats op 7 juni 2002, de tweede op 20 januari 2003, beide in het Provinciehuis Boeverbos te Brugge.

Deze workshops boden de kans aan belanghebbenden uit verschillende domeinen om kennis te maken met de duurzaamheidsindicatoren voor de kust en om een bijdrage te leveren aan de finale set van 20 indicatoren.

Deze workshops zijn gebaseerd op het principe van gefaciliteerde discussie. De bijdrage van de deelnemers bepaalt hierbij in belangrijke mate het welslagen van de workshop.

De centrale vraag in de eerste workshop was de evaluatie van domeinen waarvoor indicatoren dienen opgemaakt te worden. In een volgende stap werden de indicatoren uitgewerkt. Deze indicatoren moeten dan toelaten om na te gaan in welke mate de ontwikkeling van de kustzone op een duurzame wijze plaatsvindt. Deze indicatoren en hun bruikbaarheid en de databank waarin ze zich zullen bevinden werd getoetst in een tweede workshop.

5.2.1 Eerste workshop

5.2.1.1 Doelstellingen

De doelstellingen van de eerste workshop waren de volgende:

- Inzicht te krijgen in de visie van actoren omtrent indicatoren en de duurzaamheidsbarometer;

- Respons te krijgen op het relatieve belang van domeinen in geïntegreerd beheer van kustgebieden;
- Inzicht te geven in de werkwijze van deze studie;
- Te informeren over de toekomst van het project en het mogelijke gebruik van de indicatoren en de barometer.

De 26 deelnemers van deze workshop werden in vier groepen verdeeld en moesten elk verschillende vragen beantwoorden.

Een uitgebreid verslag van deze workshop is te vinden in Bijlage 2.

5.2.1.2 *Weging van de domeinen en bijhorende motivering*

Aan de deelnemers werd gevraagd om 120 punten te verdelen over de 12 verschillende domeinen (zie 4.5.1) afhankelijk van het gewicht dat aan een domein werd toegekend in de duurzaamheidsbarometer.

Tabel 3: Weging van de 12 verschillende beleidsdomeinen op basis van de gefaciliteerde discussie door de vier groepen.

Domein	Groep			
	I	II	III	IV
Levenskwaliteit	15	20	15	13.5
Arbeidskwaliteit	11	10	15	10.3
Cultureel erfgoed en immaterieel kapitaal	8	5	10	9.16
Toerisme & recreatie	11	20	10	13
Transport en havens	10	10	10	14.6
Gebruik van niet levende hulpbronnen	10	5	10	6.3
Gebruik van levende hulpbronnen	8	5	10	7.5
Industrie en (andere) KMO's	6	5	10	10.4
Milieukwaliteit	13	20	10	11.75
Natuurontwikkeling en natuurbeheer	11	10	10	9.16
Maatschappelijke aandacht	8	5	5	6.75
Institutionele organisatie en beleid	9	5	5	6.75

Algemeen wordt gesteld dat er een evenwicht moet zijn in de set tussen sociale, economische en milieukundige aspecten. De barometer dient dit evenwicht te behouden en mag geen uitspraak doen over meer of minder belangrijke dimensies. Volgens een aantal groepen is de voorgestelde lijst van domeinen niet evenwichtig: domein 1 tot 3 verwijzen naar sociale aspecten, domeinen 4 tot 8 naar economische

aspecten, domeinen 9 en 10 naar milieukundige aspecten en tenslotte domeinen 10 en 11 naar institutionele aspecten (zie Tabel 3).

Op basis van de weging van de domeinen uit Tabel 3 kan de rang op twee manieren berekend worden:

- de rang van de gemiddelde score voor de vier groepen;
- de rang van de score voor iedere groep, waarvan dan de gemiddelde rang voor de vier groepen berekend kan worden.

Het algemene resultaat van beide berekeningswijzen is een randschikking van de beleidsdomeinen (zie Tabel 4).

Tabel 4: Herwerkte rangschikking van de beleidsdomeinen gebaseerd op de waardering zoals aangegeven in Tabel 3.

<i>Rangschikking</i>	<i>Beleidsdomein</i>
1	Levenskwaliteit
2	Milieukwaliteit
3	Toerisme & recreatie
4	Arbeidskwaliteit
5	Transport en havens
6	Natuurontwikkeling en natuurbeheer
7	Cultureel erfgoed en immaterieel kapitaal
8	Industrie en (andere) KMO's
9	Gebruik van niet levende hulpbronnen
10	Gebruik van levende hulpbronnen
11	Institutionele organisatie en beleid
12	Maatschappelijke aandacht

Daarna werd door de vier groepen de motivering toegelicht van de bekomen kwotering van de hoogst en laagst scorende domeinen. Hierbij werden ook een aantal bedenkingen geformuleerd. Een overzicht hiervan is terug te vinden in Bijlage 3.

5.2.1.3 Voorstel van concrete indicatoren

Er werd gevraagd om één indicator naar voor te schuiven voor de drie domeinen die door de groep als hoogst gekwoteerd werden rekening houdend met:

- beschikbaarheid en kwaliteit van de gegevens;
- relevantie voor het domein;
- verstaanbaarheid;

- en bruikbaarheid als toetsing voor een trend of een streefdoel.

Tijdens de rapportage werden een aantal bedenkingen geformuleerd. Een overzicht hiervan is terug te vinden in Bijlage 2.

5.2.2 Tweede workshop

5.2.2.1 Doelstelling

De doelstelling van de tweede workshop was tweeledig:

1. Informatie verschaffen door:
  - het kader van de studie te schetsen
  - inzicht te geven in de huidige stand van zaken van de studie
  - inzicht te geven in de werkwijze van deze studie
  - te informeren over het verdere verloop van het project
  - het mogelijke gebruik van de indicatoren en de barometer te illustreren
2. Participatie te bevorderen van de verschillende actoren in de ontwikkeling van de barometer door:
  - de appreciatie door de actoren te meten van het relatieve belang van specifieke indicatoren als onderdeel van de barometer van duurzaamheidsindicatoren voor geïntegreerd beheer van kustgebieden;
  - de discussie tussen de actoren te stimuleren.

Net zoals bij de eerste workshop werden de 44 deelnemers van deze workshop voor het participatieve deel in zes groepen onderverdeeld.

Een uitgebreid verslag van deze workshop is te vinden in Bijlage 3.

5.2.2.2 Appreciatie van geselecteerde set van indicatoren

OPZET EN AANPAK

De opzet en aanpak van het participatieve deel van deze workshop bestond uit:

- De appreciatie van de geselecteerde set van 50 indicatoren (zie 5.1) door een toetsing van het maatschappelijk draagvlak. Dit gebeurde aan de hand van een enquêteformulier waarin de 50 indicatoren onder elkaar opgelijst staan. Hierbij werd gevraagd om de volgende waardering te noteren:
  - Een plusje "+" aan de indicatoren die het meest geschikt zijn voor opname in de finale set
  - Een minnetje "-" aan de indicatoren die het minst geschikt zijn voor opname in de finale set
- In een eerste fase van de waardering werd een persoonlijke appreciatie gevraagd.
- Op de workshop volgde uit de discussie in verschillende groepen een tweede fase van de waardering met een gezamenlijke appreciatie als resultaat. Na overleg binnen de groep werd per groep een top 10 (of meer) opgesteld van de indicatoren die zeker zouden moeten opgenomen worden in de barometer, alsook een lijst met de 10 minst relevante indicatoren.

Na de discussies binnen de groep werden de resultaten plenair voorgesteld en werden opmerkingen en commentaren gegeven omtrent de benadering, de indicatoren en de discussies. Een samenvattend overzicht van de belangrijkste opmerkingen is terug te vinden in Bijlage 3.

Een tabel met de resultaten van de individuele beoordeling en appreciatie van de set van 50 indicatoren na discussie wordt weergegeven in Bijlage 3.

CONCLUSIES

Uit de commentaren en discussies van deze workshop kon gesteld worden dat er een relatief grote consensus heerste onder de deelnemers wat betreft het belang van de verschillende indicatoren. Dit mag blijken uit het relatief klein aantal indicatoren waarvoor er een grote wijziging was van de plaats in de rangorde tussen de individuele beoordeling en na de groepsdiscussies. In grote lijnen was men het eens over welke indicatoren best wel in de barometer opgenomen worden en welke indicatoren als minder essentieel werden beoordeeld.

De indicatoren waarvoor een verschuiving van meer dan 5 plaatsen in de rangorde werd genoteerd waren:

<i>Nr</i>	<i>Indicator</i>	<i>Rangorde individueel</i>	<i>Rangorde groep</i>	<i>Aantal plaatsen verschil</i>	
3	Bevolkingsstructuur	19	4	15	↑
29	Inkomensspanning	22	9	13	↑
33	Aantal gestarte kleine ondernemers	31	9	22	↑
24	Oppervlakte beschermd groengebied	4	15	11	↓
11	Ecologische voetafdruk van het kustgebied	20	15	5	↑
25	Bereikbaarheid van groene ruimte	28	15	13	↑
41	Ratio verblijfstoerisme / dagtoerisme	13	22	9	↓
44	Aandeel toeristisch-recreatieve ondernemers die aan milieuvriendelijke kwaliteitszorg doen	16	22	6	↓
13	Netto onttrekking grondwater	31	22	9	↑
19	Ecologische risicoindex voor schadelijke stoffen in organismen	40	22	18	↑
42	Intensiteit van gebruik van recreatieve activiteit	22	30	8	↓
43	Aantal hoogtoegankelijke logiesinrichtingen	25	30	5	↓
32	Economische waarde van landbouw versus emissies van stikstof	36	30	6	↑
39	Autogebruik woon-werkverkeer	44	30	14	↑
16	Verziltning in de polders	31	38	7	↓
35	Aantal niet ingevulde vacatures	41	46	5	↓

Hierbij valt op te merken dat er in wezen twee soorten verschuivingen waren:

- Ten eerste waren er een aantal verschuivingen in het onderste deel van de rangorde. Hoewel het hier soms ging om substantiële verschillen (18 en 14 plaatsen) zal dit relatief weinig invloed hebben op de finale selectie aangezien de resultaten geïntegreerd worden in de matrix, en enkel de overall best scorende indicatoren weerhouden zullen worden.
- Een andere belangrijke conclusie die getrokken kon worden was dat er enkele indicatoren een belangrijke opschuifbeweging maakten naar bovenaan in de rangorde na de bespreking. Dit waren "Bevolkingsstructuur", "Inkomensspanning" en "Aantal gestarte kleine ondernemers". "Oppervlakte beschermd groengebied" maakte dan weer een tegenovergestelde beweging en

belande op de vijftiende plaats. "Bereikbaarheid van groene ruimte" maakte ook een belangrijke beweging naar boven en belande zo in de bovenste helft.

Daarnaast viel te vermelden dat een aantal indicatoren ondanks gemaakte opmerkingen toch bovenaan in de rangorde gerangschikt worden.

5.3 INDICATORFICHES

5.3.1 Uitwerking

Voor de 20 indicatoren van de definitieve selectie (zie Tabel 5) werden indicatorfiches uitgewerkt. Hiervoor werd de opbouw gevolgd zoals in 4.2 wordt weergegeven. De volledige uitwerking van deze fiches is te vinden in Bijlage 8.

Tabel 5: Definitieve set van 20 indicatoren met de volgorde van bespreking.

<i>Nr</i>	<i>Indicator</i>
1	Werkloosheidsgraad
2	Tewerkstelling in toerisme
3	Aantal goede renovaties en restauraties
4	Verandering in tewerkstelling in de sectoren visserij en landbouw
5	Visstocks buiten veilige biologische limieten
6	Verhouding gestarte/failliete ondernemingen
7	Toegevoegde waarde per werknemer
8	Aantal samenwerkingsverbanden tussen overheden onderling en met privé-actoren inzake geïntegreerd kustzonebeheer
9	Inkomensspanning
10	Verouderingsgraad (bevolkingsstructuur)
11	Kwaliteit van de woning
12	Kwaliteit strandwater
13	Restafval
14	Aantal geobserveerde (olie)vervuilingen/vluchtuur
15	Oppervlakte kusteiigen habitat
16	Oppervlakte beschermd groengebied

<i>Nr</i>	<i>Indicator</i>
17	Aandeel hoogtoegankelijke logiesinrichtingen
18	Ratio verblijfstoerisme/dagtoerisme
19	Verkeersdrukke (N motorvoertuigen) op de weg
20	Economische waarde van scheepvaart versus emissies schadelijke stoffen

Hierbij werd voor een aantal indicatoren afgeweken van de oorspronkelijk definitie of eenheid zoals aangenomen in de geselecteerde set van 50 indicatoren. Deze aanpassing gebeurde meestal uit praktische overwegingen zoals het beschikbaar zijn als referenties op nationaal of internationaal niveau. Deze wijziging deed niets af aan het opzet voor de keuze van deze indicator.

5.3.2 Korte bespreking per indicator

Hieronder wordt voor elke indicator naast een algemene opmerking(en) gegeven, in vele gevallen ook aangegeven waarmee men rekening moet houden bij de interpretatie van de indicator.

5.3.2.1 Werkloosheidsgraad

Er bestaan een groot aantal definities van de werkloosheidsgraad die vaak door elkaar gebruikt worden. Daarnaast wordt niet altijd juist vermeld uit welke categoriën van werklozen de werkloosheidsgraad werkelijk berekend is. Als gevolg daarvan is bij vergelijking met referentiemateriaal in vele gevallen voorzichtigheid geboden en is de interpretatie ervan moeilijk.

5.3.2.2 Tewerkstelling in toerisme

De werkgelegenheid in de toeristische sector is over een zeer groot aantal takken verspreid. Heel wat branches van het economische leven hebben rechtstreeks of onrechtstreeks met toerisme te maken. Het is statistisch dan ook erg moeilijk om de werkgelegenheid die binnen een regio door deze activiteit wordt gecreëerd, van de andere economische activiteiten te isoleren. Hierbij zal bij de interpretatie van de indicator rekening gehouden moeten worden.

5.3.2.3 Aantal goede renovaties en restauraties

In deze indicator wordt in eerste instantie enkel de onderhouds- of restauratiepremie in beschouwing genomen. Bij de interpretatie van deze indicator moet rekening gehouden worden met het feit dat enkel voor reeds beschermde monumenten dergelijke premie aangevraagd kan worden. Daarnaast geeft het aantal dossiers voor de aanvraag van een premie een wel enigszins vertekend beeld als onderdeel van een indicator. Binnen dit domein zou het totaal uitgekeerde budget aan premies inclusief de overheidsuitgaven voor renovaties en restauraties als vervangende indicatordefinitie genomen kunnen worden.

5.3.2.4 Verandering in tewerkstelling in de sectoren visserij en landbouw

Net zoals bij de tewerkstelling in de toeristische sector (zie 5.3.2.2) is seizoensarbeid in de landbouw een belangrijk gegeven. In de gegevens op basis van RSZ- en/of RSVZ-statistieken zijn seizoensarbeiders niet

opgenomen. Daarom is het aangeraden om de Landbouwtellingen als basis te gebruiken aangezien ook informatie van niet bestendige en deeltijdse arbeidskrachten verkregen kan worden, wat de interpretatie van de indicator eenvoudiger maakt.

5.3.2.5 Visstocks buiten veilige biologische limieten

De reikwijdte van deze indicator gaat verder dan de ruimtelijke afbakening van het studiegebied, aangezien zelfs voor het Belgische deel van de Noordzee geen veilige biologische limieten bekend zijn. Hierdoor zal er natuurlijk ook geen indeling per gemeente gegeven kunnen worden.

Bij de interpretatie van de indicator moet rekening gehouden worden met de ruimtelijke afbakening van deze indicator, alsook met het feit dat vissersschepen van buitenlandse rederijen wettelijke toestemming hebben om in het Belgische deel van de Noordzee te vissen en dat ook visstocks beïnvloed worden door natuurlijke fenomenen zoals predatie.

5.3.2.6 Verhouding gestarte/failliete ondernemingen

Bij deze indicator werd afgeweken van de oorspronkelijke definitie zoals aangegeven in de geselecteerde set van 50 indicatoren (zie Bijlage 6). Deze indicator werd toen gedefinieerd als het aantal gestarte kleine ondernemers. Het aantal failliete ondernemingen werd ook in de indicator opgenomen aangezien dit een betere indicatie gaf van de graad van ondernemerschap en economische groei in de kustregio. Deze indicator geeft immers de economische groei van de voorgaande jaren weer.

Een internationale vergelijking is met deze indicator moeilijk te maken en richtwaarden op dit niveau zijn niet beschikbaar. Daarom kan overwogen worden om de internationale TEA-index (Total Entrepreneurial Activity) die als Europese en internationale standaard voor de graad van ondernemerschap wordt gebruikt, toe te passen. Deze indicator wordt in een bepaald jaar in beperkte mate gestuurd door de economische groei van de voorgaande jaren zoals de verhouding gestarte/failliete ondernemingen, maar is vooral een aanwijzing van de toekomstige economische groei. Afhankelijk van de specifieke doelstelling van deze indicator kan de definitie dus bijgesteld worden.

5.3.2.7 Toegevoegde waarde per werknemer

De toegevoegde waarde per werkzaam persoon is gestoeld op arbeid en is een algemeen toegepaste indicator bij de economische analyse van ondernemingen. Er bestaan echter een groot aantal indicatoren die bij dergelijke analyses berekend kunnen worden. Daarnaast kan de toegevoegde waarde niet enkel gerealiseerd worden door het inzetten van arbeid, maar ook door het inzetten van kapitaal en dan vooral door de investeringen in materiële vaste activa. Bij de interpretatie van de indicator moet hiermee rekening gehouden worden.

5.3.2.8 Aantal samenwerkingsverbanden tussen overheden onderling en met privé-actoren inzake geïntegreerd beheer van kustgebieden

Bij geïntegreerd beheer van kustgebieden zijn een groot aantal sectoren betrokken waardoor het moeilijk is om de grens te bepalen welke samenwerkingsovereenkomsten in deze context allemaal in aanmerking kunnen komen. Afhankelijk van deze grens zullen er meer of minder in beschouwing genomen worden. Hiermee moet bij de interpretatie ook rekening gehouden worden.

5.3.2.9 Inkomensspanning

Uit de indicatorfiche blijkt dat het inkomen als een goede indicator van de materiële welvaart van een gebied beschouwd kan worden. Bij de interpretatie van de indicator moet rekening gehouden worden met het feit dat een aantal belastingplichtigen niet in de statistische gegevens opgenomen zijn.

5.3.2.10 Verouderingsgraad

Naast deze seliniteitscoëfficiënt zijn er nog een aantal andere demografische indicatoren die ook elk een bepaald aspect van de evolutie in de bevolkingsstructuur weergeven, zoals interne vergrijzing, groene of grijze druk, afhankelijkheidsgraad of doorstormingscoëfficiënt. Afhankelijk van wat men met deze indicator wil bepalen kunnen andere demografische indicatoren gebruikt worden. De verouderingsgraad geeft enkel de graad van vergrijzing weer.

5.3.2.11 Kwaliteit van de woning

Het grote probleem bij deze indicator is de frequentie waarbij gegevens over de woningkwaliteit op nationaal niveau (cfr de algemene socio-economische enquête) worden verzameld. Op heden zijn de gegevens slechts om de tien jaar beschikbaar. De huidige gegevens resulteren van 1991. De resultaten van de socio-economische enquête van 2001 zijn nog niet beschikbaar. Een jaarlijkse evaluatie van deze indicator is dus op dit moment niet mogelijk.

5.3.2.12 Kwaliteit strandwater

Bij deze indicator wordt enkel de bacteriologische kwaliteit van het strandwater in rekening gebracht. Hierbij wordt geen rekening gehouden met fysico-chemische parameters. Met deze tekortkoming moet bij de interpretatie van de indicator rekening gehouden worden.

5.3.2.13 Restafval

Deze indicator zegt niets over de evolutie van het totale aanbod aan huishoudelijke afvalstoffen en bijgevolg ook niet over de geleverde inspanningen op het vlak van afvalpreventie. Het totale aanbod kan stijgen maar door toegenomen inspanningen naar preventie zoals hergebruik en recyclage kan het restafval verminderen. Daarom is een indicator "zwerfvuil" die de evolutie van de hoeveelheid zwerfvuil meet een beter alternatief. Momenteel loopt er een studie voor het op punt stellen van de toepassing van deze indicator (cfr. zwerfvuilanalyse-onderzoek in Vlaanderen aan de hand van proefstroken, uitgevoerd door Ecolas in opdracht van OVAM).

5.3.2.14 Aantal geobserveerde (olie)vervuilingen/vluchtuur

Bij de interpretatie van deze indicator moet rekening gehouden worden met het feit dat de kans op lozingen gemeten met luchttoezicht ook afhankelijk is van het aantal vluchturen en per jaar soms sterk kan variëren. Luchttoezicht is ook enkel mogelijk bij bepaalde weersomstandigheden (geen mist, geen storm), maar onder deze omstandigheden gebeuren wel de meeste lozingen. Een belangrijk deel van de lozingen (zeker de kleine) zou dus mogelijk gemist kunnen worden.

5.3.2.15 Oppervlakte kusteiigen habitat

Aangezien een habitat eigen aan de kustzone zowel in enge als meer ruimere zin geïnterpreteerd kan worden, moet bij de interpretatie van deze indicator rekening gehouden worden met de selectie van karteringseenheden voor de berekening van de oppervlakte aan kusteiigen habitats.

Het nagaan van de jaarlijkse evolutie van de oppervlakte aan kusteigen habitat zal niet mogelijk zijn, gezien de afwezigheid van jaarlijkse updates van de Biologische Waarderingskaart.

5.3.2.16 Oppervlakte beschermd groengebied

Bij de interpretatie moet met de volgende beperkingen van de indicator rekening gehouden worden:

- Niet enkel de oppervlakte van beschermde groengebieden is in het kader van het behoud van de biodiversiteit van belang, maar ook de versnipperingsgraad (beter één groot gebied dan verschillende kleine).
- Naast het aantal en oppervlakte van beschermde gebieden zijn de doeltreffendheid van het gevoerde beleid en het behalen van de objectieven in verband met bescherming ook van belang.
- Daarnaast geeft de indicator ook niet aan hoe representatief de beschermde gebieden zijn in relatie tot de ecologische diversiteit van het hele studiegebied.
- Daarbij is er tussen de verschillende beschermingsniveaus en -types ook overlap bij de gebieden mogelijk (bv gebied dat terzelfdertijd aangeduid is als Vogelrichtlijn- en Ramsargebied) waardoor evaluatie moeilijker wordt. Als gevolg hiervan moeten de verschillende beschermingstypes best cumulatief bekeken worden. Bij overlap kan immers verlies aan informatie optreden. Zo kan er een toename zijn van de oppervlakte aan natuurreservaten die allemaal binnen een Vogelrichtlijngebied gelegen zijn. Indien men de oppervlakte niet cumulatief optelt maar enkel het gezamenlijk oppervlak van de verschillende beschermingsniveaus neemt, zal men geen toename vast kunnen stellen.
- Het actuele beschermingsniveau van groengebieden en de daarmee verbonden trends zijn moeilijk te evalueren.
- De gegevens kunnen best voor het hele studiegebied gepresenteerd worden. De aanduiding van dergelijke beschermde groengebieden is in vele gevallen ook geen gemeentelijke maar gewestelijke of nationale aangelegenheid en is ook sterk afhankelijk het potentieel mogelijk te beschermen oppervlak met name de oppervlak aan kusteigen habitat in die betreffende gemeente.

5.3.2.17 Aandeel hoogtoegankelijke logiesinrichtingen

Een jaarlijkse evaluatie van deze indicator is niet mogelijk aangezien de toegankelijkheid voor hotels op een niet jaarlijkse basis gemeten wordt. Ook voor niet alle gemeenten zal de indicator op heden berekend kunnen worden. Bij het toegankelijkheidsonderzoek worden uit sommige gemeenten geen logiesinrichtingen geselecteerd. Daarbij is de waarde van deze indicator ook afhankelijk van het aantal onderzochte logiesinrichtingen per gemeente.

5.3.2.18 Ratio verblijfstoerisme/dagtoerisme

Op heden is het nog niet mogelijk om deze indicator te berekenen aangezien pas vanaf het voorjaar 2004 gegevens rond dagtoerisme aan de kust beschikbaar zullen zijn.

Het grote probleem bij deze indicator blijft echter dat het tweedeverblijfstoerisme er niet in opgenomen is, gezien het belang van dit fenomeen voor het kusttoerisme. Maar dit fenomeen is echter een moeilijk te achterhalen gegeven.

5.3.2.19 Verkeersintensiteit op de weg

De verkeerstellingen geven voor elke gemeente nooit gebiedsdekkende informatie voorhanden voor een bepaalde periode. Het aantal automatische telpunten is te beperkt en de tellussen worden regelmatig verplaatst. Deze informatie blijft ook beperkt tot de genummerde wegen.

De verkeersdrukte (uitgedrukt als het aantal voertuigkilometers) is een algemeen gebruikte transportindicator, ook internationaal. Deze indicator is hier niet gebruikt aangezien het aantal voertuigen op de weg in het geval van het kustgebied een betere indicator is. We willen immers nagaan of op een bepaalde plaats de verkeersintensiteit toe- of afneemt in de loop van de tijd.

Een andere mogelijke transportindicator is het aantal ingeschreven voertuigen of de lengte van het infrastructuurnetwerk, die toeneemt met de economische groei.

5.3.2.20 Economische waarde van scheepvaart versus emissies schadelijke stoffen

Op heden kan enkel het luik van de economische waarde van de scheepvaart bepaald worden. De berekening van de emissies van schadelijke stoffen door scheepvaart is vrij ingewikkeld. Daarnaast moeten voor het tweede luik een groot aantal gegevens verzameld worden. De reikwijdte van deze indicator gaat ook verder dan de ruimtelijke afbakening van het studiegebied.

Deze indicator zal door de ingewikkelde berekening eerder gebaseerd zijn op gegevens van globale schattingen en aannames. Zodat dit niet ten goede komt aan de interpretatie van de indicatorwaarde.

5.4 GEGEVENS INDICATOREN

Voor een groot aantal indicatoren zijn op heden de basisgegevens voor de berekening van de indicator reeds voorhanden. In een aantal gevallen moeten op de gegevens niet of nog nauwelijks berekeningen uitgevoerd worden om in de gewenste eenheid in de databank te importeren. Deze zijn dan ook zeer geschikt omdat dit zeer weinig inspanning en energie kost. Een aantal andere gegevens vragen nog een uitgebreidere berekening. Voor de meeste van deze gegevens zal dit bij het updaten van de databank van de indicator ook nog het geval zijn. Voor een aantal zal nadat een basisberekening van de initiële gegevens gebeurd is, vrij vlot kunnen verlopen.

In het kader van deze studieopdracht werden gegevens voor een periode van minstens 3 jaar opgevraagd en dit voor de periode 1999-2002. Voor enkele indicatoren zijn ook gegevens van voor deze periode en voor een langere tijdsreeks voorhanden.

Voor verschillende indicatoren kunnen gegevens uit diverse bronnen gehaald worden. Bij de keuze welke bron het meest geschikt is, kan rekening gehouden worden met de meeteenheid waarin de gegevens staan, alsook de vorm (digitaal of enkel op papier) en graad (gemakkelijk op te vragen of downloadbaar van website) van beschikbaarheid en de kostprijs. Soms moet voor dezelfde gegevens bij een andere bron niet betaald worden of zijn de gegevens rechtstreeks downloadbaar van een website die dan ook regelmatig geupdate wordt.

5.5 DATABANK

Bij de databank kunnen verschillende stappen beschouwd worden:

- input van de gegevens;
- consultatie van de informatie en
- technische aspecten van de databank.

5.5.1 Input van de gegevens

De gegevens zullen op twee wijzen aangeleverd worden:

1. Enerzijds zijn er de fiches zelf, waarvoor op basis van de uiteindelijke databankstructuur verschillende soorten 'input' zullen opgemaakt worden. Deze bestaan dan uit enerzijds tekstvelden (bv naam van de indicator of bespreking van de beperkingen, ...) en anderzijds verwijzingen naar 1 of meerdere items uit tabellen (bv het domein of de beleidsprioriteit).
Deze fiches zullen dan vertaald moeten worden naar de verschillende onderdelen van de databank en en naar de verschillende intermediaire tabellen.
2. Daarnaast zijn er de berekeningen en de basisdata van de indicator.
De berekening van de indicator gebeurt best buiten de databank. Ook de opsplitsing naar klasse of geografische unit gebeurt best buiten de databank. Dit laat toe om een gestandaardiseerde aanpak te gebruiken en om de nodige soepelheid te hebben naar de uitwerking van de grafische visualisaties.

5.5.2 Opvragen van de informatie

Het opvragen zou zo eenvoudig mogelijk moeten gehouden worden. Daarom wordt aangeraden om te kiezen voor toegang tot het systeem via de gekende webbrowsers (Internet explorer en Netscape).

Ook is achtergrondinformatie nodig voor de gebruiker, zoals wat zijn indicatoren, wat is een duurzaamheidsbarometer, etc.

Door links tussen verschillende niveau's zou het mogelijk moeten zijn om vlot zowel "horizontaal" als "vertikaal" doorheen de informatie te wandelen. De groepering van de indicatoren per referentie/domein/prioriteit etc. moet dit ook bevorderen.

Een duidelijke indicatie plaats in de structuur zou beschikbaar moeten zijn als ook een overzicht van de structuur. Op het hoogste niveau wordt voorgesteld om de barometer voor te stellen als de lijst van indicatoren met een iconografische evaluatie.

De (berekende) indicatoren zouden best grafisch weergegeven worden. Dit is dan ofwel een grafiek van de indicator in functie van de tijd of klasse gegenereerd buiten de databank met een wetenschappelijk tekenpakket of indien de klassen geografische units zijn een GIS gebaseerde tekening.

Voor consultatie van de 'bevrozen' datasets dient duidelijk aangegeven te worden wat kan en wat niet kan. Hier wordt voorgesteld dit te beperken tot de mogelijkheid van downloaden indien men over de nodige toegangs- en gebruiksrechten beschikt.

Een voorstel van de structuur zoals die door de bezoekers zou gezien worden, is weergegeven in Bijlage 9.

5.5.3 Technische aspecten van de databank

Aangezien het VLIZ zal instaan voor de databank zal uitgegaan worden van de bestaande hard- en software die aanwezig is op het VLIZ.

Een voorstel van de structuur van de databank is weergegeven in Bijlage 9.

5.5.3.1 Beschrijving/omschrijving van de indicatoren

Naast de fiche van de indicator omvat dit echter een heleboel informatie die partieel gedeeld zal worden tussen verschillende indicatoren (o.a. domein, prioriteit, referentie,...). Dit veronderstelt dat er een aantal tabellen worden opgemaakt. Hierbij wordt ook een relatie opgesteld met de datasetbeschrijving. Deze laatste is best niet consulteerbaar door de gebruiker.

5.5.3.2 De waarde van de indicator

De indicatoren zullen berekend worden voor de beschikbare datasets. Dit zijn "bevrozen" datasets. Dit wil zeggen dat een bepaalde dataset gebruikt wordt, en dat deze zo volledig mogelijk beschreven wordt (bv datum, bron, ...).

Er wordt voorgesteld om op drie niveaus te werken:

1. Een geïntegreerd niveau waarbij zo veel als mogelijk 1 getal wordt gebruikt.
2. Een niveau waar primair opgesplitst wordt naar klassen (dit kan de ruimtelijke klasse zijn zoals gemeenten, maar kan ook andere klasseringen omvatten) en de indicator gegeven wordt in functie van de tijd.
3. Een niveau waar de indicator primair opgesplitst wordt naar tijd (bv per jaar) en dan de indicator weergegeven wordt in functie van de klassen.

De berekening zelf zal rekening houden met de geografische units die ook gedefinieerd zijn voor de fiche. Ook wordt aan de berekening een datum vastgekoppeld.

De indicatoren worden best zoveel mogelijk grafisch weergegeven. Dus in de vorm van een grafiek of GIS-tekening. De noodzakelijke software zal dus aanwezig moeten zijn om enerzijds de tekeningen op te maken en om anderzijds deze te kunnen weergeven via websites.

6 EINDBESCHOUWING

Als algemene beschouwing kan aangehaald worden dat deze uiteindelijke set van twintig indicatoren een dynamisch gegeven moet zijn, waarbij in de toekomst aanpassingen aangewezen en zelfs zeer nuttig zullen zijn. In een eerste fase zal moeten nagegaan worden of deze set werkbaar is. Om dit te controleren zal in de eerste plaats ruchtbaarheid moeten gegeven worden aan de beschikbaarheid van een duurzaamheidsbarometer voor de kust bij alle mogelijke betrokken actoren in het studiegebied. Daarnaast zal hierbij ook de gebruiksvriendelijkheid van de databank een belangrijke rol spelen. Bij complexe en ongebruiksvriendelijke tools in de databank zullen de actoren geen frequente gebruikers worden.

In de volgende fase kan op basis van de bevindingen van de gebruikers van de barometer en ervaringen met de databank gedacht worden aan een eventuele uitbreiding van de set. Deze aanpassing of uitbreiding kan ook ingegeven worden door veranderingen in diverse aspecten zoals wijziging in prioriteiten en veranderende beschikbaarheid of kwaliteit van basisgegevens. Bij een uitbreiding van de set van indicatoren kan in eerste instantie gedacht worden aan de indicatoren die niet weerhouden werden uit de geselecteerde set van 50 indicatoren.

Daarnaast zal de gebruiker van de duurzaamheidsbarometer ook gewezen moeten worden op het feit dat indicatoren steeds een (vaak numerieke) simplificatie van een complexe realiteit zijn en ontwikkeld zijn om te gebruiken in een beleidskader. Er moet hierbij ook aandacht geschonken worden aan de interpretaties van de indicatorwaarden. Dat deze interpretatie reeds door de opstellers van de databank zal moet gebeuren is voor het efficiënte gebruik van de barometer van essentieel belang. De gebruiker is meestal niet zelf in staat om een juiste wetenschappelijke interpretatie van de indicatorwaarde te maken. Hierbij kunnen de indicatorwaarden zowel als een trend of status weergegeven worden. Een goede visualisatie van deze trend en/of status zal de gebruiksvriendelijkheid van de barometer sterk kunnen verhogen.

LITERATUURLIJST

- Atlantic Living Coastlines Project & University of Plymouth. (2000). A framework for Managing the Coast of Devon and Cornwall, quoted in Scottish Executive Central Research Unit (2001). Indicators to monitor the progress of integrated coastal zone management: a review of worldwide practice, Cordah Ltd.
- Bogaert, A., Rouffa, K., Peuteman, A. & Michiels, D. (2000). Beleidsplan Toerisme 2000-2004 van de Vlaamse minister van Werkgelegenheid en Toerisme, Renaat Landuyt.
- CEC (Commission of the European Communities) (2000). Indicators for the integration of environmental concerns into the common agricultural policy. Communication from the commission to the council and the European parliament. Brussels, 26.01.2000, 26pp.
- Commissie van de Europese Gemeenschappen (2000). Mededeling van de Commissie aan de Raad en het Europees Parlement inzake het Geïntegreerd Beheer van Kustgebieden: een Strategie voor Europa. Com/2000/547, Brussel, 29p.
- Commissie van de Europese Gemeenschappen (2001). Milieu 2010: Onze toekomst, onze keuze. Mededeling van de Commissie aan de Raad, het Europees Parlement, het Economisch en Sociaal Comité van de Regio's betreffende het zesde milieuoactieprogramma van de Europese Gemeenschap - Het zesde milieuoactieprogramma -Voorstel voor een Besluit van het Europees Parlement en de Raad tot vaststelling van het milieuoactieprogramma van de Europese Gemeenschap voor2001-2010, COM 2001/0029, Brussel, 89p.
- Commissie van de Europese Gemeenschappen (2002). Een strategie van de Europese Unie ter beperking van atmosferische emissies door zeeschepen. Mededeling van de Commissie aan het Europees Parlement en de Raad COM(2002) 595, Brussel, 25p.
- Commissie van de Europese Gemeenschappen (2003). Groenboek Ondernemerschap in Europa. Document op basis van COM (2003) 27, Brussel, 29p.
- De Clercq, D., Manigart, S., Clarysse, B., Crijns, H., De Sutter, M. & Verzele, F. (2003). Global Entrepreneurship Monitor. Regionaal Rapport voor Vlaanderen 2002. Steunpunt Ondernemerschap, Ondernemingen en Innovatie en Vlerick Management School, Entrepreneurship, Strategy & Governance, Gent, 103p.
- De Vlieger, I., Cornelis, E., De Geest, C. & van Walsum, E. (2002). Milieu- en Natuurrapport Vlaanderen, MIRA Achtergronddocument 2002, 1.5 Verkeer & vervoer, Vlaamse Milieumaatschappij, Erembodegem.
- DPSCD (1995). Sustainability indicators. Extract from a report of the Department for Policy Coordination and Sustainable Development (DPSCD), United Nations Division for Sustainable Development, 5pp.
- Dua, V. (2000). Beleidsnota Leefmilieu 2000-2004. Vlaams Minister van Leefmilieu en Landbouw, Brussel, 100p.
- EcoHealth Consulting (2001). International Inventory and Scientific Review of Indicators, Surrogate Measures and Other Parameters for Marine Environmental Quality, presented at the International Workshop on The Role of Indicators in Integrated Coastal Management, Ottawa, mei 2001.

- ECOS Environmental, Coastal and Ocean Sciences (2001). Socio-Economic Indicators and Integrated Coastal Management, University of Massachusetts, Boston, presented at the International Workshop on The Role of Indicators in Integrated Coastal Management, Ottawa, May 2001.
- Europese Commissie (1999). Actieplan ter bevordering van het ondernemerschap en het concurrentievermogen. Dit actieplan is opgesteld als antwoord op de prioritaire aanbevelingen van de task-force „Vereenvoudiging van het ondernemerschap (BEST)". Bureau voor officiële publicaties der Europese Gemeenschappen, Luxemburg, 19p.
- FAO (1996). Indicators for Sustainable Development of fisheries, 2nd World Fisheries Congress, Brisbane, Australia, August 1996
- Fry, V.E. & Jones, P.J.S (2000). The development of meaningful indicators of Estuary management Partnership success, Report from UCL to English Nature under the Estuaries Initiatives Review.
- Hershman M.J., Good, J.W., Bernd-Cohen, T., Goodwin, R.F. and Pogue, V.L.P (1999). "The Effectiveness of Coastal Zone Management in the United States", Coastal Management 27(2-3), 113-118, Taylor and Francis.
- Hille, J. (1997). The concept of Environmental Space: Implications for Policies, Environmental Reporting and Assessments, Experts' Corner No 1997/2, European Environment Agency, Copenhagen, 58 pp.
- Idea Consult (2000). Productie van vleesproducten. 18p.
- Interdepartementale Commissie Duurzame Ontwikkeling (2000). Federaal plan voor Duurzame Ontwikkeling 2000-2004, 125p.
- International Labour Office (1982). Resolution concerning statistics of the economically active population, employment, unemployment and underemployment, 13th International Conference of Labour Statisticians, Geneva.
- Izzo, G. (1996). Annual summary report, European Environment Agency, European Topic Centre on Marine and Coastal Environment, Copenhagen, 23 pp.
- Kabinet van de minister vice-president van de Vlaamse regering en Vlaams minister van Mobiliteit, Openbare Werken en Energie (2000). Beleidsnota Mobiliteit en Openbare Werken 2000-2004. Vlaams minister van Mobiliteit, Openbare Werken en Energie, Steve Stevaert. Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Administratie Kanselarij en Voorlichting, 36p.
- Kabinet van de Vlaamse minister van Cultuur, Jeugd, Stedelijk Beleid, Huisvesting en Brusselse Aangelegenheden (2000). Beleidsnota Vlaams woonbeleid 2000-2004 van Vlaamse minister van van Cultuur, Jeugd, Stedelijk Beleid, Huisvesting en Brusselse Aangelegenheden, Bert Ancaux. Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Administratie Kanselarij en Voorlichting, Brussel, 28 p.
- Kabinet van de Vlaamse minister van Economie, Ruimtelijke Ordening en Media (2000). Beleidsnota Economie 2000-2004. Vlaamse minister van van Economie, Ruimtelijke Ordening en Media, Dirk Van Mechelen. Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Administratie Kanselarij en Voorlichting, 68p.
- Kabinet van de Vlaamse minister van Welzijn, Gezondheid en Gelijke Kansen (2000). Beleidsnota Welzijn, Gezondheid en Gelijke Kansen 2000-2004. Vlaams Minister voor Welzijn, Gezondheid en Gelijke Kansen Mieke Vogels. Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Administratie Kanselarij en Voorlichting, 84p.

- Kabuta, S.H. (2001). Ecological Performance Indicators for the North Sea, presented at the International Workshop on The Role of Indicators in Integrated Coastal Management, Ottawa, May 2001
- Kent County Council (2001). Sustainability of Kent Coast and Seas, quoted in Scottish Executive Central Research Unit (2001). Indicators to monitor the progress of integrated coastal zone management: a review of worldwide practice, Cordah Ltd.
- Lambrecht, M. (1997). De vergrijzing van de bevolking. Over de analyse van de bevolkingsevolutie en het gevaar voor overhaaste conclusies. Federaal Planbureau, Planning Paper Economische analyses en vooruitzichten, Brussel, 54 p.
- MAFF (Ministry of Agriculture, Fisheries and Food, UK (2000). Towards sustainable agriculture. A pilot set of indicators. MAFF, February 2000, 72pp.
- MAFF (Ministry of Agriculture, Fisheries and Food, UK) (1998). Development of a set of indicators for sustainable agriculture in the United Kingdom; a consultant document, 22 June 1998, 54pp.
- Matthijs, B. (2000). Lanbouwbeleid. Webpagina Ministerie voor Middenstand en Landbouw beschikbaar op 31/06/03.
http://cmlag.fgov.be/nl/index_nl.html
- Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Leefmilieu en Infrastructuur, Administratie Waterwegen en Zeewezen-Afdeling Waterwegen Kust.
- MIRA (2002). Milieu- en natuurrapport Vlaanderen, MIRA Achtergronddocument 2002, 1.7 Toerisme & recreatie, Lammens M., De Bruyn R. & Peeters B., Vlaamse Milieumaatschappij, 31p.
- Mobiliteitscel (2001). Mobiliteitsplan Vlaanderen, Naar een duurzame mobiliteit in Vlaanderen. Onwerp mobiliteitsplan, 380 p.
- Munasinghe, M. & W. Shearer (ed.) (1995). Defining and measuring sustainability: the biogeophysical foundations, United Nations University & World Bank, Washington D.C., 440 pp.
- NOAA National Oceanic and Atmospheric Administration (2001). Governance Indicators, presented at the International Workshop on The Role of Indicators in Integrated Coastal Management, Ottawa, May 2001.
- OECD (1993). OECD core set of indicators for environmental performance reviews: A synthesis report by the Group on the State of the Environment, Environment Monographs No 83, Organisation for Economic Co-operation and Development, Paris, 39 pp.
- OECD (1999). Environmental Indicators for Agriculture; Volume 1: Concepts and Framework. OECD Publications, Paris, 45pp.
- OECD (2000). Environmental Indicators for Agriculture. Methods and Results. Executive summary. OECD, Organisation for Economic Co-operation and Development, Paris, 53pp.
- OVAM (2002). Uitvoeringsplan Huishoudelijke Afvalstoffen 2003-2007. Beleidsdocumenten afvalstoffen van de Openbare Afvalstoffenmaatschappij voor het Vlaamse Gewest, Mechelen, 245 p.
- Paredis, E., Block, T. & J. Van Assche. (2001). Op weg naar duurzaamheidsindicatoren voor het kustgebied, Universiteit Gent, Centrum voor Duurzame Ontwikkeling, in opdracht van het Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Leefmilieu en Infrastructuur, AWZ-AWK

- Peronaci, M. (2000). Marine and coastal environment Annual topic update 2000, EEA, European Topic Centre on Marine and Coastal Environment, Copenhagen, Topic report nr. 11, 35 pp.
- Provincie West-Vlaanderen (2002). Strategisch beleidsplan voor toerisme en recreatie aan de kust, in samenwerking met Westtoer en Toerisme Vlaanderen, Brugge, 355 pp.
- Provoost, S. & Hoffmann, M. (eds.) (1996). Ecosysteemvisie voor de Vlaamse kust, Ecosysteembeschrijving en Natuurontwikkeling. Afd. Natuur, Universiteit Gent & Instituut voor Natuurbehoud. 375 p. en bijlagen (231 pp).
- Schrijvers, J. (2001). Het Vlaams Instituut voor de Zee als mogelijk instrument voor een geïntegreerd kustzonebeheer in België. VLIZ Special Publication, 2. Vlaams Instituut voor de Zee (VLIZ), Oostende, 42 pp.
- Scottish Environmental Indicators Group (2000). Potential indicators for Scotland, quoted in Scottish Executive Central Research Unit (2001). Indicators to monitor the progress of integrated coastal zone management: a review of worldwide practice, Cordah Ltd.
- Scottish Executive Central Research Unit (2001). Indicators to monitor the progress of integrated coastal zone management: a review of worldwide practice, Cordah Ltd.
- Smeets, E. & R. Weterings (1999). Environmental indicators: typology and overview, Technical report nr. 25, TNO Centre for Strategy, Technology and Policy, commissioned by the European Environment Agency, Copenhagen.
- Sorensen, J. (1997). "National and International Efforts at Integrated Coastal Management: Definitions, Achievements, and Lessons", Coastal Management, 25: 3-41.
- State of the Environment Advisory Council (1996). Australian State of the Environment 1996, presented to the Commonwealth Minister for the Environment.
- Taylor, R. & Smith, I. (1997). The State of New Zealand's Environment, Ministry for the Environment & GP Publications.
- UK Department of Environment, Transport and the Regions (1997). Indicators of Sustainable Development for the United Kingdom; Scottish Executive "Indicators to monitor the progress of integrated coastal zone management: a review of worldwide practice".
- USAID (1998). Effectiveness of State Coastal Management Programs in Providing Public Access to the Shore: A National Overview 1998, USAID, Washington.
- Vandenbussche, J. (2001). Het Belgische Actieplan Sociale Insluiting, het begin van een nieuw proces. Kabinet vice-premier minister van Begroting, Maatschappelijke Integratie en Sociale Economie, Brussel, 10p.
- Ward, T., Butler, E. & Hill, B. (1998). Environmental indicators for National State of the Environment Reporting - Estuaries and the Sea, Australia: State of the Environment (Environmental Indicator Reports), Department of the Environment, Canberra.
- Website Afdeling M&L, Afdeling Monumenten & Landschappen. Webpagina beschikbaar op 31/06/03.
- <http://www.monument.vlaanderen.be/aml/nl/index.html>

- Website APS, Administratie Planning en Statistiek. Webpagina beschikbaar op 31/06/03.
<http://aps.vlaanderen.be/>
- Website AVK, Administratie Wegen en Verkeer. Webpagina beschikbaar op 31/06/03.
<http://wegen.vlaanderen.be/>
- Website Balanscentrale. Webpagina beschikbaar op 31/06/03.
<http://www.bnb.be/BA/N/homen.htm>
- Website BMM, Beheerseenheid van het Mathematisch Model van de Noordzee. Webpagina beschikbaar op 31/06/03.
<http://www.mumm.ac.be/NL/index.php>
- Website CEROI, City Environmental Indicators Encyclopedia, Encyclopedia of Urban Environment-Related Indicators. Webpagina beschikbaar op 31/06/03.
<http://www.ceroi.net/ind/>
- Website Duurzaamheidsbarometer regio Kortrijk. Webpagina beschikbaar op 31/06/03.
<http://www.leiedal.be/duurzaamheidsbarometer/>
- Website GBKG, Coördinatiepunt voor Geïntegreerd Beheer van Kustgebieden. Webpagina beschikbaar op 31/06/03.
<http://www.west-vlaanderen.be/upload/Kustzonebeheer/Website%20NDL/index.htm>
- website IMO, International Maritiem Organization. Webpagina beschikbaar op 31/06/03.
<http://www.imo.org/home.asp>
- Website IN, Instituut voor Natuurbehoud. Webpagina beschikbaar op 31/06/03.
http://www.instnat.be/content/homepage_nl.asp
- Website Infopunt Duurzaam Toerisme. Webpagina beschikbaar op 31/06/03.
<http://www.duurzaamtoerisme.be/>
- Website INR, Instituut voor de Nationale Rekeningen. Webpagina beschikbaar op 31/06/03.
http://inr-icn.fgov.be/Inr_Icn_home_nl.htm
- Website MINA, Leefmilieu-informatie Vlaanderen. Webpagina beschikbaar op 31/06/03.
<http://www.mina.vlaanderen.be/>
- Website Ministerie voor Middenstand en Landbouw. Webpagina beschikbaar op 31/06/03.
http://cmlag.fgov.be/nl/index_nl.html
- Website Mobiliteitscel. Webpagina beschikbaar op 31/06/03.
<http://viwc.lin.vlaanderen.be/mobiliteit/>
- Website NBB, Nationale Bank van België. Webpagina beschikbaar op 31/06/03.
<http://www.bnb.be/Sg/Nl/homen2.htm>
- Website NIS, Nationaal Instituut voor de Statistiek. Webpagina beschikbaar op 31/06/03.
http://www.statbel.fgov.be/home_nl.htm
- Website OVAM, Openbare Afvalstoffenmaatschappij voor het Vlaamse Gewest. Webpagina beschikbaar op 31/06/03.
<http://www.ovam.be/jahia/Jahia/pid/1>

Website Provincie West-Vlaanderen. Webpagina beschikbaar op 31/06/03.
<http://www.west-vlaanderen.be/xca/pwv/NL/NL>

Website RSVZ, Rijksinstituut voor de Sociale Verzekeringen der Zelfstandigen. Webpagina beschikbaar op 31/06/03.
<http://www.rsvz-inasti.fgov.be/nl/index.htm>

Website RSZ, Rijksdienst voor Sociale Zekerheid. Webpagina beschikbaar op 31/06/03.
<http://www.onssrsz.lss.fgov.be/onssrsz/Nl/home.htm>

Website Toegankelijkheidsbureau. Webpagina beschikbaar op 31/06/03.
<http://www.toegankelijkheidsbureau.be/>

website VIZO. Webpagina beschikbaar op 31/06/03.
<http://www.vizo.be/vizo/wwwroot/default.asp>

Website Vlaams Woningfonds. Webpagina beschikbaar op 31/06/03.
<http://www.vlaamswoningfonds.be/index2.html>

Website Vlerick Leuven Gent Management School. Webpagina beschikbaar op 31/06/03.
<http://www.vlerick.be/>

Website VMM, Vlaamse Milieumaatschappij. Webpagina beschikbaar op 31/06/03.
<http://www2.vmm.be/servlet/be.coi.qw.servlet.MainServlet/id1060008040619/standard/?toDo=open&id=1>

Website Westkans (nog in opbouw). Webpagina beschikbaar op 31/06/03.
<http://www.west-vlaanderen.be/upload/westkans/index.htm>

Website Wonen in Vlaanderen. Webpagina beschikbaar op 31/06/03.
<http://www.wonen.vlaanderen.be/index.html>

Website Zeekiezen. Webpagina beschikbaar op 31/06/03.
www.zeekiezen.be

World Bank (2001). Moving Beyond Outputs to Impacts: Linking ICM to the Poverty Agenda and Taking our Efforts to Scale, Environmental Department, presented at the International Workshop on The Role of Indicators in Integrated Coastal Management, Ottawa, mei 2001.

World Bank, United Nations Environment Programme, United Nations Development Programme & Food and Agriculture Organization of the United Nations (1997). Land Quality Indicators and Their Use in Sustainable Agriculture and Rural Development. Proceedings of the Workshop organized by the Land and Water Development Division FAO Agriculture Department and the Research, Extension and Training Division FAO Sustainable Development Department, 25-26 January 1996.

BIJLAGEN

INHOUD

Bijlage 1: Lijst van prioriteiten voor de kust.....	47
Bijlage 2: Verslag van de workshop "Duurzaamheidsbarometer voor de kustzone", vrijdag 7 juni 2002, Provinciehuis Boeverbos	49
Bijlage 3: Verslag 2de workshop "Duurzaamheidsbarometer voor de kustzone", maandag 20 januari 2003, Provinciehuis Boeverbos.....	55
Bijlage 4: Referentielijst van bronnen	63
Bijlage 5: Lijst met selectie van 301 indicatoren met aanduiding van domein, waardering en al of niet behorend tot CDO-selectie	65
Bijlage 6: Korte beschrijving van de set van 50 geselecteerde indicatoren	77
Bijlage 7: Matrix met de resultaten van de beoordeling van de set van 50 indicatoren	87
Bijlage 8: Indicatorfiches van de 20 indicatoren	89
Werkloosheidsgraad	90
Tewerkstelling in toerisme	94
Aantal goede renovaties en restauraties	99
Verandering in tewerkstelling in de sectoren visserij en landbouw	103
Visstocks buiten veilige biologische limieten	108
Verhouding gestarte / failliete ondernemingen	113
Toegevoegde waarde per werknemer	119
Aantal samenwerkingsverbanden tussen overheden onderling en met privé-actoren inzake geïntegreerd kustzonebeheer	127
Inkomensspanning	132
Verouderingsgraad	136
Kwaliteit van de woning	142
Kwaliteit strandwater	149
Restafval	156
Aantal geobserveerde (olie)vervullingen / vluchtuur	164
Oppervlakte kusteiigen habitat.....	170
Oppervlakte beschermd groengebied.....	178
Aandeel hoogtoegankelijke logiesinrichtingen.....	187
Ratio verblijfstoerisme / dagtoerisme.....	200
Verkeersintensiteit op de weg	209
Economische waarde van scheepvaart versus emissies van schadelijke stoffen door scheepvaart.	222
Bijlage 9: Voorstel voor structuur van de databank	235

Bijlage 1: Lijst van prioriteiten¹ voor de kust

1. Kwaliteitsverbetering van de woon- en leefomgeving
  - 1.1. Verbetering van de woonkwaliteit
  - 1.2. Opwaardering van de leefomgeving
  - 1.3. Beheersing en herorientatie van mobiliteit
2. Behoud en versterking van het sociaal-cultureel kapitaal
  - 2.1. Opwaardering onderwijs en opleiding
  - 2.2. Kwalitatieve uitbouw cultuur en bescherming of herbestemming patrimonium
  - 2.3. Versterking sociale cohesie en netwerking
  - 2.4. Terugdringing kansarmoede
  - 2.5. Versterking internationale solidariteit
3. Verbetering van het milieu en de natuur
  - 3.1. Beheersing van milieustromen
    - 3.1.1. Energie
    - 3.1.2. Water
    - 3.1.3. Grondstoffen
  - 3.2. Verhoging van milieukwaliteit
    - 3.2.1. Water
    - 3.2.2. Bodem
    - 3.2.3. Zeewater
    - 3.2.4. Lucht
    - 3.2.5. Geluid
    - 3.2.6. Gevaarlijke stoffen
  - 3.3. Behoud en ontwikkeling van natuur
    - 3.3.1. Algemeen
    - 3.3.2. Hoofdfunctie natuur
    - 3.3.3. Verweving natuur met andere functies
4. Versterking van het economische weefsel
  - 4.1. Kwalitatieve economische uitbouw
  - 4.2. Werkgelegenheid garanderen
  - 4.3. Behoud en aanpassing van visserij
  - 4.4. Uitbouw duurzame landbouw
  - 4.5. Verzekering goede infrastructuur en mobiliteit
5. Ondersteuning toerisme en recreatie
  - 5.1. Revitalisatie toeristische sector
  - 5.2. Optimalisatie infrastructuur, voorzieningen en dienstverlening
  - 5.3. Beheersing en herorientatie mobiliteit
  - 5.4. Natuur en milieu incalculeren
6. Doorvoeren bestuurlijke vernieuwing
  - 6.1. Uitwerken toekomstvisie
  - 6.2. Integratie waarmaken
  - 6.3. Subsidiariteit verzekeren
  - 6.4. Participatie uitbouwen
  - 6.5. Andere

¹ Deze prioriteiten zijn opgesteld door het Centrum voor Duurzame Ontwikkeling in het kader van de studie "Op weg naar duurzaamheidsindicatoren voor het kustgebied" in opdracht van Afdeling Waterwegen Kust, Administratie Waterwegen en Zeewezen van het Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap.

Bijlage 2: Verslag van de workshop "Duurzaamheidsbarometer voor de Kust", vrijdag 7 juni 2002, Provinciehuis Boeverbos

DOELSTELLING

Het doel van deze workshop is het bediscussiëren op een interactieve wijze tussen en met de deelnemers van die domeinen die van belang zijn voor duurzaamheidsindicatoren voor de kust. Deze workshop is gebaseerd op het principe van gefaciliteerde discussie. De bijdrage van de deelnemers bepaalt hierbij in belangrijke mate het welslagen van de workshop.

De centrale vraag in deze eerste workshop was de evaluatie van domeinen waarvoor indicatoren dienen opgemaakt te worden. In een volgende stap zullen dan indicatoren uitgewerkt worden. Deze indicatoren moeten dan toelaten om na te gaan in welke mate de ontwikkeling van de kustzone op een duurzame wijze plaatsvindt. Deze indicatoren en hun bruikbaarheid en de databank waarin ze zich zullen bevinden zal getoetst worden in een tweede workshop.

AGENDA VAN DE WORKSHOP

9.30 u	Welkomstwoord
9.35 u	Introductie van het project
9.45 u	Uitleg over de opzet en het functioneren workshop
10.00 u	Gefaciliteerde discussie
12.00 u	Besluit
12.30 u	broodjeslunch

DEELNEMERS

Naam, (groep), instelling, functie, adres, telefoon, e-mail

- Berteloot Miguel, (1), AWZ-Waterwegen Kust, Ingenieur, Vrijhavenstraat 3, 8400 OOSTENDE, 059-55 42 49, Miguel.berteloot@lin.vlaanderen.be
- Bil Stefaan, (1), Provincie West-Vlaanderen, Coördinator secretariaat Doelstelling 2-Kust, Koning Leopold III-laan 41, 8200 SINT-ANDRIES, 050-40 34 63, stefaan.bil@west-vlaanderen.be
- De Batselier Karine, (1), Stad Brugge-Dienst Leefmilieu, Educatief Animator, Walweinstreet 20, 8000 BRUGGE, 050-44 83 01, Labo@brugge.be
- De Brabander Andy, (1), Streekplatform Westhoek, Stafmedewerker, Esenkasteel Vrouwenweg 100, 8600 DIKSMUIDE, 051-51 93 56, streekoverleg@westhoek.be
- Degraer Steven, (1), Universiteit Gent-Sectie Mariene Biologie, , KL Ledeganckstraat 35, 9000 GENT, 09-264 52 52,
- Hanssens Paul, (2), VLG-LIN-AWZ-Waterwegen Kust, Adjunct van de Directeur / Districtshoofd, Rederskaai 50, 8380 ZEEBRUGGE, 050-55 13 68, Paul.hanssens@lin.vlaanderen.be
- Herpoele Wilfried, (2), ACV verbond Brugge, Verbondelijk propagandist, Oude Burg 17, 8000 BRUGGE, 050-44 41 43, w.herpoele.brugge@acv-csc.be
- Lantsoght Françoise, (2), Provincie West-Vlaanderen, SAIL & RSD Coördinator, Koning Leopold III-laan 41, 8200 SINT-ANDRIES, 050-40 34 10, francoise.lantsoght@west-vlaanderen.be
- Meersman Paul, (2), RISO West-Vlaanderen, Teamcoördinator, Torhoutsesteenweg 100 A, 8200 SINT-ANDRIES, 050-39 37 71, risobrugge@pi.be
- Raes Eric, (2), Horeca Vlaanderen, Voorzitter, Langestraat 72 8400 OOSTENDE, 059-80 30 55,
- Samyn Mariska, (2), Gemeente De Panne, Duurzaamheidsambtenaar, Zeelaan 21, 8660 DE PANNE, 058-42 16 16, Markiska.samyn@depanne.be
- Coudenys Hilde, (3), Provincie West-Vlaanderen, Adjunct-adviseur, Provinciehuis Boeverbos Koning Leopold III-laan 41, 8200 SINT-ANDRIES, 050-40 33 37, Hilde.coudenys@west-vlaanderen.be
- Schroé Paul, (3), Maatschappij van de Brugse Zeevaart (MBZ), Directeur-ingenieur, Isabellalaan 1, 8380 ZEEBRUGGE, 050-54 32 11, mbz@zeebruggeport.be
- Seys Jan , (3), VLIZ, Communicatie en informatie, Vismijn Pakhuizen 45-52, 8400 OOSTENDE, 059-34 21 30, jan.seys@vliz.be
- Tavernier Philippe, (3), GOM West-Vlaanderen, Hoofd Afdeling Milieu, Baron Ruzettelaan 33, 8310 ASSEBROEK, 050-36 71 30, philippe.tavernier@gomwvl.be

- Verduyn Koenraad, (3), De Lijn West-Vlaanderen, Stafmedewerker mobiliteit, Nieuwpoortsesteenweg 110, 8400 OOSTENDE, 059-56 03 07, koenraad.verduyn@delijn.be
- Depauw Guy, (4), APZI Zeebrugge, Secretaris-Generaal, Zeestation Leopold II-dam, 8380 ZEEBRUGGE, 050-55 27 57, apzi@skynet.be
- Mees Jan, (4), VLIZ, Directeur, Vismijn Pakhuizen 45-52, 8400 OOSTENDE, 059-34 21 30, Jan.mees@vliz.be
- Vandermeulen Anne, (4), Westtoer, Regiomanager Kust, Koning Albertlaan I-laan 20, 8200 SINT-MICHIELS, 050-30 55 36, Anne.vandermeulen@westtoer.be
- Vandewalle Marleen, (4), Gemeentebestuur Knokke-Heist, Milieuambtenaar, Alfred Verweeplein 1, 8300 KNOKKE-HEIST, 050-63 01 97, marleen.vandewalle@knokke-heist.be
- Verkinderen Lode, (4), SAV, Adjunct Secretaris Generaal, Land van Rodelaan 20, 9050 GENTBRUGGE, 09-210 82 10, info@sav.be
- T'Kindt Els, UNIZO Regio Brugge
- Belpaeme Kathy, Provincie West-Vlaanderen Coördinatiepunt GBKG, Coördinator, Vismijn Pakhuizen 45-52, 8400 OOSTENDE, 059-34 21 41, kathy.belpaeme@vliz.be
- Ruyschaert Tessa, Provincie West-Vlaanderen Coördinatiepunt GBKG, Medewerker, Vismijn Pakhuizen 45-52, 8400 OOSTENDE, 059-34 21 47, tessa.ruyschaert@vliz.be
- Bogaert Sarah, Ecolas, Lange Nieuwstraat 43, 2000 ANTWERPEN, 03-233 07 03, sarah.bogaert@ecolas.be
- De Wachter Bart, Ecolas, Lange Nieuwstraat 43, 2000 ANTWERPEN, 03-233 07 03, bart.dewachter@ecolas.be

Verontschuldigd: De heer Luc Termont (Provincie West-Vlaanderen); De heer Marc Tuypens (NMBS); Mevrouw Cathy Verburgh (Schepen stad Blankenberge)

TOELICHTING VAN ENKELE BELANGRIJKE CONCEPTEN GEBRUIKT IN DE WORKSHOP

Geïntegreerd kustzonebeheer is in essentie het duurzaam beheer van de kustgebieden (=sustainable development of coastal area's).

De definitie van duurzaam beheer is een moeilijke zaak aangezien de term vaak misbruikt wordt. De meest gebruikte definitie is deze van de Brundlandt commissie (Our Common Future, 1987) [Sustainable development is the development which meets the human needs of the current generation without endangering the ability of future generations to meet their needs], met als voornaamste probleem dat hij tamelijk vaag is. Anderzijds zijn er al de aspecten die aangehaald worden in AGENDA 21, maar dit is moeilijk handelbaar, omdat het zo uitgebreid is. In wezen komt het neer op een beleid gericht op ontwikkeling van zowel economische, sociale als natuurwaarden, waarbij deze in evenwicht zouden moeten zijn, en geen hypotheek leggen op verdere ontwikkeling.

De notie van geïntegreerd kustzonebeheer is aanvaard als concept in hoofdstuk 17 van Agenda 21 van de UNCED in Rio (1992).

De belangrijkste elementen in de definitie van de EC van geïntegreerd kustzonebeheer zijn:

- ...een dynamisch multidisciplinair en iteratief proces voor de bevordering van duurzaam beheer van de kustgebieden;
- ...omvat volledige cyclus van informatieverzameling, planning en besluitvorming, beheer en toezicht op uitvoering;
- ...een lange termijn evenwicht tussen milieugerichte, economische, sociale, culturele en recreatieve doelstellingen, alle binnen de door de natuurlijke dynamiek gestelde grenzen.
- geïntegreerd in EU beleid
- ...de ontwikkeling van nationale strategieën die onder andere de ontwikkeling inhouden van een adequaat en continu bewakingssysteem van het kustzonegebied. Deze systemen moeten informatie verzamelen en aanbieden in een gepast en compatibel formaat voor beleidsmakers op nationaal, regionaal en lokaal niveau om geïntegreerd beheer te vergemakkelijken. De gegevens zouden ook publiek beschikbaar moeten zijn voor een redelijke kost (COM/2000/545 en COM/2000/247).

Een tweede term die uitleg vereist is een *Duurzaamheidsbarometer*.

Een duurzaamheidsbarometer is een set van indicatoren (niet een of enkele waarden) die toelaat om de 'duurzaamheid' van een bepaalde toestand, een bepaald beleid of historische trend te analyseren, in dit geval het geïntegreerd kustzonebeheer. Het is een instrument voor een duurzaam beleid van de kustzone.

Het is dus geen 'holy grail' die blindelings gevolgd moet worden. Dit instrument moet dus per definitie flexibel zijn. Aangezien het gaat om een set van indicatoren dient de selectie van deze set evenwichtig te gebeuren zodat alle aspecten van duurzaam beheer aan bod komen, en relevant zijn voor de kustzone.

Wat zijn indicatoren

Indicatoren zijn een maat [gegeven/ getal/ waarde/ variabele/ evaluator/ index, ...] die toelaat om de stand van zaken van een toepassingsgebied weer te geven. Voor indicatoren bestaan een hele reeks voorwaarden waaraan ze idealiter dienen te voldoen (bruikbaarheid, beschikbaarheid van gegevens, begrijpelijkheid, relevantie, wetenschappelijke betrouwbaarheid, ...).

Het is steeds een (vaak numerieke) simplificatie van een complexe realiteit; ontwikkeld om te gebruiken in een beleidskader. Er moet dus ook steeds opgelet worden bij de interpretaties !

INLEIDING VAN DE WORKSHOP

De inleiding van de workshop werd gegeven door de heer Samyn (Prov. W-Vlaanderen) die de workshop, de studie en het coördinatiepunt voor geïntegreerd kustzonebeheer situeerde.

De doelstellingen, gebruikte definities en de werkwijze van de workshop werden toegelicht door de heer De Wachter (Ecolas).

Na de inleiding kwamen een aantal opmerkingen. Een eerste opmerking had betrekking op het (niet) beschikbaar zijn van de werkdocumenten op voorhand.

Er kwamen sterke reacties op de voorgestelde afbakening van de kustzone. De voornaamste opmerkingen omtrent de ruimtelijke afbakening waren:

- De ruimtelijke afbakening moet in functie staan van een lange termijn visie m.b.t. waar beleid met geïntegreerd kustbeheer naartoe wil.
- In het kader van de 'gebiedsgerichte benadering' (resultaat van jaren discussie) worden poldergemeenten niet meegenomen in de kustzone (enkel de badsteden).
- Brugge behoort niet tot de kust maar is een 'kunststad'.
- De beschikbaarheid van gegevens op het niveau van de administratieve eenheid mag geen criterium zijn voor ruimtelijke afbakening van kustzone inclusief poldergemeenten.
- De afbakening van de kustzone met de poldergemeenten mag niet het resultaat zijn van een exclusief ecologische indeling wat in een geïntegreerde benadering niet kan worden gerechtvaardigd.
- Een interessante oefening zou zijn om de geografische afbakening van de kust vanuit verschillende hoeken te benaderen: ecologisch; sectoraal; sociaal; ...
- (Er zouden eventueel verschillende barometers kunnen worden opgesteld voor de drie regio's binnen de kustzone (kustgemeenten, Brugge, Westhoek). Anderzijds hebben de indicatoren toch vaak specifiek betrekking op de regio die het onderwerp van de indicator specifiek aanbelangt).

Er kwamen ook enkele opmerkingen omtrent de wijze waarop de domeinen werden gedefinieerd en afgebakend. Deze hadden voornamelijk betrekking op het feit dat de afbakening niet overeenkwam met de traditionele sectorale benadering.

VRAGEN 1 & 2 WEGING VAN DE DOMEINEN EN BIJHORENDE MOTIVERING

Aan de deelnemers werd gevraagd om 120 punten te verdelen over de 12 verschillende domeinen afhankelijk van het gewicht dat aan een domein werd toegekend in de duurzaamheidsbarometer. Daarna werd gevraagd om de keuze van de drie hoogste en de drie laagste scorende domeinen toe te lichten.

Twee groepen hadden het erg moeilijk om scores toe te kennen. Uiteindelijk werden in de loop van de workshop volgende scores gegeven aan de verschillende domeinen.

Domein	Groep			
	I	II	III	IV
1. Levenskwaliteit	15	20	15	13.5
2. Arbeidskwaliteit	11	10	15	10.3
3. Cultureel erfgoed en immaterieel kapitaal	8	5	10	9.16
4. Toerisme & recreatie	11	20	10	13
5. Transport en havens	10	10	10	14.6
6. Gebruik van niet levende hulpbronnen	10	5	10	6.3
7. Gebruik van levende hulpbronnen	8	5	10	7.5
8. Industrie en (andere) KMO's	6	5	10	10.4

9. Milieukwaliteit	13	20	10	11.75
10. Natuurontwikkeling en natuurbeheer	11	10	10	9.16
11. Maatschappelijke aandacht	8	5	5	6.75
12. Institutionele organisatie en beleid	9	5	5	6.75

Daarna werd door de vier groepen de motivering toegelicht van de bekomen kwotering van de hoogst en laagst scorende domeinen. Hierbij, werden ook een aantal bedenkingen geformuleerd.

- De genoteerde kwotering van het prioritair belang van de domeinen door groep 2 heeft enkel betrekking op het kustgebied (=badsteden) exclusief de poldergemeenten. bv. Zeebrugge wordt meegenomen, Brugge niet.
- Algemeen wordt gesteld dat er een evenwicht moet zijn in de set tussen sociale, economische en milieukundige aspecten. De barometer dient dit evenwicht te behouden en mag geen uitspraak doen over meer of minder belangrijke dimensies. Volgens een aantal groepen is de voorgestelde lijst van domeinen niet evenwichtig: domein 1 tot 3 verwijzen naar sociale aspecten, domeinen 4 tot 8 naar economische aspecten, domeinen 9 en 10 naar milieukundige aspecten en tenslotte domeinen 10 en 11 naar institutionele aspecten.
- Het domein 'Levenskwaliteit' zou de hoogste score moeten krijgen, omdat dit o.m. bepaald wordt door alle andere domeinen.
- De domeinen die laag scoren (bv. 'Institutionele organisatie en beleid') worden soms als minder belangrijk beschouwd omdat het goed functioneren op het vlak van deze domeinen een logisch gevolg is indien de andere domeinen duurzaam functioneren.
- De opmerking wordt gemaakt dat score van het domein 'Institutionele organisatie en beleid' een "conditio sine qua non" is en dat daarom slechts een klein aantal indicatoren nodig is.
- Een lage score van bepaalde domeinen is soms te wijten aan de engheid van het domein, zodat een beperkt aantal indicatoren voor dat domein volstaat.
- Algemeen wordt gesteld dat de thema's sterk gerelateerd zijn: milieukwaliteit is een randvoorwaarde voor toerisme e.d. "Kwaliteit" is prioritair van milieu, leven en arbeid. Maar de milieukwaliteit heeft effecten op het sociale en economische domein.
- Opmerking rond Domein 'Levenskwaliteit':
  - Voorstel tot wijziging benaming in 'Sociale kwaliteit'
  - Er wordt gewezen op het verschil tussen 'onveiligheidsgevoel' en objectieve onveiligheid
  - Nadruk op lokale bevolking is wenselijk
- Bepaalde aspecten ontbreken binnen domein 'Arbeidskwaliteit':
  - Het is niet enkel van belang dat iemand al dan niet een job heeft, maar ook kwaliteit van de job is van belang.
  - Arbeidsverhoudingen
  - Zwartwerk (informatie bekomen via inspectiediensten)
- Domein 'Industrie en (andere) KMO's':
  - Omvat ook kleinhandel
  - Minder belangrijk domein indien kustzone eng beschouwd wordt
- Domein 'Gebruik van niet-levende hulpbronnen': Opmerking dat ruimtelijke ordening en mobiliteit beter beschouwd zouden worden als sociale aspecten (binnen domein 'Levenskwaliteit').
- Domein 'Maatschappelijke aandacht' wordt niet echt gezien als een afzonderlijk thema, maar eerder als een aspect dat in elk ander thema kan voorkomen.

VRAAG 3 VOORSTEL VAN CONCRETE INDICATOREN

In vraag 3 werd gevraagd om 1 indicator naar voor te schuiven voor de drie domeinen die door de groep als hoogst gekwoteerd werden.

Tijdens de rapportage werden ook weer enkele bedenkingen geformuleerd.

- Beschikbaarheid van informatie mag geen criterium zijn voor de selectie van een indicator. Indicatoren die interessant zijn, kunnen weerhouden worden (in preliminaire lijst?), zelfs indien nog geen gegevens beschikbaar zijn. Op die manier wordt een signaal gegeven naar nood aan informatie-inzameling.

- De indicatoren vermeld tussen haakjes zijn niet aan bod gekomen tijdens de workshop, maar wel terug te vinden in de nota's van de afzonderlijke groepen.
- De opmerking wordt gemaakt dat aan een economische sector eventueel een gewicht kan worden toegekend op basis van de toegevoegde waarde van de sector. Een studie van de NBB wordt aangehaald over het economisch belang van havenzones op basis van de toegevoegde waarde.
- Domein 'Levenskwaliteit':
  - Verkoop van antidepressiva (informatie-inzameling via SIS) : is snel beschikbaar; gegevens van het NIS zijn te verouderd (1 x / 10 jaar)
  - Inkomensniveau
  - Demografie (wegens Kustvlucht jongeren/gezinnen en Vergrijzing)
  - Zwerfvuil
  - Volksgezondheid (van belang is relatie met woonkwaliteit, sociale klassen, enz.): meetbaar via deelindicatoren
  - Tevredenheidsmeting bij inwoners (VRIND)
  - (Bewoonbare oppervlakte per inwoner)
- Domein 'Milieukwaliteit':
  - Bacteriologische kwaliteit van het zwemwater
  - Afval in kg/inwoner per soort (in functie van o.m. toerisme, onderscheid tussen inwoners/2de verblijvers)
  - Geluidsoverlast
  - Fysische/chemische/biologische kwaliteit binnen de verschillende milieucompartimenten (meetbaar via deelindicatoren)
  - (Stofemissie naar lucht)
- Domein 'Arbeidskwaliteit':
  - Werkloosheids%; is een traditionele indicator van werk
  - Hoogwaardige tewerkstelling: meetbaarheid? ('ziekteverzuim' wordt door een groep relevant geacht, maar niet door andere omwille van reductie ziekteverzuim als gevolg van frequentere controles door bedrijven)
  - Er wordt gemaand tot voorzichtigheid met cijfers omtrent aantal arbeidsongevallen omwille van manipuleerbaarheid van deze cijfers door bedrijven
  - (# bestaansminimumtrekkers)
  - Pendeltijd
- Domein 'Toerisme en recreatie'
  - # overnachtingen (niet op basis van beschikbaarheid; kwaliteit van de data?)
  - # tweede verblijvers
  - Kwaliteit van toerisme: meetbaar?
  - Dagtoerisme moet voldoende nadruk krijgen
  - Toegevoegde waarde
- Domein 'Transport en havens':
  - Toegevoegde waarde

GEDEFINIEERDE DOMEINEN

1. Levenskwaliteit: armoede en welzijn; stedelijke ontwikkeling; verkeersveiligheid & overlast; criminaliteit; volksgezondheid; kwaliteit v.d. woning; structuur gemeenschappen (leeftijden, klassen, alloctonen, ..); infrastructurele veiligheid (overstromingen, ...)
2. Arbeidskwaliteit: werkgelegenheid; arbeidsveiligheid; arbeidsomstandigheden; ISO-normen, arbeidsmilieu; woon-werkverkeer
3. Cultureel erfgoed en immaterieel kapitaal: cultuurpatrimonium; landschappen; monumenten; opleiding & scholing; kunst; R&D;
4. Toerisme & recreatie: horeca; toerisme; campings; sport; recreatie; evenementen; pleziervaart

5. Transport en havens: scheepvaart; binnenvaart; wegtransport; spoorvervoer; luchtvaart; mobiliteit; havens;
6. Gebruik van niet levende hulpbronnen: zand en grint extractie; zoetwatergebruik; ruimtelijke ordening; energiebeheer en gebruik, energieproductie;
7. Gebruik van levende hulpbronnen: landbouw; visserij; aquacultuur;
8. Industrie en (andere) KMO's: IT, diensten, verwerkende nijverheid,
9. Milieukwaliteit: fysische kwaliteit (licht, geluid, straling), chemische kwaliteit (polluenten) en biologische kwaliteit (ecotoxicologie, carcinogeniteit, teratogeniteit, ...) van water, lucht en bodem; afval ; ongevallen; illegale lozingen; verdroging & verzilting; geologische en hydrologische kustprocessen
10. Natuurontwikkeling en natuurbeheer reservaten; versnippering; biodiversiteit en invasies; beschermde soorten; ramsar, natura2000, ed.; kwaliteit van ecosystemen, habitats, en populatiestructuur; GGO's;
11. Maatschappelijke aandacht: Persaandacht; stakeholder-participatie; debatcultuur en intensiteit; wetenschappelijk onderzoek; projecten en studies
12. Institutionele organisatie en beleid: status en versnippering van bevoegdheden; duurzaamheidsprincipes (voorzorgs-, onzekerheids-); budgetten; wetgevende contexten; internationale verdragen; beleidsplannen; bestuurlijke verankering GBKG; kaders in grotere/internationale gehelen; overlegstructuren en informatieverbreiding.

Bijlage 3: Verslag 2de Workshop over een Duurzaamheidsbarometer voor de kustzone, maandag 20 januari 2003, Provinciehuis Boeverbos

AGENDA:

- 9.00 - 9.10 Welkomstwoord, situering en agenda (Kathy Belpaeme, Coördinator CGBKG)
- 9.10 - 9.30 Voorstelling van de studie (Dirk Le Roy, ECOLAS)
Weergave van de doelstellingen van de studie met een korte herhaling van enkele basisprincipes: wat is GBKG; wat is een indicator; wat is een barometer; en het schetsen van de belangrijkste kaders en relevante eerdere studies
- 9.30 - 10.00 Voorstelling van de methodologie van de selectie van de indicatoren (Bart De Wachter, ECOLAS)
Toelichting van de selectiemethode van de indicatoren, relatie met studie van het CDO en de daarin geïdentificeerde prioriteiten
- 10.00 - 10.30 koffie
- 10.30 - 12.30 Interactieve deel van de workshop (Dirk Le Roy, Bart De Wachter, De Deelnemers)
Selectie van de indicatoren voor de kust op basis van de voorbereidende documenten
- 12.30-13.00 Afronding van de workshop (Dirk Le Roy, Bart De Wachter, De Deelnemers)
Bespreking resultaten interactieve deel.
Bespreking van de volgende stappen in de studie en voorstelling van de indicator fiche

OVERZICHT VAN DE BELANGRIJKSTE RESULTATEN VAN DE WORKSHOP

De workshop werd ingeleid door Kathy Belpaeme. Zij schetste het kader en de hoofddoelstellingen van de studie.

Daarna gaf Dirk Le Roy een overzicht van de doelstellingen en werden een aantal begrippen en concepten belangrijk voor deze studie toegelicht. Ook eerdere studies en basisprincipes werden aangehaald.

In een laatste toelichting werd door Bart De Wachter de methodologie gebruikt in de loop van de studie voor de selectie van de indicatoren, toegelicht. Ook de werkwijze van het tweede, interactieve deel, van de workshop werd toegelicht.

Vervolgens werd de selectie van de indicatoren welke het belangrijkste of minst belangrijke werden geacht besproken in kleinere groepen. Hiervoor werd gestart van de individuele appreciatie van de 50 indicatoren. Na overleg binnen de groep werd per groep een top 10 (of meer) opgesteld van de indicatoren die zeker zouden moeten opgenomen worden in de barometer, alsook een lijst met de 10 minst relevante indicatoren. Na de discussies werden de resultaten plenair voorgesteld en werden opmerkingen en commentaren gegeven omtrent de benadering, de indicatoren en de discussies. Hieronder wordt een samenvattend overzicht gegeven van de belangrijkste opmerkingen. Daarna worden de resultaten van de bespreking/kwotering van de indicatoren kort aangehaald.

OPMERKINGEN

De belangrijkste opmerkingen die genoteerd werden tijdens de besprekingen worden hieronder weergegeven:

- Er wordt te weinig rekening gehouden met de economische sector in de uiteindelijke top 10. Dit is het gevolg van een te beperkte aanwezigheid van valabele economische indicatoren. De opgegeven economische indicatoren hebben tevens een negatieve connotatie. De economische waarde van de haven wordt te weinig teruggevonden.
- De haalbaarheid van het meten van de indicator is belangrijk, niet de beschikbaarheid van de data op zich. Een jaarlijkse beschikbaarheid zou voldoende moeten zijn, alhoewel ook erkend wordt dat voor seizoensgebonden materies het tijdstip van het verzamelen belangrijk is. Er wordt opgemerkt dat eventueel in twee fases kan gewerkt worden: eerst de beschikbare indicatoren en dan de haalbare indicatoren.
- Er wordt opgemerkt dat er zowel status als response indicatoren moeten opgenomen worden.
- Er wordt gewaarschuwd dat de top 10 die op deze workshop werd bekomen niet echt representatief is. Een top 15 zou een beter beeld geven. Er wordt ook opgemerkt dat er een aantal beperkingen verbonden zijn met de werkwijze van de workshop: (1) de resultaten zullen sterk afhankelijk zijn van de vertegenwoordigers in de groep (als bv. niemand van economie in de groep zat, bestaat de kans dat economie ondervertegenwoordigd is in de IDO set); (2) aangezien slechts 10 indicatoren

mochten geselecteerd worden, werden een aantal [belangrijke] indicatoren weggelaten omwille van de onduidelijkheid over de definitie;

- Iedereen interpreteert de lijst anders, vanuit verschillende/eigen invalshoeken. Misschien moet er een referentie kader opgemaakt worden waarvan kan worden vertrokken om een keuze te maken tussen die 50 indicatoren (maw. Welke toekomstvisie hebben we voor ogen voor de kust). Hierop wordt geantwoord dat dit kader grotendeels is aangegeven door de prioriteiten en doelstellingen opgesteld voorgesteld in het CDO- rapport *Op weg naar duurzaamheidsindicatoren voor het kustgebied* (2001 in opdracht van AWZ).
- Het is belangrijk de indicatoren in samenhang te zien met de prioriteiten voor de kust.
- De waarde van de negatieve score voor een bepaalde indicator mag niet overschat worden. Het toekennen van de negatieve scores is minder nauwgezet gebeurd dan het toekennen van positieve scores. Het toekennen van de negatieve scores is ook niet in alle groepen op dezelfde grond gebeurd. Sommigen gaven negatieve scores omwille van een beperkte relevantie, andere omwille van opmerkingen ivm de definitie.

Ook over specifieke indicatoren werden volgende opmerkingen of bedenkingen gemaakt en/of achterna doorgestuurd door deelnemers. Hierbij dient wel opgemerkt te worden dat dit een weerslag is van twee van de groepen; en dat er over deze opmerkingen niet plenair gediscussieerd is geweest:

- "Restafval": er moet duidelijk gesteld worden dat het over RESTafval gaat en niet om alle afval.
- Moet de indicator "bevolkingsstructuur" wel opgenomen worden in de barometer? "Bevolkingsstructuur" op zich is een contextvariabele. Misschien is het beter om bv. "het aantal bijgekomen jonge gezinnen" als indicator te nemen.
- Voor toerisme is het tweede verblijfstoerisme een belangrijke factor en heeft een grote impact op de duurzaamheid van de kust (bv leegstand, verdwijnen van hotels, ...).
- "Aantal gestarte ondernemers" wordt misschien beter vervangen door "overlevingsgraad van bedrijven".
- Het begrip "tevredenheid" moet gespecificeerd worden: bv. tevredenheid van woonomgeving, van dienstverlening overheid... en zo een cluster maken.
- "Bevolkingsstructuur" is moeilijk te interpreteren.
- "Veiligheidsniveau tegen overstroming door zee" is essentieel maar is een weinig dynamische indicator, en dus weinig gevoelig doorheen de tijd. Daarom misschien beter opnemen als voorwaarde en niet als indicator.
- Aantal goede renovaties is een slechte definitie, want te operationeel en wat is "goed". Wel belangrijk dat er een indicator inzit rond beeldkwaliteit, de "mooiheid" van onze Kust, op vlak van gebouwen, erfgoed, openbaar domein...
- Voetafdruk: wat is de validiteit om dit te meten? Is een interessant communicatief middel maar hier veel te complex. Beter een aantal zaken uitpikken (die later eigenlijk sowieso terugkomen).
- Energie: is niet simpel aan de kust en niet specifiek voor deze ruimte. Misschien beter het verbruik van de wooneenheden meten of het gebruik van toestellen met milieuvriendelijke labels.
- Metingen van olievervuiling zijn teveel ondergeschikt aan weeromstandigheden (als het waait zijn er veel plekken) en lozingen gebeuren dikwijls 's nachts waardoor ze niet gemeten worden.
- Risico-index wordt op Europees niveau gemeten, je kunt daar als lokaal beleid weinig aan doen.
- "Aantal cursisten die een opleiding volgen gericht op knelpuntberoepen" en "R&D uitgaven" worden als te operationeel bestempeld.
- Waarom overnachtingen naar aanleiding van MICE toerisme? Waarom niet totaal aantal overnachtingen, dit geeft dan ook de druk op de Kust weer. Dit kan zelfs weergegeven worden per maand zodat je de druk in de winter- en de zomermaanden kunt zien.
- Ratio verblijfstoerisme/dagtoerisme: Verblijfstoerisme is een moeilijk begrip dat je best splitst in tweeverblijf en commerciële logies. Heeft een totaal andere impact op de streek. als commercieel verblijf tov dagtoerisme.
- "Aandeel toeristisch-recreatieve ondernemers die aan milieuvriendelijke kwaliteitszorg doen" : als alternatief wordt "aantal ondernemers die aan milieuvriendelijke kwaliteitszorg doen" voorgesteld.
- "Aantal pilootacties gericht op het beheerst recreatief gebruik van stranden, polders of duinen": Beter aantal ha geregeld door recreatief gebruik van....

- "Meetbare outputs rond problemen van geïntegreerd kustzonebeheer" zegt zeer weinig en hoe meet je dat?

RESULTATEN VAN DE INDIVIDUELE BEOORDELING EN NA DISCUSSIE

In onderstaande tabel wordt een overzicht gegeven van de resultaten van de appreciatie van de indicatoren. In de voorlaatste kolom is de rangorde gegeven op basis van de individuele quoteringen. Hiervoor werden al de ontvangen individuele antwoordformulieren gebruikt. In de laatste kolom is de rangorde gegeven gebaseerd op de resultaten van de groepsbespreking.

De rangorde werd in beide gevallen als volgt uitgewerkt:

Iedere indicator had een kwotering bekomen per antwoord: ofwel diende de indicator zeker behouden te blijven (dan kreeg hij de waarde +1); ofwel werd aangeduid dat de indicator niet als noodzakelijk werd geacht (dan kreeg jij de waarde -1); de derde mogelijkheid was de waarde 0 (dus niet specifiek erin of eruit). Voor elke indicator werd dan de som gemaakt over alle bekomen antwoorden. Dit resultaat werd vervolgens gerangschikt van hoog naar laag. De hoogste waarde betekende dat die indicator het meest aantal maal een +1 kwotering had bekomen en kreeg dan de rangorde 1, de tweede hoogste waarde kreeg dan rangorde 2, enz.

De rangorde moet dus als volgt gelezen worden:

Hoe lager de waarde hoe belangrijker het geacht werd dat de indicator in de finale selectie vertegenwoordigd wordt. Dus een rangorde van 1 wil zeggen dat dit de 'belangrijkste' indicator is; terwijl een rangorde van 50 als de minst relevante/belangrijke indicator werd aanzien. Gelijke rangorde wil zeggen dat die indicatoren gelijk scoorden.

Nr	Indicator	Rangorde op basis van individuele quoteringen	Rangorde na groepsdiscussie
15	Restafval aan de kust	4	1
5	Aandeel gebruik openbaar vervoer	4	2
18	Kwaliteit strandwater	1	2
36	Werkloosheidsgraad	2	4
23	Biodiversiteitsindex	3	4
2	Kwaliteit van de woning	7	4
48	Samenwerkingsverbanden tussen overheden en met privé-actoren inzake geïntegreerd kustzonebeheer	8	4
3	Bevolkingsstructuur	19	4
1	Tevredenheid bij bewoners	8	9
21	Oppervlakte kusteigen habitat	10	9
37	Vis-stocks buiten veilige biologische limieten	10	9
22	Toename versnipperingsgraad aan de kust	13	9
29	Inkomensspanning	22	9
33	Aantal gestarte kleine ondernemers	31	9
24	Oppervlakte beschermd groengebied	4	15
34	Tewerkstelling in toerisme	12	15
4	Veiligheidsniveau tegen overstroming door zee	13	15
31	Economische waarde van scheepvaart vs emissies van schadelijke stoffen	17	15
46	Milieuvriendelijk strandonderhoud	17	15
11	Ecologische voetafdruk van het kustgebied	20	15

25	Bereikbaarheid van groene ruimte	28	15
41	Ratio verblijfstoerisme / dagtoerisme	13	22
44	Aandeel toeristisch-recreatieve ondernemers die aan milieuvriendelijke kwaliteitszorg doen	16	22
20	Bestemd versus effectief ruimtegebruik	20	22
50	Meetbare outputs rond problemen van geïntegreerd kustzonebeheer	22	22
6	Aantal motorvoertuigen op de weg	25	22
17	Aantal geobserveerde (olie)vervuilingen / vluchtuur	25	22
13	Netto onttrekking grondwater	31	22
19	Ecologische risicoindex voor schadelijke stoffen in organismen	40	22
42	Intensiteit van gebruik van recreatieve activiteit	22	30
43	Aantal hoogtoegankelijke logiesinrichtingen	25	30
9	Aantal goede renovaties en restauraties	28	30
45	Aantal pilotacties gericht op het beheerst recreatief gebruik van stranden, polders of duinen	28	30
26	Aandeel bedrijven met een preventief milieuzorgsysteem	31	30
47	Aanwezigheid beleidsdocument geïntegreerd kustzonebeheer	31	30
32	Economische waarde van landbouw versus emissies van stikstof	36	30
39	Autogebruik woon-werkverkeer	44	30
16	Verziltin in de polders	31	38
8	Letselslachtoffers in het verkeer	37	38
12	Aandeel alternatieve geproduceerde energie	37	38
10	Culturele participatie	39	38
38	Sectorale emigratie en immigratie in visserij en landbouw	41	38
14	Zand en grind winning op zee	41	43
7	Autogebruik korte afstanden	45	43
30	Ziekteverzuim	47	43
35	Aantal niet ingevulde vacatures	41	46
28	R&D uitgaven	46	46
40	Aandeel van overnachtingen n.a.v. Conferenties ed., naar logiesvorm	47	46
49	Aantal deelnemers in kustgemeenten aan hoorzittingen	49	46
27	Aantal cursisten die een opleiding volgen gericht op knelpuntberoepen	50	50

CONCLUSIES

Dankzij de inzet en commentaren en discussies van de deelnemers was de workshop een succes. Zonder vooruit te willen lopen op de finale selectie van de indicatoren kan nu reeds gesteld worden dat er een relatief grote consensus heerste onder de deelnemers wat betreft het belang van de verschillende indicatoren. Dit mag blijken uit het relatief klein aantal indicatoren waarvoor er een grote wijziging was van de plaats in de rangorde tussen de individuele beoordeling en na de groepsdiscussies. In grote lijnen was men het eens over welke indicatoren best wel in de barometer opgenomen worden en welke indicatoren als minder essentieel werden beoordeeld.

De indicatoren waarvoor een verschuiving van meer dan 5 plaatsen in de rangorde werd genoteerd waren:

Nr	Indicator	Rangorde individueel	Rangorde groep	Aantal plaatsen verschil	
3	Bevolkingsstructuur	19	4	15	↑
29	Inkomensspanning	22	9	13	↑
33	Aantal gestarte kleine ondernemers	31	9	22	↑
24	Oppervlakte beschermd groengebied	4	15	11	↓
11	Ecologische voetafdruk van het kustgebied	20	15	5	↑
25	Bereikbaarheid van groene ruimte	28	15	13	↑
41	Ratio verblijfstoerisme / dagtoerisme	13	22	9	↓
44	Aandeel toeristisch-recreatieve ondernemers die aan milieuvriendelijke kwaliteitszorg doen	16	22	6	↓
13	Netto onttrekking grondwater	31	22	9	↑
19	Ecologische risicoindex voor schadelijke stoffen in organismen	40	22	18	↑
42	Intensiteit van gebruik van recreatieve activiteit	22	30	8	↓
43	Aantal hoogtoegankelijke logiesinrichtingen	25	30	5	↓
32	Economische waarde van landbouw versus emissies van stikstof	36	30	6	↑
39	Autogebruik woon-werkverkeer	44	30	14	↑
16	Verzilting in de polders	31	38	7	↓
35	Aantal niet ingevulde vacatures	41	46	5	↓

Hierbij valt op te merken dat er in wezen twee soorten verschuivingen waren. Ten eerste waren er een aantal verschuivingen in het onderste deel van de rangorde. Hoewel het hier soms gaat om substantiële verschillen (18 en 14 plaatsen) zal dit relatief weinig invloed hebben op de finale selectie aangezien de resultaten geïntegreerd worden in de matrix, en enkel de overall best scorende indicatoren weerhouden zullen worden. Een andere belangrijke conclusie die getrokken kan worden is dat er enkele indicatoren een belangrijke opschuifbeweging maken naar bovenaan in de rangorde na de bespreking. Dit zijn "Bevolkingsstructuur", "Inkomensspanning" en "Aantal gestarte kleine ondernemers". "Oppervlakte beschermd groengebied" maakt dan weer een tegenovergestelde beweging en belandt op de vijftiende plaats. "Bereikbaarheid van groene ruimte" maakt ook een belangrijke beweging naar boven en belandt zo in de bovenste helft. Daarnaast valt te vermelden dat een aantal indicatoren ondanks gemaakte opmerkingen toch bovenaan in de rangorde gerangschikt worden.

De resultaten van deze discussies zullen verwerkt worden tezamen met de andere gegevens en quoteringen van de andere aspecten. Dit zal leiden tot een gereduceerde set van indicatoren die prioritair zal uitgewerkt worden. Uit de discussie tijdens de workshop bleek opnieuw dat de set van indicatoren een dynamisch gegeven is dat in de toekomst aanpassingen aan de set waarschijnlijk aangewezen zullen zijn. Ook uitbreiding van de set kan eventueel mogelijk of wenselijk zijn, afhankelijk van veranderingen in aspecten zoals prioriteiten voor de kust, beschikbaarheid en kwaliteit van gegevens, ...

LIJST VAN DE DEELNEMERS AAN DE WORKSHOP:

- Barbaix, Rudy (Voorzitter), Vlaamse Vissersbond, Hendrik Baalskaai 27, 8400 OOSTENDE, 059 - 33 04 35
- Berteloot, Miguel (Ingenieur), Afdeling Waterwegen Kust, Vrijhavenstraat 3, 8400 OOSTENDE, 059 - 55 42 93, miguel.berteloot@lin.vlaanderen.be
- Block, Thomas (Onderzoeker), Centrum voor Duurzame Ontwikkeling, Universiteit Gent, Poel 16, 9000 GENT, 09 - 264 82 08, thomas.block@rug.ac.be

- Bonny, Patrick (Dienstencoördinator industriële ontwikkeling), Stadsbestuur Oostende, Vindictivenlaan 1, 8400 OOSTENDE, 059 - 80 55 00,
- Cliquet, An (Doctor assistent), Universiteit Gent - Vakgroep internationaal publieksrecht, Universiteitstraat 6, 9000 GENT, 09 - 264 68 99, An.cliquet@rug.ac.be
- Coudenys, Hilde (Adjunct-adviseur), Provincie West-Vlaanderen, Provinciehuis Boeverbos, Koning Leopold III-laan 41, 8200 SINT-ANDRIES, 050 - 34 51 33, hilde.coudenys@west-vlaanderen.be
- Vermote, Renaud (Gewestelijke secretaris), ABVV - BTB, Heiststraat 3, 8380 ZEEBRUGGE, 050 - 54 47 15, btzee@pi.be
- Bogaert, Johan (Architect), Stad Brugge - Dienst Ruimtelijke Ordening, Urbanisatie, Oostmeers 17, 8000 BRUGGE, 050 - 47 23 87, johan.bogaert@brugge.be
- De Smidt, Griet (Coördinatie Doelstelling 2 Kust), Provincie West-Vlaanderen, Provinciehuis Boeverbos, Koning Leopold III-laan 41, 8200 SINT-ANDRIES, 050 - 40 34 63, griet.de_smidt@west-vlaanderen.be
- Depauw, Guy (Secretaris - Generaal), Association Port of Zeebrugge Interests (APZI), Zeestation, Leopold II-Dam, 8380 ZEEBRUGGE, 050 - 55 27 57, apzi@skynet.be
- Deventer, Wouter (Erfgoedconsulent), Monumenten en Landschappen West-Vlaanderen, Werkhuisstraat 9, 8000 BRUGGE, 050 - 44 29 52, wouter.deventer@lin.vlaanderen.be
- Douvere, Fanny (Wetenschappelijk medewerker), Universiteit Gent - Maritiem Instituut, Universiteitstraat 6, 9000 GENT, 050 264 84 41, fanny.douvere@rug.ac.be
- Gunst, Christiane (Projectpartner Duurzaam Toerisme), WES - Onderzoek en Advies, Baron Ruzettelaan 33, 8310 ASSEBROEK, 050 - 36 71 41, christiane.gunst@wes.be
- Doyen, Gerlinde (Wetenschappelijk medewerker), Hoger instituut voor de arbeid sector duurzame ontwikkeling, Kapucijnenvoer 33 blok H, 3000 LEUVEN, 016 - 33 20 78, gerlinde.doyen@hiva.kuleuven.ac.be
- Fonteyn, Eva (Adjunct van de directeur), Toerisme Vlaanderen, Grasmarkt 61, 1000 BRUSSEL, 02 - 504 04 24, eva.fonteyn@toerismevlaanderen.be
- Kerckhof, Francis (), BMM, 3de en 23ste linieregimentsplein, 8400 OOSTENDE, 059 - 24 20 56, f.kerckhof@mumm.ac.be
- Lantsoght, Françoise (SAIL en RSD Coördinator), Provincie West-Vlaanderen, Provinciehuis Boeverbos, Koning Leopold III-laan 41, 8200 SINT-ANDRIES, 050 - 40 34 10, francoise.lantsoght@west-vlaanderen.be
- Loones (onder voorbehoud), Jan (1ste schepen), Gemeentebestuur Koksijde, Zeelaan 44, 8670 KOKSIJDE, 058 - 53 30 95, jan.loones@vlaamsparlement.be
- Louwie, Eddy (Sectorfunctionaris Milieu), Gemeentebestuur Middelkerke, Spermaliestraat 1, 8430 MIDDELKERKE, 056 - 31 30 16, eddy.louwie@middelkerke.be
- Vanryckeghem, Martine (Regiocoördinator), Streekplatform Westhoek, Vrouwenweg 100, 8600 DIKSMUIDE, 051 - 51 94 30, streekoverleg@westhoek.be
- Meersman, Paul (Teamcoördinator), RISO, Torhoutsesteenweg 100 A, 8400 OOSTENDE, 050 - 39 37 71, risobrugge@pi.be
- Mees, Jan (Directeur), VLIZ, Vismijn Pakhuizen 45-52, 8400 OOSTENDE, 059 - 34 21 33, jan.mees@vliz.be
- Proot, Laurent (Stafmedewerker administratie), Gemeentebestuur Koksijde, Zeelaan 44, 8670 KOKSIJDE, 058 - 53 30 30, laurent.proot@koksijde.be
- Raes, Eric (Voorzitter), Horeca Vlaanderen, Langestraat 72, 8400 OOSTENDE, 059 - 80 30 55,
- Sap, Daniel (Ingenieur), Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap - Afdeling Land, Zandstraat 255, 8200 SINT-ANDRIES, 050 - 45 42 16, daniel.sap@lin.vlaanderen.be
- Schroé, Paul (Directeur-ingenieur), MBZ, Isabellalaan 1, 8380 ZEEBRUGGE 050 - 54 32 11, ps@mbz.be
- Verduyn, Koenraad (Stafmedewerker mobiliteit), De Lijn West-Vlaanderen, Nieuwpoortsesteenweg 110, 8400 OOSTENDE, 059 - 56 53 07, koenraad.verduyn@delijn.be
- Seys, Jan (Communicatieverantwoordelijke), VLIZ, Vismijn Pakhuizen 45-52, 8400 OOSTENDE, 059 - 34 21 40, jan.seys@vliz.be

- Stockelynck, Siska (Hoofd Technische dienst), Gemeentebestuur Koksijde, Zeelaan 44, 8670 KOKSIJDE, 058 - 53 30 30, siska.stockelynck@koksijde.be
- Taes, Isabella (Ingenieur), Afdeling Waterwegen Kust, Vrijhavenstraat 3, 8400 OOSTENDE, 059 - 55 49 86, isabella.taes@lin.vlaanderen.be
- Tavernier, Philippe (Hoofd Afdeling Milieu), GOM West-Vlaanderen, Baron Ruzettelaan 33, 8310 ASSEBROEK, 050 - 36 71 30, philippe.tavernier@gomwvl.be
- Tuypens, Marc (Hoofdingenieur - afdelingschef), NMBS - Strategie en Ontwikkeling, Frankrijkstraat 52-54 (sectie 26), 1060 BRUSSEL, 02 - 525 43 46, marc.tuypens@b-rail.be
- Van Belle, Dirk (Directeur dienst Welzijn), Provincie West-Vlaanderen, Provinciehuis Boeverbos, Koning Leopold III-laan 41, 8200 SINT-ANDRIES, 050 - 40 33 25, dirk.van_belle@west-vlaanderen.be
- Willaert, Claude (Steunpunt Kust (Tjif-Tjaf)), Provincie West-Vlaanderen, Woumenweg 100, 8600 DIKSMUIDE, 051 - 51 93 46, claude.willaert@west-vlaanderen.be
- Van Damme, Luc (Hoofd zetel Kusthavens), AWZ - Afdeling Maritieme toegang - zetel kusthavens, Vrijhavenstraat 3, 8400 OOSTENDE, 059-55.42.11, luc.vandamme@lin.vlaanderen.be
- Van de Steene, Siska (Landschapsdeskundige), VLM PA Brugge, E. De Neckerstraat 5, 8000 BRUGGE, 050 - 45 81 36, siska.vandesteene@vlm.be
- Van de Voorde, Filip (Consulent), Landelijke Gilden West-Vlaanderen, Diksmuidesteenvweg 406, 8800 ROESELARE, 0478 - 34 93 33, filip_van_de_voorde@landelijkegilden.be
- Van Eenoo, Lieven (Mobiliteitsambtenaar), Administratie Wegen en Verkeer West-Vlaanderen, Markt 1, 8000 BRUGGE, 050 - 44 11 18, lieven.vaneenoo@lin.vlaanderen.be
- Van Liefferinge, Jean-Paul (Diensthoofd), Afdeling natuurlijke rijkdommen en energie, Elfjulistraat 39b, Blok A - 2de verdieping, 9000 GENT, 09 - 244 66 66, jeanpaul.vanliefferinge@ewbl.vlaanderen.be
- Vandermeulen, Anne (Regiomanager Kust), Westtoer, Koning Albert I-laan 120, 8200 SINT-MICHIELS, 050 - 30 55 36, anne.vandermeulen@westtoer.be
- Belpaeme, Kathy (Coördinatie Geïntegreerd kustbeheer), Provincie West-Vlaanderen, p/a VLIZ, Vismijn Pakhuizen 45-52, 8400 OOSTENDE, 059 - 34 21 41, kathy.belpaeme@vliz.be
- De Wachter, Bart (Wetenschappelijk medewerker), Ecolas NV, Lange Nieuwstraat 43, 2000 ANTWERPEN, 03 - 233 07 03, bart.dewachter@ecolas.be
- Le Roy, Dirk (Adjunct-directeur), Ecolas NV, Lange Nieuwstraat 43, 2000 ANTWERPEN, 03 - 233 07 03, dirk.leroy@ecolas.be
- Ruyschaert, Tessa (Administratieve ondersteuning Coördinatiepunt GBKG), Provincie West-Vlaanderen, p/a VLIZ, Vismijn Pakhuizen 45-52, 8400 OOSTENDE, 059 - 34 21 47, tessa.ruyschaert@vliz.be

Bijlage 4: Referentielijst van bronnen

- Atlantic Living Coastlines Project & University of Plymouth. (2000). A framework for Managing the Coast of Devon and Cornwall, quoted in Scottish Executive Central Research Unit (2001). Indicators to monitor the progress of integrated coastal zone management: a review of worldwide practice, Cordah Ltd.
- Workshop GBKZ
- AWZ
- Doelstelling 2 Kustgebied.
- EcoHealth Consulting (2001). International Inventory and Scientific Review of Indicators, Surrogate Measures and Other Parameters for Marine Environmental Quality, presented at the International Workshop on The Role of Indicators in Integrated Coastal Management, Ottawa, mei 2001.
- ECOS Environmental, Coastal and Ocean Sciences (2001). Socio-Economic Indicators and Integrated Coastal Management, University of Massachusetts, Boston, presented at the International Workshop on The Role of Indicators in Integrated Coastal Management, Ottawa, May 2001.
- FAO Food and Agriculture Organization (1996). Indicators for Sustainable Development of fisheries, presented at the 2nd World Fisheries Congress, Workshop on Fisheries Sustainability Indicators, Brisbane, Australia, August 1996.
- Fry, V.E. & Jones, P.J.S (2000). The development of meaningful indicators of Estuary management Partnership success, Report from UCL to English Nature under the Estuaries Initiatives Review.
- Hershman M.J., Good, J.W., Bernd-Cohen, T., Goodwin, R.F. and Pogue, V.L.P (1999). "The Effectiveness of Coastal Zone Management in the United States", Coastal Management 27(2-3), 113-118, Taylor and Francis.
- Hille, J. (1997). The concept of Environmental Space: Implications for Policies, Environmental Reporting and Assessments, Experts' Corner No 1997/2, European Environment Agency, Copenhagen, 58 pp.
- Izzo, G. (1996). Annual summary report, European Environment Agency, European Topic Centre on Marine and Coastal Environment, Copenhagen, 23 pp.
- Kabuta, S.H. (2001). Ecological Performance Indicators for the North Sea, presented at the International Workshop on The Role of Indicators in Integrated Coastal Management, Ottawa, May 2001
- Kent County Council (2001). Sustainability of Kent Coast and Seas, quoted in Scottish Executive Central Research Unit (2001). Indicators to monitor the progress of integrated coastal zone management: a review of worldwide practice, Cordah Ltd.
- Munasinghe, M. & W. Shearer (ed.) (1995). Defining and measuring sustainability: the biogeophysical foundations, United Nations University & World Bank, Washington D.C., 440 pp.
- NOAA National Oceanic and Atmospheric Administration (2001). Governance Indicators, presented at the International Workshop on The Role of Indicators in Integrated Coastal Management, Ottawa, May 2001.
- Organisation for Economic Co-operation and Development (1993). OECD core set of indicators for environmental performance reviews: A synthesis report by the Group on the State of the Environment, Environment Monographs No 83, OECD, Paris, 39 pp.
- Paredis, E., Block, T. & J. Van Assche (2001). Op weg naar duurzaamheidsindicatoren voor het kustgebied, Universiteit Gent, Centrum voor Duurzame Ontwikkeling, in opdracht van het Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap Administratie Waterwegen en Zeewezen Afdeling Waterwegen Kust.
- Peronaci, M. (2000). Marine and coastal environment Annual topic update 2000, European Environment Agency, European Topic Centre on Marine and Coastal Environment, Copenhagen, Topic report nr. 11, 35 pp.
- Provincie West-Vlaanderen (2002). Strategisch beleidsplan voor toerisme en recreatie aan de kust, in samenwerking met Westtoer en Toerisme Vlaanderen, Brugge, 355 pp.
- Schrijvers, J. (2001). Het Vlaams Instituut voor de Zee als mogelijk instrument voor een geïntegreerd kustzonebeheer in België. VLIZ Special Publication, 2. Vlaams Instituut voor de Zee (VLIZ), Oostende, 42 pp.

- Scottish Environmental Indicators Group (2000). Potential indicators for Scotland, quoted in Scottish Executive Central Research Unit (2001). Indicators to monitor the progress of integrated coastal zone management: a review of worldwide practice, Cordah Ltd.
- Smeets, E. & R. Weterings (1999). Environmental indicators: typology and overview, Technical report nr. 25, TNO Centre for Strategy, Technology and Policy, commissioned by the European Environment Agency, Copenhagen.
- Sorensen, J. (1997). "National and International Efforts at Integrated Coastal Management: Definitions, Achievements, and Lessons", Coastal Management, 25: 3-41.
- State of the Environment Advisory Council (1996). Australian State of the Environment 1996, presented to the Commonwealth Minister for the Environment.
- Taylor, R. & Smith, I. (1997). The State of New Zealand's Environment, Ministry for the Environment & GP Publications.
- UK Department of Environment, Transport and the Regions (1997). Indicators of Sustainable Development for the United Kingdom; Scottish Executive "Indicators to monitor the progress of integrated coastal zone management: a review of worldwide practice".
- USAID (1998). Effectiveness of State Coastal Management Programs in Providing Public Access to the Shore: A National Overview 1998, USAID, Washington.
- Ward, T., Butler, E. & Hill, B. (1998). Environmental indicators for National State of the Environment Reporting - Estuaries and the Sea, Australia: State of the Environment (Environmental Indicator Reports), Department of the Environment, Canberra.
- World Bank (2001). Moving Beyond Outputs to Impacts: Linking ICM to the Poverty Agenda and Taking our Efforts to Scale, Environmental Department, presented at the International Workshop on The Role of Indicators in Integrated Coastal Management, Ottawa, May 2001.

Bijlage 5: Lijst met selectie van 301 indicatoren met aanduiding van domein, waardering en al of niet behorend tot CDO-selectie (codering waardering: zie 5.1.1.)

NR	Indicator	Domein	CDO-selectie	Waardering
1	Veiligheid binnen bedrijven	Arbeidskwaliteit	x	2
2	Aantal behouden of nieuwe arbeidskrachten door verbreding doelstellingen (in FTE)	Arbeidskwaliteit	x	2
3	werkloosheidsgraad (% niet werkwerkende werkzoekenden / beroepsbevolking)	Arbeidskwaliteit	x	2
4	Aantal niet ingevulde vacatures (aantal)	Arbeidskwaliteit	x	2
5	Aandeel langdurig werklozen bij niet-werkende werkzoekenden (%)	Arbeidskwaliteit	x	2
6	Aansluiting van onderwijs en opleiding op arbeidsmarkt (HOE UITDRUKKEN ?)	Arbeidskwaliteit	x	2
7	tewerkstelling in toerisme gedurende zomer/ tewerkstelling in toerisme gedurende winter	Arbeidskwaliteit		2
8	hoogwaardige tewerkstelling	Arbeidskwaliteit		2
9	Autogebruik woon-werkverkeer (% werknemers; totaal afgelegde Km of mediaan afgelegde Km per werknemer)	Arbeidskwaliteit	x	2
10	Tewerkstelling buiten de toeristische sector (aantal)	Arbeidskwaliteit		2
11	Aantal goede renovaties en restauraties, al of niet met nieuwe functiebestemming	Cultureel erfgoed en immaterieel kapitaal	x	2
12	R&D uitgaven (euro)	Cultureel erfgoed en immaterieel kapitaal		2
13	culturele vernieuwing aan de kust	Cultureel erfgoed en immaterieel kapitaal	x	2
14	verlies of beschadiging van sites van bijzonder wetenschappelijk belang	Cultureel erfgoed en immaterieel kapitaal		2
15	vernietiging en conversie van sites en gebouwen met historische waarde	Cultureel erfgoed en immaterieel kapitaal		2
16	economische omvang van de landbouw (uitgedrukt in het Bruto Standaard Saldo van het aantal telplichtigen in het betrokken gebied)	Gebruik van levende hulpbronnen		2
17	leefbaarheid van een landbouwbedrijf	Gebruik van levende hulpbronnen		2
18	procentueel aandeel van de verschillende landbouwproduktietakken in de economische omvang	Gebruik van levende hulpbronnen		2
19	Overcapaciteit in visserij	Gebruik van levende hulpbronnen		2
20	vermijden van overbevissing van recruitment	Gebruik van levende hulpbronnen		2
21	% stocks buiten veilige biologische limieten A I/L	Gebruik van levende hulpbronnen		2
22	% visserij met milieu-integratie	Gebruik van levende hulpbronnen		2
23	Economische waarde van landbouw versus emissies van stikstof	Gebruik van levende hulpbronnen		2
24	Economische waarde van visserij versus implementatie van de "precautionary approach"	Gebruik van levende hulpbronnen		2

NR	Indicator	Domein	CDO-selectie	Waardering
25	Visserijeffecten op non-target biodiversiteit	Gebruik van levende hulpbronnen		2
26	oppervlakte aan landbouwgrond voor biologische landbouw	Gebruik van levende hulpbronnen	x	2
27	Aantal bedrijven met verbreedde doelstellingen	Gebruik van levende hulpbronnen	x	2
28	quotumoverschrijdingen per jaar in ton	Gebruik van levende hulpbronnen		2
29	Ratio inkomsten van visserij tov andere inkomsten	Gebruik van levende hulpbronnen		2
30	Ratios tussen huidige en geprojecteerde visserij (f/f MSY, f/f LTAY))	Gebruik van levende hulpbronnen		2
31	Ratio van de visserijinspanning versus maximum opbrengst	Gebruik van levende hulpbronnen		2
32	Aantal acties voor het behoud van het bouwkundig erfgoed die bijdragen tot het toeristisch erfgoed (aantal)	Gebruik van levende hulpbronnen		2
33	Ratio opbrengst /maximale duurzame opbrengst in visserij	Gebruik van levende hulpbronnen		2
34	Ratio subsidies/natuurlijke kapitaalswaarde	Gebruik van levende hulpbronnen		2
35	Sectorale emigratie en immigratie in visserij en landbouw	Gebruik van levende hulpbronnen		2
36	Gebruik van zuinige elektro-toestellen (% van totaal / woning)	Gebruik van niet levende hulpbronnen	x	2
37	Hoeveelheid verbruikt drinkwater in de kustgemeenten per hoofd (gezinnen / bedrijven) (m ³)	Gebruik van niet levende hulpbronnen		2
38	Energieverbruik per euro of per eenheid voedsel-energie-output	Gebruik van niet levende hulpbronnen		2
39	aandeel bebouwde oppervlakte per kustgemeente	Gebruik van niet levende hulpbronnen		2
40	Bestemd versus effectief ruimtegebruik (in m ²)	Gebruik van niet levende hulpbronnen	x	2
41	Hoeveelheid verharde oppervlakte (in m ² of in aandeel van de kustzone of in aandeel van de "bruikbare" kustzone)	Gebruik van niet levende hulpbronnen	x	2
42	kilometers geïntegreerde wandel- en fietspaden	Gebruik van niet levende hulpbronnen	x	2
43	Kwaliteit openbaar domein (waardering uit bevraging)	Gebruik van niet levende hulpbronnen	x	2
44	Trends in het gebruik van de kustzone in relatie tot hun economische waarde	Gebruik van niet levende hulpbronnen		2
45	hoeveelheid water opgepompt uit de duinen	Gebruik van niet levende hulpbronnen		2
46	omvang van zandwinning en invloed op het milieu	Gebruik van niet levende hulpbronnen		2
47	oppervlakte voor industrieterreinen	Gebruik van niet levende hulpbronnen		2
48	waterverbruik voor de land- en tuinbouw	Gebruik van niet levende hulpbronnen		2
49	Aantal bedrijven die zich op de verbeterde of uitgebreide bedrijventerreinen, geheroriënteerde haven- en visserijterreinen en uitgebreide transportzones vestigen (aantal)	Gebruik van niet levende hulpbronnen		2
50	Zeedijk ontwikkelingen	Gebruik van niet levende hulpbronnen		2
51	Infiltratievoorzieningen (totaal aantal of aantal/km ² of capaciteit /km ²)	Gebruik van niet levende hulpbronnen	x	2
52	duurzaam grondwatergebruik	Gebruik van niet levende hulpbronnen		2
53	Aandeel grondwater in drinkwater (%)	Gebruik van niet levende hulpbronnen	x	2
54	aandeel onbebouwd zeefront	Gebruik van niet levende hulpbronnen		2

NR	Indicator	Domein	CDO-selectie	Waardering
55	Omzet kringloopcentra	Gebruik van niet levende hulpbronnen	x	2
56	oppervlakte in landbouwgebruik/totale oppervlakte	Gebruik van niet levende hulpbronnen		2
57	Aantal bedrijven die effectief deelnemen aan milieusamenwerkingsverbanden op bedrijventerreinen (aantal)	Industrie en (andere) KMO's		2
58	Aantal bedrijven die effectief een preventief milieuzorgsysteem hebben ingevoerd (aantal)	Industrie en (andere) KMO's		2
59	aandeel alternatieve energie geproduceerd t.o.v. totale energie	Industrie en (andere) KMO's	x	2
60	Diversiteit van de industriële basis	Industrie en (andere) KMO's		2
61	aantal nieuw aangetrokken bedrijven aan de kust/jaar	Industrie en (andere) KMO's		2
62	Aantal gestarte "kleine ondernemers" (aantal)	Industrie en (andere) KMO's		2
63	Aanwezigheid document 'toekomstvisie'	Institutionele organisatie en beleid	x	2
64	aantal en invloed van programma's ontwikkeld om de milieuperformantie te erkennen (bv via labels)	Institutionele organisatie en beleid		2
65	aantal grensoverschrijdende projecten	Institutionele organisatie en beleid		2
66	Beleidsmaatregelen m.b.t. efficiëntie en effectiviteit van afvalinzameling en -ophaling (ook beperking zwerfvuil)	Institutionele organisatie en beleid		2
67	Aantal samenwerkingsverbanden tussen overheden onderling en met privé-actoren inzake kustzonebeheer (aantal)	Institutionele organisatie en beleid		2
68	Aantal opgezette communicatie- en sensibiliseringsacties met betrekking tot duurzaam kustzonebeheer voor kustbewoners, recreanten, toeristen, overheden, .. (aantal)	Institutionele organisatie en beleid		2
69	beleidsinvloed en langetermijnsfondsen	Institutionele organisatie en beleid		2
70	Training programma's voor stakeholders en lokale gemeenschappen	Institutionele organisatie en beleid		2
71	Wijkontwikkelingsplannen ter ondersteuning van de integratie van sociaal zwakkeren	Institutionele organisatie en beleid		2
72	Kwaliteit monitoring en evaluatiesysteem voor beleidsplanning (score)	Institutionele organisatie en beleid		2
73	Beleidsmaatregelen m.b.t. landschapsopbouw voor de Kustzone	Institutionele organisatie en beleid		2
74	Beleidsmaatregelen m.b.t. veiligheid in de badplaatsen	Institutionele organisatie en beleid		2
75	Aandeel bedrijven dat milieucharter GOM ondertekende	Institutionele organisatie en beleid		2
76	Aanwezigheid grens-, richt- en streefwaarden voor beleidsprioriteiten	Institutionele organisatie en beleid	x	2
77	Beleidsmaatregelen m.b.t. duurzame drinkwaterproductie en -consumptie	Institutionele organisatie en beleid	x	2
78	Mediaan inkomen over aangiftes	Levenskwaliteit		2
79	Winkelvoorzieningen in de wijk	Levenskwaliteit	x	2
80	Aantal huishoudens onder armoedegrens (% inkomen < 50% van gemiddelde equivalent in Vlaanderen)	Levenskwaliteit	x	2

NR	Indicator	Domein	CDO-selectie	Waardering
81	Inkomensspanning (factor : gemiddeld hoogste inkomen/ gemiddeld laagste inkomen)	Levenskwaliteit	x	2
82	aangevoelde subjectieve levenskwaliteit	Levenskwaliteit		2
83	lengte van de fietspaden	Levenskwaliteit		2
84	selectieve stadsvlucht (immigratie van jongeren)	Levenskwaliteit		2
85	Aantal bijkomende en/of nieuwe acties inzake verbetering van leefbaarheid van de kustzone (aantal)	Levenskwaliteit		2
86	Aantal ongevallen met personenvervoer (dagtoeristen) (aantal)	Levenskwaliteit		2
87	Woonkwaliteit inwoners t.o.v. woonkwaliteit tweede verblijvers	Levenskwaliteit		2
88	Subjectieve verkeersonveiligheid	Levenskwaliteit		2
89	Veiligheidsniveau tegen overstroming door zee	Levenskwaliteit	x	2
90	Aantal woningen zonder klein comfort (% tov totaal aantal woningen)	Levenskwaliteit	x	2
91	Aantal gemeenten die acties voeren voor het selectief en milieuvriendelijk reinigen van de stranden buiten het hoogseizoen (aantal)	Levenskwaliteit	x	2
92	Verhouding tussen bevolkingscategorieën naar leeftijd	Levenskwaliteit		2
93	Parkeerproblemen kustbewoners en toeristen	Levenskwaliteit	x	2
94	Aandeel intrinsiek veilige wegen (%)	Levenskwaliteit	x	2
95	aandeel lagere inkomens t.o.v. totaal aantal aangiften	Levenskwaliteit		2
96	aantal verkeersslachtoffers, opgesplitst naar de aard van de slachtoffers	Levenskwaliteit		2
97	Veiligheid op strand en in zwemwater	Levenskwaliteit		2
98	aanwezigheid van betaalbare woningen	Levenskwaliteit	x	2
99	Kwaliteit van de woning	Levenskwaliteit		2
100	algemeen onveiligheidsgevoel (score uit bevraging)	Levenskwaliteit	x	2
101	verkoop antidepressiva	Levenskwaliteit		2
102	tevredenheidsindicator bij bewoners	Levenskwaliteit		2
103	aantal deelnemers in kustgemeenten aan hoorzittingen (structuurplan, milieubeleidsplan, ...) t.o.v. gemiddelde voor West-Vlaanderen	Maatschappelijke aandacht		2
104	Aantal bedrijven die worden gesensibiliseerd tot het invoeren van preventieve milieuzorgsystemen (aantal)	Maatschappelijke aandacht		2
105	Aantal bedrijven die worden gesensibiliseerd tot het stimuleren van innovatietechnologieën en energie-efficiënte investeringen (aantal)	Maatschappelijke aandacht		2
106	(Geïntegreerde) criminaliteitscijfers in de kustgemeenten (aantal)	Maatschappelijke aandacht	x	2
107	niveau van persoonlijke betrokkenheid bij maatschappelijke groeperingen	Maatschappelijke aandacht		2
108	Aantal studies / plannen omtrent geïntegreerd beheer van de kustzone (aantal)	Maatschappelijke aandacht		2

NR	Indicator	Domein	CDO-selectie	Waardering
109	Bewustzijnsniveau van duurzaamheidsaspecten van plaatselijke bevolking en economische actoren in de kustvisserijzone (score)	Maatschappelijke aandacht		2
110	Media belangstelling	Maatschappelijke aandacht		2
111	gerichte bepaling van maatschappelijke attitudes tegenover mariene pollutie, overexploitatie van hulpbronnen, degradatie van de kustzone en verlies van biodiversiteit	Maatschappelijke aandacht		2
112	Meetbare outputs, inclusief publicaties, websites, congresen en meetings, opleiding en training, richtlijnen, modellen en beheersplannen	Maatschappelijke aandacht		2
113	bewustzijn van duurzaamheidsaspecten en de "Local Agenda 21"	Maatschappelijke aandacht		2
114	zwerfvuil	Milieukwaliteit		2
115	Bestaande omgevingskwaliteit binnen de badplaatsen (score)	Milieukwaliteit	x	2
116	Ecologische voetafdruk van het kustgebied (uitgedrukt als ha / gebruikerdagen)	Milieukwaliteit	x	2
117	kwaliteit van zeewater (a.d.h.v. PCB's, PAH's, etc.)	Milieukwaliteit		2
118	chemische kwaliteit van rivieren en stromen	Milieukwaliteit		2
119	belasting met zware metalen (rivier, puntbronnen in kustzone, lucht en diffuse bronnen) (ton / jaar die kustzone binnenkomen)	Milieukwaliteit		2
120	Aantal en proportie zwemwaters die niet voldoen aan de microbiologische standards van de directive	Milieukwaliteit		2
121	Ecologische risicoindex voor schadelijke stoffen in organismen	Milieukwaliteit		2
122	niveau van schadelijke stoffen in mariene organismen (bv. mussels)	Milieukwaliteit		2
123	voorkomen van schadelijke algen	Milieukwaliteit		2
124	oppervlakte vervuilde grond aan de kust	Milieukwaliteit		2
125	Aantal acties gericht op het voorkomen en beperken van milieuverontreinigingen (aantal)	Milieukwaliteit		2
126	belasting van N & P / jaar van de zee (via rivier, gebaggerd materiaal, puntbronnen langs de kust , lucht en diffuse bronnen)	Milieukwaliteit		2
127	landverlies in m ² / jaar	Milieukwaliteit		2
128	luchtkwaliteit (overschrijdingen van richtwaarden voor stikstofdioxide, ozon,...) (of obv geaggregeerde minieunormen)	Milieukwaliteit	x	2
129	aantal geobserveerde olieervuilingen / vluchtuur	Milieukwaliteit		2
130	scheepvaartongelukken	Milieukwaliteit		2
131	Verzilting in de polders	Milieukwaliteit	x	2
132	Aantal bedrijven die worden benaderd met het oog op het ontwikkeling van milieusamenwerkingsverbanden op bedrijventerreinen (aantal)	Milieukwaliteit		2
133	biologische kwaliteit oppervlaktewater (% BBI >7)	Milieukwaliteit	x	1

NR	Indicator	Domein	CDO-selectie	Waardering
134	kwaliteit strandwater (aantal zwemzones met goede kwaliteit)	Milieukwaliteit	x	2
135	evolutie aantal diersoorten (of specifieke indicatorsoorten)	Natuurontwikkeling en -beheer		2
136	evolutie Biologische Waarderingskaart	Natuurontwikkeling en -beheer		2
137	versnipperingsgraad aan de kust (=aantal doorsnijdingen van het landschap per km ²)	Natuurontwikkeling en -beheer		2
138	Biodiversiteitsindex	Natuurontwikkeling en -beheer		2
139	Soortendiversiteit van phytoplankton (Shannon-Wiener index)	Natuurontwikkeling en -beheer		2
140	Biodiversiteit / aantal bedreigde soorten	Natuurontwikkeling en -beheer		2
141	diversiteit van vissoortengemeenschappen	Natuurontwikkeling en -beheer		2
142	Aantal kustverdedigingswerken ten opzichte van verstoring van het hele benthische systeem	Natuurontwikkeling en -beheer		2
143	Aantal strandgebruikers ten opzichte van verstoring van het hele benthische systeem	Natuurontwikkeling en -beheer		2
144	Alien species	Natuurontwikkeling en -beheer		2
145	beschermd zeegebied om biologische diversiteit en ecosysteem diensten te vrijwaren	Natuurontwikkeling en -beheer		2
146	oppervlakte kusteigen habitat	Natuurontwikkeling en -beheer	x	2
147	Natuurwaarde in de kustzone (score)	Natuurontwikkeling en -beheer		2
148	overbeviste gebieden	Natuurontwikkeling en -beheer		2
149	% van de badplaatsen/metingen waar voldaan wordt aan imperatieve normen voor gehalte aan (fecale) colibacteriën	Natuurontwikkeling en -beheer		2
150	aandeel intacte landschapsrelicten	Natuurontwikkeling en -beheer		2
151	oppervlakte aan natuurgebieden t.o.v. gewenste oppervlakte natuurgebieden	Natuurontwikkeling en -beheer		2
152	verlies van prioritaire habitats	Natuurontwikkeling en -beheer		2
153	Aantal kilometer strand dat buiten het hoogseizoen regelmatig selectief en milieuvriendelijk wordt gereinigd (kilometer)	Natuurontwikkeling en -beheer		2
154	Soortendiversiteit van macrozoöbenthos (Shannon-Wiener index)	Natuurontwikkeling en -beheer		2
155	oppervlakte natuurbeheerde terreinen (Ha)	Natuurontwikkeling en -beheer	x	2
156	evolutie in oppervlakte van duinen	Natuurontwikkeling en -beheer		2
157	Aanwezigheid van buffers rond industriezones in de polders	Natuurontwikkeling en -beheer		2
158	Omzet in toeristische sector langs de kust (excl. Jachthavens) (euro)	Toerisme & recreatie		2
159	Aantal nieuwe of vernieuwde toeristische aantrekkingselementen rond thema's maritiem erfgoed en 'visserij' (aantal)	Toerisme & recreatie		2
160	Aantal acties voor het ontwikkelen van een toeristisch management-informatiesysteem omtrent dagtoerisme en verblijfstoerisme (aantal)	Toerisme & recreatie		2

NR	Indicator	Domein	CDO-selectie	Waardering
161	Reële omzet gegenereerd door overnachtingen in commerciële logiesvormen (euro)	Toerisme & recreatie		2
162	Aandeel van overnachtingen n.a.v. conferenties, congressen en seminaries, naar logiesvorm	Toerisme & recreatie		2
163	Marktaandeel van de lange en korte vakanties aan de Kust	Toerisme & recreatie		2
164	Omzet van het tweede verblijfstoerisme	Toerisme & recreatie		2
165	Omzet van het dagtoerisme	Toerisme & recreatie		2
166	Aantal jaarlijkse gebruikers van de nieuw aangelegde recreatieve fietsverbinding per jaar (aantal)	Toerisme & recreatie	x	2
167	Intensiteit van gebruik van recreatieve activiteit (land en water gebonden)	Toerisme & recreatie		2
168	Aantal sportvissers per m ² strand en per tijdseenheid (# 'pierenstrekkers' en methode, # lijnvissers, aantal kieuwnetten)	Toerisme & recreatie		2
169	Aantal strandgasten per m ² strand en per tijdseenheid (eulittoraal en supralittoraal)	Toerisme & recreatie		2
170	Aantal pilotacties gericht op het beheerst recreatief gebruik van stranden (aantal)	Toerisme & recreatie		2
171	ratio verblijfstoerisme / dagtoerisme	Toerisme & recreatie	x	2
172	Aantal logiesinrichtingen die aanpassingen hebben gedaan ter verbetering van de toegankelijkheid voor personen met een handicap, senioren, gezinnen met kindwagens	Toerisme en recreatie		2
173	Inkomsten per oppervlakte-eenheid van toeristisch-recreatieve voorzieningen (performantie)	Toerisme en recreatie		2
174	Aandeel toeristisch-recreatieve ondernemers die aan milieuvriendelijke kwaliteitszorg doen	Toerisme en recreatie		2
175	Aantal ton overgeslagen goederen (Ro/Ro, containers, stukgoed, vloeibare en vaste bulk) (ton)	Transport en havens		2
176	Luchthaventrafiëk (Oostende) : aantal passagiers (aantal) en hoeveelheid vracht (in ton)	Transport en havens		2
177	Aantal gebruikers openbaar vervoer (aantal)	Transport en havens	x	2
178	gebruik van openbaar vervoer (aantal ritten t.o.v. totaal aantal verplaatsingen)	Transport en havens		2
179	Aantal gebruikers van openbaar vervoer als vervoersmiddel naar de kust (aantal/aandeel)	Transport en havens		2
180	Betere toegankelijkheid van de kustgemeenten door openbaar vervoer (score)	Transport en havens		2

NR	Indicator	Domein	CDO-selectie	Waardering
181	Aandeel gebruik openbaar vervoer t.o.v. totaal aantal verplaatsingen	Transport en havens	x	2
182	Autogebruik korte afstanden (% gebruik voor <5km (in aantal ?) tov totaal)	Transport en havens	x	2
183	% vervoer over water/totaal vervoer	Transport en havens		2
184	Economische waarde van scheepvaart vs emissies van schadelijke stoffen	Transport en havens		2
185	Aandeel bedrijven dat voldoet aan bepaalde ISO-normen	Arbeidskwaliteit	x	1
186	Gecreëerde arbeidsplaatsen in de receptieve toeristische sector in de kustgemeenten (bezoldigde directe tewerkstelling) (aantal)	Arbeidskwaliteit	x	1
187	het totaal aantal jobs als loontrekkende en zelfstandige	Arbeidskwaliteit	x	1
188	Tewerkstelling in de visserij	Arbeidskwaliteit	x	1
189	Tewerkstelling in toelevering en werven	Arbeidskwaliteit	x	1
190	werkgelegenheidsgraad	Arbeidskwaliteit	x	1
191	werkzaamheidsgraad	Arbeidskwaliteit	x	1
192	ziekteverzuim	Arbeidskwaliteit		1
193	Aantal sloopvergunningen voor waardevol (beschermd of niet-beschermd) bouwkundig erfgoed	Cultureel erfgoed en immaterieel kapitaal	x	1
194	Aanwezigheid kwalitatieve architectuur	Cultureel erfgoed en immaterieel kapitaal	x	1
195	Verlies aan waardevol roerend en onroerend erfgoed (al of niet geïnventariseerd)	Cultureel erfgoed en immaterieel kapitaal	x	1
196	Aanwezigheid op vormingsactiviteiten	Cultureel erfgoed en immaterieel kapitaal	x	1
197	jaarlijks aantal afgestudeerden in de visserijschool	Cultureel erfgoed en immaterieel kapitaal	x	1
198	culturele participatie per inwoner (en per toerist ?) ("cultuururen" / inwoner / jaar)	Cultureel erfgoed en immaterieel kapitaal	x	1
199	Verhoging omzet door verbreding doelstellingen	Gebruik van levende hulpbronnen	x	1
200	aantal biologische landbouwbedrijven (of oppervlakte?) (aantal)	Gebruik van levende hulpbronnen	x	1
201	gemiddelde ouderdom vissersvloot (leeftijd)	Gebruik van levende hulpbronnen	x	1
202	Aansluitingsgraad op het gasnet	Gebruik van niet levende hulpbronnen	x	1
203	Gebruik van zuinige verwarmingstoestellen	Gebruik van niet levende hulpbronnen	x	1
204	aantal hectare in gebruik in land en tuinbouw	Gebruik van niet levende hulpbronnen	x	1
205	Groote huiskavel t.o.v. veldkavel	Gebruik van niet levende hulpbronnen	x	1
206	verhouding boomkorvisserij/ andere visserij	Gebruik van niet levende hulpbronnen	x	1
207	Netto onttrekking grondwater	Gebruik van niet levende hulpbronnen	x	1
208	Leidingwaterverbruik per inwoner (gecorrigeerd voor toerisme) (m ³ :jaar)	Gebruik van niet levende hulpbronnen	x	1
209	Aandeel product-innovatieve bedrijven	Industrie en (andere) KMO's	x	1
210	Aantal dossiers ingediend bij IWT	Industrie en (andere) KMO's	x	1
211	Gemiddelde perceeloppervlakte	Industrie en (andere) KMO's	x	1

NR	Indicator	Domein	CDO-selectie	Waardering
212	Formele verankering GBKG	Institutionele organisatie en beleid	x	1
213	Middelen voor noord-zuidsamenwerking	Institutionele organisatie en beleid	x	1
214	Aantal inspraakorganen	Institutionele organisatie en beleid	x	1
215	Aard inspraak	Institutionele organisatie en beleid	x	1
216	aanwezigheid speelvoorzieningen in de wijk (mate van voldoening aan behoefte)	Levenskwaliteit	x	1
217	Aanwezigheid recreatieve voorzieningen in de wijk	Levenskwaliteit	x	1
218	Arbeidsinkomen per voltijdse arbeidskracht (VAK)	Levenskwaliteit	x	1
219	erkende aandachtsbuurten of achtergestelde buurten (Atlas Kesteloot)	Levenskwaliteit	x	1
220	Gemiddeld inkomen per inwoner per aangifte	Levenskwaliteit	x	1
221	Hoeveelheid toegankelijk groen op loop- of fietsafstand (park, stadsbos...)	Levenskwaliteit	x	1
222	OCMW-hulpverleningsgraad	Levenskwaliteit	x	1
223	Lengte van de kustlijn met een natuurlijke zeevering	Levenskwaliteit	x	1
224	Onderwijsaanbod in de wijk	Levenskwaliteit	x	1
225	Aansluitingsgraad op het waterleidingsnet	Levenskwaliteit	x	1
226	Aantal verwaarloosde en verkrotte woningen	Levenskwaliteit	x	1
227	Aantal gevallen van verkeersagressie	Levenskwaliteit	x	1
228	Aantal vastgestelde snelheidsovertredingen	Levenskwaliteit	x	1
229	Aantal sociale woningen/aantal gezinnen in de gemeente of /aantal gerechtigden	Levenskwaliteit	x	1
230	Gemiddelde huurprijs woningen/gemiddelde huurprijs West-Vlaanderen	Levenskwaliteit	x	1
231	Gemiddelde koopprijs woningen/gemiddelde koopprijs West-Vlaanderen	Levenskwaliteit	x	1
232	Mediaan van de wachttijd bij bouwmaatschappijen en sociale verhuurkantoren	Levenskwaliteit	x	1
233	Verhouding tweede verblijven/totaal aantal woningen	Levenskwaliteit	x	1
234	Mate lidmaatschap socio-culturele verenigingen	Maatschappelijke aandacht	x	1
235	MAP-meetpunten	Milieukwaliteit	x	1
236	aandeel selectief of selectiviteitsgraad ingezameld huishoudelijk afval	Milieukwaliteit	x	1
237	Aantal door de gemeenten verkochte vaten voor thuiscompostering	Milieukwaliteit	x	1
238	Aantal PV's voor sluikstorten	Milieukwaliteit	x	1
239	niet-recupereerbaar afval per inwoner	Milieukwaliteit	x	1
240	totale hoeveelheid huishoudelijk afval per inwoner (gecorrigeerd voor toerisme) (kg /inwoner/jaar)	Milieukwaliteit	x	1
241	Kwaliteit van putwater	Milieukwaliteit	x	1
242	Aantal historisch verontreinigde gronden	Milieukwaliteit	x	1
243	aantal uitgevoerde saneringen	Milieukwaliteit	x	1

NR	Indicator	Domein	CDO-selectie	Waardering
244	Kwaliteit van het slib in waterlopen en havens	Milieukwaliteit	x	1
245	Zandverlies door erosie	Milieukwaliteit	x	1
246	zuiveringsgraad van het huishoudelijk afvalwater	Milieukwaliteit	x	1
247	Fysisch-chemische kwaliteit oppervlaktewater	Milieukwaliteit	x	1
248	Geluidshinder door verkeer	Milieukwaliteit	x	1
249	Emissies (auto)verkeer	Milieukwaliteit	x	1
250	Lozing gevaarlijke stoffen (OSPAR)	Milieukwaliteit	x	1
251	hoeveelheid gebruikte pesticiden in kustgemeenten	Milieukwaliteit	x	1
252	Pesticidengebruik openbare besturen	Milieukwaliteit	x	1
253	Aantal bedrijven die problemen hebben met verzilting	Milieukwaliteit	x	1
254	Percentage woningen aangesloten op RWZI en KWZI	Milieukwaliteit	x	1
255	aanwezigheid dagvlinders	Natuurontwikkeling en -beheer	x	1
256	aanwezigheid hogere plantensoorten	Natuurontwikkeling en -beheer	x	1
257	oppervlakte erkende natuurreservaten	Natuurontwikkeling en -beheer	x	1
258	Aandeel van duinenareaal dat beschermd is (bv. Gewestplan, Duinendecreet)	Natuurontwikkeling en -beheer	x	1
259	Aantal kilometer strand met beheerst recreatief gebruik (kilometer)	Natuurontwikkeling en -beheer	x	1
260	Oppervlakte bufferstroken en oeverstroken	Natuurontwikkeling en -beheer	x	1
261	Oppervlakte kleine landschapselementen	Natuurontwikkeling en -beheer	x	1
262	lengte kleine landschapselementen (aantal km)	Natuurontwikkeling en -beheer	x	1
263	Beeldvorming van lokale kustbevolking omtrent kust als toeristisch product (score)	Toerisme & recreatie	x	1
264	Eigenheid van de diverse badplaatsen (score)	Toerisme & recreatie	x	1
265	appreciatie kusttoerist van kustgebied	Toerisme & recreatie	x	1
266	Aantal overnachtingen gegenereerd door congres- en seminariegangers in de kustgemeenten (aantal)	Toerisme & recreatie	x	1
267	Aantal hectare duin- en poldergebied met (nieuwe of vernieuwde) recreatieve inrichting (ha)	Toerisme & recreatie	x	1
268	aantal dagtoeristen	Toerisme & recreatie	x	1
269	totale bezettingsgraad toerisme	Toerisme & recreatie	x	1
270	totale bezettingsgraad toeristische sector	Toerisme & recreatie	x	1
271	Aantal toeleveringsbedrijven en werven	Transport en havens	x	1
272	Aantal motorvoertuigen op de weg	Transport en havens	x	1
273	Basismobiliteit woongebieden via openbaar vervoer	Transport en havens	x	1
274	Personenautokilometers per jaar	Transport en havens	x	1
275	letselslachtoffers in het verkeer (aantal doden en gekwetsen/jaar)	Transport en havens	x	1

NR	Indicator	Domein	CDO-selectie	Waardering
276	Aantal eigen Belgische vaartuigen/aantal Belgische vaartuigen in buitenlandse handen	Transport en havens	x	1
277	Aantal eenheden in het groot segment	Transport en havens	x	1
278	Aantal eenheden in het klein segment	Transport en havens	x	1
279	aandeel goederenverkeer via water en spoor	Transport en havens	x	1
280	bezettingsgraad commerciële logiesvormen naar type (camping, tweede verblijf, huisje, sociaal)	Toerisme & recreatie	x	1
281	ruimtelijke draagkracht		x	1
282	Bereikbaarheid van groene ruimte (% , cfr mira S)		x	1
283	Aantal bestendige en niet-bestendige arbeidskrachten in land- en tuinbouw	Arbeidskwaliteit	x	0
284	Overtredingen tegen reglement strandvisserij	Gebruik van levende hulpbronnen	x	0
285	Aantal volwaardige land- en tuinbouwbedrijven	Gebruik van levende hulpbronnen	x	0
286	Omzet visafslagen	Gebruik van levende hulpbronnen	x	0
287	totaal energieverbruik per inwoner, gecorrigeerd voor toerisme	Gebruik van niet levende hulpbronnen	x	0
288	Aanvoer visserijproducten in Belgische havens door Belgische vaartuigen/aanvoer visserijproducten in buitenlandse havens door Belgische vaartuigen	Industrie en (andere) KMO's	x	0
289	Perceelsafstand t.o.v. bedrijfszetel	Industrie en (andere) KMO's	x	0
290	Slachtofferschapsgraad autodelicten	Levenskwaliteit	x	0
291	Slachtofferschapsgraad diefstallen	Levenskwaliteit	x	0
292	Slachtofferschapsgraad geweldpleging	Levenskwaliteit	x	0
293	Slachtofferschapsgraad woninginbraken	Levenskwaliteit	x	0
294	Aantal astma- en TBlijders	Levenskwaliteit	x	0
295	Aantal opnames in psychiatrische instellingen	Levenskwaliteit	x	0
296	aantal klachten over geluid, al dan niet afkomstig van hinderlijke inrichtingen	Maatschappelijke aandacht	x	0
297	aantal klachten over luchtverontreiniging	Maatschappelijke aandacht	x	0
298	Initiatieven voor mondiale vorming (score voor het aantal kwalitatieve initiatieven)	Maatschappelijke aandacht	x	0
299	Aantal zwaluwnesten op boerderijen	Milieukwaliteit	x	0
300	Lichthinder o.w.v. verkeer	Milieukwaliteit	x	0
301	evolutie aantal broedvogels	Natuurontwikkeling en -beheer	x	0

Bijlage 6: Korte beschrijving van de set van 50 geselecteerde indicatoren

1. TEVREDENHEID BIJ BEWONERS

Definitie: VRIND tevredenheidsindicator (meet de tevredenheid over verschillende levensaspecten) bij bewoners in Vlaanderen (score tussen 1 en 4)

Prioriteit: 1 kwaliteitsverbetering van de woon en leefomgeving & 2 behoud en versterking van het sociaal-cultureel kapitaal & 3 verbetering van het milieu en de natuur & 4 versterking van het economische weefsel

Domein: Levenskwaliteit

Bron of referentie: *workshop GBKZ*

2. KWALITEIT VAN DE WONING

Definitie: Aantal woningen met hoog/middelmatig /klein/geen wooncomfort (cfr socio-economische enquête, NIS), per gemeente (aantal/kwaliteitscriterium/gemeente)

Prioriteit: 1 kwaliteitsverbetering van de woon en leefomgeving 1.1 verbetering van de woonkwaliteit

Domein: Levenskwaliteit

Bron of referentie: *Paredis, E., Block, T. & J. Van Assche. (2001). Op weg naar duurzaamheidsindicatoren voor het kustgebied, Universiteit Gent, Centrum voor Duurzame Ontwikkeling, in opdracht van het Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Leefmilieu en Infrastructuur, AWZ-AWK*

3. BEVOLKINGSSTRUCTUUR

Definitie: Verhouding tussen bevolkingscategorieën naar leeftijd (aantal/aantal)

Prioriteit: 1 kwaliteitsverbetering van de woon en leefomgeving 1.2 opwaardering van de leefomgeving

Domein: Levenskwaliteit

Bron of referentie: *Paredis, E., Block, T. & J. Van Assche. (2001). Op weg naar duurzaamheidsindicatoren voor het kustgebied, Universiteit Gent, Centrum voor Duurzame Ontwikkeling, in opdracht van het Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Leefmilieu en Infrastructuur, AWZ-AWK*

4. VEILIGHEIDSNIVEAU TEGEN OVERSTROMING DOOR ZEE

Definitie: Verwachte waarde van schade (in euro) ten gevolge van overstromingen door de zee bij stormweer, per ruimtelijke eenheid (risico van schade in euro) (euro/ruimtelijke eenheid)

Prioriteit: 1 kwaliteitsverbetering van de woon en leefomgeving 1.2 opwaardering van de leefomgeving

Domein: Levenskwaliteit

Bron of referentie: *Paredis, E., Block, T. & J. Van Assche. (2001). Op weg naar duurzaamheidsindicatoren voor het kustgebied, Universiteit Gent, Centrum voor Duurzame Ontwikkeling, in opdracht van het Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Leefmilieu en Infrastructuur, AWZ-AWK*

5. AANDEEL GEBRUIK OPENBAAR VERVOER

Definitie: aandeel (%) van de verplaatsingen aan de kust met tram of bus, tov het totaal aantal verplaatsingen (%)

Prioriteit: 1 kwaliteitsverbetering van de woon en leefomgeving 1.3 beheersing en herorientatie van mobiliteit

Domein: Transport en havens

Bron of referentie: *Paredis, E., Block, T. & J. Van Assche. (2001). Op weg naar duurzaamheidsindicatoren voor het kustgebied, Universiteit Gent, Centrum voor Duurzame Ontwikkeling, in opdracht van het Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Leefmilieu en Infrastructuur, AWZ-AWK*

6. AANTAL MOTORVOERTUIGEN OP DE WEG

Definitie: gemiddeld aantal motorvoertuigen op de weg, gemiddelde in ochtend- of avondspits op een representatieve teldag (dinsdag of donderdag) voor een sluitende selectie aan telpunten, kan per gemeente en per type voertuig (auto- en vrachtverkeer); opspitsing seizoen/buiten seizoen mogelijk voor permanente telposten (aantal/ruimtelijke eenheid/tijdseenheid (zomer/winter))

Prioriteit: 1 kwaliteitsverbetering van de woon en leefomgeving 1.3 beheersing en herorientatie van mobiliteit

Domein: Transport en havens

Bron of referentie: Paredis, E., Block, T. & J. Van Assche. (2001). *Op weg naar duurzaamheidsindicatoren voor het kustgebied*, Universiteit Gent, Centrum voor Duurzame Ontwikkeling, in opdracht van het Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Leefmilieu en Infrastructuur, AWZ-AWK

7. AUTOGEBRUIK KORTE AFSTANDEN

Definitie: het aandeel autogebruik ten opzichte van het totaal aantal verplaatsingen aan de kust met een afstand van minder dan 5 kilometer (%)

Prioriteit: 1 kwaliteitsverbetering van de woon en leefomgeving 1.3 beheersing en herorientatie van mobiliteit

Domein: Transport en havens

Bron of referentie: Paredis, E., Block, T. & J. Van Assche. (2001). *Op weg naar duurzaamheidsindicatoren voor het kustgebied*, Universiteit Gent, Centrum voor Duurzame Ontwikkeling, in opdracht van het Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Leefmilieu en Infrastructuur, AWZ-AWK

8. LETSELSLACHTOFFERS IN HET VERKEER

Definitie: Aantal letselslachtoffers in het verkeer, naar aard van het letsel, per gemeente, jaarlijks; de aard van het letsel kan gewogen worden adhv een score (bv lichtgewond=1; zwaargewond (met opname in ziekenhuis)=3; doden + dodelijk gewonden=5). (aantal/gemeente)

Prioriteit: 1 kwaliteitsverbetering van de woon en leefomgeving 1.3 beheersing en herorientatie van mobiliteit

Domein: Transport en havens

Bron of referentie: Paredis, E., Block, T. & J. Van Assche. (2001). *Op weg naar duurzaamheidsindicatoren voor het kustgebied*, Universiteit Gent, Centrum voor Duurzame Ontwikkeling, in opdracht van het Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Leefmilieu en Infrastructuur, AWZ-AWK

9. AANTAL GOEDE RENOVATIES EN RESTAURATIES

Definitie: Aantal ingediende dossiers tot renovatie en/of restauratie, al dan niet met nieuwe functiebestemming, tov totaal waardevol patrimonium; per gemeente (%/gemeente)

Prioriteit: 2 behoud en versterking van het sociaal-cultureel kapitaal 2.2 kwalitatieve uitbouw cultuur en bescherming of herbestemming patrimonium

Domein: Cultureel erfgoed en immaterieel kapitaal

Bron of referentie: Paredis, E., Block, T. & J. Van Assche. (2001). *Op weg naar duurzaamheidsindicatoren voor het kustgebied*, Universiteit Gent, Centrum voor Duurzame Ontwikkeling, in opdracht van het Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Leefmilieu en Infrastructuur, AWZ-AWK

10. CULTURELE PARTICIPATIE

Definitie: % van de bevolking dat meermaals per jaar naar een voorstelling (podiumkunsten) of tentoonstelling gaat (misschien in toekomst op gemeentelijk niveau ?) (%)

Prioriteit: 2 behoud en versterking van het sociaal-cultureel kapitaal 2.2 kwalitatieve uitbouw cultuur en bescherming of herbestemming patrimonium

Domein: Cultureel erfgoed en immaterieel kapitaal

Bron of referentie: Paredis, E., Block, T. & J. Van Assche. (2001). *Op weg naar duurzaamheidsindicatoren voor het kustgebied*, Universiteit Gent, Centrum voor Duurzame Ontwikkeling, in opdracht van het Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Leefmilieu en Infrastructuur, AWZ-AWK

11. ECOLOGISCHE VOETAFDruk VAN HET KUSTGEBIED

Definitie: ecologische voetafdruk (aantal ha) per inwoner van het kustgebied (aantal ha/inwoner)

Prioriteit: 2 behoud en versterking van het sociaal-cultureel kapitaal 2.5 versterking internationale solidariteit

Domein: Milieukwaliteit

Bron of referentie: Paredis, E., Block, T. & J. Van Assche. (2001). *Op weg naar duurzaamheidsindicatoren voor het kustgebied*, Universiteit Gent, Centrum voor Duurzame Ontwikkeling, in opdracht van het Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Leefmilieu en Infrastructuur, AWZ-AWK

12. AANDEEL ALTERNATIEVE GEPRODUCEERDE ENERGIE

Definitie: aandeel alternatieve energie (wind, water, zon, biomassa) tov totale energieproductie (in kWh), per gemeente. (%/gemeente)

Prioriteit: 3 verbetering van het milieu en de natuur 3.1 beheersing van milieustromen 3.1.1 energie

Domein: Industrie en (andere) KMO's

Bron of referentie: *Paredis, E., Block, T. & J. Van Assche. (2001). Op weg naar duurzaamheidsindicatoren voor het kustgebied, Universiteit Gent, Centrum voor Duurzame Ontwikkeling, in opdracht van het Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Leefmilieu en Infrastructuur, AWZ-AWK // AWZ*

13. NETTO ONTTREKKING GRONDWATER

Definitie: Aantal m³ grondwater dat jaarlijks wordt onttrokken binnen het werkingsgebied per watermaatschappij (aantal m³/werkingsgebied)

Prioriteit: 3 verbetering van het milieu en de natuur 3.1 beheersing van milieustromen 3.1.2 water

Domein: Gebruik van niet levende hulpbronnen

Bron of referentie: *Paredis, E., Block, T. & J. Van Assche. (2001). Op weg naar duurzaamheidsindicatoren voor het kustgebied, Universiteit Gent, Centrum voor Duurzame Ontwikkeling, in opdracht van het Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Leefmilieu en Infrastructuur, AWZ-AWK*

14. ZAND EN GRIND WINNING OP ZEE

Definitie: aantal ton zand gewonnen op zee in Belgische territoriale wateren (aantal ton droge stof)

Prioriteit: 3 verbetering van het milieu en de natuur 3.1 beheersing van milieustromen 3.1.3 grondstoffen

Domein: Gebruik van niet levende hulpbronnen

Bron of referentie: AWZ

15. RESTAFVAL AAN DE KUST

Definitie: De totale hoeveelheid afval afkomstig van particuliere huishoudens (onafgezien de inzamelwijze), gedeeld door het aantal inwoners per gemeente. Hierbij kan onderscheid gemaakt worden tussen afval afkomstig van inwoners en afval afkomstig van toeristen (op basis van correctiefactor gehanteerd door OVAM). (kg/(inwoner of toerist)/jaar)

Prioriteit: 3 verbetering van het milieu en de natuur 3.1 beheersing van milieustromen 3.1.4 afval

Domein: Milieukwaliteit

Bron of referentie: *Paredis, E., Block, T. & J. Van Assche. (2001). Op weg naar duurzaamheidsindicatoren voor het kustgebied, Universiteit Gent, Centrum voor Duurzame Ontwikkeling, in opdracht van het Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Leefmilieu en Infrastructuur, AWZ-AWK*

16. VERZILTING IN DE POLDERS

Definitie: hoeveelheid natriumchloride per liter grondwater per gemeente (ppt/gemeente)

Prioriteit: 3 verbetering van het milieu en de natuur 3.2 verhoging van milieukwaliteit 3.2.1 water

Domein: Milieukwaliteit

Bron of referentie: *Paredis, E., Block, T. & J. Van Assche. (2001). Op weg naar duurzaamheidsindicatoren voor het kustgebied, Universiteit Gent, Centrum voor Duurzame Ontwikkeling, in opdracht van het Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Leefmilieu en Infrastructuur, AWZ-AWK*

17. AANTAL GEOBSERVEERDE (OLIE)VERVUILINGEN/VLUCHTUUR

Definitie: aantal geobserveerde (olie)vervuilingen in Belgische territoriale wateren/ totaal aantal vluchten (aantal/vluchtuur)

Prioriteit: 3 verbetering van het milieu en de natuur 3.2 verhoging van milieukwaliteit 3.2.3 zeewater

Domein: Milieukwaliteit

Bron of referentie: *Peronaci, M. (2000). Marine and coastal environment Annual topic update 2000, EEA, European Topic Centre on Marine and Coastal Environment, Copenhagen, Topic report nr. 11, 35 pp.*

18. KWALITEIT STRANDWATER

Definitie: aantal zwemzones die de quotering 'zeer goed' (blauwe bol) krijgen op basis van beoordeling VMM (aantal)

Prioriteit: 3 verbetering van het milieu en de natuur 3.2 verhoging van milieukwaliteit 3.2.3 zeewater

Domein: Milieukwaliteit

Bron of referentie: *Paredis, E., Block, T. & J. Van Assche. (2001). Op weg naar duurzaamheidsindicatoren voor het kustgebied, Universiteit Gent, Centrum voor Duurzame Ontwikkeling, in opdracht van het Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Leefmilieu en Infrastructuur, AWZ-AWK*

19. ECOLOGISCHE RISICOINDEX VOOR SCHADELIJKE STOFFEN IN ORGANISMEN

Definitie: Som van risicoindex (concentratie/criterium) van de verschillende gevaarlijke stoffen die gemeten worden; per soort. (indexcijfer per soort)

Prioriteit: 3 verbetering van het milieu en de natuur 3.2 verhoging van milieukwaliteit 3.2.6 gevaarlijke stoffen

Domein: Milieukwaliteit

Bron of referentie: *Peronaci, M. (2000). Marine and coastal environment Annual topic update 2000, EEA, European Topic Centre on Marine and Coastal Environment, Copenhagen, Topic report nr. 11, 35 pp.*

20. BESTEMD VERSUS EFFECTIEF RUIMTEGEBRUIK

Definitie: bestemd ruimtegebruik (ha)/effectief ruimtegebruik (volgens grondoppervlakte van de gebouwen) (ha) per klasse volgens indeling Gewestplannen (ha/ha)

Prioriteit: 3 verbetering van het milieu en de natuur 3.3 behoud en ontwikkeling van natuur 3.3.1 algemeen

Domein: Gebruik van niet levende hulpbronnen

Bron of referentie: *Paredis, E., Block, T. & J. Van Assche. (2001). Op weg naar duurzaamheidsindicatoren voor het kustgebied, Universiteit Gent, Centrum voor Duurzame Ontwikkeling, in opdracht van het Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Leefmilieu en Infrastructuur, AWZ-AWK*

21. OPPERVLAKTE KUSTEIGEN HABITAT

Definitie: oppervlakte kusteigen habitat (cfr Biologische Waarderingskaart), in ha (aantal ha)

Prioriteit: 3 verbetering van het milieu en de natuur 3.3 behoud en ontwikkeling van natuur 3.3.1 algemeen

Domein: Natuurontwikkeling en -beheer

Bron of referentie: *Paredis, E., Block, T. & J. Van Assche. (2001). Op weg naar duurzaamheidsindicatoren voor het kustgebied, Universiteit Gent, Centrum voor Duurzame Ontwikkeling, in opdracht van het Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Leefmilieu en Infrastructuur, AWZ-AWK*

22. TOENAME VAN DE VERSNIPPERINGSGRAAD AAN DE KUST

Definitie: procentuele toename van bebouwing (in oppervlakte) per zone van 80 km² (telkens 1 kaartblad, cfr, MIRA) (% per gebied van 80 km²)

Prioriteit: 3 verbetering van het milieu en de natuur 3.3 behoud en ontwikkeling van natuur 3.3.1 algemeen

Domein: Natuurontwikkeling en -beheer

Bron of referentie: *Paredis, E., Block, T. & J. Van Assche. (2001). Op weg naar duurzaamheidsindicatoren voor het kustgebied, Universiteit Gent, Centrum voor Duurzame Ontwikkeling, in opdracht van het Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Leefmilieu en Infrastructuur, AWZ-AWK // AWZ*

23. BIODIVERSITEITSINDEX

Definitie: soortenrijkdom van planten en dieren (Shannon Wiener Index voor vissen, macrobenthos, insecten, ...) (indexcijfer per groep)

Prioriteit: 3 verbetering van het milieu en de natuur 3.3 behoud en ontwikkeling van natuur 3.3.2 hoofdfunctie natuur

Domein: Natuurontwikkeling en -beheer

Bron of referentie: *FAO. (1996). Indicators for Sustainable Development of fisheries, 2nd World Fisheries Congress, Brisbane, Australia, August 1996 // Peronaci, M. (2000). Marine and coastal environment Annual topic update 2000, EEA, European Topic Centre on Marine and Coastal Environment, Copenhagen, Topic report nr. 11, 35 pp.*

24. OPPERVLAKTE BESCHERMD GROENGEBIED (TERRESTRISCH, LITTORAAL EN MARIEN)

Definitie: oppervlakte beschermd gebied (terrestrisch, littoraal en marien), naar beschermingsstatus en beheersstatus (aantal ha of km²)

Prioriteit: 3 verbetering van het milieu en de natuur 3.3 behoud en ontwikkeling van natuur 3.3.2 hoofdfunctie natuur

Domein: Natuurontwikkeling en -beheer

Bron of referentie: *Paredis, E., Block, T. & J. Van Assche. (2001). Op weg naar duurzaamheidsindicatoren voor het kustgebied, Universiteit Gent, Centrum voor Duurzame Ontwikkeling, in opdracht van het Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Leefmilieu en Infrastructuur, AWZ-AWK // Doelstelling 2 Kustgebied // Provincie West-Vlaanderen. (2002). Strategisch beleidsplan voor toerisme en recreatie aan de kust, in samenwerking met Westtoer en Toerisme Vlaanderen, Brugge, 355 pp. //World Bank. (2001). Moving Beyond Outputs to Impacts: Linking ICM to the Poverty Agenda and Taking our Efforts to Scale, Environmental Department, presented at the International Workshop on The Role of Indicators in Integrated Coastal Management, Ottawa, mei 2001*

25. BEREIKBAARHEID VAN GROENE RUIMTE

Definitie: Percentage van de bevolking met minstens één bereikbare groene ruimte per functieniveau en per ruimtelijke eenheid (cfr methodiek MIRA-S) (%/functieniveau/ruimtelijke eenheid)

Prioriteit: 3 verbetering van het milieu en de natuur 3.3 behoud en ontwikkeling van natuur 3.3.3 verweving natuur met andere functies

Domein: Levenskwaliteit

Bron of referentie: *Paredis, E., Block, T. & J. Van Assche. (2001). Op weg naar duurzaamheidsindicatoren voor het kustgebied, Universiteit Gent, Centrum voor Duurzame Ontwikkeling, in opdracht van het Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Leefmilieu en Infrastructuur, AWZ-AWK*

26. AANDEEL BEDRIJVEN MET EEN PREVENTIEF MILIEUZORGSTEL

Definitie: Aantal bedrijven met een ISO14000 of EMAS milieuzorgstelsel, per gemeente (aantal/gemeente)

Prioriteit: 4 versterking van het economische weefsel 4.1 kwalitatieve economische uitbouw

Domein: Industrie en (andere) KMO's

Bron of referentie: *Doelstelling 2 Kustgebied*

27. AANTAL CURSISTEN DIE EEN OPLEIDING VOLGEN GERICHT OP KNELPUNTBEROEPEN

Definitie: Jaarlijks aantal werkzoekende (volgens VDAB) cursisten die een opleiding volgen gericht op een knelpuntberoep volgens publicatie knelpuntenanalyse van VDAB. (aantal/jaar/subregio)

Prioriteit: 4 versterking van het economische weefsel 4.1 kwalitatieve economische uitbouw

Domein: Cultureel erfgoed en immaterieel kapitaal

Bron of referentie: *Doelstelling 2 Kustgebied*

28. R&D UITGAVEN

Definitie: uitgaven voor Onderzoek en ontwikkeling per Nace sector, per arrondissement (euro/NACE sector/arrondissement)

Prioriteit: 4 versterking van het economische weefsel 4.1 kwalitatieve economische uitbouw

Domein: Cultureel erfgoed en immaterieel kapitaal

Bron of referentie: *Doelstelling 2 Kustgebied*

29. INKOMENSSPANNING

Definitie: De verhouding van het gemiddeld inkomen per inwoner van het kustgebied tussen de sectoren (stat. sectoren) met de hoogste inkomens en de sectoren met de laagste inkomens. Er wordt gekozen enerzijds voor de sectoren met 20% van de bevolking met de hoogste gemiddelde inkomens en anderzijds de sectoren met 20% van de bevolking met de laagste gemiddelde inkomens. (factor)

Prioriteit: 4 versterking van het economische weefsel 4.1 kwalitatieve economische uitbouw

Domein: Levenskwaliteit

Bron of referentie: *Paredis, E., Block, T. & J. Van Assche. (2001). Op weg naar duurzaamheidsindicatoren voor het kustgebied, Universiteit Gent, Centrum voor Duurzame Ontwikkeling, in opdracht van het Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Leefmilieu en Infrastructuur, AWZ-AWK*

30. ZIEKTEVERZUIM

Definitie: ziekteverzuim in % van totale arbeidstijd (enkel voor gans België) (%)

Prioriteit: 4 versterking van het economische weefsel 4.1 kwalitatieve economische uitbouw

Domein: Arbeidskwaliteit

Bron of referentie: *workshop GBKG*

31. ECONOMISCHE WAARDE VAN SCHEEPVAART VS EMISSIES VAN SCHADELIJKE STOFFEN

Definitie: (Toegevoegde waarde (in euro) noordzeehavens Oostende + Zeebrugge volgens publicatie NBB)/ (emissies naar lucht en water afkomstig van scheepvaart (= emissiefactoren per scheepstype * aantal scheepvaartbewegingen)) (euro/ton)

Prioriteit: 4 versterking van het economische weefsel 4.1 kwalitatieve economische uitbouw & 3 verbetering van het milieu en de natuur 3.2 verhoging van milieukwaliteit 3.2.4 lucht

Domein: Transport en havens

Bron of referentie: *Peronaci, M. (2000). Marine and coastal environment Annual topic update 2000, EEA, European Topic Centre on Marine and Coastal Environment, Copenhagen, Topic report nr. 11, 35 pp.*

32. ECONOMISCHE WAARDE VAN LANDBOUW VERSUS EMISSIES VAN STIKSTOF

Definitie: (toegevoegde waarde (in euro) van de landbouw (biologische en andere))/(emissies NH₃ en N, uitgedrukt in ton) (euro/ton)

Prioriteit: 4 versterking van het economische weefsel 4.1 kwalitatieve economische uitbouw & 4.4 uitbouw duurzame landbouw & 3 verbetering van het milieu en de natuur 3.2 verhoging van milieukwaliteit

Domein: Gebruik van levende hulpbronnen

Bron of referentie: *Peronaci, M. (2000). Marine and coastal environment Annual topic update 2000, EEA, European Topic Centre on Marine and Coastal Environment, Copenhagen, Topic report nr. 11, 35 pp.*

33. AANTAL GESTARTE KLEINE ONDERNEMERS

Definitie: Jaarlijks aantal gestartte kleine ondernemers (alle BTW-plichtigen, vanaf 5 werknemers), per gemeente (aantal/gemeente)

Prioriteit: 4 versterking van het economische weefsel 4.1 kwalitatieve economische uitbouw & 5 Ondersteuning toerisme en recreatie 5.1 revitalisatie toeristische sector

Domein: Industrie en (andere) KMO's

Bron of referentie: *Doelstelling 2 Kustgebied*

34. TEWERKSTELLING IN TOERISME

Definitie: % aandeel tewerkstelling in toerisme (NACE 55: hotels en restaurants en 92: recreatie, cultuur en sport), per gemeente (tov andere sectoren) (%/gemeente)

Prioriteit: 4 versterking van het economische weefsel 4.2 werkgelegenheid garanderen

Domein: Arbeidskwaliteit

Bron of referentie: *AWZ*

35. AANTAL NIET INGEVULDE VACATURES

Definitie: Aantal vacatures die definitief niet ingevuld geraken, per maand en per gemeente (cfr VDAB). (aantal/gemeente/maand)

Prioriteit: 4 versterking van het economische weefsel 4.2 werkgelegenheid garanderen

Domein: Arbeidskwaliteit

Bron of referentie: *Paredis, E., Block, T. & J. Van Assche. (2001). Op weg naar duurzaamheidsindicatoren voor het kustgebied, Universiteit Gent, Centrum voor Duurzame Ontwikkeling, in opdracht van het Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Leefmilieu en Infrastructuur, AWZ-AWK // Doelstelling 2 Kustgebied*

36. WERKLOOSHEIDSGRAAD

Definitie: aantal niet-werkende werkzoekenden/(werkenden+werkzoekenden), volgens definitie RVA, per gemeente (eventueel gedifferentieerd naar subgroepen) (%/gemeente)

Prioriteit: 4 versterking van het economische weefsel 4.2 werkgelegenheid garanderen

Domein: Arbeidskwaliteit

Bron of referentie: Paredis, E., Block, T. & J. Van Assche. (2001). *Op weg naar duurzaamheidsindicatoren voor het kustgebied*, Universiteit Gent, Centrum voor Duurzame Ontwikkeling, in opdracht van het Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Leefmilieu en Infrastructuur, AWZ-AWK

37. VIS-STOCKS BUITEN VEILIGE BIOLOGISCHE LIMIETEN

Definitie: % (commerciële) vis-stocks buiten veilige biologische limieten in zuidelijke noordzee (%)

Prioriteit: 4 versterking van het economische weefsel 4.3 behoud en aanpassing van visserij & 3 verbetering van het milieu en de natuur 3.3 behoud en ontwikkeling van natuur 3.3.1 algemeen

Domein: Gebruik van levende hulpbronnen

Bron of referentie: Peronaci, M. (2000). *Marine and coastal environment Annual topic update 2000*, EEA, European Topic Centre on Marine and Coastal Environment, Copenhagen, Topic report nr. 11, 35 pp.

38. SECTORALE EMIGRATIE EN IMMIGRATIE IN VISSERIJ EN LANDBOUW

Definitie: Jaarlijkse verandering in tewerkstelling in visserij en landbouw volgens NACE codes per gemeente (NACE 0501 visserij en 011+012+013 landbouw) (aantal/jaar/gemeente)

Prioriteit: 4 versterking van het economische weefsel 4.3 behoud en aanpassing van visserij & 4.4 uitbouw duurzame landbouw

Domein: Gebruik van levende hulpbronnen

Bron of referentie: FAO. (1996). *Indicators for Sustainable Development of fisheries*, 2nd World Fisheries Congress, Brisbane, Australia, August 1996

39. AUTOGEBRUIK WOON-WERKVERKEER

Definitie: aandeel van de werkenden die de auto gebruikt bij de dagelijkse woon-werk verplaatsing (%)

Prioriteit: 4 versterking van het economische weefsel 4.5 verzekering goede infrastructuur en mobiliteit

Domein: Arbeidskwaliteit

Bron of referentie: Paredis, E., Block, T. & J. Van Assche. (2001). *Op weg naar duurzaamheidsindicatoren voor het kustgebied*, Universiteit Gent, Centrum voor Duurzame Ontwikkeling, in opdracht van het Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Leefmilieu en Infrastructuur, AWZ-AWK

40. AANDEEL VAN OVERNACHTINGEN N.A.V. CONFERENTIES, CONGRESSEN EN SEMINARIES, NAAR LOGIESVORM

Definitie: % aandeel overnachtingen nav conferenties tov totaal overnachtingen, voor de kust (%)

Prioriteit: 5 Ondersteuning toerisme en recreatie 5.1 revitalisatie toeristische sector

Domein: Toerisme & recreatie

Bron of referentie: Paredis, E., Block, T. & J. Van Assche. (2001). *Op weg naar duurzaamheidsindicatoren voor het kustgebied*, Universiteit Gent, Centrum voor Duurzame Ontwikkeling, in opdracht van het Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Leefmilieu en Infrastructuur, AWZ-AWK // Provincie West-Vlaanderen. (2002). *Strategisch beleidsplan voor toerisme en recreatie aan de kust, in samenwerking met Westtoer en Toerisme Vlaanderen*, Brugge, 355 pp. // Doelstelling 2 Kustgebied

41. RATIO VERBLIJFSTOERISME / DAGTOERISME

Definitie: Het aandeel toeristen dat in het kustgebied overnacht gerelateerd aan het aandeel toeristen dat niet in het kustgebied overnacht (de dagtoeristen), volgens indeling Oostkust (Knokke-Oostende), Middenkust (Nieuwpoort-Oostende) en Westkust (De Panne-Nieuwpoort) (%/subregio)

Prioriteit: 5 Ondersteuning toerisme en recreatie 5.1 revitalisatie toeristische sector

Domein: Toerisme & recreatie

Bron of referentie: Paredis, E., Block, T. & J. Van Assche. (2001). *Op weg naar duurzaamheidsindicatoren voor het kustgebied*, Universiteit Gent, Centrum voor Duurzame Ontwikkeling, in opdracht van het Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Leefmilieu en Infrastructuur, AWZ-AWK

42. INTENSITEIT VAN RECREATIONELE ACTIVITEIT

Definitie: Aantal deelnemers aan recreatieve activiteiten per tijdseenheid (voorlopig enkel zomer), per oppervlakte-eenheid (vb km², gemeente), per type activiteit (sport, zonnen, winkelen, terrasbezoek, ontspanning (go-cart, lunapark, enz))(land en water gebonden) (aantal/tijd/ruimte/type activiteit)

- Prioriteit:** 5 Ondersteuning toerisme en recreatie 5.1 revitalisatie toeristische sector & 5.4 natuur en milieu incalculeren
Domein: Toerisme & recreatie
Bron of referentie: *Atlantic Living Coastlines Project & University of Plymouth. (2000). A framework for Managing the Coast of Devon and Cornwall, quoted in Scottish Executive Central Research Unit. (2001). Indicators to monitor the progress of integrated coastal zone management: a review of worldwide practice, Cordah Ltd.*
- 43. AANTAL HOOGTOEGANKELIJKE LOGIESINRICHTINGEN**
Definitie: Aantal logiesinrichtingen die aanpassingen hebben gedaan ter verbetering van de toegankelijkheid voor personen met een handicap, senioren, gezinnen met kinderwagens (% aandeel, tov totaal onderzochte logies) (%)
Prioriteit: 5 Ondersteuning toerisme en recreatie 5.2 optimalisatie infrastructuur, voorzieningen en dienstverlening
Domein: Toerisme & recreatie
Bron of referentie: *Provincie West-Vlaanderen. (2002). Strategisch beleidsplan voor toerisme en recreatie aan de kust, in samenwerking met Westtoer en Toerisme Vlaanderen, Brugge, 355 pp.*
- 44. AANDEEL TOERISTISCH-RECREATIEVE ONDERNEMERS DIE AAN MILIEUVRIENDELIJKE KWALITEITSZORG DOEN**
Definitie: Procentueel aandeel toeristisch-recreatieve ondernemers (logiesverstekkers) die het eco-label hebben, per gemeente (%)
Prioriteit: 5 Ondersteuning toerisme en recreatie 5.4 natuur en milieu incalculeren
Domein: Toerisme & recreatie
Bron of referentie: *Provincie West-Vlaanderen. (2002). Strategisch beleidsplan voor toerisme en recreatie aan de kust, in samenwerking met Westtoer en Toerisme Vlaanderen, Brugge, 355 pp.*
- 45. AANTAL PILOOTACTIES GERICHT OP HET BEHEERST RECREATIEF GEBRUIK VAN STRANDEN, POLDERS OF DUINEN**
Definitie: Aantal acties gericht op het beheerst recreatief gebruik van stranden, duinen of polders in de kustgemeenten (aantal)
Prioriteit: 5 Ondersteuning toerisme en recreatie 5.4 natuur en milieu incalculeren
Domein: Toerisme & recreatie
Bron of referentie: *Doelstelling 2 Kustgebied*
- 46. MILIEUVRIENDELIJK STRANDONDERHOUD**
Definitie: Aantal kilometer strand dat buiten het hoogseizoen regelmatig selectief en milieuvriendelijk wordt gereinigd (dwz zeggen zonder gebruik te maken van de reinigingsmachines). (in: aantal km)
Prioriteit: 5 Ondersteuning toerisme en recreatie 5.4 natuur en milieu incalculeren & 3 verbetering van het milieu en de natuur 3.3 behoud en ontwikkeling van natuur 3.3.3 verweving natuur met andere functies
Domein: Natuurontwikkeling en -beheer
Bron of referentie: *Doelstelling 2 Kustgebied*
- 47. AANWEZIGHEID BELEIDSDOCUMENT GEÏNTEGREERD KUSTZONEBEHEER**
Definitie: Is er een ruim gedragen, officieel goedgekeurd document dat een visie geeft op de toekomstige ontwikkeling van het kustgebied? (tot standgekomen via inspraak; verankerd via CGBKG) (ja/nee)
Prioriteit: 6 doorvoeren bestuurlijke vernieuwing 6.1 uitwerken toekomstvisie
Domein: Institutionele organisatie en beleid
Bron of referentie: *Paredis, E., Block, T. & J. Van Assche. (2001). Op weg naar duurzaamheidsindicatoren voor het kustgebied, Universiteit Gent, Centrum voor Duurzame Ontwikkeling, in opdracht van het Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Leefmilieu en Infrastructuur, AWZ-AWK*
- 48. SAMENWERKINGSVERBANDEN TUSSEN OVERHEDEN EN MET PRIVÉ-ACTOREN INZAKE GEÏNTEGREERD KUSTZONEBEHEER**
Definitie: Aantal samenwerkingsverbanden tussen overheden onderling en met privé-actoren inzake (geïntegreerd) kustzonebeheer (aantal)
Prioriteit: 6 doorvoeren bestuurlijke vernieuwing 6.2 integratie waarmaken & 6.4 participatie uitbouwen
Domein: Institutionele organisatie en beleid

Bron of referentie: *Doelstelling 2 Kustgebied*

49. AANTAL DEELNEMERS IN KUSTGEMEENTEN AAN HOORZITTINGEN

Definitie: Mediaan van het % aandeel van de bevolking dat deelneemt aan publieke hoorzittingen voor lokale en provinciale beleidsplannen (mobiliteit, milieu, RO) in de kustgemeenten. (mediaan%/gemeente)

Prioriteit: 6 doorvoeren bestuurlijke vernieuwing 6.4 participatie uitbouwen

Domein: Maatschappelijke aandacht

Bron of referentie: AWZ

50. MEETBARE OUTPUT ROND PROBLEMEN VAN GEÏNTEGREERD KUSTZONEBEHEER

Definitie: Jaarlijks aantal publicaties, studiedagen, congressen, websites, opleidingen, richtlijnen, modellen en beheersplannen rond ICZM (eventueel per gemeente) (aantal)

Prioriteit:

Domein: Maatschappelijke aandacht

Bron of referentie: *Sorensen, J. (1997). "National and International Efforts at Integrated Coastal Management: definitions, Achievements, and Lessons", Coastal Management, 25:3-41, 1997*

Bijlage 7: Matrix met de resultaten van de beoordeling van de set van 50 indicatoren (codering van ranking: zie 5.1.2.3.)

Indicator	Beschikbaarheid data	Kwaliteit data	Kost data	Gevoeligheid	Interpreteerbaarheid	Synthetische kracht	Internationale compatibiliteit	Begrijpbaarheid	Globale score	Ranking
Tevredenheid bij bewoners	2+0=0	0	1	0	0	1	0	1	2.5	C
Kwaliteit van de woning	1+2=2	0	1	1	1	1	0	1	10.5	B
Bevolkingsstructuur	2+2=2	1	1	1	0	0	1	1	10.0	B
Veiligheidsniveau tegen overstroming door zee	0+0=0	0	1	0	0	0	0	0	1.0	C
Aandeel gebruik openbaar vervoer	0+1=1	0	1	1	1	0	1	1	7.0	C
Aantal motorvoertuigen op de weg	2+2=2	1	1	1	1	0	1	1	11.0	A
Autogebruik korte afstanden	0+1=1	0	1	1	1	0	1	1	7.0	C
Letselslachtoffers in het verkeer	2+2=2	1	1	1	1	0	1	1	11.0	A
Aantal goede renovaties en restauraties	2+2=2	1	1	1	1	0	0	1	10.5	B
Culturele participatie	2+0=0	0	1	1	1	0	0	1	3.5	C
Ecologische voetafdruk kustgebied	1+0=0	0	1	1	1	1	1	1	5.0	C
Aandeel alternatieve geproduceerde energie	2+1=2	0	1	1	1	0	1	1	10.0	B
Netto onttrekking grondwater	2+0=0	0	1	1	1	0	1	1	4.0	C
Zand en grind winning op zee	2+1=2	1	1	1	1	0	1	1	11.0	A
Restafval aan de kust	2+2=2	1	1	1	1	0	1	1	11.0	A
Verzilting in de polders	2+1=2	1	0	1	1	0	0	0	9.0	B
Aantal geobserveerde (olie)vervuilingen / vluchtuur	2+1=2	1	1	1	1	0	1	1	11.0	A
Kwaliteit strandwater	2+2=2	1	1	1	1	1	1	1	12.0	A
Ecologische risicoindex voor schadelijke stoffen in organismen	2+2=2	1	1	1	1	1	1	0	11.5	A
Bestemd versus effectief ruimtegebruik	2+1=2	1	1	0	0	1	0	0	9.0	B
Oppervlakte kusteiigen habitat	1+2=2	1	1	0	1	0	1	1	10.0	B
Toename versnipperingsgraad aan de kust	0+0=0	0	0	1	1	0	0	0	2.0	C
Biodiversiteitsindex	1+1=1	1	1	1	1	1	1	1	9.0	B
Oppervlakte beschermd groengebied	2+2=2	1	1	1	1	0	1	1	11.0	A
Bereikbaarheid van groene ruimte	1+1=1	1	0	1	1	0	1	1	7.0	C
Aandeel bedrijven met een preventief milieuzorgsysteem	2+2=2	1	1	1	1	0	1	1	11.0	A
Aantal cursisten die een opleiding volgen gericht op knelpuntberoepen	2+1=2	1	1	1	0	0	1	1	10.0	B
R&D uitgaven	2+0=0	0	1	1	1	0	1	1	4.0	C

Inkomensspanning	2+2=2	1	1	1	1	0	1	1	11.0	A
Ziekteverzuim	2+0=0	0	1	1	1	0	1	1	4.0	C
Economische waarde van scheepvaart vs emissies van schadelijke stoffen	2+1=2	0	1	1	1	1	1	0	10.5	B
Economische waarde van landbouw versus emissies van stikstof	0+0=0	0	1	1	1	1	1	1	5.0	C
Aantal gestarte kleine ondernemers	2+2=2	1	0	1	1	0	1	1	10.0	B
Tewerkstelling in toerisme	2+2=2	1	1	1	1	0	0	1	10.5	B
Aantal niet ingevulde vacatures	2+2=2	1	1	1	1	0	1	1	11.0	A
Werkloosheidsgraad	2+2=2	1	1	1	1	0	1	1	11.0	A
Vis-stocks buiten veilige biologische limieten	2+0=0	0	1	1	1	0	1	1	4.0	C
Sectorale emigratie en immigratie in visserij en landbouw	2+2=2	1	1	1	1	0	1	1	11.0	A
Autogebruik woon-werkverkeer	2+0=0	0	1	1	1	0	1	1	4.0	C
Aandeel van overnachtingen n.a.v. Conferenties, congressen en seminaries, naar logiesvorm	2+1=2	1	1	1	1	0	0	1	10.5	B
Ratio verblijfstoerisme / dagtoerisme	2+1=2	1	1	1	1	0	0	1	10.5	B
Intensiteit gebruik recreatieve activiteit	1+1=1	1	1	0	1	0	0	1	6.5	C
Aantal hoogtoegankelijke logies	2+2=2	1	1	1	1	0	1	1	11.0	A
Aandeel toeristisch-recreatieve ondernemers die aan milieuvriendelijke kwaliteitszorg doen	0+0=0	0	1	1	1	0	1	1	4.0	C
Aantal pilotacties gericht op beheerst recreatief gebruik stranden, polders of duinen	0+0=0	0	1	1	1	0	0	1	3.5	C
Milieuvriendelijk strandonderhoud	2+2=2	1	1	1	1	0	1	1	11.0	A
Aanwezigheid beleidsdocument kustzonebeheer geïntegreerd	0+0=0	1	1	0	0	1	0	1	3.5	C
Samenwerkingsverbanden tussen overheden en met privé-actoren inzake geïntegreerd kustzonebeheer	2+1=2	1	1	1	1	0	0	1	10.5	B
Aantal deelnemers in kustgemeenten aan hoorzittingen	0+0=0	0	0	1	1	0	0	1	2.5	C
Meetbare outputs rond problemen van kustzonebeheer geïntegreerd	0+0=0	0	1	1	1	1	1	1	5.0	C

Bijlage 8: Indicatorfiches van de 20 indicatoren

WERKLOOSHEIDSGRAAD

1. INDICATOROMSCHRIJVING

1.1 NAAM

De werkloosheidsgraad.

1.2 DEFINITIE

De werkloosheidsgraad wordt gedefinieerd als het aantal niet-werkende werkzoekenden/de beroepsbevolking, volgens de definiëring van de Rijksdienst voor Arbeidsbemiddeling (RVA), per gemeente. Als niet-werkende werkzoekenden worden beschouwd:

- de uitkeringsgerechtigde volledig werklozen;
- de niet-werkende vrij ingeschreven werkzoekenden die geen uitkering ontvangen;
- de werkzoekende werklozen die zich verplicht moeten inschrijven om hun rechten op een uitkering te vrijwaren (verplicht ingeschreven werkzoekenden).

De beroepsbevolking omvat alle personen ouder dan 15 jaar die zich op 30 juni van het referentiejaar op de arbeidsmarkt aanbieden (werkenden) of willen aanbieden (werklozen). Het begrip beroepsbevolking beperkt zich enkel tot de in België gevestigde bevolking ongeacht of zij tewerkgesteld is (in eigen land of in het buitenland) of werkloos (International Labour Office, 1982).

1.3 MEETEENHEID

De indicator wordt uitgedrukt als een percentage, per gemeente.

1.4 PLAATSING IN HET DPSIR KADER

Deze indicator kan zowel van het driving force-type als van het response-type zijn.

1.5 REFERENTIE

Paredis, E., Block, T. & J. Van Assche (2001). Op weg naar duurzaamheidsindicatoren voor het kustgebied, Universiteit Gent, Centrum voor Duurzame Ontwikkeling, in opdracht van het Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Leefmilieu en Infrastructuur, AWZ-AWK.

2 BELEIDSRELEVANTIE

2.1 FUNCTIE, BETEKENIS

Economische activiteit is belangrijk omdat ondernemingen en overheid producten en diensten leveren die de bevolking in staat stellen om in hun behoeften te voorzien. Daarom is het belangrijk dat er kan gewerkt worden, waarmee een inkomen gecreëerd wordt. De werkloosheid die resultante is van vraag en aanbod op die arbeidsmarkt is een daarom een goede indicator.

Wie in België zonder arbeidsinkomen valt, is aangewezen op een vervangingsinkomen (leefloon). Dit verkleint de kans op welvaart, zeker indien de werkloosheid langdurig wordt. Zonder werksfeer verhoogt bovendien de kans op sociaal isolement, zodat ook het welzijnsniveau daalt.

2.2 PRIORITEIT VOOR DE KUST EN RELEVANTIE VOOR DUURZAME / GEÏNTEGREERDE ONTWIKKELING VAN HET KUSTZONEGEBIED

In de studie 'Op weg naar duurzaamheidsindicatoren voor het kustgebied' van het Centrum voor Duurzame Ontwikkeling van de UG werden prioriteiten geïdentificeerd voor een duurzame ontwikkeling van de kust, onder andere aan de hand van interviews met de belangen actoren. Deze indicator behoort tot prioriteit 4 Versterking van het economische weefsel - 4.2 Werkgelegenheid garanderen.

In het kader van een duurzame ontwikkeling kunnen we ervan uitgaan dat mensen die wensen te werken en geen job hebben, ook geen volwaardig inkomen hebben en dus moeten inboeten op hun persoonlijke welvaart, terwijl hun kansen op sociale integratie in de samenleving afnemen.

Op het vlak van werkgelegenheid kan onder meer gedacht worden aan het creëren van voldoende kwalitatieve arbeidsplaatsen aan de kust. Een ander aandachtspunt is de evenredige participatie van alle bevolkingsgroepen aan de arbeidsmarkt, met name een verhoging van de participatiegraad van

laaggeschoolden, langdurig werklozen, vrouwen, schoolverlaters. De werkgelegenheid kan bevorderd worden door ervoor te zorgen dat opleiding en vorming maximaal inspelen op de behoeften van de bedrijven in de regio. De aanwezigheid van het toerisme aan de kust is hierbij een belangrijk element. De werkloosheidsgraad is erg bruikbaar en relevant voor het meten van duurzame ontwikkeling, ook in het kustgebied en in het bijzonder wanneer deze uniform in de tijd gemeten werd, en samen met andere socio-economische indicatoren. Deze is immers een maat voor de niet gebruikte beroepskrachten aanwezig in een gebied.

2.3 BELEIDSDOMEIN(EN)

De indicator behoort tot het domein 'Arbeidskwaliteit', subdomein 'Werkgelegenheid'.

2.4 VERBAND MET ANDERE INDICATOREN EN INTERNATIONAAL GEBRUIK

De indicator houdt verband met volgende (potentiële) indicatoren rond duurzaam kustzonebeheer:

- Inkomensspanning
- Aantal niet ingevulde vacatures
- Aandeel tewerkstelling in toerisme
- Verandering in tewerkstelling in visserij en landbouw
- Aantal cursisten die een opleiding volgen (gericht op knelpuntberoepen)
- Tevredenheidsindicator bij bewoners

In een internationale context is deze indicator gelinkt met ander socio-economische indicatoren zoals meting van de armoedegrens en volwassen analfabetisme. De werkloosheidsgraad is immers ook één van de indicatoren die het nuttig gebruik of onvoldoende gebruik van de arbeidsmarkt meten. Andere metingen richten zich op delen van de werkloosheid zoals jeugdwerkloosheid, langdurige werkloosheid en inactiviteitsgraad.

Deze indicator werd opgenomen in de overzichtlijst in het rapport "Indicators to monitor the progress of integrated coastal zone management: a review of worldwide practice" opgesteld door het Scottish Executive Central Research Unit (2001). In deze lijst wordt een overzicht gegeven van indicatoren die overal ter wereld in het kader van GKZB geselecteerd zijn op diverse geografische niveaus (regionaal, nationaal, lokaal).

2.5 STREEFWAARDEN

Er bestaan geen internationale streefwaarden voor de graad van werkloosheid. In vele gevallen wordt naar een zo laag mogelijk werkloosheidsgraad gestreefd.

2.6 RELEVANTE CONVENTIES, AKKOORDEN EN WETGEVING

De standaard voor het meten van de werkloosheid en beroepsbevolking is vastgelegd in het 'International Labour Office (ILO): Resolution concerning statistics of the economically active population, employment, unemployment and underemployment, 13th International Conference of Labour Statisticians, Geneva, 1982'. Door een resem banenplannen in te voeren wil de Belgische overheid de werkgelegenheid stimuleren. Deze banenplannen steunen op de techniek van een vermindering van de patronale bijdragen aan de sociale zekerheid. Deze bijdragenvermindering kan ofwel structureel zijn, gericht op alle werknemers. Ofwel kan ze zich richten op een bepaalde doelgroep. Zo zijn er banenplannen die zich richten op laaggeschoolde jongeren (Rosetta banenplan), ouderen, langdurig inactieven, arbeidsduurherverdeling en startende ondernemers.

3 METHODOLOGISCHE BESCHRIJVING EN ONDERLIGGENDE DEFINITIES

3.1 ONDERLIGGENDE DEFINITIES EN CONCEPTEN

- Volledige werkloosheid gaat over de situatie van de voltijdse werknemer die volledig werkloos is. Voor de werkloosheidsverzekering is een betrekking voltijds wanneer de werknemer tegelijkertijd aan volgende voorwaarden voldoet:
  - de gemiddelde en normale duur van het werk moet minstens 35 uren per week bedragen
  - het weekloon moet overeenstemmen met het loon voor een volledige werkweek in het bedrijf

- de activiteitsgraad: geeft aan in welke mate een bevolking aan het actieve leven wenst deel te nemen. Hij wordt bekomen door de verhouding te nemen tussen de totale beroepsbevolking en de bevolking van 15 jaar en ouder.
- de werkgelegenheidsgraad: het aandeel van de tewerkgestelde bevolking tegenover hetzij de bevolking van 15 jaar en ouder, hetzij de totale bevolking.
- de graad van niet-tewerkstelling: deze indicator inzake de aanwezige arbeidskrachtenreserve wordt berekend via de verhouding tussen het aantal niet-werkende personen van 15 jaar en ouder (werklozen en inactieven) en de bevolking op arbeidsleeftijd.

Het werkloosheidsniveau drukt de gezondheid van een economie uit en het succes van het gevoerde economisch beleid van een regering. Werkloosheid is grotendeels het resultaat van de structurele wanverhouding in het socio-economische systeem in elk land of deel ervan. Werkloos zijn voor lange tijd heeft zijn weerslag op de gezondheidstoestand van mensen.

3.2 MEETMETHODE

Internationaal gezien is onderzoek naar het huisgezin en beroepsbevolking in het algemeen de meest uitgebreide en gemakkelijk vergelijkbare bronnen voor werkloosheidstatistieken. Andere bronnen omvatten officiële volkstellingen en werkloosheidsgegevens van overheidsdiensten.

In deze studie maken we gebruik van gegevens van overheidsdiensten. Het aantal volledig werklozen wordt bepaald op basis van het aantal werkzoekenden ingeschreven bij de VDAB. De Rijksdienst voor Sociale Zekerheid heeft informatie rond het aantal werkzoekenden die een uitkering ontvangen.

3.3 BEPERKINGEN VAN DE INDICATOR

Deze indicator mag niet geïnterpreteerd worden als een maat van economische tegenspoed. De werkloosheidsgraad geeft enkel weer wat het aandeel van de beroepsbevolking is dat geen job heeft maar beschikbaar is op de arbeidsmarkt en actief op zoek is naar een job. Het zegt niets over de economische middelen van de werkloze of de familie van de werknemer. Om economische tegenspoed te evalueren is een inkomen-gerelateerde indicator nodig.

Er bestaan een groot aantal definities van de werkloosheidsgraad die vaak door elkaar gebruikt worden. Daarnaast wordt niet altijd juist vermeld uit welke categoriën van werklozen de werkloosheidsgraad werkelijk berekend is. Als gevolg daarvan is bij vergelijking met referentiemateriaal in vele gevallen voorzichtigheid geboden en is de interpretatie ervan moeilijk.

4 GEGEVENS – INPUT

4.1 GEGEVENSBRONNEN (PERSOON, DIENST, ADRES)

- Instantie: Steunpunt, Werkgelegenheid, Arbeid en Vorming (WAV)
- Contactpersoon: website Steunpunt WAV
- Adres: http://www.steunpuntwav.be/stat/2001/gemeentelijk/gemeentelijk_regionaal/gemeentelijk_regionaal.htm

- Instantie: Rijksdienst voor Arbeidsbemiddeling (RVA), directie statistieken en publicaties
- Contactpersoon: dhr. Van der Auwera
- Adres: Keizerslaan 7-9, 1000 Brussel
- Telefoon: 02/515.41.11
- E-mail: stat@hvac.onerva.fgov.be

- Instantie: Vlaamse Dienst voor Arbeidsbemiddeling (VDAB), directie Tongeren
- Contactpersoon: dhr. Ludo Jorissen
- Adres: Stationslaan 12, 3700 Tongeren
- Telefoon: 012/39.09.05
- E-mail: ljorisse@vdab.be

- Instantie: Nationaal Instituut voor de Statistiek
- Contactpersoon: Mevr. Karin Dhondt
- Adres: Italiëlei 124 bus 85, 2000 Antwerpen
- Telefoon: 03/229.0707
- E-mail: karin.dhont@statbel.mineco.fgov.be

4.2 VORM VAN DE GEGEVENS

De gegevens verkrijgbaar bij het NIS worden geleverd in excel-formaat (zie 4.3 hieronder). Bij het Steunpunt WAV kunnen de werkloosheidsgegevens in excel-formaat gedownload worden van hun website.

4.3 KWALITEIT EN BESCHIKBAARHEID VAN DE GEGEVENS

Bij het NIS is de werkloosheidsgraad beschikbaar per gemeente, per arrondissement en per provincie. Deze gegevens kunnen driemaandelijks worden ontvangen en omvatten de werkloosheidsgraad en de uitkeringsgerechtigde volledig werklozen. Voor de kostprijs van 24 euro per jaar kunnen de trimestriële gegevens voor alle gemeenten en arrondissementen van de Provincie West-Vlaanderen worden ontvangen. Bij het opvragen van een tijdreeks kunnen de gegevens best voor eenzelfde maand van het jaar worden opgevraagd (bvb. voor ieder jaar de werkloosheidsgraad van de maand juni).

Bij het NIS zijn volgende gegevens tegen betaling beschikbaar:

- Werkloosheid per gemeente (op diskette): 19 EUR
- Werkgelegenheid en werkloosheid (verschillende administratieve bronnen + stakingen, arbeidsduur en absentisme): 7 EUR.

De gegevens van de werkloosheidsgraad kunnen bij het Steunpunt WAV gratis gedownload worden van hun website. Op deze website zijn in het kader van de opdrachten van dit Steunpunt de meest actuele cijfers over de arbeidsmarkt verzameld. Gegevens per gemeente zijn op heden beschikbaar voor de periode 1997-2001.

TEWERKSTELLING IN TOERISME

1 INDICATOROMSCHRIJVING

1.1 NAAM

De tewerkstelling in de toeristisch-recreatieve sector aan de kust.

1.2 DEFINITIE

De indicator geeft het aantal tewerkgestelden in het kusttoerisme weer (NACE-codes: 55, hotels en restaurants en 92, recreatie, cultuur en sport), per gemeente.

1.3 MEETEENHEID

De indicator wordt uitgedrukt als een absoluut aantal per gemeente.

1.4 PLAATSING IN HET DPSIR KADER

Deze indicator is van het state-type, aangezien jaarlijks de evolutie weergegeven wordt van het aandeel van het aantal personen tewerkgesteld in de toeristische sector.

1.5 REFERENTIE

Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Leefmilieu en Infrastructuur, Administratie Waterwegen en Zeewezen-Afdeling Waterwegen Kust.

2 BELEIDSRELEVANTIE

2.1 FUNCTIE, BETEKENIS

De toeristisch-recreatieve sector is belangrijk in de Vlaamse werkgelegenheidsstructuur. Deze sector neemt reeds de zevende plaats op de sectorale ladder in, maar is, gelet op de globale maatschappelijke ontwikkelingen, nog lang niet tot zijn maximale ontplooiing gekomen.

Deze indicator geeft de socio-economische betekenis van het toerisme weer. Daarnaast kan deze betekenis ook nagegaan worden door de evolutie van de omzet binnen de receptieve, toeristisch-recreatieve sector.

2.2 PRIORITEIT VOOR DE KUST EN RELEVANTIE VOOR DUURZAME / GEÏNTEGREERDE ONTWIKKELING VAN HET KUSTZONEGEBIED

Deze indicator behoort tot prioriteit 4. Versterking van het economische weefsel - 4.2 Werkgelegenheid garanderen.

Naarmate er in de streek voldoende (kans op) werkgelegenheid is verhoogt de kans op algemeen welzijn. Een duurzame streek wil bovendien een stabiele economische structuur die nodig is voor een gezond bedrijfsklimaat die dus deel uitmaakt van een sterk economisch weefsel.

In het 'Strategische Beleidsplan voor Toerisme en Recreatie aan de Kust' werd gesteld dat het kusttoerisme op een duurzame wijze de maatschappelijke recreatieve behoeften moet opvangen (Provincie West-Vlaanderen, 2002). Het toerisme is immers van vitaal belang voor de economie en de tewerkstelling in de kuststreek. Daarom moet ook de socio-economische positie van de toeristisch-recreatieve sector worden veiliggesteld. Volgens dit beleidsplan moet de toeristische sector met als belangrijke speler de horeca voldoende en kwalitatieve tewerkstelling blijven garanderen met aandachtspunten voor werkvoorwaarden en loon.

In het Beleidsplan Toerisme 2000-2004 wordt de werkgelegenheid in deze sector onder de loep genomen. De toeristisch-recreatieve arbeidsmarkt laat zich kenmerken door (Bogaert *et al.*, 2000):

- sterke groei van de werkgelegenheid;
- een groot aandeel van ongeschoolde en halfgeschoolde krachten in de totale werkgelegenheid. Dit is eigen aan de sectoren horeca en kleinhandel, twee bedrijfstakken die het grootste gedeelte van de netto toeristische bestedingen aantrekken. Dit wil niet zeggen dat geschoolde krachten er geen afzet vinden. Het management van onder meer hotels, vakantiecentra, vakantiedorpen, verhuuragenschappen en themaparken stelt dezelfde eisen als een industriële onderneming. Het restauratiewezen heeft bijvoorbeeld in de keuken en de zaal geschoolde krachten nodig;

- een groot aandeel van deeltijdse arbeid;
- een groot aandeel van vrouwelijke werkrachten;
- de onconventionele werkuren. Veel potentiële werknemers worden door het weekend- en avondwerk in de toeristisch-recreatieve sector afgeschrikt.
- de sector wordt verder gekenmerkt door een veelheid van kleine ondernemingen. Daaruit volgt dat het aandeel van de zelfstandigen relatief hoog is. Voor de horecasector in Vlaanderen bijvoorbeeld is de verhouding werkgever/werknemer ongeveer 1 op 2;
- een bijzonder kenmerk van de toeristisch-recreatieve sector in Vlaanderen is het seizoensgebonden karakter. Hierdoor, en ook door de kwalificatie van de aangeboden jobs, is de sector gedwongen een beroep op de niet-traditionele arbeidsmarkt te doen. Het aantal jobstudenten is niet gekend. Niet alle tijdelijke tewerkgestelden hebben een contract. Het aantal jobstudenten is echter bijzonder groot.

Het toenemende belang van het toerisme en de recreatie resulteert in arbeidsintensieve ontwikkelingen waar duidelijk plaats voor drie niveaus is:

- Ten eerste is er het uitvoerende niveau met taken zoals onderhoud, catering, bewaking, vervoer en bagagebehandeling (50% tot 60% van de werkgelegenheid).
- Ten tweede is er het middenniveau met taken en functies in onder meer productie, organisatie, verkoop, begeleiding, onthaal en contracting (20 tot 30% van de werkgelegenheid).
- Ten slotte omvat het hogere niveau taken en functies in onder andere organisatie, planning en beheer (10% van de werkgelegenheid).

Uit het voorafgaande blijkt dat de sectoren die het toerisme omringen een belangrijk werkgelegenheidspotentieel bieden. Dit geldt zeker ook voor lagergeschoolden. De horecasector is vragende partij voor een grotere participatie aan werkgelegenheidsmaatregelen die de aanwerving van lagergeschoolden stimuleren alsook aan vormingsprogramma's op maat teneinde de kwaliteit van de dienstverlening te waarborgen. In dit kader is de VDAB gestart met een stimuleringsproject voor de horecasector aan de kust (knelpuntberoep).

2.3 BELEIDSDOMEIN(EN)

De indicator behoort tot het domein 'Arbeidskwaliteit', subdomein 'Werkgelegenheid'.

2.4 VERBAND MET ANDERE INDICATOREN EN INTERNATIONAAL GEBRUIK

Deze indicator staat in nauw verband met de geselecteerde indicator "Werkloosheidsgraad" en de volgende potentiële indicatoren naar duurzaam kustzonebeheer:

- Inkomensspanning
- Aantal niet ingevulde vacatures
- Verandering in tewerkstelling in visserij en landbouw
- Aantal cursisten die een opleiding volgen (gericht op knelpuntberoepen)
- Tevredenheidsindicator bij bewoners
- Ziekteverzuim

2.5 STREEFWAARDEN

Voor deze indicator zijn geen streefwaarden bekend.

2.6 RELEVANTE CONVENTIES, AKKOORDEN EN WETGEVING

Hiervoor wordt verwezen naar 2.6 bij de indicator "Werkloosheidsgraad".

Er zijn immers geen sector-specifieke relevante conventies, akkoorden en wetgeving gevonden.

3 METHODOLOGISCHE BESCHRIJVING EN ONDERLIGGENDE DEFINITIES

3.1 ONDERLIGGENDE DEFINITIES EN CONCEPTEN

3.1.1 Bezoldigde en zelfstandige tewerkstelling

Naast de bezoldigde tewerkstelling (bron: Rijksdienst voor Sociale Zekerheid of RSZ) is eveneens de zelfstandige tewerkstelling (bron: Rijksinstituut voor de Sociale Verzekeringen der Zelfstandigen of RSVZ) zeer belangrijk in de sector toerisme en recreatie. Veel (kleinere) zelfstandigen zijn immers in deze sector actief.

3.1.2 Rijksdienst voor Sociale Zekerheid (RSZ)

De Rijksdienst voor Sociale Zekerheid (zie website RSZ) vervult eerst en vooral een sociale rol. Hij werkt in een sociaal-economische omgeving die voortdurend in ontwikkeling is en waarborgt een goede financiering en een modern beheer van het stelsel van sociale zekerheid van de werknemers. Dit stelsel richt zich tot de actieve en niet-actieve werknemers en hun familie en is dus het belangrijkste stelsel inzake sociale bescherming in België.

Deze sociale rol als openbare dienst behelst drie prioritaire verantwoordelijkheden: het geheel van inning en verdeling der sociale bijdragen (het globaal en meer efficiënt financieel beheer), het geheel van inzameling en verspreiding van de administratieve basisgegevens (het globaal en vereenvoudigd administratief beheer) en de statistische of informatieve ondersteuning die eruit voortvloeit.

3.1.3 Rijksinstituut voor de Sociale Verzekeringen der Zelfstandigen (RSVZ)

Het Rijksinstituut voor de Sociale Verzekeringen der Zelfstandigen (zie website RSVZ) is een federale overheidsdienst die de sociale zekerheid van de zelfstandigen beheert.

Overeenkomstig zijn strategisch plan dat eind 1997 werd opgesteld, wil het RSVZ:

- zijn opdrachten en taken in het kader van het sociaal statuut van de zelfstandigen optimaal en correct uitvoeren;
- zijn klanten een kwaliteitsvolle dienstverlening bieden;
- de financiële middelen van het sociaal statuut van de zelfstandigen in samenwerking met het Algemeen Beheerscomité optimaal beheren;
- de toegewezen personeels- en werkingsmiddelen zo efficiënt mogelijk aanwenden;
- loyaal samenwerken met de politieke overheid en de andere bevoegde overheidsinstanties;
- een partnership met de sociale verzekeringsfondsen tot stand brengen.

De opdrachten van het RSVZ zijn de volgende:

- Controle van de verzekerings- en bijdrageplicht

Het RSVZ spoort de zelfstandigen en de vennootschappen op die zich niet aansluiten bij een socialeverzekeringsfonds en maant hen aan dat alsnog te doen.

Dit is vooral een preventieve opdracht. Wie zich niet aansluit, betaalt immers geen bijdragen en is dus niet gedekt bij ziekte, arbeidsongeschiktheid, faillissement, pensioen, enz.

De opsporingsacties gebeuren bovendien uit financiële overwegingen. Het RSVZ staat immers mee in voor het financieel evenwicht van het sociaal statuut. Dit wordt voor een groot deel gespijsd door de sociale bijdragen.

Daarnaast wil het RSVZ de burger informeren. Door de economische evolutie en de verschillende ondernemingsvormen is de wet- en regelgeving immers vaak uiterst complex. Het RSVZ heeft de deskundigheid in huis om op dit vlak duidelijkheid te bieden.

- Toekenning van uitkeringen

Naast de controle van de verzekerings- en bijdrageplicht, zorgt het RSVZ ook voor de toekenning van een aantal uitkeringen:

De gezinsbijslag vervult een sleutelrol in de sociale bescherming van het gezin en helpt financieel bij de verzorging en opvoeding van kinderen. Hij wordt geïndexeerd en kan eveneens aangepast worden in functie van het algemeen welzijn.

Het RSVZ zorgt voor de toekenning van uw pensioen. We onderzoeken de pensioenaanvraag en verzamelen inlichtingen en bewijsstukken.

Als uw zelfstandige activiteit niet het gewenste resultaat oplevert, kunt u beslissen om ze vrijwillig stop te zetten. In afwachting van een andere beroepsactiviteit kunt u aanspraak maken op de voortgezette verzekering.

3.1.4 NACE-code

Voor de aanduiding van de economische sectoren wordt gebruik gemaakt van de NACE-nomenclatuur (zie website NIS). De activiteitennomenclatuur NACE Rev.1 werd opgesteld in een geharmoniseerd Europees kader dat vastgelegd werd in een EG-Verordening van de Raad van Europa. Deze Europese nomenclatuur staat nationale aanpassingen toe die verkregen werden door het uitsplitsen van de meest gedetailleerde Europese rubrieken. De NACE-BEL is de Belgische versie van de NACE Rev.1 (140 klassen van de ongeveer 500 klassen van de NACE Rev.1 werden verder onderverdeeld in de NACE-BEL). Deze activiteitennomenclatuur werd voornamelijk opgesteld met het oog op het vergemakkelijken van het ordenen van de economische en sociale statistische informatie. De activiteitennomenclatuur NACE-BEL is opgebouwd volgens de hiernavolgende hiërarchische niveaus: secties en subsecties (gecodeerd met letters), vervolgens afdelingen (2 cijfers), groepen (3 cijfers), klassen (4 cijfers) en subklassen (5 cijfers). Op het laagste niveau telt de NACE-BEL bijna 800 rubrieken.

3.2 MEETMETHODE

Voor de RSZ-cijfers wordt voor de volgende samenstelling van de tewerkstellingscijfers geopteerd:

- de horecasector (NACE-BEL: 55 hotels en restaurants)
- de Diensten voor Toerisme (NACE-BEL: 63.3 reisbureaus en touroperators)
- een gedeelte van de immobiëliensector (NACE-BEL: 70 verhuur en handel in onroerend goed)
- de recreatiesector (musea, dierenparken en andere recreatie- of pretparken, etc.) (NACE-BEL: 92 recreatie, cultuur en sport)

Bij de RSVZ-cijfers gaat het enkel om personen die in hoofdbezigheid als zelfstandige of als helper actief zijn.

3.3 BEPERKINGEN VAN DE INDICATOR

Met volgende beperkingen moet bij interpretatie en opvatting van deze indicator rekening gehouden worden:

- De werkgelegenheid in het kader van toerisme en recreatie is in het algemeen gespreid over een zeer groot aantal subsectoren. Enkel die subsectoren die een min of meer rechtstreekse band met het toerisme en recreatie hebben zoals bijvoorbeeld hotels, restaurants, musea, pretparken, casino's en anderen werden opgenomen. Daarnaast wordt een groot deel van de toeristisch-recreatieve tewerkstelling gerealiseerd in ondernemingen die ook de lokale bevolking bedienen (bijvoorbeeld winkels, bakkers, kapsalons, politie, en andere). Deze ondernemingen zijn moeilijk af te zonderen en vallen buiten het meetbereik;
- De indirecte toeristisch-recreatieve tewerkstelling (bijvoorbeeld bij toeleveringsbedrijven) en het multiplicatoreffect kan evenmin in rekening worden gebracht;
- Enkel de tewerkstelling in het kader van het receptief toerisme is in deze context van belang en dus worden reisbureaus, touroperators en transportondernemingen buiten beschouwing gelaten.

De werkgelegenheid in de toeristische sector is over een zeer groot aantal takken verspreid. Heel wat branches van het economische leven hebben rechtstreeks of onrechtstreeks met toerisme te maken. Het is statistisch dan ook erg moeilijk om de werkgelegenheid die binnen een regio door deze activiteit wordt gecreëerd, van de andere economische activiteiten te isoleren.

4 GEGEVENS – INPUT

4.1 GEGEVENSBRONNEN (PERSOON, DIENST, ADRES)

Voor ruwe gegevens zijn de volgende gegevensbronnen te raadplegen:

- Instantie: Rijksdienst voor Sociale Zekerheid (RSZ)
- Contactpersoon: Directie voor Statistiek
- Adres: Waterloolaan 76, 1000 Brussel
- Telefoon: 02/509.31.74
- E-mail:

- Instantie: Rijksinstituut voor de Sociale Verzekeringen der Zelfstandigen (RSVZ)
- Contactpersoon: onbekend
- Adres: Jan Jacobsplein 6, 1000 Brussel
- Telefoon: 02/546.43.23
- E-mail: info@rsvz-inasti.fgov.be

Voor specifieke gegevens ivm de kust en verwerkte gegevens zijn de volgende bronnen raadpleegbaar:

- Instantie: Westtoer
  - Contactpersoon: Mevr. Marleen Floréal
  - Adres: Kon. AlbertI-laan 120, 8200 Sint-Michiels-Brugge
  - Telefoon: 050/30.55.32
  - E-mail: marleen.floreal@westtoer.be
-
- Instantie: GOM West-Vlaanderen
  - Contactpersoon: Mevr. Marie-Rose Jackson
  - Adres: Baron Ruzettelaan 33, 8310 Assebroek-Brugge
  - Telefoon: 050/36.71.26
  - E-mail: marierose.jackson@gomwvl.be

De Gewestelijke Ontwikkelingsmaatschappij voor West-Vlaanderen maakt een jaarlijkse analyse van de tewerkstelling in de diverse sectoren op basis van statistieken van RSZ en RSVZ.

4.2 VORM VAN DE GEGEVENS

Door Westtoer worden de gegevens geleverd in excel-formaat. De gegevens per gemeente zijn onderverdeeld per regio: Brugs Ommeland, Westhoek en Kust.

4.3 KWALITEIT EN BESCHIKBAARHEID VAN DE GEGEVENS

Bij het NIS zal het aantal RSZ-eenheden en aantal werknemers volgens NACE-code en per gemeente binnenkort op CD-ROM beschikbaar zijn (62 euro).

Specifiek met betrekking tot de RSZ-gegevens gelden volgende beperkingen:

- deze cijfers omvatten zowel voltijdse banen als halftijdse, of tijdelijke jobs op het moment van registratie (30 juni);
- er wordt op datum van 30 juni geen rekening gehouden met jobstudenten en tijdelijk tewerkgestelden tijdens de zomerperiode.

Gegevens rond tewerkstelling in toerisme zal altijd een schatting zijn, omdat er geen echt correcte gegevens bekend zijn. Het werkelijk aantal werknemers ligt waarschijnlijk merkkelijk hoger omdat zwartwerk en studentenjobs niet in deze cijfers voorkomen.

Bij Westtoer kan het aantal tewerkgestelden in de toeristische sector gratis opgevraagd worden. Maar niet voor al dezelfde jaren zijn gegevens per gemeente beschikbaar.

AANTAL GOEDE RENOVATIES EN RESTAURATIES

1 INDICATOROMSCHRIJVING

1.1 NAAM

Het aantal goede renovaties en restauraties, al of niet met nieuwe functiebestemming, tegenover het totaal waardevol patrimonium.

1.2 DEFINITIE

Het aantal ingediende dossiers tot het verkrijgen van een restauratiepremie voor monumenten uit de openbare en particuliere sector tegenover het totaal waardevol patrimonium per gemeente. Bij dit laatste wordt enkel het monumentaal erfgoed in rekening gebracht en geen stads- of dorpsgezichten of landschappen.

1.3 MEETEENHEID

De indicator wordt uitgedrukt als een percentage per gemeente.

1.4 PLAATSING IN HET DPSIR KADER

Deze indicator is van het state- of impact-type.

1.5 REFERENTIE

Paredis, E., Block, T. & J. Van Assche (2001). Op weg naar duurzaamheidsindicatoren voor het kustgebied, Universiteit Gent, Centrum voor Duurzame Ontwikkeling, in opdracht van het Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Leefmilieu en Infrastructuur, AWZ-AWK.

2 BELEIDSRELEVANTIE

2.1 FUNCTIE, BETEKENIS

Een toename van de menselijke populatie in het stedelijk gebied geeft aanleiding tot een toenemende druk op de omgeving. Deze druk heeft zijn weerslag op de degradatie van historische gebouwen en monumenten. Het objectief van deze indicator is het behoeden en beschermen van dit cultureel erfgoed door het aantal gebouwen of monumenten dat risico loopt op verval of verdwijnen te verminderen.

Ons cultureel erfgoed is niet alleen een uiting van onze identiteit, het is tevens ons geweten uit het verleden. De maatschappelijke relevantie van ons erfgoed is dan ook erg groot. Daarom moeten we spaarzaam omgaan met deze zeldzame getuigen en trachten ze te bewaren voor de toekomst.

2.2 PRIORITEIT VOOR DE KUST EN RELEVANTIE VOOR DUURZAME / GEÏNTEGREERDE ONTWIKKELING VAN HET KUSTZONEGEBIED

De indicator werd door het Centrum voor Duurzame Ontwikkeling van de Universiteit Gent geselecteerd als duurzaamheidsindicator voor het domein 2. Behoud en versterking van het socio-cultureel kapitaal – 2.2 Kwalitatieve uitbouw cultuur en bescherming of herbestemming patrimonium.

De beleidsnota voor de jaren 2000-2004 van de minister bevoegd voor monumenten- en landschapszorg legt sterk de nadruk op het belang van een geïntegreerd erfgoedbeleid, dat enerzijds gericht is op het integrale behoud van zowel de materiële als de immateriële aspecten van het patrimonium en anderzijds de ontwikkeling van de duurzame kwaliteit van de leef-, woon- en werkomgeving in Vlaanderen voor ogen houdt.

Het behoud van het materiële aspect van het monumentaal erfgoed wordt verzekerd door in het beheer van monumenten de nadruk te leggen op degelijk onderhoud. Indien tot restauratie dient te worden overgegaan, moeten kwalitatieve ingrepen door goed opgeleide vakmensen een maximaal behoud van de authenticiteit garanderen. De actuele beleving en de maatschappelijke integratie van beschermde monumenten wordt bevorderd door een positief, stimulerend en kwalitatief erfgoedbeleid.

2.3 BELEIDSDOMEIN(EN)

De indicator behoort tot het domein 'Cultureel erfgoed en immaterieel kapitaal', subdomein 'Bouwkundig patrimonium'.

2.4 VERBAND MET ANDERE INDICATOREN EN INTERNATIONAAL GEBRUIK

De 'Encyclopedia of Urban Environment-Related Indicators (CEROI; City Environmental Indicators Encyclopedia)' biedt gedetailleerde informatie over individuele indicatoren met aandacht voor metingen, referenties en voorbeelden (zie website CEROI). Deze encyclopedie geeft steden de mogelijkheid indicatoren te selecteren uit lijsten met voorgestelde indicatoren voor individuele kwesties en thema's. De indicator 'aantal goede renovaties en restauraties' is opgenomen in deze lijsten.

Deze indicator werd opgenomen in de overzichtlijst in het rapport "Indicators to monitor the progress of integrated coastal zone management: a review of worldwide practice" opgesteld door het Scottish Executive Central Research Unit. In deze lijst wordt een overzicht gegeven van indicatoren die overal ter wereld in het kader van GKZB geselecteerd zijn op diverse geografische niveaus (regionaal, nationaal, lokaal) (Scottish Executive Central Research Unit, 2001).

Deze indicator staat in verband met de volgende potentiële indicatoren naar duurzaam kustzonebeheer:

- Kwaliteit van de woning
- Aandeel hoogtoegankelijke logiesinrichtingen
- Inkomensspanning
- Werkloosheidsgraad
- Aantal cursisten die een opleiding volgen gericht op knelpuntberoepen
- Culturele participatie
- R&D uitgaven

2.5 STREEFWAARDEN

Voor deze indicator zijn geen streefwaarden bekend. Wel kan het gewestelijk of nationaal gemiddelde als minimale grenswaarde beschouwd worden.

2.6 RELEVANTE CONVENTIES, AKKOORDEN EN WETGEVING

In Vlaanderen zijn voor de bescherming van monumenten de volgende beleidsinstrumenten voorzien (zie website AML):

- Wet van 7 augustus 1931 op het behoud van monumenten en landschappen, gewijzigd bij decreet van 14 juli 1993 : de artikelen 4, eerste lid, 5 en 16.
- Decreet van 3 maart 1976 tot bescherming van Monumenten en Stads- en Dorpsgezichten, gewijzigd bij decreet van 22 februari 1995.
- Decreet van 18 december 1992 houdende bepalingen tot begeleiding van de begroting 1993 : de artikelen 71 en 72.
- Decreet van 8 december 1998 houdende diverse bepalingen naar aanleiding van de begrotingscontrole 1998 : de artikelen 1, 2 en 3.

Internationaal is er de 'Conventie van Granada - Overeenkomst inzake het behoud van het architectonische erfgoed van Europa (oktober 1985)' die België bij de Raad van Europa ondertekend heeft.

Daarnaast is er nog het Charter van Athene (The Athens Charter for the Restoration of Historic Monuments, aangenomen op First International Congress of Architects and Technicians of Historic Monuments, Athene, 1931) en het Charter van Venetië (International Charter for the Conservation and Restoration of Monuments and Sites, IInd International Congress of Architects and Technicians of Historic Monuments, Venetië, 1964).

3 METHODOLOGISCHE BESCHRIJVING EN ONDERLIGGENDE DEFINITIES

3.1 ONDERLIGGENDE DEFINITIES EN CONCEPTEN

Door de afdeling Monumenten & Landschappen van het Vlaamse Gewest (zie website AML) wordt een monument gedefinieerd als "een onroerend goed, werk van de mens of van de natuur of van beide samen, dat van algemeen belang is omwille van zijn artistieke, wetenschappelijke, historische, volkskundige, industrieel-archeologische of andere sociaal-culturele waarde, met inbegrip van de cultuurobjecten die er integrerend deel van uitmaken, inzonderheid de bijhorende uitrusting en de decoratieve elementen".

Monumenten zijn echter niet statisch. Elke generatie heeft immers haar eigen sporen nagelaten. Het is dan ook belangrijk dat het beschermd erfgoed blijft 'ademen' met respect voor de waarden die ons uit het verleden hebben bereikt. Een bescherming wil bijgevolg niet de bestaande toestand bevriezen maar het erfgoed integreren in de hedendaagse maatschappij.

Om beschermd te kunnen worden moeten er twee voorwaarden vervuld zijn:

- het erfgoed moet van algemeen belang zijn. Dit betekent dat het een waarde moet hebben voor het hele Vlaamse gewest (in tegenstelling tot het lokaal belang).
- het erfgoed moet één of meer van de – cultuurhistorische – waarden bezitten die in de decreten zijn vastgelegd.

Tot het totaal waardevol patrimonium worden zowel beschermde als (nog) niet-beschermde monumenten gerekend.

Een bescherming houdt in dat de eigenaars en vruchtgebruikers van beschermde monumenten, stads- en dorpsgezichten de beschermde goederen door het uitvoeren van de nodige instandhoudings- en onderhoudswerken in goede staat moeten behouden en het goed niet mogen ontsieren, beschadigen of vernielen (decreet van 3 maart 1976, art.11 paragraaf 1). Daarnaast kunnen in het beschermingsbesluit van ieder monument bijzondere voorschriften worden opgelegd.

Wanneer een vergunning wordt aangevraagd voor een verbouwing van een beschermd monument of van een goed gelegen in een beschermd stads- of dorpsgezicht, dan zijn de diensten van Ruimtelijke Ordening verplicht het advies in te winnen van de Minister of de bevoegde ambtenaar bij de afdeling Monumenten en Landschappen.

De verplichting om dit bindend advies in te winnen blijkt in de praktijk een essentieel instrument te zijn om de bescherming effectief te maken. Zo wordt het afgeven van een bouwvergunning wanneer het een beschermd monument betreft, afhankelijk gesteld van de naleving van bepaalde voorwaarden die specifiek slaan op de "monumentwaarde" van het gebouw, ongeacht de louter stedenbouwkundige aspecten van het dossier.

Is het advies inzake monumentenzorg gunstig, dan kan de vergunning-verlenende instantie nog steeds negatief beschikken op de aanvraag, ditmaal om redenen van stedenbouwkundige aard.

Als rechtstreekse steun voorziet de Vlaamse overheid voor het onderhoud en de instandhouding van beschermde monumenten twee premies: een onderhouds- en restauratiepremie.

Door de onderhoudspremie voor beschermde monumenten sluit Vlaanderen zich in haar decreet op de monumentenzorg van 3 maart 1976 aan bij de algemene principes van het Charter van Venetië door sterk de nadruk te leggen op het onderhoud van beschermde monumenten. Onderhoudswerken tasten de betekeniswaarde van het monument niet aan en voorkomen restauratiewerken. De overheid heeft voor onderhoudswerken een premiestelsel uitgewerkt dat wordt geregeld door het besluit van de Vlaamse regering van 29 september 1994. De onderhoudspremie bestaat enkel uit een bijdrage van het Vlaamse Gewest. De premienemer moet daarenboven een aantal verbintenissen onderschrijven.

De eigenaar van een beschermd monument kan volgens het decreet niet tot restauratie ('herstel') worden verplicht. Maar is een dergelijke ingreep toch noodzakelijk geworden, dan kan hij aanspraak maken op financiële overheidssteun. De restauratiepremie wordt geregeld door het besluit van de Vlaamse regering van 5 april 1995, gewijzigd bij besluit van 15 oktober 1996. De restauratiepremie bestaat uit een bijdrage van het Vlaamse Gewest, aangevuld met bijdragen van de provincie en de gemeente waar het monument gelegen is. De premie wordt vastgesteld op basis van een door de Vlaamse regering aanvaarde kostenraming. De premie bedraagt 40 % van de restauratiekosten voor privé-eigenaars en varieert van 60% tot 90% van de kosten voor openbare besturen. Voor "monumentvriendelijke" verenigingen en eigenaars van monumenten "zonder economisch nut" bedraagt de premie 80% van de restauratiekosten. Ook hier moet de premienemer een aantal verbintenissen onderschrijven.

De informatie in deze paragraaf is te vinden op de website van afdeling Monumenten en Landschappen (www.monument.vlaanderen.be).

3.2 MEETMETHODE

Het totaal waardevol patrimonium is gebaseerd op de inventaris van het bouwkundig erfgoed van de afdeling Monumenten & Landschappen van het Vlaamse Gewest. 'Bouwen door de eeuwen heen in Vlaanderen' is een snelinventaris van het bouwkundig erfgoed van Vlaanderen. De inventarisatie werd opgestart in 1970. De werkwijze bij het opstellen van deze inventaris bleef sinds de start in 1970 onveranderd: veldbezoek als basis voor opname, bibliografisch en archivalisch onderzoek ter aanvulling van de beschrijvingen, met als doel de belangrijkste gebouwen in hun context te situeren, eventueel hun vroegere functie en evolutie te belichten, hun architect of bouwjaar te identificeren. De normen voor de opname in de inventaris werden mettertijd wel enigszins verruimd, parallel met de verbrede visie op monumentenzorg en rekening houdend met de evolutie van de definities 'monument' in de wetgeving (zie website AML).

Zowel voor de particuliere als openbare sector is er een overzicht van het aantal ingediende dossiers voor restauratie of onderhoud van beschermde monumenten.

3.3 BEPERKINGEN VAN DE INDICATOR

Een onderhouds- of restauratiepremie kan enkel voor reeds beschermde monumenten aangevraagd worden. Van de ongeveer 20.000 beschermenswaardige monumenten, die Vlaanderen telt, is nog niet de helft beschermd. Hierdoor geeft het aantal dossiers voor de aanvraag van een premie een wel enigszins vertekend beeld als onderdeel van een indicator. Bij de interpretatie van deze indicator moet met dit feit rekening gehouden worden.

Binnen dit domein zou het totaal uitgekeerde budget aan premies inclusief de overheidsuitgaven voor renovaties en restauraties als vervangende indicatordefinitie genomen kunnen worden.

4 GEGEVENS – INPUT

4.1 GEGEVENSBRONNEN (PERSOON, DIENST, ADRES)

- Instantie: Departement LIN, afdeling Monumenten en Landschappen
- Contactpersoon: Dhr. Pieter-Jan Lijnen
- Adres: Graaf de Ferraris-gebouw, 3de verdieping, Koning AlbertII-laan 20, Bus 7, 1000 Brussel
- Telefoon: 02/553.16.19
- E-mail: pieterjan.lijnen@lin.vlaanderen.be

4.2 VORM VAN DE GEGEVENS

Een overzicht van de premiedossiers (enkel restauratiepremie) is op te vragen bij afdeling Monumenten & Landschappen in excel-bestand, gegroepeerd per gemeente.

Een overzicht van inventarisatie van bouwkundig erfgoed (beschermd en niet-beschermd) kan opgesteld worden op basis van gedownloade gegevens van de website van afdeling Monumenten & Landschappen (www.monument.vlaanderen.be).

4.3 KWALITEIT EN BESCHIKBAARHEID VAN DE GEGEVENS

In juni 2001 was het Vlaams bouwkundig erfgoed voor ongeveer tweederden geïnventariseerd. De situatie verschilt wel sterk van provincie tot provincie. In West-Vlaanderen is het bouwkundig erfgoed in slechts een kwart van de gemeenten in kaart gebracht. Tegen eind 2003 zou deze inventarisatie voltooid moeten zijn. Door deze onvolledigheid zou een vergelijking met het aantal ingediende dossiers de werkelijke situatie niet echt weergeven. Daarom zal in een eerste fase enkel de gegevens van het aantal ingediende dossiers zonder de verhouding tot het totaal waardevol patrimonium kunnen weergegeven worden.

VERANDERING IN TEWERKSTELLING IN DE SECTOREN VISSERIJ EN LANDBOUW

1 INDICATOROMSCHRIJVING

1.1 NAAM

Sectorale emigratie en immigratie in de tewerkstelling in de sectoren visserij en landbouw.

1.2 DEFINITIE

De indicator drukt de jaarlijkse verandering (toename of afname) uit in bezoldigde en zelfstandige tewerkstelling in de sectoren visserij (NACE-code 05.01) en landbouw (NACE-code 01.1, 01.2, 01.3 en 01.4) tegenover een standaardjaar.

1.3 MEETEENHEID

De indicator wordt uitgedrukt in absolute aantallen per gemeente per jaar.

1.4 PLAATSING IN HET DPSIR KADER

Deze indicator behoort tot het driving force-type.

1.5 REFERENTIE

FAO (1996). Indicators for Sustainable Development of fisheries, 2nd World Fisheries Congress, Brisbane, Australia, August 1996.

2 BELEIDSRELEVANTIE

2.1 FUNCTIE, BETEKENIS

Door deze indicator wordt de aantrekkelijkheid weergegeven om in deze industrietakken te werken en te investeren. Hierin speelt het overheidsbeleid voor beide sectoren een belangrijke rol.

2.2 PRIORITEIT VOOR DE KUST EN RELEVANTIE VOOR DUURZAME / GEÏNTEGREERDE ONTWIKKELING VAN HET KUSTZONEGEBIED

De indicator werd door het Centrum voor Duurzame Ontwikkeling van de Universiteit Gent geselecteerd als duurzaamheidsindicator voor het domein 4. Versterking van het economisch weefsel – 4.3. Behoud en aanpassing van de visserij en 4.4. Uitbouw duurzame landbouw.

De landbouw- en visserijsector vervult een belangrijke socio-economische rol in onze maatschappij, onder andere op het gebied van voedselvoorziening en tewerkstelling. Beide oefenen ook een invloed uit op het milieu, zowel positief als negatief. De activiteiten uit deze primaire sectoren is immers afhankelijk van de beschikbaarheid van natuurlijke hulpbronnen en de uitbating van die hulpbronnen weegt op het milieu (Matthijs, 2000).

Het federale landbouwbeleid wordt sterk bepaald door het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid (GLB). Dit beleid biedt heel wat mogelijkheden voor een duurzame landbouw. Dit steunt op een Europees landbouwmodel waarbij de landbouw als economische sector multifunctioneel, duurzaam en concurrerend moet zijn en zich over het hele grondgebied moet uitstrekken. Hij moet in staat zijn het landschap en de natuur in stand te houden en een wezenlijke bijdrage te leveren tot de vitaliteit van het platteland. Zo'n landbouw moet voldoen aan de wensen en de eisen van de consument op het gebied van de kwaliteit en de veiligheid van voedselproducten en de bescherming van het milieu en het welzijn van de dieren. Er werden drie belangrijke instrumenten opgenomen die het streven naar een duurzame landbouw moeten ondersteunen: de horizontale verordening, het nieuwe beleid voor plattelandontwikkeling en de specifieke milieucriteria die worden opgelegd.

België heeft verschillende internationale verbintenissen ondertekend voor de bescherming en het beheer van het mariene milieu. Om deze verbintenissen te concretiseren moet er volgens het Federaal Plan voor Duurzame Ontwikkeling (FPDO) een geïntegreerd actieprogramma op federaal niveau worden opgesteld als aanvulling op de maatregelen die de gewesten reeds hebben genomen of nog zullen nemen. De

doelstellingen van dit Gemeenschappelijk Visserijbeleid (GVB) omvatten de doelstellingen die op internationaal vlak werden vastgelegd.

Vanuit het perspectief van de kustzone moet het beleid voldoende instapmogelijkheden creëren in de visserijsector. Op nationaal niveau is er door het Ministerie van Landbouw en Verkeer in 1931 een "Fonds voor Scheepjongens" opgericht om de aanwerving van scheepjongens te bevorderen en te promoten via een bepaalde bezoldiging per zeedag. De fondsen worden verzameld door de Ministeries van Landbouw en Verkeerswezen, de Provincie West-Vlaanderen en de Redercentrale (zie Website Ministerie voor Middenstand en Landbouw).

Daarnaast is er tegemoet gekomen aan de opleidingsnoden op het vlak van de nieuwe technologische ontwikkelingen in de scheepsnavigatie, - communicatie en visserij. Daarom werd er in de gebouwen van de VDAB te Zeebrugge het Centrum Voor Maritieme Opleidingen opgericht. Het Centrum voor Maritieme Opleidingen is een samenwerkingsproject tussen de Vlaamse Gemeenschap, de Provincie West Vlaanderen, de VDAB en de vzw Nautisch centrum. De VDAB staat in voor de werking van het centrum en de organisatie van de opleidingen.

Om in te spelen op het nijpend tekort aan bemanning in de visserij werd een project opgestart onder de naam 'zee kiezen'. Dit project wil jongeren, leerkrachten en ouders de breedst mogelijke informatie bieden betreffende de opleidingsmogelijkheden tot het beroep als zeevisser, het leven aan boord van vissersvaartuigen en het maatschappelijk, sociaal en familiaal karakter (zie website Zeekiezen).

De land- en tuinbouwsector is één van de weinige sectoren waar het inkomen van de ondernemer bepaald wordt door de wet van vraag en aanbod. De prijs van de land- en tuinbouwproducten worden gevormd op de markt. De inkomenssituatie van de land- en tuinbouwer is met andere woorden afhankelijk van een aantal externe factoren en wordt hierdoor zeer precair. Daarnaast moet de tewerkstelling in de landbouwsector behouden blijven en moeten de arbeidsomstandigheden op de landbouwbedrijven verbeterd worden.

2.3 BELEIDSDOMEIN(EN)

De indicator behoort tot het domein 'Gebruik van levende hulpbronnen', subdomein 'Socio-economische leefbaarheid'.

2.4 VERBAND MET ANDERE INDICATOREN EN INTERNATIONAAL GEBRUIK

De indicator werd door de Food and Agriculture Organisation of the United Nations (FAO) geselecteerd als 'indicator for sustainable development of fisheries' (FAO, 1996). Daarnaast wordt 'werkgelegenheid in de visserijsector' als een potentiële indicator aangeduid door International Council for Exploration of the Sea (ICES) en de European Environment Agency (EEA).

Deze indicator houdt eveneens verband met volgende (potentiële) indicatoren rond duurzaam kustzonebeheer:

- Tewerkstelling in toerisme
- Werkloosheidsgraad
- Visstocks buiten veilige biologische limieten
- Economische waarde van scheepvaart versus emissies van schadelijke stoffen
- Oppervlakte kusteiigen habitat
- Oppervlakte beschermd groengebied
- Kwaliteit strandwater
- Toegevoegde waarde per werknemer
- Inkomensspanning
- Aantal cursisten die een opleiding volgen (gericht op knelpuntberoepen)

2.5 STREEFWAARDEN

Voor deze indicator zijn geen specifieke streefwaarden bekend. Wel kan het gewestelijk of nationaal gemiddelde als een richtwaarde beschouwd worden. Hierbij kan voor de sector visserij wel een probleem optreden aangezien in het binnenland er een minimale tewerkstelling in de zeevisserij is.

Algemeen zal er gestreefd worden naar een jaarlijkse toename van tewerkstelling in beide sectoren. In de realiteit zal dit niet altijd het geval zijn, zodat een status quo als minimale streefwaarde kan beschouwd worden.

2.6 RELEVANTE CONVENTIES, AKKOORDEN EN WETGEVING

Op internationaal niveau is er het WTO-landbouwakkoord (URAA = Uruguay Round Agriculture Agreement) omvat drie "pijlers": markttoegang, interne steun en uitvoersubsidies. Verder is in het akkoord ook voorzien in de verderzetting van het hervormingsproces in de landbouw.

Voor zowel de landbouw- als visserijsector zijn er financiële inspanningen vanuit Europa, ook rechtstreeks of onrechtstreeks inzake de tewerkstelling.

Via het Europees Oriëntatie- en Garantiefonds voor de Landbouw (EOGFL) financiert de Europese Unie het gemeenschappelijk landbouwbeleid. Naast particuliere landbouwbedrijven en afzet- en verwerkingsbedrijven die een structurele actie ondernemen in de landbouwsector, komen ook semi-overheidsbedrijven, nationale of regionale vertegenwoordigersorganisaties, opleidingsinstellingen, vrijwilligersorganisaties of organisaties van ondernemingsbelangen, in aanmerking voor EOGFL-steun.

Enkele projecten die in aanmerking komen met weerslag op de werkgelegenheid zijn de volgende:

- steun aan de investeringen in de landbouw;
- steun voor opleiding in de landbouw;
- steunverlening voor de verbetering van de verwerking en afzet van land- en tuinbouwproducten;

Voor de visserijsector is er het Financieringsinstrument voor de Oriëntatie van de Visserij (FIOV) in het leven geroepen. Dit structuurfonds komt tussen voor de financiering van de visserij op een aantal actiegebieden zoals vernieuwing van de vloot en modernisering van de vissersvaartuigen, kleinschalige kustvisserij, verwerking en afzet van visserij- en aquacultuurproducten en sociaal-economische maatregelen. Binnen dit laatste actiegebied kunnen maatregelen onderzocht worden om de beschikbaarheid van voldoende bemanningsleden op de arbeidsmarkt te behouden.

Op Vlaams niveau is er het Vlaams Landbouwinvesteringsfonds (VLIF) en het Financieringsinstrument voor de Vlaamse Visserij- en Aquacultuursector (FIVA). Via het VLIF steunt de Vlaamse overheid de land- en tuinbouwsector met rentsubsidies, investeringspremies en leningwaarborgen. In het verleden lag de nadruk vooral op de verbetering van de structuur en de continuïteit van de bedrijven, eind 2000 werd echter meer aandacht geschonken aan een duurzame en multifunctionele landbouw, zonder evenwel de economische leefbaarheid uit het oog te verliezen. Het FIVA werd opgericht in 1997 om het aantal jonge reders en aquacultuurbedrijven te verhogen, de vissersvloot te verjongen en de rederijen en aquacultuurbedrijven te moderniseren. De steun wordt toegekend onder de vorm van rentesubsidie, eventueel aangevuld met een leningswaarborg. Investerings met eigen middelen genieten van een vergelijkbare kapitaalpremie.

3 METHODOLOGISCHE BESCHRIJVING EN ONDERLIGGENDE DEFINITIES

3.1 ONDERLIGGENDE DEFINITIES EN CONCEPTEN

Er wordt bij deze indicator gewerkt met de bezoldigde tewerkstelling (bron: Rijksdienst voor Sociale Zekerheid of RSZ) en de zelfstandige tewerkstelling (bron: Rijksinstituut voor de Sociale Verzekeringen der Zelfstandigen of RSVZ). Zowel in de landbouw als de visserij zijn veel (kleinere) zelfstandigen actief.

Bij de aanduiding van de betrokken indicatoren wordt ook gebruik gemaakt van de NACE-nomenclatuur.

3.2 MEETMETHODE

Voor de RSZ-cijfers wordt voor de volgende samenstelling van de tewerkstellingscijfers geopteerd:

- de akkerbouw en tuinbouw (NACE-BEL: 01.1)
- de veeteelt (NACE-BEL: 01.2)
- gemengd bedrijf van voorgaande (NACE-BEL: 01.3)
- diensten verwant aan de landbouw en de veeteelt (NACE-BEL: 01.4)
- de visserijsector in zijn geheel (ook kweken van vis, schaal- en schelpdieren) (NACE-BEL: 05)

Bij de RSVZ-cijfers gaat het enkel om personen die in hoofdbezigheid als zelfstandige of als helper actief zijn.

3.3 BEPERKINGEN VAN DE INDICATOR

We stellen vast dat de activiteiten in de landbouwsector hoofdzakelijk seizoensgebonden is. Gedurende bepaalde periodes in het jaar bestaat bijgevolg de nood om naast de reguliere arbeid bijkomende, tijdelijke en occasionele werknemers te werk te stellen. In de tuinbouwsector werden deze piekmomenten opgevangen door het systeem van de Gelegenheidsarbeid, waarbij tijdelijke arbeidskrachten tegen een voor de sector betaalbaar, forfaitair uurloon op een soepele manier kunnen worden ingeschakeld. Door het wegvallen van de traditionele reserve van arbeidskrachten (huisvrouwen, studenten, bruggegepensioneerden, ...) wordt nu ook in de landbouwsector een tekort aan tijdelijke arbeidskrachten vastgesteld. Hierdoor is de vraag naar arbeid groter dan het aanbod wat zich vertaald in de tewerkstellingsgrafieken.

In de gegevens op basis van RSZ- en/of RSVZ-statistieken zijn seizoensarbeiders niet opgenomen. Daarom is het aangeraden om de Landbouwtellingen als basis te gebruiken aangezien ook informatie van niet bestendige en deeltijdse arbeidskrachten verkregen kan worden, wat de interpretatie van de indicator eenvoudiger maakt.

Bij de bepaling van de tewerkstelling wordt de onrechtstreekse tewerkstelling van beide sectoren niet in beschouwing genomen. Bij de interpretatie van de indicator moet hiermee rekening gehouden worden.

4 GEGEVENS – INPUT

4.1 GEGEVENSBRONNEN (PERSOON, DIENST, ADRES)

Voor ruwe gegevens zijn de volgende gegevensbronnen te raadplegen:

- Instantie: Rijksdienst voor Sociale Zekerheid (RSZ)
- Contactpersoon: Directie voor Statistiek
- Adres: Waterloolaan 76, 1000 Brussel
- Telefoon: 02/509.31.74
- E-mail:

en

- Instantie: Rijksinstituut voor de Sociale Verzekeringen der Zelfstandigen (RSVZ)
- Contactpersoon: onbekend
- Adres: Jan Jacobsplein 6, 1000 Brussel
- Telefoon: 02/546.43.23
- E-mail: info@rsvz-inasti.fgov.be

Voor specifieke gegevens ivm de landbouw- en visserijsector en verwerkte gegevens zijn de volgende bronnen raadpleegbaar:

- Instantie: Nationaal Instituut voor de Statistiek
- Contactpersoon: Mevr. Karin Dhondt
- Adres: Italiëlei 124 bus 85, 2000 Antwerpen
- Telefoon: 03/229.0707
- E-mail: karin.dhont@statbel.mineco.fgov.be

Om de landbouw als sleutelsector beter te leren kennen wordt door het NIS jaarlijks een landbouwtelling georganiseerd (zie website NIS). Deze bevraging geeft een volledige en gedetailleerde momentopname van de landbouw. Ze bieden de mogelijkheid om te antwoorden op diverse en gevarieerde vragen op alle geografische niveaus, over de oppervlakten van de teelten, het aantal dieren, enz. De landbouwtellingen laten toe om de impact te meten van de landbouwpolitiek - en meer in het bijzonder van het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid (GLB) - op de landbouwpraktijken en op het leefmilieu. Ze bieden de overheid en de vertegenwoordigers van landbouworganisaties sleutels voor de voorbereiding van toekomstige regelgevingen op landbouwgebied en voor internationale onderhandelingen.

- Instantie: GOM West-Vlaanderen
- Contactpersoon: Mevr. Marie-Rose Jackson
- Adres: Baron Ruzettelaan 33, 8310 Assebroek-Brugge
- Telefoon: 050/36.71.26
- E-mail: marierose.jackson@gomwvl.be

De Gewestelijke Ontwikkelingsmaatschappij voor West-Vlaanderen maakt een jaarlijkse analyse van de tewerkstelling in de diverse sectoren op basis van statistieken van RSZ en RSVZ.

4.2 VORM VAN DE GEGEVENS

De gegevens door het NIS worden in een excel-bestand geleverd voor de geselecteerde NACE-codes op basis van de Landbouwtellingen. Deze zijn weergegeven per jaar en per gemeente en dit voor de volgende klassen: bedienden-arbeiders, privé-publiek en man-vrouw. Deze gegevens kunnen eveneens op papier aangeleverd worden.

4.3 KWALITEIT EN BESCHIKBAARHEID VAN DE GEGEVENS

Bij gegevens op basis van RSZ- en/of RSVZ-statistieken zijn seizoensarbeiders niet opgenomen. Jaarlijks wordt door het NIS de Landbouwtelling in een publicatie uitgegeven. Deze kosten 10 euro per jaargang. De digitale gegevens kunnen elk moment bij het NIS tegen betaling opgevraagd worden.

VISSTOCKS BUITEN VEILIGE BIOLOGISCHE LIMIETEN

1 INDICATOROMSCHRIJVING

1.1 NAAM

Commerciële vis- en garnaalstocks buiten veilige biologische limieten.

1.2 DEFINITIE

De indicator wordt gedefinieerd als het aandeel van de commerciële vissoorten (inclusief garnalen) buiten veilige biologische limieten in de zuidelijke Noordzee.

1.3 MEETEENHEID

De indicator wordt uitgedrukt als een percentage.

1.4 PLAATSING IN HET DPSIR KADER

Deze indicator kan zowel bij het pressure-type als het state-type geklasseerd worden.

1.5 REFERENTIE

Peronaci, M. (2001). Marine and coastal environment Annual topic update 2000, EEA, European Topic Centre on Marine and Coastal Environment, Copenhagen, Topic report nr. 11, 35 pp.

2 BELEIDSRELEVANTIE

2.1 FUNCTIE, BETEKENIS

Met behulp van deze indicator wordt een inzicht gegeven in de graad van duurzaamheid van de visserij. Deze indicator is immers een uitdrukking van de toestand van de exploitatiebronnen gebruikt door de visserij in een bepaald gebied in verhouding tot de draagkracht ervan.

2.2 PRIORITEIT VOOR DE KUST EN RELEVANTIE VOOR DUURZAME / GEÏNTEGREERDE ONTWIKKELING VAN HET KUSTZONEGEBIED

Deze indicator behoort tot prioriteit 4 Versterking van het economische weefsel - 4.3 Behoud en aanpassing van visserij en 3 Verbetering van het milieu en de natuur - 3.3 Behoud en ontwikkeling van natuur - 3.3.1 Algemeen.

In functie van het Federaal Plan voor Duurzame Ontwikkeling (2000-2004) (FPDO) is het Gemeenschappelijk Visserijbeleid (GVB) gestoeld op een duurzaam beheer van visvoorraden (Interdepartementale Commissie Duurzame Ontwikkeling, 2000). Praktijken die het ecosysteem niet respecteren, moeten worden beëindigd. Het GVB legt volgende prioriteiten:

- rekening houden met het mariene ecosysteem en zijn componenten. Het voorzorgsprincipe moet worden toegepast;
- rekening houden met de negatieve gevolgen van het GVB op de landen (evaluatie van de gevolgen van de visvangstakkoorden, van het uit bedrijf nemen van vissersboten,...);
- het verderzetten van de structurele vermindering van de visvangstcapaciteiten zodat op die manier een exploitatiestelsel kan worden gegarandeerd dat in overeenstemming is met de visvoorraden;
- het stimuleren van de geleidelijke afschaffing van de industriële visvangst waarvan de productie niet dient voor directe menselijke consumptie.

In het FPDO worden nog andere maatregelen tegen overbevissing voorgesteld. Overleg met de maatschappelijke groepen en de partnerlanden is een conditio sine qua non om een welslagen te garanderen. Een belangrijke maatregel is de ontwikkeling en het bevorderen van selectievere en milieuvriendelijkere visvangstmethoden, als alternatief voor de huidige boomkorvisserij. Deze visvangstmethode wordt momenteel door het overgrote deel van de Belgische vissers toegepast.

Het beleid van de Europese Gemeenschap en in het bijzonder van het Europees Gemeenschappelijk Visserijbeleid, tracht te komen tot een duurzame visserij. Hiervoor wordt over een grote tijdsspanne een

aangepast management gevoerd waarbij het hele ecosysteem betrokken wordt. Hierbij is niet alleen de hoeveelheid vis die uit de zee gehaald wordt belangrijk, maar ook de soorten en grootte, en de technieken waarmee ze gevangen worden en de gebieden waar ze gevangen worden.

2.3 BELEIDSDOMEIN(EN)

De indicator behoort tot het domein 'Gebruik van levende hulpbronnen', subdomein 'Ecologische aspecten'.

2.4 VERBAND MET ANDERE INDICATOREN EN INTERNATIONAAL GEBRUIK

Op Europees en internationaal niveau wordt deze indicator aangeduid als een potentiële indicator door de European Environment Agency (EEA) en de UN Commission for Sustainable Development (UN CSD) (Peronaci, 2000; DPSCD, 1995). Daarnaast behoort deze indicator tot de 24 beschreven indicatoren van de Scottish Executive Environment Group in het kader van het duurzaamheidsbeleid voor Schotland (Scottish Environmental Indicators Group, 2000).

Deze indicator werd opgenomen in de overzichtlijst in het rapport "Indicators to monitor the progress of integrated coastal zone management: a review of worldwide practice" opgesteld door het Scottish Executive Central Research Unit. In deze lijst wordt een overzicht gegeven van indicatoren die overal ter wereld in het kader van GKZB geselecteerd zijn op diverse geografische niveaus (regionaal, nationaal, lokaal) (Scottish Executive Central Research Unit, 2001).

De indicator staat in nauw contact met de indicator "Verandering in tewerkstelling in visserij en landbouw" en houdt verband met volgende (potentiële) indicatoren rond duurzaam kustzonebeheer:

- Inkomensspanning
- Aantal cursisten die een opleiding volgen (gericht op knelpuntberoepen)
- Kwaliteit strandwater
- Aantal geobserveerde (olie)vervuilingen/vluchtuur
- Economische waarde van scheepvaart versus emissies van schadelijke stoffen
- Zand- en grindwinning op zee

2.5 STREEFWAARDEN

Het concept van criteria en referentiepunten als streefwaarden is gedeeltelijk aangenomen in recente conventies ivm de visserijsector (zie 2.6 hieronder). Gezien de onnauwkeurigheid bij stockgrootte en de conditie van stocks, zeker in geval van marine stocks, zijn twee types van managementcriteria voorgesteld:

- 'Target Reference Points' (TRPs) die zich toeleggen op de klassieke objectieven van visserijbeheer en
- 'Limit Reference Points' (LRPs) die de bovenste limieten aangeven van het inspanningsniveau van de visserij (of de onderste limieten van de biomassa van de vis- of paaipopulatie) die niet overschreden mogen worden.

Deze criteria moeten gebaseerd zijn op de best beschikbare wetenschappelijke informatie. Indien deze informatie ontoereikend is, is voorzichtigheid bij de interpretatie geboden. In het geval van gespreide, sterk migratorische of grensoverschrijdende stocks, moeten zulke referentiepunten en een gemeenschappelijke exploitatiestrategie ontwikkeld worden met andere landen die dezelfde stocks delen.

2.6 RELEVANTE CONVENTIES, AKKOORDEN EN WETGEVING

De 'Draft Agreement for the Implementation of the Provisions of the UN Convention on the Law of the Sea of 10 December 1982 relating to the Conservation and Management of the Straddling Fish Stocks and Highly Migratory Fish Stocks (Doc A/CONF 164/33)' in het bijzonder Annex II, en ook de Conventie van 1982 op zich, zijn relevant. De andere significante voorlopige overeenkomst is de 'FAO Code of Conduct for Responsible Fisheries'.

Op Europees niveau zijn er een aantal regelgevingen, o.a. de Council Directive 83/515/EEC betreffende metingen om de draagkracht van de visserijsector te bepalen. Door de Europese Commissie zijn er 'Biodiversity Action Plans' (BAP) opgestart. Deze actieplannen hebben tot doel om de biodiversiteit te behouden en vernietiging te vermijden, waarbij de noodzakelijke stappen voor elke gebied uitgezet worden en de gepaste indicatoren voor monitoring en evaluatie van de effectiviteit aangeduid worden. Voor de sectie visserij komt dit neer op het behoud van de visstocks en de bescherming van soorten, habitats en ecosystemen. Het plan voorziet ook in de reductie van visserijactiviteiten, aangevuld met onderzoek en monitoring. Hierbij is in het geval van de bespreking van de indicator voornamelijk 'Action VI Monitoring and assessment of state of commercially important fish stocks' van belang.

Op nationaal niveau is er het Federaal Plan voor Duurzame Ontwikkeling waarin ook de visserijsector betrokken partij is.

3 METHODOLOGISCHE BESCHRIJVING EN ONDERLIGGENDE DEFINITIES

3.1 ONDERLIGGENDE DEFINITIES EN CONCEPTEN

Commerciële visstocks zijn de visstocks die economisch belangrijk zijn, waarop de visserijinspanning dus gefocuseerd is. Het is een bredere term dan wat doelsoorten, bijvangst en industriële soorten die economisch belangrijk zijn, omvat. Door trends van recrutering (het aantal jonge vissen dat elk jaar geproduceerd wordt door het deel van de stock met volgroeide vissen), de biomassa van de ongepaide stock en vissterfte in de tijd te vergelijken, geeft dit een redelijk betrouwbaar beeld van de ontwikkelingen van de visstock.

Met commerciële visstocks die buiten de veilige biologische limieten (SBL= 'safe biological limits') zijn gelegen worden de visstocks bedoeld waarbij de visserijdruk (sterfte) de maximale draagkracht overschrijdt (mortaliteit groter dan recrutering en geboorte), de zogenaamde overbeviste visstocks. Meer precies, wordt een stock buiten veilige biologische limieten beschouwd wanneer de biomassa van de ongepaide stock (het deel van de stock dat uit onvolgroeide vissen bestaat) lager is dan de biomassa waarbij vanuit het voorzorgsprincipe het referentiepunt zou moeten liggen of wanneer de vissterfte (hierbij aangeduid als een uitdrukking van het aandeel van de stock die verdwijnt als gevolg visserijactiviteiten in een jaar) hoger is dan de vissterfte waarbij vanuit het voorzorgsprincipe het referentiepunt zou moeten liggen. Het is dus mogelijk dat een stock binnen veilige biologische limieten is gelegen als de biomassa van de ongepaide stock lager is dan de biomassa waarbij vanuit het voorzorgsprincipe het referentiepunt zou moeten liggen maar waarbij de vissterfte lager is dan het referentiepunt waarbij vanuit het voorzorgsprincipe rekening moet gehouden worden.

De maximale draagkracht (MSY= 'maximum sustainable yield') is een internationaal en universeel referentiepunt voor het beleid, en wordt gebruikt in relatie tot een geschikt indicatorniveau (zoals inspanning). Binnen de Europese Unie zijn dergelijke referentiepunten gebaseerd op het voorzorgsbeginsel uitgewerkt voor ongeveer 10 stocks.

3.2 MEETMETHODE

Stockbeheer is gebaseerd op middellange en lange termijn trends voor de recrutering, de biomassa van de ongepaide stock en vissterfte. Gedurende de laatste 15 jaar is de inspanning in de Europese Unie gericht op wetenschappelijke surveys uitgevoerd op jaarlijkse basis binnen staalnameprogramma's.

Bij de beoordeling van de toestand waarin een stock verkeert, wordt rekening gehouden met diverse parameters (met name de visserijsterftegraad, F , en de biomassa, B) en met diverse kritische waarden van deze parameters (met name de voorzorgswaarden van F en B , resp. F_{pa} en B_{pa} genoemd, en de limietwaarden van F en B , resp. F_{lim} en B_{lim} genoemd).

De limietwaarden zijn waarden die ten allen prijze moeten vermeden worden. De visserijsterftegraad mag dus niet uitstijgen boven F_{lim} en de biomassa mag niet dalen onder B_{lim} .

De voorzorgswaarden zijn imperatieve streefwaarden, die erop gericht zijn een duurzame visserij te garanderen. Bedoeling van het visserijbeheer is dus ervoor te zorgen dat alle stocks op termijn bevestigd worden met een F die beneden F_{pa} ligt, en dat alle stocks een biomassa hebben die boven B_{pa} ligt.

Bij de woordelijke omschrijving van de toestand waarin een stock verkeert, worden volgende conventies gehanteerd:

$F < F_{pa}$ én $B > B_{pa}$	Inside safe biological limits
$F > F_{pa}$ én $B > B_{pa}$	Harvested outside safe biological limits
$B < B_{pa}$	Outside safe biological limits

Soorten zoals Schar, Bot en Grijze garnaal vinden we weliswaar eveneens op het BCP, maar daarop worden geen analytische assessments uitgevoerd. Voor deze soorten zijn er dus ook geen referentiewaarden waartegen visserijsterftegraad en biomassa kunnen afgemeten worden.

3.3 BEPERKINGEN VAN DE INDICATOR

Aangezien deze indicator gebaseerd is op het concept van maximale draagkracht, is de grote tekortkoming ervan dat dit concept bepaald is door het fitten van een empirische 'controle curve' van de vangst op de intensiteit of inspanning van de exploitatie. Dit weerspiegelt niet altijd volledig de processen van sterfte en geboorte, effecten van exploitatie op 'non-target species', of interacties tussen soorten, alsook de veranderingen in de visserijmethode.

Daarnaast wordt deze indicator beïnvloed door verschillende andere factoren dan het vissen op zich; zo worden de visstocks beïnvloed door predatie door zeezoogdieren en natuurlijke temperatuurvariaties. Daarbij komt nog dat de veilige biologische limieten voor verschillende visstocks moeilijk te bepalen zijn. Het is immers belangrijk dat de precisie van de gehanteerde waarden voor de bepaling van deze indicator voldoende hoog is. Schattingen van populatiegrootte van vissen is zelfs in landen met een sterk ontwikkelde visserij, zelden meer precies dan plus of min 20%. Zulke foutenmarge houdt een duidelijk risico in aangezien de visserij intensiever kan zijn dan gemeten waardoor de indicator een verkeerd beeld geeft van de duurzaamheid van de visserij.

De reikwijdte van deze indicator gaat verder dan de ruimtelijke afbakening van het studiegebied, aangezien zelfs voor het Belgische deel van de Noordzee geen veilige biologische limieten bekend zijn. Hierdoor zal er natuurlijk ook geen indeling per gemeente gegeven kunnen worden.

Bij de interpretatie van de indicator moet rekening gehouden worden met de ruimtelijke afbakening van deze indicator, alsook met het feit dat vissersschepen van buitenlandse rederijen wettelijke toestemming hebben om in het Belgische deel van de Noordzee te vissen en dat ook visstocks beïnvloed worden door natuurlijke fenomenen zoals predatie.

4 GEGEVENS – INPUT

4.1 GEGEVENSBRONNEN (PERSOON, DIENST, ADRES)

- Instantie: Departement Zeevisserij, Centrum voor Landbouwkundig Onderzoek
- Contactpersoon: Frank Redant, Willy Vanhee of Hans Pollet
- Adres: Ankerstraat 1, 8400 Oostende
- Telefoon: 059/342.261 (Redant), 059/342.255 (Vanhee) of 059/342.253 (Pollet)
- E-mail: frank.redant@dvz.be, willy.vanhee@dvz.be of hans.pollet@dvz.be

Het Departement Zeevisserij is het contactpunt in België voor ICES (International Council for the Exploration of the Sea). In hun jaarlijks ACFM-rapport (Advisory Committee on Fishery Management) wordt een stand van zaken gegeven betreffende de commerciële visstocks in de Noordzee. Over niet commerciële visstocks is heel weinig informatie beschikbaar.

4.2 VORM VAN DE GEGEVENS

De gegevens over de visstocks met betrekking tot veilige biologische limieten worden geleverd in een tabel in excel-formaat. De tabel geeft een overzicht van de toestand met betrekking tot de stocks in de Noordzee die ook op het BCP voorkomen (al is dat in sommige gevallen slechts marginaal) én waarvoor analytische assessments voorhanden zijn.

Voor iedere stock geeft deze tabel:

- Soortnaam
- Managementgebied (in ICES regio's)
- voorzorgswaarde voor vissterftegraad F_{pa}
- limietwaarde voor vissterftegraad F_{lim}
- vissterftegraad F in 2002
- voorzorgswaarde voor biomassa B_{pa}
- limietwaarde voor biomassa B_{lim}
- 'spawning stock' biomassa B in 2003
- De trend in biomassa in de voorbije 5 jaar (daling = slecht, stijging = tekenen van herstel)
- De woordelijke omschrijving van de staat waarin de stock verkeert

4.3 KWALITEIT EN BESCHIKBAARHEID VAN DE GEGEVENS

Stockgegevens zijn gebaseerd op tijdsreeksen die een goede beschrijving geven van de toestand van de visstock. Door gebruik te maken van limietwaarden en het voorzorgsprincipe geeft dit een betere schatting voor het beheer van de visstocks.

Het probleem met de datasets van visstocks is dat er hiaten inzitten zowel temporeel als ruimtelijk. Aangezien monitoringactiviteiten gebaseerd zijn op wetenschappelijke surveys en niet op commerciële vangsten wat leidt tot lagere waarden voor de veilige biologische limieten.

De gegevens zijn bij de bevoegde diensten gratis beschikbaar.

VERHOUDING GESTARTE/FAILLIETE ONDERNEMINGEN

1 INDICATOROMSCHRIJVING

1.1 NAAM

Verhouding van aantal gestarte ondernemingen (zelfstandigen + KMO's) tegenover het aantal failliete ondernemingen.

1.2 DEFINITIE

De indicator wordt gedefinieerd als de verhouding van het aantal gestarte ondernemingen (alle BTW-plichtigen) tegenover het aantal failliete ondernemingen, per gemeente.

1.3 MEETEENHEID

De indicator wordt in absolute aantallen uitgedrukt, per gemeente.

1.4 PLAATSING IN HET DPSIR KADER

Deze indicator behoort tot het driving force-type.

1.5 REFERENTIE

Europees Doelstelling 2-Programma Kustvisserijgebied

2 BELEIDSRELEVANTIE

2.1 FUNCTIE, BETEKENIS

Deze indicator verwijst naar de graad van ondernemerschap en economische groei in de kustregio. Algemeen wordt verondersteld dat deze graad in een bepaalde regio gedreven wordt door twee factoren:

- de globale macro-economische situatie enerzijds en
- anderzijds specifieke institutionele en socio-economische factoren in die regio.

In een open economie als de Vlaamse economie, blijkt dat de graad van ondernemerschap gedreven wordt door veranderingen in de globale economie.

2.2 PRIORITEIT VOOR DE KUST EN RELEVANTIE VOOR DUURZAME / GEÏNTEGREERDE ONTWIKKELING VAN HET KUSTZONEGEBIED

Deze indicator behoort tot prioriteit 4 Versterking van het economische weefsel - 4.1 Kwalitatieve economische uitbouw en 5 Ondersteuning van toerisme en recreatie - 5.1 Revitalisatie toeristische sector.

Vanuit het beleid kan op het vlak van de kwalitatieve economische uitbouw gedacht worden aan het ondersteunen en begeleiden van een innovatief ondernemingsklimaat bij bedrijven in de kustregio.

De uitdaging voor de Europese Unie (zie Commissie van de Europese Gemeenschappen, 2003) bestaat erin de belangrijkste factoren aan te wijzen voor de totstandbrenging van een klimaat waarin het ondernemersinitiatief en economische activiteiten kunnen gedijen. De beleidsmaatregelen moeten erop gericht zijn het ondernemerschap in de Unie op een hoger niveau te tillen, waarbij wordt gekozen voor de meest geschikte aanpak om het aantal ondernemers te verhogen en meer ondernemingen te doen groeien. Het beleid inzake ondernemerschap heeft tot doel de vitaliteit van het ondernemerschap te vergroten door ondernemers te motiveren en hun de nodige vaardigheden bij te brengen. Een ondersteunend klimaat voor ondernemingen is van cruciaal belang voor het starten, het beëindigen, de overname, de bloei en het voortbestaan van ondernemingen. De doelstelling om het aantal ondernemers te doen stijgen kan worden bereikt door:

- het opheffen van toegangsbarrières.

Ondanks recente verbeteringen beschouwen de Europeanen administratieve barrières nog steeds als een grote belemmering om een bedrijf te starten. Startende ondernemingen ondervinden moeilijkheden om het nodige startkapitaal te vinden. Risicodeling tussen de openbare en de particuliere sector kan helpen om de beschikbaarheid van financiële middelen te vergroten.

- risico en beloning.
In Europa worden de aan ondernemerschap verbonden risico's niet voldoende gecompenseerd door het vooruitzicht van een beloning. Daarom moet het evenwicht tussen de aan ondernemerschap verbonden risico's en beloningen opnieuw worden bekeken.
- stimulering van bekwaamheid en vaardigheid.
Onderwijs en opleiding moeten bijdragen tot het aanmoedigen van ondernemerschap door de juiste mentaliteit, de kennis over loopbaanmogelijkheden als ondernemer en de vaardigheden te stimuleren.
- ondernemerschap toegankelijk maken voor iedereen in de samenleving.
Ondernemerschap moet op ruime schaal worden bevorderd, waarbij vooral aandacht moet worden geschonken aan vrouwen en andere ondervertegenwoordigde groepen. Etnische minderheden geven blijk van een sterke zin voor ondernemerschap en van een nog groter potentieel. De beschikbare bedrijfsondersteunende diensten lijken minder goed aan hun specifieke behoeften te beantwoorden.

De Vlaamse minister van Economie kondigt in zijn beleidsbrief 2001 de oprichting aan van vijf Huizen van de Onderneming (één per provincie). Het betreft de integratie van de Dienst Bedrijfsadvies van het VIZO, de negen bestaande regionale preventiecellen (die de KMO's begeleiden) en de diensten van de Gewestelijke Ontwikkelingsmaatschappijen (GOM's). Het doel is het bundelen en efficiënter maken van de advies- en hulpverlening aan (en de doorverwijzing van) de Vlaamse ondernemers en bedrijven, complementair aan de reeds door commerciële instellingen aangeboden diensten.

2.3 BELEIDSDOMEIN(EN)

De indicator behoort tot het domein 'Industrie en KMO's', subdomein 'Dynamiek'.

2.4 VERBAND MET ANDERE INDICATOREN EN INTERNATIONAAL GEBRUIK

De indicator houdt verband met volgende (potentiële) indicatoren rond duurzaam kustzonebeheer:

- Inkomensspanning
- Toegevoegde waarde per werknemer
- Aandeel bedrijven met een preventief milieuzorgsysteem
- Aantal niet ingevulde vacatures
- Tewerkstelling in toerisme
- Verandering in tewerkstelling in visserij en landbouw
- Aantal cursisten die een opleiding volgen (gericht op knelpuntberoepen)

Op internationaal niveau wordt de Eurobarometer voor Ondernemerschap toegepast. Daarnaast is er nog de internationale TEA-index (Total Entrepreneurial Activity) die als standaard voor de graad van ondernemerschap wordt gebruikt.

2.5 STREEFWAARDEN

Voor deze indicator zijn geen specifieke streefwaarden bekend. Wel kan het gewestelijk of nationaal gemiddelde als een richtwaarde beschouwd worden. Daarnaast kan als minimale grenswaarde 1 of groter dan 1 vooropgesteld worden, dwz dat het jaarlijks aantal gestarte ondernemingen groter of gelijk aan het aantal failliete ondernemingen moet zijn.

2.6 RELEVANTE CONVENTIES, AKKOORDEN EN WETGEVING

Op Europees niveau wil het Europees Sociaal Fonds (ESF) bijdragen tot de ontwikkeling van de werkgelegenheid door inzetbaarheid, ondernemerschap, aanpasbaarheid en gelijke kansen te bevorderen, en door te investeren in menselijke hulpbronnen. Binnen het ESF zijn er projecten die kader in de doelstelling 'ontwikkelen van het ondernemerschap'. Een voorbeeld van een maatregel of prioriteit die in aanmerking komt voor betoelaging is het stimuleren en ondersteunen van potentiële starters en verantwoord ondernemerschap (zie website VIZO).

Daarnaast is er het Business Environment Simplification Task Force (BEST) met als opdracht de kwaliteit van de communautaire wetgeving te verbeteren en de administratieve lasten ervan voor het Europese bedrijfsleven en met name voor de KMO's te verlichten (Commissie van de Europese Gemeenschappen, 2003). De BEST-task force kreeg bovendien als mandaat een onafhankelijk verslag voor te bereiden bevattende de maatregelen die de Commissie en de lidstaten moeten nemen. De Europese Commissie heeft vervolgens een Actieplan voorgesteld dat gericht is op het bevorderen van de ondernemingsgeest en het concurrentievermogen. Een subcommissie BEST van de Interministeriële Economische Commissie werd

belast met de opvolging van het Actieplan BEST op Belgisch niveau. In deze commissie werd beslist tot het opstellen van een zo ruim en volledig mogelijke inventaris van de maatregelen die in voorbereiding zijn of reeds genomen zijn op Belgisch vlak en die passen in het actieplan BEST (Europese Commissie, 1999).

Deze inventaris is een opsomming van maatregelen die genomen zijn ten gunste van de startende ondernemingen en ter versteviging van de concurrentiepositie van de reeds bestaande bedrijven. U vindt er onder meer informatie over acties die betrekking hebben op onderwijs en opleiding (actie 1), financiering van de innovatie (actie 2), toegang tot onderzoek en innovatie (actie 3), administratieve vereenvoudiging (actie 4), verbetering van het overheidsapparaat (actie 5) en de verbetering van arbeidsovereenkomsten en arbeidsvoorwaarden (actie 6).

De Europese Commissie heeft op de website van het Directoraat Generaal Ondernemingen bovendien een pagina (http://europa.eu.int/comm/enterprise/enterprise_policy/best/index.htm) geplaatst, die de voornaamste maatregelen ten voordele van het ondernemerschap en het concurrentievermogen bevat, gerangschikt per lidstaat. De Commissie verwijst voor België, per actie, naar de website van de Federale Overheidsdienst Economie, KMO, Middenstand & Energie.

Op het gebied van ondernemerschap zijn er op Vlaams niveau een heleboel begeleidende en ondersteunende maatregelen genomen in functie van de startende ondernemer:

- De steunmaatregel "adviespremies" voor starters en groeiende KMO's is een belangrijk instrument. De Vlaamse overheid neemt 50% van de te betalen advieskosten op zich en betaalt deze rechtstreeks door aan de door het Vlaams Instituut voor Zelfstandig Ondernemen (VIZO) erkende externe bedrijfsadviseur. Voor een kandidaat-starter biedt de adviespremie de kans aan interessante voorwaarden een haalbaarheidsstudie te laten uitvoeren.
- De Startlening biedt niet-werkende werkzoekenden de mogelijkheid om een zelfstandige activiteit op te starten met de steun van een voordelige lening.
- Het Rosetta-plan van de overheid houdt in dat een beginnende ondernemer gedurende 3 tot 6 maand gratis wordt bijgestaan en geadviseerd door een steunpunt voor starters. Dit is enkel mogelijk de starter jonger is dan 30 en werkzoekend en bovendien heeft u nog nooit een zelfstandige activiteit uigevoerd.
- Ook de RVA werkte een aantal maatregelen uit die erop gericht zijn de toegang tot het zelfstandig beroep te vergemakkelijken. Het zijn maatregelen met betrekking tot het behoud van werkloosheidsuitkeringen ingeval een zelfstandige activiteit slecht afloopt.
- Het Participatiefonds wil de eigen middelen van KMO's verstevigen, de werkloosheid bestrijden en de overdracht van ondernemingen vergemakkelijken. Hiervoor werden voor de starter een aantal formules uitgewerkt. De instaplening kan aangevraagd worden door starters (minder dan een jaar actief in hoofdberoep) en bedraagt maximum 125.000 EUR. Er kan een vrijstelling van terugbetaling worden toegekend gedurende een aantal jaar. Bovendien is er een verlaagde intrestvoet van toepassing. De solidaire lening richt zich naar personen die een eigen economische activiteit willen ontplooiën, maar ernstige moeilijkheden ondervinden om startkapitaal te bekomen, door hun persoonlijke financiële toestand (vb. sociale steun, leefloon,...). De lening gaat gepaard met een kosteloze begeleiding door een gespecialiseerde instelling.
- Met verschillende banenplannen en andere maatregelen, verleent de overheid steun bij aanwerving. Voor starters is ondermeer het Plan-plus-één interessant. Dit voorziet in een (tijdelijke) vrijstelling van patronale bijdragen bij aanwerving van een eerste personeelslid.
- De programmawet van 10 februari 1998 betreffende de bevordering van het zelfstandig ondernemerschap voorzag in een versnelde procedure voor het verlenen van vestigingsattesten aan startende ondernemers. In 1999 werd deze procedure voor het eerst toegepast in die gevallen waarin de kennis door de ondernemer bewezen werd aan de hand van een diploma. Daardoor kon de verantwoordelijke van een Kamer van Ambachten en Neringen voor ongeveer 40% van de aanvragen een attest op korte termijn (binnen de week) afleveren. Op basis van de opgedane ervaringen werd begin 2001 in een Kamer de onmiddellijke aflevering van het attest uitgetest. Na een eerste gunstige evaluatie zal dit systeem nu veralgemeend worden in alle kamers.
- Ook zijn er door de Vlaamse Gemeenschap initiatieven genomen op het gebied van de efficiënte toegankelijkheid tot informatie ten behoeve van bedrijven in een opstartfase. Voorbeelden van aanpassingen op dit gebied zijn: het vernieuwde KMO-programma van het IWT-Vlaanderen wat betreft technologische innovatie, de groepering van maatregelen voor steun aan en subsidies voor ondernemingen op de portaalsite en de restyling van de VIZO-site met informatie over (opleidingen voor) ondernemerschap. Algemeen beschouwd, zal het programma inzake administratieve

vereenvoudiging van de Vlaamse regering een belangrijk onderdeel uitmaken van het eind 2000 goedgekeurde project aangaande de e-government (e-fl@nders, het Digitaal Actieplan Vlaanderen).

Ook naar studenten en jongeren toe worden er door de overheid en andere instanties maatregelen genomen om het ondernemerschap te promoten:

- Het Fonds jonge ondernemers, dat deel uitmaakt van de Boudewijnstichting, helpt bij de oprichting van jonge ondernemingen. Jaarlijks verdeelt het fonds 21 beurzen, die kunnen gebruikt worden om beroep te doen op een consultant. De beurzen van het Fonds jonge ondernemers zijn gericht naar ondernemers die een ontwerpplan voor een originele commerciële onderneming hebben opgesteld of een ontwikkelingsplan hebben opgemaakt voor een bedrijf (buiten horeca en kleinhandel) dat ten hoogste twee jaar bestaat.
- In Vlaanderen ging bij de "European Awards for the Spirit of Enterprises" in 2000 speciale aandacht naar de promotie van ondernemerschap bij studenten en jongeren. Hiertoe werd een afzonderlijke categorie gecreëerd voor leerlingen van het secundair onderwijs: "Best Europees ondernemingsconcept op school".
- Met de steun van de betrokken communautaire en regionale overheden richtten de VZW "jonge ondernemingen" en de ASBL "jeunes entreprises" in de middelbare en hogescholen mini-ondernemingen op in samenwerking met het personeel van die scholen. De mini-ondernemingen beogen de ontwikkeling van de zin voor initiatief, de creativiteit en de verantwoordelijkheidszin.

3 METHODOLOGISCHE BESCHRIJVING EN ONDERLIGGENDE DEFINITIES

3.1 ONDERLIGGENDE DEFINITIES EN CONCEPTEN

3.1.1 Ondernemerschap

Ondernemerschap is multidimensioneel, maar bij deze indicator moet ondernemerschap gezien worden in de bedrijfscontext. Ondernemerschap is hier de mentaliteit en het proces waarbij in een nieuwe of een bestaande organisatie economische activiteit wordt gecreëerd en ontwikkeld door het nemen van risico's, creativiteit en/of innovatie te combineren met gezond beheer (Commissie van de Europese Gemeenschappen, 2003).

Ondernemerschap in een economische context is belangrijk, en wel om de volgende redenen (Commissie van de Europese Gemeenschappen, 2003):

- ondernemerschap draagt bij aan het scheppen van werkgelegenheid en aan groei;
- ondernemerschap is van cruciaal belang voor het concurrentievermogen;
- ondernemerschap kan persoonlijk potentieel helpen verwezenlijken;
- ondernemerschap heeft een aantal maatschappelijke belangen.

De algemene graad van ondernemerschap (Total Entrepreneurial Activity, TEA) geeft weer welk percentage van de beroepsbevolking actief betrokken was bij het opstarten van een onderneming of eigenaar/manager was van een onderneming die minder dan 42 maanden oud was.

Een aantal factoren blijken sterk gecorreleerd te zijn met de graad van ondernemerschap:

- inkomensdispariteit (hoe groter, hoe meer ondernemerschap);
- niveau van onderwijs (hoe beter, hoe meer ondernemerschap);
- sociale zekerheid (hoe meer sociale zekerheid, hoe minder ondernemerschap);
- de beschikbaarheid van formeel en informeel risicokapitaal;
- de beschikbaarheid en toegankelijkheid van programma's om prille ondernemers te ondersteunen.

Fundamentele maatschappelijke keuzes met betrekking tot deze factoren beïnvloeden dus de mate waarin een regio al dan niet ondernemend is.

3.1.2 Opstarten van een onderneming

Een startende ondernemer wordt gedefinieerd als een persoon:

- die bepaalde acties genomen heeft om een onderneming op te starten gedurende het laatste jaar;
- die verwacht om (deels) eigenaar/aandeelhouder te zijn van deze onderneming en
- indien de onderneming waarvan sprake nog geen lonen of wedden betaald heeft gedurende meer dan 3 maanden.

Een nieuwe onderneming wordt gedefinieerd als een onderneming die gedurende minder dan 42 maanden lonen of wedden betaald heeft.

Iedere natuurlijke persoon of rechtspersoon die in België een handelsactiviteit wil uitoefenen, moet zich inschrijven in het handelsregister. Levert u uitsluitend arbeid, moet u zich inschrijven in het ambachtsregister. De inschrijving gebeurt op de griffie van de Rechtbank van Koophandel van de streek waar de zaak gevestigd is. Ook een wijziging van activiteit dient u te melden.

Zodra uw zaak in het handelsregister is ingeschreven, ontvangt u uw handelsregisternummer. Zodra u zich in het handels- of ambachtsregister ingeschreven hebt, moet u een BTW-nummer aanvragen. Dat gebeurt bij het BTW-controlekantoor van het gebied waarin uw zaak is gevestigd. Ook het BTW-nummer moet vermeld worden op alle handelsdocumenten.

3.2 MEETMETHODE

Het aantal gestarte ondernemingen is bepaald op basis van het aantal nieuwe BTW-plichtigen. Dit is gelijk aan het aantal toegekende BTW-nummers. Het zelfde kan gesteld worden voor het aantal failliete ondernemingen.

3.3 BEPERKINGEN VAN DE INDICATOR

Bij deze indicator werd afgeweken van de oorspronkelijke definitie zoals aangegeven in de geselecteerde set van 50 indicatoren. Deze indicator werd toen gedefinieerd als het aantal gestarte kleine ondernemers. Het aantal failliete ondernemingen werd ook in de indicator opgenomen aangezien dit een betere indicatie gaf van de graad van ondernemerschap en economische groei in de kustregio. Deze indicator geeft immers de economische groei van de voorgaande jaren weer.

Een internationale vergelijking is met deze indicator moeilijk te maken en richtwaarden op dit niveau zijn niet beschikbaar. Daarom kan overwogen worden om de internationale TEA-index (Total Entrepreneurial Activity) die als Europese en internationale standaard voor de graad van ondernemerschap wordt gebruikt, toe te passen. Uit de GEM-studie (Global Entrepreneurship Monitor) uitgevoerd in opdracht van de Europese Commissie in een groot aantal landen van Europa blijkt een positieve correlatie te bestaan tussen de graad van ondernemerschap (TEA-index) en economische groei (De Clercq *et al.*, 2003). Het lijkt dat de graad van ondernemerschap in een bepaald jaar in beperkte mate gestuurd wordt door de economische groei van de voorgaande jaren, maar vooral een indicator is van de toekomstige economische groei.

Nochtans dient onderstreept te worden dat economische groei zeker niet enkel door de graad van ondernemerschap gestuurd wordt. Zo hebben andere studies aangetoond dat factoren zoals productiviteitsstijging, investeringen door buitenlandse ondernemingen, en deelname in de internationale handel eveneens een niet te verwaarlozen positieve impact kunnen hebben op economische groei. Regio's kunnen via andere strategieën dan ondernemerschap toch een economische groei realiseren. De GEM-studie belicht slechts één aspect van toekomstige economische groei.

Voorts dient aangestipt te worden dat de GEM-studie slechts één aspect van ondernemerschap in de ruime zin belicht, niet het opstarten van nieuwe ondernemingen, maar het aantal individuen dat een onderneming opstart of niet opgestart heeft. Wat ook slechts in zeer beperkte mate of niet aan bod komt en toch belangrijk is voor de dynamiek binnen een economie, is bijvoorbeeld de graad van innovativiteit of de groeisnelheid binnen bestaande ondernemingen, of de nieuwe dynamiek die kan ontstaan via familiale opvolging. Elke economische indicator heeft dus zijn beperkingen.

Afhankelijk van de specifieke doelstelling van de indicator kan de definitie dus bijgesteld worden. Uit voorgaande blijkt dat de graad van ondernemerschap een beter bekende en meer gebruikte economisch indicator is dan het aantal gestarte ondernemingen. Zeker omdat deze op diverse niveaus wordt toegepast waardoor vergelijking mogelijk wordt.

4 GEGEVENS – INPUT

4.1 GEGEVENSBRONNEN (PERSOON, DIENST, ADRES)

- Instantie: Federale Overheidsdienst Economie, KMO, Middenstand en Energie; Bestuur Economische Informatie
- Contactpersoon: Ecodata
- Adres: <http://ecodata.mineco.fgov.be>
- Telefoon:
- E-mail: ecodata@mineco.fgov.be

De databank van macro-economische tabellen en tijdreeksen (Ecodata) geeft toegang tot de grootste Belgische databank van sociaal-economische statistieken. Met Ecodata kan je analyses uitvoeren en opzoekingen doen van macro-economische gegevens, en dit alles op een interactieve manier.

De informatie die Ecodata bevat wordt hoofdzakelijk voorgesteld in de vorm van grafieken en tabellen met diverse essentiële vermeldingen, onder andere de bron (NIS, NBB, OESO, Europese Unie,...), de frequentie (jaarlijks, maandelijks,...) de datum van de laatste update, enz.

Ecodata bestaat uit 2 grote delen: enerzijds de chronologische reeksen (bv. Belgostat, nationale rekeningen, industriële productie, energie, buitenlandse handel,...) en anderzijds de multidimensionale statistieken (bv. Belgische buitenlandse handel per maand, land en 99 producten of verschuiving van de bevolking in België per jaar, gemeente, nationaliteit en geslacht, enz.).

- Instantie: Graydon Belgium
- Contactpersoon: Dhr. Maarten Ongena
- Adres: Uitbreidingstraat 84 bus 1, 2600 Berchem
- Telefoon: 03/280.88.00
- E-mail: info@graydon.be

Graydon Belgium N.V. heeft toegang tot het bestand van het Handelsregister. Ze kunnen zeggen welke nieuwe bedrijven er opgericht worden en welke er dagelijks verdwijnen, op elk mogelijk ruimtelijk detailniveau (regio/gemeente/straat) en regelmaat. Alle BTW-plichtigen zitten erin, van éénmanszaak tot multinational.

4.2 VORM VAN DE GEGEVENS

Uit de Ecodatabank kan per gemeente het jaarlijks aantal opgerichte, verdwenen en actieve ondernemingen gedownload worden in excel-formaat.

4.3 KWALITEIT EN BESCHIKBAARHEID VAN DE GEGEVENS

De gegevens uit Ecodata zijn vrij toegankelijk en beschikbaar, mits uitdrukkelijk bronvermelding. De gegevens van Graydon zijn enkel beschikbaar tegen betaling.

Aangezien beide gestoeld zijn op informatie uit het handelsregister is de kwaliteit en volledigheid van de gegevens als goed te beschouwen.

TOEGEVOEGDE WAARDE PER WERKNEMER

1 INDICATOROMSCHRIJVING

1.1 NAAM

De toegevoegde waarde per werknemer in de sectoren visserij, scheepvaart, landbouw en toerisme-recreatie.

1.2 DEFINITIE

De bruto toegevoegde waarde per werknemer in de sectoren visserij (NACE-code 05), scheepvaart (NACE-code 61.1), landbouw (NACE-code 01.1, 01.2, 01.3 en 01.4) en toerisme-recreatie (NACE-code 55 en 92).

1.3 MEETEENHEID

De indicator wordt uitgedrukt in miljoen euro per werknemer.

1.4 PLAATSING IN HET DPSIR KADER

Deze indicator behoort tot het driving force-type.

1.5 REFERENTIE

Er is geen duidelijke referentie voor deze indicator bekend.

2 BELEIDSRELEVANTIE

2.1 FUNCTIE, BETEKENIS

De toegevoegde waarde geeft in het algemeen aan wat de waarde is die door een onderneming gecreëerd wordt. De toegevoegde waarde dient als vergoeding voor de productiefactoren, in het bijzonder het betalen van de personeelskosten (vergoeding voor de factor arbeid), afschrijvingen (vergoeding voor het materiële en immateriële kapitaal), interesten en winst (vergoeding voor het financiële kapitaal) en belastingen (vergoeding voor de overheidsinfrastructuur). Opdat de onderneming ook in de toekomst voldoende productiefactoren beschikbaar zou hebben, moet zij een voldoende hoge toegevoegde waarde realiseren en ze gepast over de productiefactoren verdelen.

De toegevoegde waarde alleen is niet voldoende om een onderneming te beoordelen. Om de toegevoegde waarde tussen ondernemingen te vergelijken, moet ook gekeken worden naar de hoeveelheid productiefactoren die werden ingezet om deze toegevoegde waarde te creëren. Zo kan een onderneming bijvoorbeeld een toegevoegde waarde creëren die het dubbele bedraagt van de mediaanwaarde. Tegelijk zet de onderneming echter misschien ook dubbel zoveel personeelsleden in als een doorsnee bedrijf. Hierdoor kan haar hoge toegevoegde waarde gerelativeerd worden (Idea Consult, 2000).

Daarom wordt ook gekeken naar de productiviteit. Deze is gelijk aan de verhouding van de productie ten opzichte van de ingezette productiemiddelen. De fysieke arbeidsproductiviteit is gelijk aan het aantal stuks dat geproduceerd wordt per arbeidsuur. Om praktische redenen echter wordt doorgaans de toegevoegde waarde per werknemer als maatstaf voor de arbeidsproductiviteit gebruikt. Deze maatstaf drukt dus de productiviteit uit in waarde, in euro en niet in fysieke eenheden. De productiviteit van de betrokken werknemers hangt enerzijds af van de betrokken werknemers zelf. Anderzijds is het uiteraard evenzeer afhankelijk van het type activiteit en specifiek de kapitaalsintensiteit. Het uitgangspunt hierbij is dat hogere toegevoegde waarden per werknemer in de regel meer competitieve sectoren zijn.

2.2 PRIORITEIT VOOR DE KUST EN RELEVANTIE VOOR DUURZAME / GEÏNTEGREERDE ONTWIKKELING VAN HET KUSTZONEGEBIED

Deze indicator behoort tot prioriteit 4 Versterking van het economische weefsel - 4.1 Kwalitatieve economische uitbouw.

De toegevoegde waarde van sectoren hangt nauw samen met economische groei. Twee noodzakelijke voorwaarden voor een duurzame economische groei zijn de macro-economische stabiliteit en micro-economische flexibiliteit (Kabinet van de Vlaamse minister van Economie, Ruimtelijke Ordening en Media, 2000):

- macro-economische stabiliteit zodat de Vlaamse economie optimaal kan profiteren van de internationale conjunctuur.
- micro-economische flexibiliteit waardoor de huidige transformatie naar een kenniseconomie zo snel mogelijk kan gebeuren.

Om dit te realiseren werd een Vlaams beleidsplan (Kabinet van de Vlaamse minister van Economie, Ruimtelijke Ordening en Media, 2000) uitgestippeld waarbij voornamelijk aandacht wordt besteed aan de tweede factor, met name het garanderen van voldoende micro-economische flexibiliteit. Het eerste element is vanzelfsprekend eveneens van groot belang, maar daar situeren de beleidsinstrumenten zich voornamelijk op federaal en Europees niveau. Het monetair beleid wordt door de Europese Centrale Bank (ECB) bepaald en de loonkosten door het beleid dat de federale overheid voert op het gebied van sociale zekerheid en fiscaliteit.

- Streven naar macro-economische stabiliteit

De Vlaamse welvaart is sterk afhankelijk van buitenlandse ontwikkelingen. Als één van de meest open economieën ter wereld heeft de wereldconjunctuur immers onmiddellijk repercussies op de Vlaamse economie. Het komt er bijgevolg op aan dat Vlaanderen zich zo competitief mogelijk opstelt. Een gezond macro-economisch omgevingsklimaat is bijgevolg noodzakelijk. De Vlaamse economie blijft kampen met een aantal zwaktes die in de nabije toekomst moeten worden weggewerkt.

In de eerste plaats is er de hoge loonlast die nefast inwerkt op het concurrentievermogen van de ondernemingen, maar waar de belangrijkste hefboomen zich op het federaal niveau situeren. Naast de loonkosten zijn er twee belangrijke parameters waar de Vlaamse overheid rechtstreeks op kan interveniëren. Het gaat om het verhogen van de werkzaamheidsgraad en het oplossen van de werkloosheidsparadox, met name het niet kunnen invullen van een groot aantal vacatures bij een nog steeds hoge werkloosheid.

- Garanderen van voldoende micro-economische flexibiliteit

Vier beleidsthema's kunnen hier worden onderscheiden:

- het stimuleren van het ondernemerschap voor bestaande en nieuwe doelgroepen;
- het herzien van de vernieuwde expansiesteun als Vlaamse hefboom;
- het bekomen van een zo hoog mogelijke efficiëntie en effectiviteit in de diverse sub-regio's via een performant (sub)-regionaal beleid;
- het ontwikkelen, verspreiden en aanwenden van nieuwe technologieën als hefboom voor onze Vlaamse economie.

In het denkkader van Michael Porter kunnen deze vier thema's worden samengevat als het streven naar innovation-driven-groei. Deze strategie impliceert een groeiproces dat ontstaat door vernieuwing en creatie van hoogwaardige toegevoegde waarde. Deze groei wordt gerealiseerd door een evenwichtig spectrum van concurrerende sectoren en sterke clusters zodat de meest moderne technologie wordt benut en geïmplementeerd in de ondernemingen. Belangrijk bij deze innovatie-gestuurde groei is dat duurzaamheid van de processen niet over het hoofd wordt gezien.

2.3 BELEIDSDOMEIN(EN)

De indicator behoort tot het domein 'Industrie en KMO's', subdomein 'Dynamiek'.

2.4 VERBAND MET ANDERE INDICATOREN EN INTERNATIONAAL GEBRUIK

2.4.1 Nationaal gebruik

De jaarlijkse studie naar de financiële toestand van de Belgische ondernemingen met betrekking tot sleutelratio's en risico-indicatoren wordt uitgevoerd in het kader van het Steunpunt Beleidsrelevant Onderzoek van de Vlaamse Regering ivm ondernemingen, ondernemerschap en innovatie (zie website Vlerick Management School). Inzicht in de evolutie van de financiële situatie van de Belgische ondernemingen is voor verschillende partijen van belang. De financiële situatie van de Belgische ondernemingen wordt besproken aan de hand van 10 sleutelratio's en 2 risico-indicatoren. De 10 financiële sleutelratio's belichten de verschillende aspecten van de financiële situatie van ondernemingen: de toegevoegde waarde (slaagt de onderneming erin voldoende waarde toe te voegen aan de aangekochte goederen en diensten en is de klant bereid daarvoor te betalen?), de rendabiliteit (welke resultaten worden bereikt in verhouding tot de verkopen en de ingezette middelen?), de solvabiliteit (kan een onderneming haar financiële verplichtingen i.v.m. interestbetaling en aflossing ten gevolge van schuldfinanciering

nakomen?) en de liquiditeit (is de onderneming in staat voldoende kasmiddelen te mobiliseren om haar kortlopende betalingsverplichtingen na te leven?). De 2 risico-indicatoren integreren diverse aspecten van de financiële toestand in één risicoscore, die varieert tussen 0 (zwakke financiële positie) en 1 (sterke financiële positie). De risico-indicator op korte termijn meet de financiële sterkte of zwakte op korte termijn (binnen het jaar), terwijl de risico-indicator op middellange termijn verwijst naar het structurele risico op middellange termijn (3 jaar). Binnen deze studie wordt de bruto toegevoegde waarde (output - input) per werknemer als één van de financiële sleutelratio's aangegeven.

Daarnaast worden in het Economisch Tijdschrift van de Nationale Bank van België jaarlijks de resultaten van de niet-financiële vennootschappen in België geanalyseerd (zie website NBB). De in het kader van deze analyse bestudeerde niet-financiële vennootschappen verrichten zeer uiteenlopende activiteiten, in sectoren gaande van landbouw tot chemische nijverheid, en van kleding- tot bouwnijverheid. Bij de analyse van de financiële gezondheid van deze niet-financiële vennootschappen wordt het concept van de toegevoegde waarde per werknemer gebruikt om de industriële en commerciële doeltreffendheid van de vennootschappen te bepalen, onafhankelijk van hun financiële en uitzonderlijke resultaten.

Ook het Nationaal Instituut voor de Statistiek (zie website NIS) voert jaarlijks een enquête uit naar de structuur van ondernemingen waarbij een aantal verhoudingen tussen variabelen op basis van deze informatie berekend worden, zoals de toegevoegde waarde per werkzaam persoon. Deze enquête bestrijkt niet alleen de industrie en de bouwnijverheid, maar eveneens de handel, de horeca, het vervoer, sommige financiële diensten, alle diensten aan de bedrijven evenals een aantal sociaal-culturele diensten en gemeenschapsvoorzieningen en de dienstverlening aan personen. De landbouw, de bosbouw, de visserij en de openbare besturen zijn echter niet bij het onderzoek betrokken.

2.4.2 Regionaal niveau

Op regionaal niveau is in 2000 in het kader van het Streekplatform Westhoek (zie website Streekplatform Westhoek) een socio-economische beleidsvisie en hefboomprojecten voor de Westhoek uitgewerkt. Hierbij gebeurde een doorlichting van de economische structuur en groei in de Westhoek. In deze context werd een algemeen beeld gegeven van de economische ontwikkeling in deze regio. De toegevoegde waarde per werkzame persoon werd hierbij als indicator gebruikt.

De indicator houdt verband met volgende (potentiële) indicatoren rond duurzaam kustzonebeheer:

- Inkomensspanning
- Werkloosheidsgraad
- Aandeel bedrijven met een preventief milieuzorgsysteem
- Aantal niet ingevulde vacatures
- Tewerkstelling in toerisme
- Verandering in tewerkstelling in visserij en landbouw
- Aantal cursisten die een opleiding volgen (gericht op knelpuntberoepen)
- Verhouding gestarte/failliete ondernemingen
- Economische waarde scheepvaart versus emissies schadelijke stoffen

2.5 STREEFWAARDEN

Er bestaan geen specifieke streefwaarden voor deze indicator. Op federaal niveau zijn er in het kader van de enquête naar de structuur van ondernemingen, uitgevoerd door het Nationaal Instituut voor de Statistiek, gemiddelden bekend van de toegevoegde waarde per werkzaam persoon over diverse sectoren. Daarnaast worden tijdens de jaarlijkse analyse van de Belgische ondernemingen ook gegevens berekend van de toegevoegde waarde per werknemer. Deze waarden zouden als referentiewaarden beschouwd kunnen worden.

2.6 RELEVANTE CONVENTIES, AKKOORDEN EN WETGEVING

2.6.1 Jaarrekeningen

Het opstellen en de neerlegging van de jaarrekeningen, de geconsolideerde jaarrekeningen en de sociale balans vinden hun oorsprong in de volgende wetten en uitvoeringsbesluiten (zie website NBB):

- Wetboek van vennootschappen (officiële coördinatie)
- Koninklijk Besluit van 30 januari 2001 tot uitvoering van het Wetboek van vennootschappen

- Wet van 2 mei 2002 betreffende de verenigingen zonder winstoogmerk, de internationale verenigingen zonder winstoogmerk en de stichtingen, B.S. 11 december 2002.
- Wet van 17 juli 1975 op de boekhouding van de ondernemingen
- Wet van 22 december 1995 houdende maatregelen tot uitvoering van het meerjarenplan voor werkgelegenheid
- Koninklijk besluit van 4 augustus 1996 betreffende de sociale balans
- Koninklijk besluit van 24 oktober 2001 tot aanpassing van de lijst van maatregelen ten gunste van de werkgelegenheid opgenomen in de sociale balans, B.S. 28 november 2001

2.6.2 Bedrijfsstatistieken

De enquête naar de structuur van de ondernemingen anno 1995 (zie website NIS) werd gehouden in uitvoering van het KB van 11 juli 1996 (Staatsblad van 22 augustus 1996) en van de verordening nr. 58/97 van de Raad van de Europese Unie inzake structurele bedrijfsstatistieken (EG-Publicatieblad van 17 januari 1997).

De structurele bedrijfsstatistieken dienen vanaf het referentiejaar 1995 volgens een geharmoniseerde methodologie worden opgemaakt waarbij m.n. enkel van de EG uitgaande normen, statistische eenheden, nomenclatuurlijsten, definities en boekhoudkundige regels gebruikt mogen worden. Wel werd een overgangperiode van 4 jaar ingevoerd waarna aan alle verplichtingen van deze verordening moet kunnen worden voldaan; immers vanaf het huidige referentiejaar 1999 moet de verordening volledig worden toegepast.

Op 25 juni 1996 heeft de Raad van de EU de verordening nr. 2223/96 betreffende het Europees Systeem van Rekeningen (ESR) aangenomen (EG-Publicatieblad van 30.11.96). In april 1999 moeten de lidstaten hun nationale rekeningen publiceren volgens dit nieuwe concept, en wel met terugwerkende kracht tot het referentiejaar 1995.

3 METHODOLOGISCHE BESCHRIJVING EN ONDERLIGGENDE DEFINITIES

3.1 ONDERLIGGENDE DEFINITIES EN CONCEPTEN

3.1.1 Bruto toegevoegde waarde

Het economisch belang van een bedrijfstak in een bepaald gebied wordt gemeten via de toegevoegde waarde van de bedrijven die behoren tot die bedrijfstak. De toegevoegde waarde is gelijk aan het verschil tussen de waarde van de geproduceerde goederen en diensten enerzijds en de waarde van de in het productieproces verbruikte goederen en diensten anderzijds. De productie bevat niet de door de producent in rekening gebrachte belasting over de toegevoegde waarde (BTW). De verbruikte goederen en diensten worden gewaardeerd zonder de aftrekbare BTW, maar inclusief de niet-aftrekbare BTW (netto BTW registratie). De bruto toegevoegde waarde kan ook gedefinieerd worden als de som van de beloningen toegekend aan de productiefactoren (lonen, wedden, kapitaalinkomen, winst,...) die hun oorsprong vinden in de beschouwde bedrijfstak. Met andere woorden, de toegevoegde waarde verschaft een indicatie of de onderneming erin slaagt voldoende waarde toe te voegen aan de aangekochte goederen en diensten en of de klant bereid is daarvoor te betalen.

3.1.2 Balanscentrale

Dagelijks gaan ondernemingen verbintenissen aan met klanten, leveranciers, kredietinstellingen, ... Al deze partijen hebben net als hun werknemers en de overheid belang bij de financiële gezondheid van die ondernemingen.

Een onderneming kan bij haar oprichting een bepaalde rechtsvorm aannemen waarbij de aandeelhouders of vennoten, als het slecht mocht gaan, in principe enkel kunnen verliezen wat zij als kapitaal hebben ingebracht. Die ondernemingen zijn, in ruil voor dit voordeel, wettelijk verplicht hun jaarrekening via de Balanscentrale openbaar te maken, en op die manier derden degelijk te informeren over hun financiële toestand.

De Balanscentrale (zie website Balanscentrale) werd met de inzameling en de individuele verspreiding van de jaarrekeninginformatie belast. De Balanscentrale moet iedereen die erom vraagt een afschrift bezorgen, hetzij van het geheel van de tijdens een jaar neergelegde jaarrekeningen, hetzij van één of enkele bepaalde jaarrekeningen.

Haar tweede taak bestaat erin de gestandaardiseerde gegevens te verwerken tot globale statistieken, waardoor een band wordt gelegd tussen de micro-economische benadering van een onderneming en haar macro-economische dimensie.

Het opstellen van coherente sectorale statistieken vergt een voorafgaandelijke controle van de inhoud van de neergelegde jaarrekeningen, op hun rekenkundige en logische volledigheid en juistheid, in de mate dat dit extern kan worden beoordeeld. Indien nodig brengt de Balanscentrale verbeteringen aan, die in principe enkel voor statistisch gebruik zijn bedoeld.

De essentiële taak van de Balanscentrale bestaat erin de jaarrekeningen van bijna alle in België actieve vennootschappen in te zamelen, te verwerken en beschikbaar te stellen van iedereen die daarin geïnteresseerd is.

3.1.3 Jaarrekeningen

Een jaarrekening (zie website Balanscentrale) beschrijft de huishouding van een onderneming, voor zover die kan worden uitgedrukt in geldsommen. In een jaarrekening geeft een onderneming op een gestructureerde manier, op basis van haar boekhouding, weer wat er in het afgelopen boekjaar is gebeurd : hoeveel verlies of winst werd gemaakt, welke bezittingen heeft zij verworven of welke schulden heeft zij aangegaan, hoeveel personeel zij tewerk stelt, ...

De jaarrekening bestaat uit vier grote onderdelen:

- de balans, als opgave van bezittingen en schulden;

De balans is een momentopname: ze geeft de vermogenstoestand van een onderneming weer op het einde van het boekjaar (waarbij een boekjaar vaak maar niet noodzakelijk samenvalt met een kalenderjaar).

Het woord 'balans', in de zin van weegschaal, drukt goed uit waar het in feite om gaat: aan de ene kant zijn er de bezittingen of "activa" van een onderneming. Daartoe behoren bijvoorbeeld de gebouwen, voertuigen, voorraden (grond- en hulpstoffen, handelsgoederen), tegoeden op klanten, liquide middelen enz. De activa bestaan niet noodzakelijk enkel uit materiële bezittingen; ook immateriële zaken kunnen in de balans in geld worden uitgedrukt, zoals bijvoorbeeld kosten van onderzoek en ontwikkeling, licenties, octrooien...

Aan de andere kant van de weegschaal zijn er de financieringsbronnen of "passiva" van de onderneming. Daaronder verstaan we bijvoorbeeld het door de aandeelhouders ingebrachte kapitaal, de schulden bij kredietinstellingen, leveranciers, voorzieningen die worden aangelegd met het oog op te verwachten uitgaven. Een onderneming die bijvoorbeeld een herstructurering plant zal hiervoor voorzichtigheidshalve vooraf een voorziening aanleggen.

In de balans worden al deze activa en passiva netjes gerangschikt in rubrieken.

- de resultatenrekening, als staat van kosten en opbrengsten over het boekjaar;

De resultatenrekening geeft een overzicht van de inkomsten- en uitgavenstromen gedurende een bepaalde periode, een boekjaar. Hier gaat het dus niet over het vermogen, maar wel over de prestaties, de kosten en opbrengsten van een onderneming.

Tot de kosten behoren bijvoorbeeld personeelskosten, aankopen van grondstoffen en betaalde interest op leningen. De opbrengsten bestaan onder meer uit de omzet, opbrengsten uit financiële vaste activa, een gerealiseerde meerwaarde bij verkoop van een gebouw...

In de resultatenrekening wordt een onderscheid gemaakt tussen bedrijfsresultaten, financiële resultaten en uitzonderlijke resultaten. Bedrijfsresultaten en financiële resultaten vormen samen het resultaat uit de gewone bedrijfsuitoefening. Uitzonderlijke resultaten vloeien niet voort uit de eigenlijke bedrijfsuitoefening van de onderneming.

- de toelichting, met details over de balans en de resultatenrekening, en aangevuld met een samenvatting van de waarderingsregels;

In de Toelichting worden verscheidene rubrieken uit de balans en de resultatenrekening cijfermatig gedetailleerd en grondiger toegelicht.

- de sociale balans, met gegevens over de tewerkstelling in de onderneming.

In de Sociale balans hoort specifieke informatie over het personeelsbestand: aantal tewerkgestelden, personeelsverloop, opleiding...

3.1.4 NACE-code

Zie 3.1.4 bij indicator "Tewerkstelling in toerisme".

3.1.5 Enquête naar de structuur van ondernemingen

Sedert 1996 (met referentiejaar 1995) voert het NIS jaarlijks een enquête uit naar de structuur van de ondernemingen (zie website NIS). Daarbij wordt informatie ingezameld over de activiteit, de werkgelegenheid, de opbrengsten, de kosten en de investeringen van het voorgaande boekjaar - dat overigens niet noodzakelijk hoeft samen te vallen met het kalenderjaar. Dit onderzoek vervangt de vroegere jaarstatistieken van de productie en de investeringen, de statistiek van de investeringen van de ondernemingen voor personen- en/of goederenvervoer voor rekening van derden, de jaarstatistiek van de activiteit van de bedrijven voor verkoop van motorvoertuigen, fietsen, wisselstukken en toebehoren en/of voor reparatie en onderhoud van motorvoertuigen en fietsen, de jaarstatistiek van de groot- en kleinhandel en de jaarstatistiek van de groothandel in voedingswaren en dranken.

De aldus ingewonnen informatie laat toe om op Europees niveau vergelijkbare, volledige en betrouwbare statistieken over de structuur van de ondernemingen op te maken. Door de verdere uitbouw van de Europese eenheidsmarkt was hieraan behoefte ontstaan. Een gelijkaardig onderzoek wordt dan ook in de andere lidstaten opgezet.

Voor de overheidsinstellingen die in het kader van het Instituut voor de Nationale Rekeningen met het NIS geassocieerd zijn, met name de Nationale Bank van België (NBB) en het Federaal Planbureau (FPB), dient dit gegevensmateriaal als basis voor het opstellen van de nationale en gewestelijke rekeningen en van de input-outputtabellen overeenkomstig het Europees Systeem van Rekeningen.

De enquête naar de structuur van de ondernemingen richt zich tot de onderneming als juridische eenheid, gekenmerkt door het BTW en/of RSZ-nummer. Dit betekent dat het begrip ruim geïnterpreteerd moet worden als iedere rechtspersoon of natuurlijke persoon die goederen produceert en/of diensten levert. Hieronder worden verstaan: zowel de vennootschappen, instellingen, verenigingen, intercommunales, de zelfstandigen (inclusief sommige vrije beroepen, met uitzondering evenwel van diegenen die niet BTW-plichtig zijn en geen werknemers hebben, die aan de Sociale Zekerheid onderworpen zijn).

In deze enquête worden jaarlijks 25 variabelen bepaald die de structurele statistieken van de ondernemingen weergeven, zoals aantal ondernemingen, omzet, waarde van de productie, personeelskosten, sociale bijdragen en bruto materiële investeringen.

3.2 MEETMETHODE

Via de balanscentrale van de Nationale Bank van België wordt de bekomen toegevoegde waarde per gemeente en per sector bepaald (zie website Balandcentrale). Dit gebeurt berekend door optelling van de volgende rubrieken uit de jaarrekening:

- personeelskosten : rubriek 62 (bezoldigingen, sociale lasten en pensioenen) en rubriek 617 (kosten voor de onderneming m.b.t. uitzendkrachten en ter beschikking van de onderneming gestelde personen)
- afschrijvingen : rubriek 630 (afschrijvingen en waardeverminderingen op oprichtingskosten, immateriële en materiële vaste activa), rubriek 631/4 (waardeverminderingen) en rubriek 635/7 (voorzieningen voor risico's en kosten)
- andere kosten : rubriek 640/8 (andere bedrijfskosten), minus rubriek 649 (als herstructureringskosten geactiveerde bedrijfskosten)
- bedrijfsresultaat : rubriek 70/64 (bedrijfswinst) of 64/70 (bedrijfsverlies, in min)
- exploitatiesubsidies : rubriek 740 (in min)

Dit wordt dan gerelateerd aan het aantal werknemers per sector en gemeente. Deze gegevens zijn ook te vinden in de jaarrekeningen als het gemiddeld personeelsbestand berekend in voltijdse equivalenten.

3.3 BEPERKINGEN VAN DE INDICATOR

Bij de interpretatie van de indicator moet men rekening houden met het feit dat arbeidsproductiviteitsverschillen tussen ondernemingen niet enkel te wijten kunnen zijn aan verschillen in de fysieke productiviteit van de werknemers, maar ook aan uiteenlopende waarden van het eindproduct. Zo kan de hogere productiviteit het gevolg zijn van het produceren op grotere schaal, waarbij schaalvoordelen gerealiseerd kunnen worden. Bij schaalvoordelen stijgt de output meer dan de ingezette inputs en stijgt dus de productiviteit. Ook kan het zijn dat de efficiëntie verhoogd is door het gebruiken van een nieuwe inputcombinatie, bijvoorbeeld door meer machines in plaats van mensen in te zetten. Tenslotte kan de gestegen productiviteit ook het resultaat zijn van innovaties in de productiemethode, waardoor met dezelfde hoeveelheid inputs toch een hogere output gerealiseerd kan worden.

Daarnaast kan de toegevoegde waarde niet enkel gerealiseerd worden door het inzetten van arbeid, maar ook door het inzetten van kapitaal en dan vooral door de investeringen in materiële vaste activa. Hoewel de eigenlijke kapitaalproductiviteit gemeten wordt in eenheden geproduceerd per machine-uur, wordt om praktische redenen ook vaak de ratio toegevoegde waarde/materiële vaste activa als indicator voor de kapitaalproductiviteit gebruikt. Bij de interpretatie van de indicator moet hiermee rekening gehouden worden.

4 GEGEVENS – INPUT

4.1 GEGEVENSBRONNEN (PERSOON, DIENST, ADRES)

- Instantie: Nationale Bank van België, Balanscentrale
- Contactpersoon:
- Adres: de Berlaimontlaan 18, 1000 Brussel
- Telefoon: 02/221.49.18
- E-mail: client.ba@nbb.be

Informatie omtrent neergelegde jaarrekeningen is te vinden op de website van de Balanscentrale (<http://www.bnb.be/BA/N/homen.htm>).

4.2 VORM VAN DE GEGEVENS

Zie 4.3 hieronder.

4.3 KWALITEIT EN BESCHIKBAARHEID VAN DE GEGEVENS

De Balanscentrale stelt een aantal producten ter beschikking. Op de website van de Balanscentrale staat een online catalogus voor het opzoeken van neergelegde jaarrekeningen. Dit bestand wordt dagelijks bijgewerkt. Op deze website zijn twee daarvan afgeleide toepassingen beschikbaar:

- een dynamische catalogus met voor elke onderneming, die u op naam of op btw-nummer opzoekt, de referenties en beelden van de jaarrekeningen en de geconsolideerde jaarrekeningen die gedurende de jongste drie voorbije kalenderjaren en het lopende kalenderjaar zijn neergelegd.
- een lijst van dagelijkse bestanden van de neergelegde jaarrekeningen en geconsolideerde jaarrekeningen. Deze bestanden worden voor de jongste zes maand als ASCII-bestanden aangeboden.

Voor gegevens over een groot aantal ondernemingen is de cd-rom "Cijfergegevens uit de gestandaardiseerde jaarrekeningen" beschikbaar. Hierin staan:

- de boekhoudkundige gegevens uit de laatste drie jaarrekeningen (balans, resultatenrekening, toelichting en sociale balans) die volgens het volledig of verkort schema door meer dan 260.000 Belgische ondernemingen zijn opgemaakt,
- een index-tabel met de identificatiegegevens van de ondernemingen die op de schijf voorkomen en van de beschikbare jaarrekeningen, samen met bepaalde kerngegevens (omzet, brutomarge, resultaat na belastingen, eigen middelen, balanstotaal, tewerkstelling)
- en een gebruikerssoftware die de gegevens opzoekt, toont, afdrukt en desgewenst als bestand wegschrijft.

De prijs per editie (inclusief btw en verzendingskosten) bedraagt 284,94 euro. Er zijn vier edities per jaar: midden januari, midden mei, midden augustus en midden oktober. Elke editie, die op zich een volledige database is met de cijfers uit meer dan 650.000 jaarrekeningen van meer dan 260.000 ondernemingen, actualiseert de gegevens van circa 50.000 jaarrekeningen.

Voor informatie over één of meerdere economische sectoren kunnen de statistieken opgesteld door de Balanscentrale een uitweg bieden, zoals in het geval van deze indicator. Op basis van de neergelegde jaarrekeningen stelt de Balanscentrale statistieken op voor een aantal sectoren en rechtsvormen. De bedoeling hiervan is een band te leggen tussen de micro-economische benadering van een onderneming en de macro-economische dimensie. De jaarrekeningstatistieken bestaan uit globalisaties, financiële ratio's (waaronder de toegevoegde waarde per personeelslid) en tabellen van middelen en bestedingen. Zij hebben betrekking op alle neergelegde jaarrekeningen opgesteld volgens het volledig of verkort schema (inclusief de sociale balans die er deel van uitmaakt). De statistieken zijn gegroepeerd per activiteitssector enerzijds en per rechtsvorm (naamloos vennootschap, Besloten vennootschap met beperkte aansprakelijkheid) van de onderneming anderzijds. Op de cd-rom "Statistieken" zijn in dit kader alle sectoren en subsectoren

opgenomen. De cd-rom bevat alle statistieken met betrekking tot de laatste vijf beschikbare boekjaren, nl. de boekjaren 1997 - 2001 en laat toe een eigen lay-out te bepalen, bijkomende spreidingsmaatstaven voor de financiële ratio's (o.a. de decielwaarden en de standaardafwijking) op te vragen en bepaalde basisbestanden onmiddellijk te exploiteren, indien men over het programma Access 97 beschikt. De prijs (inclusief btw en verzendingskosten) van elke editie kost 25 euro. De indeling van de sectoren uit de jaarrekeningstatistieken komt in grote lijnen overeen met de sectoren bij deze indicator:

- landbouw, jacht en aanverwante diensten;
- visserij en het kweken van vis en schaal- en schelpdieren
- verblijfsaccommodaties, restaurants en cafés
- vervoer over water
- reisbureaus en touroperators
- recreatie en sport

AANTAL SAMENWERKINGSVERBANDEN TUSSEN OVERHEDEN ONDERLING EN MET PRIVÉ-ACTOREN INZAKE GEÏNTEGREERD KUSTZONEBEHEER

1 INDICATOROMSCHRIJVING

1.1 NAAM

Aantal formele samenwerkingsverbanden tussen overheden onderling en met privé-actoren inzake geïntegreerd kustzonebeheer.

1.2 DEFINITIE

De indicator wordt gedefinieerd als het aantal samenwerkingsverbanden tussen overheden onderling en tussen overheden en privé-actoren inzake geïntegreerd kustzonebeheer in de erg ruime zin van het woord.

1.3 MEETEENHEID

De indicator wordt uitgedrukt als een absoluut aantal.

1.4 PLAATSING IN HET DPSIR KADER

Deze indicator behoort tot het respons-type.

1.5 REFERENTIE

Europees Doelstelling 2 Programma Kustvisserijgebied

2 BELEIDSRELEVANTIE

2.1 FUNCTIE, BETEKENIS

Deze indicator geeft de graad van officialisering van interacties tussen bestuurlijke en juridische verankering van het geïntegreerd beheer van kustgebieden (GBKG) weer.

2.2 PRIORITEIT VOOR DE KUST EN RELEVANTIE VOOR DUURZAME / GEÏNTEGREERDE ONTWIKKELING VAN HET KUSTZONEGEBIED

In de studie 'Op weg naar duurzaamheidsindicatoren voor het kustgebied' van het Centrum voor Duurzame Ontwikkeling van de UG werden prioriteiten geïdentificeerd voor een duurzame ontwikkeling van de kust, onder andere aan de hand van interviews met de belanghebbenden. Deze indicator behoort tot prioriteit 6 'Doorvoeren bestuurlijke vernieuwing - 6.2 'Integratie waarmaken' en 6.4 'Participatie uitbouwen'.

Integratie heeft als doel, te komen tot een betere afstemming tussen verschillende overheidsniveaus (verticale integratie) en/of domeinen (horizontale integratie). In dit laatste geval kan gedacht worden aan het op elkaar afstemmen van beleidsplannen. Verder kan er ook samengewerkt worden met privé-actoren om een zo breed mogelijk perspectief te creëren.

Bij het uitbouwen van een toekomstvisie inzake geïntegreerd kustzonebeheer moeten alle stakeholders de kans krijgen om te participeren. Hiertoe moet een dialoog worden gecreëerd met alle doelgroepen, om een zo breed mogelijk draagvlak te ontwikkelen. Een goede verspreiding van informatie inzake duurzame kustontwikkeling is hierbij belangrijk.

In deze context is het project 'Coördinatiepunt voor Geïntegreerd Beheer van Kustgebieden' van start gegaan met als missie het stimuleren van een duurzaam beheer van het kustgebied in België (zie website GBKG). Om het geïntegreerd beheer aan de Belgische kust in goede banen te leiden heeft het coördinatiepunt vier kerntaken en vijf neventaken voor ogen. De kerntaken zijn:

- Het bevorderen van integratie van planning en beleid van de sectoren en beleidsniveaus. Het beoogde resultaat hiervan is een betere afstemming van planning en beleid tussen de verschillende spelers aan de kust en een duurzame benadering van kustontwikkeling.
- Het bevorderen van samenwerking tussen beleidsniveaus en sectoren via overlegvergaderingen, door maximaal te verwijzen naar initiatieven van andere niveaus of sectoren en door aan te zetten tot samenwerking.

- Het optreden als (internationaal) aanspreekpunt inzake geïntegreerd kustzonebeheer.
- Het opvolgen van internationale en Europese ontwikkelingen inzake geïntegreerd kustzonebeheer door deelname aan kustfora of andere overlegplatforms in relatie tot kustzonebeheer.

De neventaken zijn de volgende:

- Belangrijke activiteiten opvolgen die bijdragen tot een ontwikkeling van de kust en deze trachten te belichten in een strategie van duurzame ontwikkeling. Het opnemen van deze taak door het coördinatiepunt moet resulteren in een responsabilisering en aansporing van de initiatiefnemers.
- De gegevens bijhouden voor een set duurzaamheidsindicatoren voor de kustzone.
- Een inventaris bijhouden van lopende en nieuwe projecten en initiatieven in de kustzone.
- Gerichte studies laten uitvoeren om tegemoet te komen aan specifieke vragen.
- Communiceren over geïntegreerd beheer aan de kust om te komen tot duurzaam beheer van de kustzone en een succesvolle implementatie ervan.

2.3 BELEIDSDOMEIN(EN)

De indicator behoort tot het domein 'Institutionele organisatie en beleid', subdomein 'Informatieverspreiding/ Vergroting maatschappelijk draagvlak'.

2.4 VERBAND MET ANDERE INDICATOREN EN INTERNATIONAAL GEBRUIK

Deze indicator werd opgenomen in de overzichtslijst in het rapport "Indicators to monitor the progress of integrated coastal zone management: a review of worldwide practice" opgesteld door het Scottish Executive Central Research Unit. In deze lijst wordt een overzicht gegeven van indicatoren die overal ter wereld in het kader van GKZB geselecteerd zijn op diverse geografische niveaus (regionaal, nationaal, lokaal) (Scottish Executive Central Research Unit, 2001).

De indicator houdt verband met volgende (potentiële) indicatoren rond duurzaam kustzonebeheer:

- Oppervlakte kusteiigen habitat
- Oppervlakte beschermd groengebied
- Aanwezigheid beleidsdocument geïntegreerd kustzonebeheer
- Werkloosheidsgraad
- Aandeel bedrijven met een preventief milieuzorgsysteem
- Tewerkstelling in toerisme
- Verandering in tewerkstelling in visserij en landbouw
- Aantal cursisten die een opleiding volgen (gericht op knelpuntberoepen)
- Kwaliteit strandwater
- Aantal geobserveerde (olie)vervuilingen/vluchtuur
- Economische waarde van scheepvaart versus emissies van schadelijke stoffen
- Zand- en grindwinning op zee

2.5 STREEFWAARDEN

Voor deze indicator zijn geen specifieke streefwaarden bekend.

2.6 RELEVANTE CONVENTIES, AKKOORDEN EN WETGEVING

De Europese Commissie hecht veel belang aan de versterking van de economische en sociale samenhang in de Europese Unie. Daarom probeert ze sinds jaren via haar structuurbeleid de ontwikkeling van achtergebleven regio's te bevorderen. Ze beoogt immers een gelijkmatige evolutie binnen de hele Unie.

De Structuurfondsen, namelijk het Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling (EFRO), het Europees Oriëntatie- en Garantiefonds voor de Landbouw (EOGFL), het Europees Sociaal Fonds (ESF) en het Financieringsinstrument voor de Oriëntatie van de Visserij (FIOV), hebben nog steeds de bedoeling om over het hele grondgebied van de Unie de economische en sociale samenhang te versterken en de ontwikkelingskansen van achtergestelde gebieden te bevorderen. De Commissie legt sterk de nadruk op werkgelegenheid, op gelijke kansen voor mannen en vrouwen en op de verbetering van het milieu.

Om als doelstellingsgebied erkend te worden moet een aantal criteria vervuld zijn. Gebieden die af te rekenen krijgen met structurele sociale en economische reconversie en die voldoende groot zijn, komen in aanmerking als Doelstelling 2-gebied als ze behoren tot één van de volgende categorieën:

- zones waar de industrie- en de dienstensector ingrijpende veranderingen meemaken.
- plattelandsgebieden in verval.
- stedelijke gebieden die in moeilijkheden verkeren.
- visserijgebieden in crisis.

De erkenning van de Belgische kust valt hoofdzakelijk onder de eerste categorie en verder onder de categorie 'visserijgebieden in crisis'. Hiervoor worden vooral middelen gereserveerd uit het EFRO en in beperktere mate uit het ESF.

In 2000 heeft de Europese Commissie een verslag gepubliceerd, waarin zij plannen ontvouwt voor een communautaire strategie voor het geïntegreerde beheer van kustgebieden (GBKG) (Commissie van de Europese Gemeenschappen, 2000). In het verslag stelt de Commissie dat Europa 's kustgebieden zouden kunnen profiteren van een aantal communautaire maatregelen. Maar de Commissie voert ook aan dat elk van de vijftien EU-lidstaten een eigen nationale GBKG-strategie dient te ontwikkelen. Deze nationale strategieën zouden de diverse beleidsmakers die zeggenschap hebben over het beheer van kustgebieden in een lidstaat, in staat stellen hun maatregelen op veel doeltreffender wijze te coördineren. Bovendien zouden de strategieën tot doel hebben de vele nationale sectorale wetten en beleidsmaatregelen inzake het kustgebied beter op elkaar af te stemmen, en het ondernemen van actie door plaatselijke en regionale autoriteiten te vergemakkelijken.

De GBKG-strategie draagt ertoe bij dat besluitvorming inzake kustgebieden op het meest geëigende bestuursniveau plaatsvindt, waarbij van de verschillende niveaus wordt verwacht dat zij hun optreden op elkaar afstemmen. In veel gevallen zal geïntegreerd kustbeheer ook grensoverschrijdende samenwerking vereisen. Zo kunnen landen met een gezamenlijke kustlijn beter proberen hun activiteiten te coördineren in plaats van een reeks elkaar mogelijk doorkruisende nationale beleidsmaatregelen te nemen.

De GBKG-strategie is er voorts op gericht te voorkomen dat beleidsmaatregelen die geen enkel verband houden met het beheer van kustgebieden, onbedoeld leiden tot aantasting van de kust. Zo zullen beleidsmakers op het gebied van het gemeenschappelijk landbouwbeleid van de Unie zich meer bewust worden van de gevolgen die het gebruik van kunstmest in de landbouw heeft voor kustwateren.

3 METHODOLOGISCHE BESCHRIJVING EN ONDERLIGGENDE DEFINITIES

3.1 ONDERLIGGENDE DEFINITIES EN CONCEPTEN

3.1.1 Geïntegreerd beheer van kustgebieden (GBKG)

Geïntegreerd beheer van kustgebieden is volgens de Europese Commissie (Commissie van de Europese Gemeenschappen, 2000) "een dynamisch, multidisciplinair en iteratief proces voor de bevordering van het duurzame beheer van kustgebieden. Het bestrijkt de volledige cyclus van informatieverzameling, planning (in de ruimste zin van het woord), besluitvorming, beheer en toezicht op de uitvoering. GBKG benut de participatie met kennis van zaken en de medewerking van alle belanghebbenden voor de evaluatie van de maatschappelijke doelstellingen van een bepaald kustgebied en voor het nemen van maatregelen om deze doelstellingen te verwezenlijken. GBKG tracht op lange termijn een evenwicht te vinden tussen milieugerichte, economische, sociale, culturele en recreatieve doelstellingen, alle binnen de door de natuurlijke dynamiek gestelde grenzen.

De term "geïntegreerd" in GBKG heeft betrekking op de integratie van zowel de doelstellingen als de vele instrumenten die voor de verwezenlijking daarvan nodig zijn. Dit betekent integratie van alle relevante beleidsterreinen, sectoren en bestuursniveaus. Het betekent ook integratie van het land- en zeedeelte van het doelgebied in ruimte en tijd.

Een geslaagd beheer van kustgebieden is gebaseerd op de volgende beginselen:

- een breed "holistisch" perspectief (thematisch en geografisch);
- een perspectief op lange termijn;
- beheer dat zich aanpast tijdens een geleidelijk verlopend proces;
- een weerspiegeling van de specifieke situatie ter plaatse;
- met natuurlijke processen meewerken;
- participatieplanning;
- steun en betrokkenheid van alle betrokken bestuursinstanties en
- gebruik van een combinatie van instrumenten.

3.1.2 Kustzone

De kustzone wordt in de Ecosysteemvisie voor de Vlaamse kust (Provoost & Hoffmann, 1996) gedefinieerd als "een ecologisch functioneel samenhangend gebied, bestaande uit het strand, het slik, het schor, het duin en de voor natuurherstel en -ontwikkeling in duin en polder belangrijke poldergebieden". Er wordt door het Coördinatiepunt geopteerd voor een flexibele interpretatie van deze definitie, en ook het mariene milieu wordt als onderdeel van de kustzone beschouwd.

3.1.3 Duurzame ontwikkeling

Duurzame ontwikkeling is "die ontwikkeling die gericht is op bevrediging van de noden van het heden zonder deze van de komende generaties in het gedrang te brengen, en waarvan de realisatie een veranderingsproces vergt waarin het gebruik van hulpbronnen, de bestemming van investeringen, de gerichtheid van technologische ontwikkeling en institutionele veranderingen worden afgestemd op zowel toekomstige als huidige behoeften".

3.2 MEETMETHODE

Zowel tijdelijke als permanente samenwerkingsovereenkomsten tussen overheden onderling en overheid en privé worden in beschouwing genomen (ook grensoverschrijdende initiatieven). In de volgende beleidsdomeinen of deelaspecten ervan zijn dergelijke formele of informele overeenkomsten van kracht:

- natuurbehoud
- milieuzorg
- ondernemen
- afval
- werkgelegenheid
- landschapszorg
- integraal waterbeheer
- energie
- visserij
- jacht
- plattelandsontwikkeling
- havenbeleid
- landbouw
- toerisme-recreatie

3.3 BEPERKINGEN VAN DE INDICATOR

Aangezien er een heleboel verschillende beleidsdomeinen betrokken zijn bij het geïntegreerd kustzonebeheer is het moeilijk de grens te bepalen welke samenwerkingsovereenkomsten in deze context allemaal in aanmerking komen. Afhankelijk van deze grens zullen er meer of minder in beschouwing genomen worden. Hiermee moet bij de interpretatie ook rekening gehouden worden.

Ook moet bij de interpretatie rekening gehouden worden met de kwaliteit van de samenwerkingsovereenkomst en de uitvoering in de praktijk.

4 GEGEVENS – INPUT

4.1 GEGEVENSBRONNEN (PERSOON, DIENST, ADRES)

- Instantie: Coördinatiepunt voor Geïntegreerd Beheer van Kustgebieden, Provincie West-Vlaanderen
- Contactpersoon: Mevr. Kathy Belpaeme
- Adres: p/a Vlaams Instituut voor de Zee (VLIZ), Vismijn, Pakhuizen 45-52, 8400 Oostende
- Telefoon: 059/34.21.41
- E-mail: kathy.belpaeme@west-vlaanderen.be en kathy.belpaeme@vliz.be

4.2 VORM VAN DE GEGEVENS

De diverse samenwerkingsverbanden inzake geïntegreerd kustzonebeheer zijn te vinden in allerlei documenten uit diverse beleidsdomeinen (zie 3.2 hierboven).

4.3 KWALITEIT EN BESCHIKBAARHEID VAN DE GEGEVENS

De volledigheid van de verzamelde gegevens hangt af van de inspanningen die worden geleverd om in allerlei documenten uit diverse beleidsdomeinen (zie 3.2 hierboven) de samenwerkingsverbanden met betrekking tot geïntegreerd kustzonebeheer op te zoeken.

INKOMENSSPANNING

1 INDICATOROMSCHRIJVING

1.1 NAAM

Inkomensspanning.

1.2 DEFINITIE

De indicator wordt gedefinieerd als de verhouding van het gemiddeld inkomen per aangifte van het kustgebied tussen de (statistische) sectoren met de hoogste inkomens en de (statistische) sectoren met de laagste inkomens. Er wordt gekozen enerzijds voor de sectoren met 20% van de aangiften met de hoogste gemiddelde inkomens en anderzijds de sectoren met 20% van de aangiften met de laagste gemiddelde inkomens.

1.3 MEETEENHEID

Deze indicator wordt aangeduid als een factor van hoogste gemiddeld inkomen/laagste gemiddeld inkomen.

1.4 PLAATSING IN HET DPSIR KADER

Deze indicator kan zowel als een driving force-type als state-type beschouwd worden.

1.5 REFERENTIE

Paredis, E., Block, T. & J. Van Assche. (2001). Op weg naar duurzaamheidsindicatoren voor het kustgebied, Universiteit Gent, Centrum voor Duurzame Ontwikkeling, in opdracht van het Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Leefmilieu en Infrastructuur, AWZ-AWK.

2 BELEIDSRELEVANTIE

2.1 FUNCTIE, BETEKENIS

Deze indicator geeft aan hoe groot de kloof is tussen de rijken en de armen die in het kustgebied wonen, wat betreft inkomen, en ook of die kloof groter of kleiner wordt. Aangezien hier op het niveau van buurten (statistische sectoren) wordt gewerkt, is dit een indicator die contrasten tussen arme en rijke buurten meet. Deze indicator geeft dus aan in welke mate arme buurten nog meer verkrotten ofwel stilaan heropleven, en hoe sterk de segregatie is tussen rijke en arme bevolkingsgroepen. Indien de spanning tussen de hoogste en de laagste inkomens afneemt, dan is dit een duurzame evolutie.

Diverse studies hanteren het inkomen als indicator van de materiële welvaart van een gebied. Inkomen wordt beschouwt als zijnde een goede indicator van de mogelijkheid van een huishouden om te beschikken over (markt-) goederen en diensten, m.a.w. van de mogelijkheid om welvaart te realiseren.

Hoewel armoede niet te herleiden valt tot een gebrek aan inkomen, blijft het een kernelement in de problematiek. Het is een duidelijk meetbaar gegeven en veruit het best gekende element wat ervoor zorgt dat wetenschap en beleidskringen het meestal als belangrijkste (soms enige) indicator van armoede hanteren.

2.2 PRIORITEIT VOOR DE KUST EN RELEVANTIE VOOR DUURZAME / GEÏNTEGREERDE ONTWIKKELING VAN HET KUSTZONEGEBIED

Deze indicator behoort tot prioriteit 4 'Versterking van het economisch weefsel - 4.1 Kwalitatieve economische uitbouw'.

De welvaart van een gebied wordt in grote mate bepaald door de welvaart van zijn inwoners. In een duurzame streek verwachten we dat de evolutie in het inkomen dezelfde tred houdt als de evolutie van de consumptieprijzen. Een verarmde bevolking betekent minder inkomsten en een kleiner economisch draagvlak voor voorzieningen. Naast de tewerkstelling gelden het inkomen en eventuele steunmaatregelen als indicatoren voor de leefbaarheid in stedelijk en landelijk Vlaanderen.

Binnen de thematiek van kansarmoede en achterstelling speelt de indicator 'inkomen' een belangrijke rol. In een sterk gemonetariseerde markteconomie is de beschikking over een voldoende hoog inkomen een belangrijke voorwaarde voor het bereiken van een zekere mate van welzijn en sociale participatie.

De strijd tegen armoede en sociale uitsluiting veronderstelt een geïntegreerde aanpak op diverse levensdomeinen en beleidsniveaus. Het is wel bekend dat armoede in de West-Europese samenlevingen van vandaag een relatief en een multi-aspectueel fenomeen is. Dit betekent dat armoede niet alleen een kwestie is van overleven en dat het niet alleen een inkomensprobleem is. Om het met de woorden van de Europese Commissie te zeggen: armoede is een toestand van "personen of gezinnen wier middelen zo ontoereikend zijn dat zij uitgesloten zijn van de minimaal aanvaardbare leefpatronen in de lidstaat waarin zij leven". En bij die leefpatronen gaat het niet alleen om het inkomen en de consumptie, maar om alle mogelijke aspecten van het burgerschap: gezondheid, huisvesting, onderwijs, cultuur, rechtsbedeling, politiek, enzovoorts.

2.3 BELEIDSDOMEIN(EN)

De indicator behoort tot het domein 'Levenskwaliteit', subdomein 'Armoede en welzijn'.

2.4 VERBAND MET ANDERE INDICATOREN EN INTERNATIONAAL GEBRUIK

Een andere indicator die in de inkomensongelijkheid weergeeft is de zogenaamde Gini-coëfficiënt.

De indicator houdt verband met volgende (potentiële) indicatoren rond duurzaam kustzonebeheer:

- Werkloosheidsgraad
- Aantal niet ingevulde vacatures
- Tewerkstelling in toerisme
- Verandering in tewerkstelling in visserij en landbouw
- Aantal cursisten die een opleiding volgen (gericht op knelpuntberoepen)
- Verhouding gestarte/failliete ondernemingen
- Toegevoegde waarde per werknemer
- Aandeel hoogtoegankelijke logiesinrichtingen
- Kwaliteit van de woning
- Tevredenheid bij bewoners

2.5 STREEFWAARDEN

Voor deze indicator zijn geen specifieke streefwaarden bekend. Wel kan het gewestelijk of nationaal gemiddelde als een richtwaarde beschouwd worden. Er wordt naar gestreefd om de inkomensspanning te verkleinen, met andere woorden voor de verhouding tussen de hoogste gemiddelde inkomens en laagste gemiddelde inkomens wordt naar het getal 1 gestreefd. In de praktijk wil dit veelal zeggen dat de laagste gemiddelde inkomens zullen moeten stijgen, terwijl de hoogste gemiddelde inkomens gelijk zullen moeten blijven.

2.6 RELEVANTE CONVENTIES, AKKOORDEN EN WETGEVING

Armoedebestrijding is een beleidsthema dat in België beleidsinitiatieven vraagt van zowel de gemeenschappen, de gewesten en de federale overheid. Voor hun bevoegdheden nemen zij ten volle de verantwoordelijkheid voor het ontwikkelen en uitvoeren van hun beleid inzake armoedebestrijding, en voor het voeren van de dialoog met de armen. Zij hebben er zich in het "Samenwerkingsakkoord" allen toe verbonden dergelijk beleid te voeren en dit beleid op elkaar af te stemmen. Om te zorgen voor samenhang, uitwisseling en bundeling (ook naar het Europees niveau) werd ondermeer een Interministeriële Conferentie "Maatschappelijke Integratie en Sociale Economie" en het Steunpunt tot bestrijding van Armoede, Bestaansonzekerheid en Sociale Uitsluiting opgericht.

Het Vlaamse armoedebeleid moet ertoe bijdragen dat de armen meer kansen krijgen om uit de armoede te geraken en dat hun levensomstandigheden verbeteren. Een voorbeeld hiervan is het Vlaams Actieplan Armoedebestrijding. In een jaarlijks actieplan worden alle inspanningen gebundeld die de verschillende Vlaamse ministers zullen leveren om armoede te bestrijden.

Tijdens de opeenvolgende Europese raden werd geleidelijk het 'sociale Europa' ontwikkeld. In een verder verleden zijn de bijeenkomsten van Maastricht (1992) en Amsterdam (1997) vermeldenswaardig. Recenter waren er Lissabon (maart 2000), Nice (december 2000), Stockholm (juni 2001), Laken (december 2001) en Barcelona (maart 2002). In Lissabon is de verdere uitbouw van een meer sociaal Europa prominent op de agenda gekomen. De Europese Raad van Lissabon heeft in zijn conclusies gesteld dat het aantal mensen dat in Europa onder de armoedegrens leeft en sociaal uitgesloten is, onaanvaardbaar hoog blijft. De nieuwe kennismaatschappij biedt mogelijkheden om sociale uitsluiting te verminderen door de economische voorwaarden te scheppen voor grotere welvaart, door meer groei en werkgelegenheid en door nieuwe mogelijkheden te creëren voor maatschappelijke participatie. Om het risico van een kenniskloof te vermijden

en deze mogelijkheden maximaal te benutten, moet er alles aan gedaan worden om vaardigheden te verbeteren, ruime toegang tot kennis en kansen te bevorderen en werkloosheid te bestrijden. Bovendien moeten stappen worden gezet om de armoede definitief uit te roeien.

De Europese Raad van Nice heeft daarop de lidstaten uitgenodigd om nationale actieplannen op te stellen. Deze actieplannen bevatten concrete beleidsdoelstellingen op het vlak van sociale insluiting en de bestrijding van armoede. Via de open methode van coördinatie moeten acties op beleidsterreinen als werkgelegenheid, onderwijs en opleiding, (publieke) gezondheid en huisvesting voor specifieke doelgroepen (o.a. minderheden, kinderen, ouderen, personen met een handicap) ontwikkeld worden. Er moeten indicatoren vastgelegd worden om de voortgang te kunnen opvolgen. Op 1 juni 2001 diende België zijn nationaal actieplan Sociale Insluiting (NAPincl.) in bij de Europese Commissie (Vandenbussche, 2001).

3 METHODOLOGISCHE BESCHRIJVING EN ONDERLIGGENDE DEFINITIES

3.1 ONDERLIGGENDE DEFINITIES EN CONCEPTEN

De financiële statistieken ivm het inkomen worden opgemaakt per aanslagjaar T (ingekohierd tot einde juni T+1) en hebben betrekking op inkomensjaar T-1. De basis voor deze statistiek is het totaal belastbaar netto-inkomen per aangifte. Dit is de som van het gezamenlijk belastbaar inkomen en het afzonderlijk belastbaar inkomen (zie website APS).

Het gezamenlijk belastbaar inkomen omvat inkomsten van onroerende goederen, inkomsten en opbrengsten van roerende goederen en kapitalen, bedrijfsinkomsten (wedden, lonen, pensioenen, vervangingsinkomsten, winsten, baten,...) en diverse inkomsten. De inkomsten van beide echtgenoten worden samengevoegd (analoog voor het afzonderlijk belaste inkomen). Het toegepaste taxatiesysteem en de toegelaten fiscale abbattementen beïnvloeden het gezamenlijk belastbaar netto-inkomen. Dit is van belang bij vergelijkingen in de tijd.

Het afzonderlijk belastbaar inkomen bestaat uit inkomsten verwant met de bedrijfsinkomsten (achterstallen, vergoedingen wegens contractbreuk, voorafbetaald vakantiegeld, vergoedingen als compensatie of als herstel van een tijdelijke delving van winsten of baten, winsten of baten uit een vroegere bedrijfsactiviteit, meerwaarden verwezenlijkt in de loop, of bij het stopzetten van een bedrijfsactiviteit) alsook uit bepaalde diverse inkomsten (winsten of baten verkregen buiten de uitoefening van een bedrijfsactiviteit, meerwaarden of rechten op niet bebouwde onroerende goederen, prijzen en subsidies, loten van leningen, meerwaarden verwezenlijkt bij de afstand van belangrijke participaties).

Het gemiddeld inkomen per inwoner is de quotiënt van het totaal belastbaar netto-inkomen en het gemiddelde van de bevolking op 1 januari en op 31 december.

Het gemiddeld inkomen per aangifte is quotiënt van het totaal belastbaar netto-inkomen en het aantal aangiften.

Het mediaan inkomen is het inkomen van de aangifte die in zich midden van de reeks bevindt na rangschikking van de aangiften volgens toenemend inkomen.

3.2 MEETMETHODE

De indicator kan worden berekend door de statistische sectoren te ordenen op gemiddeld inkomen per aangifte (van laagste naar hoogste), het gemiddelde inkomen te nemen van de sectoren die 20% van de sectoren in die gemeente vertegenwoordigen met de laagste inkomens enerzijds en het gemiddelde inkomen van de sectoren die 20% van de sectoren met de hoogste inkomens anderzijds, en hiervan de verhouding te berekenen.

3.3 BEPERKINGEN VAN DE INDICATOR

De statistieken zijn gebaseerd op inkomens die in het kohier werden ingeschreven. Een aantal belastingplichtigen komen niet in de statistiek voor gezien hun inkomens of omwille van hun familielasten. En geven dus slechts een beperkt beeld van de welvaart van een bevolking. Vooreerst is een deel van de belangstingsplichtigen (o.m. de laagste inkomensgroepen) niet in deze statistieken opgenomen, en verder wijkt het netto belastbaar inkomen nogal af van het potentieel belastbaar inkomen (belastingontduiking en -ontwijking).

De inkomsten van een van belasting vrijgestelde belastingplichtige waarop een terugbetaalbare voorheffing of voorafbetaling is gebeurd worden evenwel toch in het kohier opgenomen met het oog op regularisatie door volledige terugbetaling van de geheven belasting en komen aldus wel in de statistiek voor. Deze categorie wordt wel vermeld in de statistieken.

Bij de procentuele uitsplitsing van het totaal belastbaar netto-inkomen per inkomensklasse naar zijn componenten wordt geen rekening gehouden met sommige bedragen, aftrekbaar van het totaal belastbaar netto-inkomen van het fiscaal gezin. Daardoor kan de som van de componenten hoger zijn dan 100%.

4 GEGEVENS – INPUT

4.1 GEGEVENSBRONNEN (PERSOON, DIENST, ADRES)

- Instantie: Nationaal Instituut voor de Statistiek
- Contactpersoon: Mevr. Karin Dhont
- Adres: Italiëlei 124 bus 85, 2000 Antwerpen
- Telefoon: 03/299.07.07
- E-mail: karin.dhont@statbel.mineco.fed.be

4.2 VORM VAN DE GEGEVENS

De gegevens worden geleverd in een excel-bestand waarin per statistische sector het aantal aangiften, het totaal belastbaar netto inkomen, het gemiddelde inkomen per aangifte en het mediaan inkomen wordt vermeld.

4.3 KWALITEIT EN BESCHIKBAARHEID VAN DE GEGEVENS

De gegevens zijn afkomstig van de fiscale statistiek van de inkomens onderworpen aan de personenbelasting: het gemiddeld inkomen per aangifte per statistische zone. De informatie kan gewoon worden opgevraagd bij het NIS. De statistiek slaat alleen op de inkomens die in het kohier werden ingeschreven. Zij slaat op de inkomens die in België en het buitenland werden verworven, met inbegrip van de van belasting vrijgestelde buitenlandse inkomsten. Een aantal belastingplichtigen komen echter niet in de statistiek voor, gezien hun inkomens of omwille van familielasten.

Het begin van de tijdreeks is 1969 en deze wordt jaarlijks geupdate.

De betrouwbaarheid is afhankelijk van een correcte inkohiering van de inkomsten.

VEROUDERINGSGRAAD

1 INDICATOROMSCHRIJVING

1.1 NAAM

De seliniteitscoëfficiënt of verouderingsgraad.

1.2 DEFINITIE

Seniliteits- of verouderingscoëfficiënt is een demografische indicator die aangeeft hoe de bevolking van 60 jaar en meer zich verhoudt t.o.v. de bevolking van 0 tot 20 jaar.

1.3 MEETEENHEID

De indicator wordt uitgedrukt als de verhouding van het aantal personen van 60 jaar en meer tot het aantal personen tussen 0 en 20 jaar, per gemeente.

1.4 PLAATSING IN HET DPSIR KADER

Deze indicator behoort tot het pressure-type.

1.5 REFERENTIE

Paredis, E., Block, T. & J. Van Assche (2001). Op weg naar duurzaamheidsindicatoren voor het kustgebied, Universiteit Gent, Centrum voor Duurzame Ontwikkeling, in opdracht van het Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Leefmilieu en Infrastructuur, AWZ-AWK.

2 BELEIDSRELEVANTIE

2.1 FUNCTIE, BETEKENIS

Deze indicator doet een uitspraak over het evenwichtig en dynamisch karakter van een gemeenschap. De bevolkingspiramide van de bevolking in Vlaanderen vertoont immers het typische beeld van een verouderde bevolking: een zware top en een smalle basis. Bij de veroudering van de totale bevolking is er sprake van twee bewegingen: een vergrijzing en een ontgroening. Anders gezegd: het aandeel van zestigplussers stijgt terwijl het aandeel van de groep jonger dan twintig krimpt. Beide groepen zijn momenteel ongeveer even groot, maar gaandeweg zullen de ouderen de jongeren in aantal overtreffen. Dit heeft zijn economische weerslag op ons zorgsysteem en meer bepaald de pensioenen. De seniliteitscoëfficiënt is dus een maatstaf voor deze vergrijzing.

2.2 PRIORITEIT VOOR DE KUST EN RELEVANTIE VOOR DUURZAME / GEÏNTEGREERDE ONTWIKKELING VAN HET KUSTZONEGEBIED

In de studie 'Op weg naar duurzaamheidsindicatoren voor het kustgebied' van het Centrum voor Duurzame Ontwikkeling van de UG werden prioriteiten geïdentificeerd voor een duurzame ontwikkeling van de kust, onder andere aan de hand van interviews met de belangen actoren. Deze indicator behoort tot prioriteit 1. Kwaliteitsverbetering van de woon- en leefomgeving – 1.2 Opwaardering van de leefomgeving.

Door haar omvang, haar structuur en haar evolutie vormt de bevolking een wezenlijk element van een groot aantal probleemstellingen aangaande het economische, sociale en politieke leven. Daarom is het beschikken over voldoende kennis over de bevolking absoluut noodzakelijk wanneer men op oordeelkundige wijze een beleid wil voeren. Vele beleidmaatregelen houden trouwens vaak verband met de diverse fasen in het leven van de mens. Het aantal jongeren zal een weerslag hebben op de behoefte inzake kinderopvang, schoolinfrastructuur en pedagogische omkadering. De generaties van jonge volwassenen zullen de ingaande stromen op de arbeidsmarkt en het belang van het aanbod van arbeidskrachten bepalen, maar ook de behoefte aan woningen en communicatiemiddelen. De ouderen zullen de arbeidsmarkt verlaten en de groep van gepensioneerden vormen (Lambrecht, 1997).

De samenstelling van de bevolking naar leeftijd en geslacht heeft zowel een invloed op de overheidsontvangsten via de samenhang met de inkomens, het patrimonium, de consumptie en het sparen, als op de uitgaven aangaande het gezinsbeleid, het onderwijs, de werkgelegenheid, de huisvesting, de communicatie, de vrijetijd, de begeleiding van ouderen.

Op middellange termijn zal de nakende veroudering van de bevolking ongetwijfeld voor nieuwe maatschappijproblemen zorgen in de industrielanden. Om tegelijk de gelijkheid en solidariteit tussen de generaties te vrijwaren zijn maatregelen op een drietal vlakken onvermijdelijk:

- de openbare financiën;
- het pensioenstelsel;
- en de participatie van de beroepsbevolking.

Om de budgettaire gevolgen van de veroudering zo goed mogelijk te kunnen opvangen, zijn gezonde overheidsfinanciën een absolute vereiste. Ten gevolge van de EMU-criteria, die te vinden zijn in het Verdrag van Maastricht, zijn vrijwel alle lidstaten van de Europese Unie verplicht het overheidsbudget te saneren. De herwonnen budgettaire manoeuvreerruimte kan dan ondermeer gebruikt worden om de lasten van de veroudering op te vangen.

Zelfs als de overheidsfinanciën structureel gezond zijn, is het toch onvermijdelijk om ook bepaalde wijzigingen in het pensioenstelsel aan te brengen. Het Belgische stelsel dat dateert van de jaren '50 en '60 is gebaseerd op het repartitiesysteem. Tegenwoordig is een stelsel dat gebaseerd op kapitalisatie werkzamer en houdbaarder.

Daarnaast is er nood aan een verhoging van de arbeidsparticipatie, vooral bij de 50-plussers. Hoe meer actieven er zijn, hoe meer mensen bijdragen aan de sociale zekerheid. Zo kunnen de pensioenen verder worden betaald.

2.3 BELEIDSDOMEIN(EN)

De indicator behoort tot het domein 'Levenskwaliteit', subdomein 'Structuur gemeenschappen'.

2.4 VERBAND MET ANDERE INDICATOREN EN INTERNATIONAAL GEBRUIK

Deze indicator werd opgenomen in de overzichtlijst in het rapport "Indicators to monitor the progress of integrated coastal zone management: a review of worldwide practice" opgesteld door het Scottish Executive Central Research Unit. In deze lijst wordt een overzicht gegeven van indicatoren die overal ter wereld in het kader van GKZB geselecteerd zijn op diverse geografische niveaus (regionaal, nationaal, lokaal) (Scottish Executive Central Research Unit, 2001).

Daarnaast wordt deze indicator aangeduid als een (potentiële) indicator door de OECD Group on the State of the Environment in het kader van OECD Environmental Performance Review Programme (Organisation for Economic Co-operation and Development, 1993).

De indicator houdt verband met volgende (potentiële) indicatoren rond duurzaam kustzonebeheer:

- Werkloosheidsgraad
- Aantal niet ingevulde vacatures
- Tewerkstelling in toerisme
- Verandering in tewerkstelling in visserij en landbouw
- Aantal cursisten die een opleiding volgen (gericht op knelpuntberoepen)
- Verhouding gestarte/failliete ondernemingen
- Toegevoegde waarde per werknemer
- Inkomensspanning
- Aandeel hoogtoegankelijke logiesinrichtingen
- Kwaliteit van de woning
- Tevredenheid bij bewoners

2.5 STREEFWAARDEN

Voor deze indicator zijn geen specifieke streefwaarden bekend. Wel kan het gewestelijk of nationaal gemiddelde als een richtwaarde beschouwd worden. Er wordt naar gestreefd om de verouderingsgraad zo laag mogelijk te houden.

2.6 RELEVANTE CONVENTIES, AKKOORDEN EN WETGEVING

De basiswet en de bijhorende reglementering inzake de bevolking is vastgelegd in de wet van 19 juli 1991 betreffende de bevolkingsregisters en de identiteitskaarten en tot wijziging van de wet van 8 augustus 1983 tot regeling van een Rijksregister van de natuurlijke personen (B.S. van 3 september 1991).

De wet van 8 augustus 1983 regelt het bijhouden van een Rijksregister van de natuurlijke personen (B.S. van 21 april 1984), dat instaat voor de opnemings, de memorisatie en de mededeling van informatie betreffende de identificatie van natuurlijke personen.

Vier uitvoeringsbesluiten van 16 juli 1992 die bekendgemaakt zijn in het Belgisch Staatsblad van 15 augustus 1992, met name:

- Koninklijk besluit betreffende de bevolkingsregisters en het vreemdelingenregister, gewijzigd door de koninklijke besluiten van 21 februari 1997 (B.S. van 6 maart 1997) en 23 juni 1999 (B.S. van 22 september 1999).
- Koninklijk besluit tot vaststelling van de informatie die opgenomen wordt in de bevolkingsregisters en in het vreemdelingenregister, gewijzigd door de koninklijke besluiten van 30 mei 1994 (B.S. van 16 juni 1994), 12 juni 1996 (B.S. van 27 augustus 1996), 7 mei 1999 (B.S. van 15 mei 1999) en 30 december 1999 (B.S. van 31 december 1999).
- Koninklijk besluit betreffende het recht op toegang tot de bevolkingsregisters en het vreemdelingenregister en betreffende het recht op verbetering van deze registers.
- Koninklijk besluit betreffende het verkrijgen van informatie uit de bevolkingsregisters en uit het vreemdelingenregister, gewijzigd door de koninklijke besluiten van 2 juli 1993 (B.S. van 16 juli 1993), 12 juni 1996 (B.S. van 27 augustus 1996), 5 september 1996 (B.S. van 3 oktober 1996) en 30 december 1999 (B.S. van 31 december 1999).
- Omzendbrief van 7 oktober 1992 met de algemene onderrichtingen betreffende het houden van de bevolkingsregisters en van het vreemdelingenregister (B.S. van 15 oktober 1992).

3 METHODOLOGISCHE BESCHRIJVING EN ONDERLIGGENDE DEFINITIES

3.1 ONDERLIGGENDE DEFINITIES EN CONCEPTEN

In het kader van deze indicator zijn het bevolkingsregister en rijksregister belangrijke gegevensbronnen. De bevolkingsregisters werden ingevoerd tijdens de Franse bezetting. Een wet legde elke gemeente op "een staat van de inwoners op te maken die hun naam, voornaam, geboorteplaats, laatste woonplaats, beroep, vak en andere bestaansmiddelen vermeldt" teneinde de tienjaarlijkse volkstelling te vergemakkelijken. Sedertdien hebben de bevolkingsregisters een aanzienlijke evolutie gekend.

Het registreren van de bevolking heeft gaandeweg zijn huidige vorm gekregen, namelijk een geheel van beknopte gegevens betreffende de identificatie van de personen en hun verblijfplaats, alsmede de informatiegegevens die door de wet voorgeschreven zijn en de gegevens die nodig zijn om de verbinding te maken met andere bestanden van het gemeentebestuur of van het centraal bestuur.

Overeenkomstig de wet en de reglementering, worden de bevolkingsregisters gehouden onder de verantwoordelijkheid van het college van burgemeester en schepenen van elke gemeente. De gemeente doet de volledige inzameling van alle gegevens die nodig zijn voor het opmaken van de bevolkingsregisters en ze doet een onderzoek nopens de realiteit van de hoofdverblijfplaats, die het criterium uitmaakt voor de inschrijving. Het actualiseren van de gegevens geschiedt op grond van de verklaringen van de personen die ingeschreven zijn of ingeschreven moeten worden, alsmede op grond van de akten van de burgerlijke stand of de vonnissen en arresten die de informatiegegevens die in de registers zijn opgenomen, kunnen beïnvloeden.

Samen met de stijgende interventie van de Staat op economisch en sociaal vlak, is het nut van de bevolkingsregisters sterk toegenomen. In verscheidene reglementeringen is de inschrijving in de bevolkingsregisters vaak een wezenlijk formeel element. Ze zijn bovendien de informatiebron geworden voor het Rijksregister van de natuurlijke personen. De gemeenten hebben aan het Rijksregister de zogenoemde "wettelijke" gegevens overgemaakt, te weten: de naam en voornamen, de geboorteplaats- en datum, het geslacht, de nationaliteit, de hoofdverblijfplaats, de plaats en datum van overlijden, het beroep, de burgerlijke staat, de samenstelling van het gezin, alsmede de opeenvolgende wijzigingen van deze gegevens.

In de praktijk brengt de gemeente, door middel van rechtstreekse toegang of via een erkend subregionaal informaticacentrum, de wijzigingen aan aan de gegevens van het systeem van het Rijksregister. Als de wijziging aanvaard wordt door het Rijksregister, kan ze ingevoerd worden in het eigen informaticasysteem van de gemeente wanneer dit bestaat.

3.2 MEETMETHODE

De seniliteits- of verouderingscoëfficiënt geeft de proportionele verhouding weer van het aantal ouderen (60 jaar en ouderen) tot het aantal jongeren (-20 jaar). De indicator is gebaseerd op gegevens over de bevolking naar leeftijd.

Vóór 1988 waren de inlichtingen voor het bekomen van de gegevens afkomstig van de bevolkings- en vreemdelingenregisters van de gemeenten. Sedert 1988 wordt het bevolkingscijfer berekend op basis van de gegevens van het Rijksregister van de natuurlijke personen. Het Rijksregister is een computerbestand dat wordt beheerd in real-time. Gegevens uit de bevolkingsregisters over al de burgers die in het land verblijven worden erin samengebracht: geboorten, overlijdens, wijzigingen van verblijfplaats, maar ook huwelijken, enz., alsook bepaalde eigenschappen zoals nationaliteit en geboortedatum. Door deze gegevens met elkaar in verband te brengen kan men er gedetailleerde statistieken uit afleiden, zoals de binnenlandse migraties naar herkomst of bestemming en nationaliteit, leeftijd, enz. (zie website APS).

3.3 BEPERKINGEN VAN DE INDICATOR

Deze indicator geeft enkel de evolutie van de vergrijzing weer. Naast deze seniliteitscoëfficiënt zijn er nog een aantal andere demografische indicatoren die ook elk een bepaald aspect van de evolutie in de bevolkingsstructuur weergeven. Afhankelijk van wat men met deze indicator wil bepalen kunnen andere demografische indicatoren gebruikt worden (zie website APS):

- Interne vergrijzing: bevolking 80+/60+ jaar, geeft weer hoeveel hoogbejaarden er zijn in de groep van de senioren.
- Groene druk: bevolking 0-19/20-59 jaar, geeft weer hoeveel jongeren er zijn in verhouding tot de bevolking van middelbare leeftijd.
- Grijs druk: bevolking 60+/20-59 jaar, duidt aan hoeveel senioren er zijn in verhouding tot de bevolking van middelbare leeftijd.
- Afhankelijkheidsratio: bevolking 0-19 en 60+/20-59 jaar, is een schatting van het aantal niet-actieve personen in verhouding tot de bevolking op beroepsactieve leeftijd.
- Familiale zorgindex: bevolking 80+/50-59 jaar, is een aanduiding van hoeveel hoogbejaarden er zijn in verhouding tot de bevolking die er normaliter de zorg moet voor nemen (= kinderen die voor hun hoogbejaarde ouders moeten zorgen).
- Dependentiecoëfficiënt of afhankelijkheidsgraad: som van de bevolking van 0 tot 15 jaar en van 65 jaar en meer t.o.v. de bevolking van 15 tot 65 jaar. Het is met andere woorden de verhouding tussen het economisch niet-productieve deel van de bevolking en dat deel dat wel economisch productief is; wat enige aanduiding geeft in verband met het maatschappelijk draagvlak van de laatste groep tegenover de twee andere.
- Doorstromingscoëfficiënt: bevolking 10-24/50-64 jaar, is een maat voor de verjonging van de arbeidsmarkt door het louter doorstromen van de leeftijdsklassen. Als de coëfficiënt groter is dan 1 wil dit zeggen dat de leeftijdsklassen die de arbeidsmarkt zullen verlaten kunnen vervangen worden door jonge instromers (er is zelfs een overschot). Omgekeerd duidt een coëfficiënt lager dan 1 erop dat de bevolkingsstructuur de vervanging van uittreeders niet volledig zal kunnen opvangen door jonge intreders.

Deze indicatoren zijn gebaseerd op de volledige bevolking, hetgeen overeenstemt met de inhoud van de bevolkingsregisters van de gemeenten plus de buitenlanders die er niet in opgenomen zijn, maar zonder het buitenlandse diplomatieke personeel dat in België verblijft.

4 GEGEVENS – INPUT

4.1 GEGEVENSBRONNEN (PERSOON, DIENST, ADRES)

- Instantie: Nationaal Instituut voor de Statistiek
- Contactpersoon: Mevr. Karin Dhont
- Adres: Italiëlei 124 bus 85, 2000 Antwerpen
- Telefoon: 03/299.07.07
- E-mail: karin.dhont@statbel.mineco.fed.be

4.2 VORM VAN DE GEGEVENS

De gegevens worden geleverd in een excel-bestand. In dit bestand zijn opgenomen: gemeente, jaar, geslacht, aantal inwoners per bevolkingscategorie van 5 jaar. Op basis van deze gegevens kan de verouderingsgraad berekend worden.

4.3 KWALITEIT EN BESCHIKBAARHEID VAN DE GEGEVENS

De bevolkingsstructuur per leeftijdsgroep kan worden opgevraagd bij het NIS. Deze gegevens zijn gedetailleerd per gemeente en per geslacht van de bevolking.

De volledige bevolking wordt gerepertorieerd, hetgeen overeenstemt met de inhoud van de bevolkingsregisters van de gemeenten plus de buitenlanders die er niet in opgenomen zijn, maar zonder het buitenlandse diplomatieke personeel dat in België verblijft.

Volgens het KB van 11/10/1984 krijgt het NIS van het Rijksregister de inlichtingen die noodzakelijk zijn om de taken waarvoor het NIS bevoegd is te kunnen uitoefenen (d.w.z. voor het opmaken van statistieken) (zie website APS).

Het begin van de tijdreeks is 1988 en wordt jaarlijks geupdate. De gegevens worden beheerd in real-time. De tijd die verloopt tussen de gebeurtenis en de opname in het Rijksregister is de som van de termijn die is toegelaten voor de aangifte aan de gemeente - variabel volgens de aard van de gebeurtenis - en de tijd die nodig is voor de transmissie naar het Rijksregister. In de praktijk wordt het overgrote deel van de bewegingen geregistreerd binnen een periode van 4 tot 6 weken (zie website APS).

Uit de kopie van de gegevens die het Rijksregister eind maart aflevert leidt het NIS met behulp van aangepaste programma's de loop van de bevolking af, alsook de verschillende tabellen over de migraties gedurende het voorbije jaar. Daarenboven produceert het NIS nog de demografische toestand van de bevolking op 1 januari en op 31 december van het voorgaande jaar. Laatstgenoemde bewerking levert gelijkaardige resultaten op als men uit een jaarlijkse klassieke volkstelling zou bekomen.

Om de statistiek binnen een redelijke termijn klaar te krijgen moet men het Rijksregister gebruiken met de inhoud die het op een bepaalde datum heeft. Als een compromis tussen snelheid en precisie heeft het NIS geopteerd voor de staat van het Rijksregister op het einde van de maand maart, volgend op het jaar waarvoor de loop van de bevolking wordt geanalyseerd. Bijsturingen zijn steeds mogelijk in de loop van het jaar dat volgt op een bepaald gebeuren, meer bepaald na het midden van de maand maart, wanneer de kopie van het Rijksregister naar het NIS wordt gestuurd. Als dat gebeurt, worden de correcties gegroepeerd in de rubriek 'statistische aanpassing' (zie fiches omtrent de bevolkingsevolutie). Men moet de rubriek dus zien als de positieve of negatieve balans van de wijzigingen die in de loop van een bepaald jaar aan de gegevens van de voorgaande jaren werden aangebracht.

De kwaliteit van het uiteindelijke resultaat is afhankelijk van die van elke schakel in de ketting van de bevolkingsgegevens: de gemeenteregisters, de verzending naar het Rijksregister, het beheer bij het Register en de verwerking op het vlak van het NIS.

De gemeenteregisters vormen de theoretische informatiebasis en moeten dus worden beschouwd als de beste bron, ook al zijn ze niet perfect. In dit stadium kan er een overschatting van de bevolking ontstaan, doordat personen die naar het buitenland zijn verhuisd nog in de registers voorkomen. De gemeenten gaan immers niet altijd na of alle personen die zijn ingeschreven wel degelijk op hun grondgebied verblijven. Als de gemeente geen weet heeft van die afwezigheden, zal haar aangifte over de loop van de bevolking aan het NIS natuurlijk in dezelfde mate fout zijn. Aan de andere kant (meestal in bepaalde stadsgemeenten) verblijven er ook niet aangegeven personen, hetgeen tot een onderschatting leidt.

Bij de doorloop op het Rijksregister kunnen correcties worden aangebracht door de informatie uit de verschillende gemeenten onderling te vergelijken. Zodoende kunnen dubbeltellingen als gevolg van gelijktijdige inschrijving in twee gemeenten worden uitgeschakeld, en kunnen personen die ambtshalve door hun gemeente van oorsprong werden geschrapt, in een andere gemeente worden teruggevonden. De laatste jaren werden de registers degelijk geschoond, vooral dankzij de vernieuwing van de identiteitskaarten. Daardoor is het risico van dubbele inschrijving bijna volledig verdwenen, behalve dan bij bepaalde buitenlanders die bij twee opeenvolgende inschrijvingen telkens een andere naam en geboortedatum zouden hebben opgegeven.

Een belangrijke kwaliteitsfactor van de gegevens uit het Rijksregister en daardoor ook van de statistiektabellen van het NIS is de doorzichtigheid ervan: verbeteringen aan het bestand kunnen onmiddellijk op het niveau van de individuele inlichtingen worden aangebracht, waardoor ze duidelijk identificeerbaar zijn, hetgeen niet het geval is bij de geglobaliseerde aangiften van de gemeenten.

Voor een globale beoordeling van de kwaliteit van de gegevens dient men er in België rekening mee te houden dat er dagelijks ongeveer 1500 inschrijvingen en schrappingen worden verricht, waarvan een 150-tal

verhuizingen vanuit of naar het buitenland. Vrij verkeer en vrije keuze van woonplaats worden in Europa als burgerrechten beschouwd, hetgeen ook betekent dat de reële woonplaats niet streng wordt nagegaan en dat er maar weinig grenscontroles zijn. In die omstandigheden kan men moeilijk verwachten dat de bevolking nog nauwkeuriger wordt vastgesteld. Die nauwkeurigheid behoort waarschijnlijk, samen met de Scandinavische landen, tot de beste ter wereld. Ook daar wordt een geïnformatiseerd bevolkingsregister in real-time bijgehouden.

KWALITEIT VAN DE WONING

1 INDICATOROMSCHRIJVING

1.1 NAAM

Kwaliteit van de woning.

1.2 DEFINITIE

De indicator wordt gedefinieerd als het aantal bewoonde particuliere woningen met hoog comfort, middelmatig comfort, klein comfort en geen wooncomfort, per gemeente binnen het studiegebied. De opdeling in hoog/middelmatig/klein/geen wooncomfort gebeurt volgens de definiëring in de algemene socio-economische enquête die tienjaarlijks bij de bevolking wordt uitgevoerd. Deze definiëring is als volgt:

<i>Geen comfort</i>	<i>Klein comfort</i>	<i>Middelmatig comfort</i>	<i>Groot comfort</i>
zonder 'klein comfort'	Stromend water	Klein comfort	Middelmatig comfort
	WC met waterspoeling	Centrale verwarming	Keuken 4 m ²
	Badkamer met stortbad		Telefoon
			Auto

1.3 MEETEENHEID

Aantal woningen per kwaliteitscriterium per gemeente.

1.4 PLAATSING IN HET DPSIR KADER

Deze indicator behoort tot het state-type.

1.5 REFERENTIE

Paredis, E., Block, T. & J. Van Assche (2001). Op weg naar duurzaamheidsindicatoren voor het kustgebied, Universiteit Gent, Centrum voor Duurzame Ontwikkeling, in opdracht van het Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Leefmilieu en Infrastructuur, AWZ-AWK.

2 BELEIDSRELEVANTIE

2.1 FUNCTIE, BETEKENIS

De kwaliteit van de woning wordt met verschillende indicatoren berekend. Zo kan men de uitwendige kwaliteit van de woning bepalen of men kan het basiscomfort van de woning bekijken. Het basiscomfort wordt gemeten op basis van de bevolking dat leeft in een woning zonder bad of douche, warm water of toilet met waterspoeling.

2.2 PRIORITEIT VOOR DE KUST EN RELEVANTIE VOOR DUURZAME / GEÏNTEGREERDE ONTWIKKELING VAN HET KUSTZONEGEBIED

In de studie 'Op weg naar duurzaamheidsindicatoren voor het kustgebied' van het Centrum voor Duurzame Ontwikkeling van de UG werden prioriteiten geïdentificeerd voor een duurzame ontwikkeling van de kust, onder andere aan de hand van interviews met de belangen actoren. Deze indicator behoort tot prioriteit 1 Kwaliteitsverbetering van de woon- en leefomgeving - 1.1 Verbetering van de woonkwaliteit.

Het Vlaamse woonbeleid vindt zijn wettelijke basis in de Vlaamse Wooncode (VWC), die het in de Grondwet vastgelegde recht op een behoorlijke huisvesting wil concretiseren. Bovendien bepaalt de Wooncode dat het Vlaamse woonbeleid bijzondere aandacht heeft voor de meest behoeftigen (Van Wouterghem, 2000).

De VWC behandelt op een consistente manier alle aspecten van het Vlaams woonbeleid, zowel de traditionele als de nieuwe. Tot de meer traditionele aspecten behoren de toekenning van premies en sociale leningen aan particulieren, de opdrachten van de institutionele partners en de subsidies die zij kunnen ontvangen voor de realisatie van sociale woonprojecten. Ze worden op een eigentijdse manier aangevuld. Zo worden de sociale verhuurkantoren (SVK's) en de huurdersorganisaties als nieuwe institutionele partners erkend naast de Vlaamse Huisvestingsmaatschappij (VHM), de Sociale Huisvestingsmaatschappijen (SHM's)

en het Vlaams Woningfonds (VWF). De gemeenten krijgen de opdracht een coördinerende rol te spelen op plaatselijk gebied. Zij moeten de inspanningen van de plaatselijke actoren op elkaar afstemmen.

Tot de nieuwe elementen behoren de systematische kwaliteitsbewaking van de woningen door de invoering van veiligheids-, gezondheids- en woonkwaliteitsnormen, het wederinkooprecht, het recht van voorkoop en het sociaal beheersrecht. Deze nieuwigheden worden ingevoerd om de woonsituatie op de private markt te verbeteren en om de sector van sociale woningen instrumenten te bieden voor een krachtadiger optreden. Met de invoering van een conformiteitsattest voor huurwoningen wordt rechtstreeks ingegrepen in de private huurrelaties.

De laatste jaren gaat men het woonbeleid steeds nadrukkelijker afstemmen op de ruimtelijke ordening. De gemeenten en provincies vertalen het ruimtelijk structuurplan Vlaanderen nu naar provinciaal en gemeentelijk niveau. Hier kan men niet voorbij aan de vaststelling dat Vlaanderen stilaan volgebouwd raakt. Daarom wordt steeds meer gestreefd naar inbreidingsgerichte projecten. Dit betekent dat men de nieuwe woonbehoeften zoveel mogelijk wil opvangen op nog onbebouwde gronden binnen bestaande kernen. Ook de vervangingsbouw speelt hierin een belangrijke rol. Zo worden op vele plaatsen leegstaande (en soms ook industriële) panden vervangen door (of omgebouwd tot) kleinschalige woonprojecten.

De praktijk heeft aangetoond dat wijken baat hebben bij een gedifferentieerd woningaanbod en een socio-economische differentiatie op het vlak van bewoning. Daarom streeft men de laatste jaren naar gemengde projecten. Dit betekent dat er samenwerkingsverbanden ontstaan tussen verschillende actoren uit de private en de openbare sector zodat een divers aanbod van zowel (sociale) koop- als huurwoningen ontstaat. Idealiter wordt hierbij niet alleen gezorgd voor woningen maar ook voor winkels en gemeenschappelijke voorzieningen. Aantrekkelijke wijken die bevolkt worden door gezinnen uit verschillende sociale klassen kunnen bovendien gettovorming helpen voorkomen.

Hierbij aansluitend laat het woonbeleid zich steeds meer in met de leefbaarheid en de veiligheid in de verschillende wijken. Ook worden de laatste jaren inspanningen geleverd op het gebied van sociale begeleiding naast de meer traditionele bezorgdheid voor de leefomgeving.

Het mag duidelijk zijn dat het Vlaamse woonbeleid steeds meer een "inclusief en duurzaam" karakter krijgt. Hierboven werden reeds verbanden gelegd met ruimtelijke ordening, welzijn en veiligheid, maar men is de laatste jaren ook gaan inzien dat het woonbeleid tevens raakpunten vertoont met armoedebestrijding, tewerkstelling, samenlevingsopbouw, gezondheid en onthaalbeleid.

In de Beleidsnota Wonen 2000-2004 (Kabinet van de Vlaamse minister van Cultuur, Jeugd, Stedelijk Beleid, Huisvesting en Brusselse Aangelegenheden, 2000) worden er zes hefbomen voor een Vlaams woonbeleid geformuleerd:

- Verbetering van de kwaliteit van woningen en de woonomgeving.

Gezien het relatief grote aantal slechte en onaangepaste woningen en de toenemende leegstand en verkrotting vormt kwaliteitsbewaking een absolute prioriteit. Hiertoe staan een aantal instrumenten ter beschikking, zoals het conformiteitsattest, de ongeschikt- en onbewoonbaarverklaring, en het recht van voorkoop en het sociaal beheersrecht, die de verwerving van woningen voor sociale huisvesting mogelijk maken. Leegstand en verkrotting zullen worden aangepakt met sanctionerende en stimulerende maatregelen.

Met het oog op renoveringsprogramma's zal het overleg en de samenwerking met de privésector worden aangezwengeld.

In het lokale woonbeleid is een hoofdrol weggelegd voor de lokale besturen, die immers het beste zicht hebben op het plaatselijke patrimonium.

Daarnaast wordt in de beheersovereenkomst tussen het Vlaamse Gewest en de VHM opgenomen dat de sociale huisvestingsmaatschappijen een toenemend deel van de investeringskredieten moeten aanwenden voor renovatie en vernieuwbouw, teneinde de ontwaarding van het sociale woonpatrimonium tegen te gaan.

Tenslotte wordt ook een stadsvernieuwingsfonds opgericht om het wonen in de steden aantrekkelijker te maken en het openbaar domein te verfraaien.

- Verhoging van het aantal sociale woningen en verbetering van hun kwaliteit

Naast de verhoging van het aanbod is ook een beter spreiding, in functie van de reële woonbehoeften bij concrete doelgroepen, een belangrijk doel. Sociale huisvesting dient te worden afgestemd op de specifieke behoeften van de bewoners, door een grotere variatie in het aanbod, en met aandacht voor technische, ecologische, sociale en architecturale vereisten en omgevingskwaliteiten. Andere aandachtspunten zijn het streven naar meer sociale vermenging, en een grotere inspraak van de bewoners. Hiertoe worden volgende maatregelen voorzien: reorganisatie van de sector, een vernieuwd grond- en pandenbeleid en wonen in sociale wijken moet leefbaar en aangenaam zijn.

- Stimuleren van gezinnen om een eigen woning te verwerven en/of te renoveren.
Eigenaarschap van een woning is meestal een garantie voor een goed onderhoud ervan. Het Vlaamse Gewest voorziet dan ook in verschillende tegemoetkomingen voor de bouw, aankoop of renovatie van een eigen woning. Zo zijn er de kosteloze verzekering tegen inkomensverlies, en de verbeterings- en aanpassingspremie. Tevens wordt een systeem van renteloze leningen ontwikkeld, en wordt gestreefd naar een vermindering van de BTW en andere fiscale stimuli ter bevordering van renovatie. Ook bij het stimuleren van particulieren om de kwaliteit van hun woning te verbeteren – door hen op hun verantwoordelijkheden te wijzen en de nodige stimulansen te bieden – is samenwerking met de lokale besturen van groot belang.
- Het inschakelen van de private huurmarkt in het sociaal woonbeleid.
Voor een algehele kwaliteitsverbetering dient de overheid zich ook te richten op de private huurmarkt, waar nu nog te veel slechte woningen voorkomen. Hierbij worden de SVK's belangrijke partners: zo zullen zij de nodige middelen kunnen aanspreken om slechte privéwoningen te renoveren – in eerste instantie door een verhoging van het aantal gesubsidieerde woningen. Huurders kunnen op een bijdrage rekenen teneinde de huurprijs betaalbaar te houden. Tevens worden de bewoners actief betrokken bij de renovatieprojecten.
Belangrijk wordt ook de hervorming van het stelsel van huursubsidies, waardoor elkeen een behoorlijke woning zou moeten kunnen huren. RICHTHURPRIJZEN zullen bovendien moeten zorgen dat het verhuren van slechte woningen minder lucratief wordt.
Ook bij proefprojecten ter ondersteuning van alternatieve en ecologische woonvormen moeten publiek en private sector de handen in elkaar slaan.
- Selectieve maatregelen voor specifieke doelgroepen.
De overheid wil een specifiek doelgroepenbeleid uitwerken, enerzijds bij het helpen dragen van de woonkosten die voor elke bevolkingsgroep anders liggen, en anderzijds ook inzake de aanpassing van woningen aan uiteenlopende bewonersbehoeften. Bejaarden, die blijkens onderzoek vaak in onvoldoende aangepaste (te groot, te veel trappen,...) woningen huizen, moeten financieel de mogelijkheid krijgen te verhuizen naar een aangepaste woning.
- Een afzonderlijk actieplan voor de Vlaamse Rand
De Vlaamse rand rond Brussel vereist een bijzondere aanpak. Zo zal Vlabinvest ondergebracht worden bij de VHM, en zal de Vlaamse overheid het actieve gebruik van de erfpachtformule aanmoedigen als mogelijkheid om de kooprijzen te drukken.

Daarnaast worden er bij deze Beleidsnota nog een aantal kritische succesvoorwaarden aangeduid:

- Beleidscoördinatie op lokaal niveau
Het lokale bestuursniveau is een belangrijke partner in het Vlaamse woonbeleid. De Vlaamse Wooncode erkent de gemeente als coördinator van alle huisvestingsinitiatieven op haar grondgebied, als spil van het lokale beleid inzake kwaliteitsbewaking en –bevordering, en als actieve partner bij de totstandkoming van beheersovereenkomsten tussen VHM en SHM's. Een cruciale functie is weggelegd voor de opdrachthouder voor sociale huisvesting, die het lokale woonbeleid dient te coördineren en in het Vlaamse beleid te integreren.
- Wetenschappelijk onderzoek
Voor het welslagen van het beleid is een grondige kennis van het terrein een essentiële voorwaarde. Enerzijds is er nood aan beleidsvoorbereidend onderzoek, naar de woonsituatie en woonbehoeften van de bevolking, en anderzijds dienen ook de effecten van het beleid te worden onderzocht, met het oog op evaluatie en bijsturing.
Een territoriaal verfijnd woonbehoeftenonderzoek is noodzakelijk ter ondersteuning en programmering van sociale huisvesting en van het stedenbeleid in het algemeen. Lokale besturen kunnen niet zonder relevante data inzake doelgroepen en woningkwaliteit. Deze zullen dan ook geografisch verfijnd in kaart gebracht worden.
Voorts zullen de effecten van de regelgeving omtrent kwaliteitsnormering en van de tegemoetkomingen worden gemeten, en zullen het recht van voorkoop en het sociaal beheersrecht worden geëvalueerd. Voor een efficiënte gegevensinzameling en –uitwisseling is een optimale samenwerking en onderlinge afstemming nodig tussen administratie, VHM, VWF, VOB (Vlaams Overleg Bewonersbelangen), provincies, steden en gemeenten.
- Een Vlaamse Woonraad

- Vereenvoudiging van de bestaande regelgeving en procedures
Voor een optimale dienstverlening zullen de bestaande regelgeving en procedures eenvormiger en transparanter gemaakt worden en beter op elkaar afgestemd.
- Communicatie en overleg met de lokale bevolking
Om succesvol te zijn heeft het beleid nood aan een breed maatschappelijk draagvlak. Hiervoor is een goede communicatie en informatie van groot belang. Daar de gemeenten een centrale rol spelen in het lokale woonbeleid, dient hun beleidsplan vergezeld te gaan van een goed informatieplan, teneinde de inwoners inzicht te verschaffen in het gevoerde beleid. Gemeentelijke huisvestingsdiensten, woonwyzers of woonwinkels krijgen hierin een belangrijke taak. De Vlaamse overheid van haar kant voorziet informatie, vorming en sensibilisering ten behoeve van de gemeentelijke ambtenaren en mandatarissen. Deze krijgen met het Draaiboek lokaal woonbeleid bovendien een praktisch werkdocument in handen voor de uitbouw van een gemeentelijk woonbeleid. De Vlaamse regering kan ook zelf de burgers informeren over de krachtlijnen van het woonbeleid, ondermeer via de website Wonen in Vlaanderen.

2.3 BELEIDSDOMEIN(EN)

De indicator behoort tot het **domein 'Levenskwaliteit', subdomein 'Woningkwaliteit'**.

2.4 VERBAND MET ANDERE INDICATOREN EN INTERNATIONAAL GEBRUIK

De indicator houdt verband met volgende (potentiële) indicatoren rond duurzaam kustzonebeheer:

- Veiligheidsniveau tegen overstroming door zee (risico van schade in euro)
- Tevredenheidsindicator bij bewoners
- Verouderingsgraad
- Aandeel hoogtoegankelijke logiesinrichtingen
- Inkomensspanning
- Verhouding gestarte/failliete ondernemingen
- Aantal goede renovaties en restauraties
- Werkloosheidsgraad

2.5 STREEFWAARDEN

Voor deze indicator zijn geen specifieke streefwaarden bekend. Wel kan het gewestelijk of nationaal gemiddelde als een richtwaarde beschouwd worden. Er wordt naar gestreefd om een zo groot mogelijk aantal woningen met groot comfort te verkrijgen.

2.6 RELEVANTE CONVENTIES, AKKOORDEN EN WETGEVING

De voornaamste wetteksten van het woonbeleid in Vlaanderen zijn de volgende (zie website Wonen in Vlaanderen):

1. Woonpremies, toelagen, sociale leningen en andere tegemoetkomingen
  - Besluit leningen met gewestwaarborg voor middelgrote woningen
  - Besluit huursubsidie en installatiepremie
  - Omzendbrief huursubsidie en installatiepremie
  - Besluit aanpasingspremie en verbeteringspremie
  - Omzendbrief aanpassingspremie en verbeteringspremie
  - Besluit sociale leningen voor bouwen, kopen en renoveren
  - Besluit kredietinstellingen sociale leningen met gewestwaarborg
  - Besluit inkomensverliesverzekering
  - Besluit verbintenissen bewoners van sociale koopwoningen
  - Sociaal huurbesluit
  - Besluit nieuwbouw- en renovatiepremie

2. Woonkwaliteit - bestrijding van leegstand e.a.
De voornaamste instrumenten waarmee gemeenten de woonkwaliteit kunnen verbeteren:
  - Decreet leegstand en verwaarlozing bedrijfsruimten
  - Decreet heffing ter bestrijding van leegstand en verkrotting
  - Besluit heffing ter bestrijding van leegstand en verwaarlozing
  - Omzendbrief heffing ter bestrijding van leegstand en verwaarlozing
  - Decreet kwaliteits- en veiligheidsnormen voor kamers
  - Besluit leegstand en verwaarlozing bedrijfsruimten
  - Besluit kwaliteits- en veiligheidsnormen voor kamers
  - Besluit kwaliteitsbewaking, recht van voorkoop en sociaal beheerrecht
  - Omzendbrief leegstand en verwaarlozing bedrijfsruimten
3. Projectsubsidie (de subsidiëring door de Vlaamse gemeenschap van sociale woonprojecten)
  - Besluit grond- en pandenbeleid
  - Besluit procedure voor programmering en subsidiëring sociale huisvestingsprojecten
  - Besluit renovatie van woningen en bouw van sociale woningen
  - Besluit subsidiëring voor bouwrijp maken van gronden en aanleg van infrastructuur
  - Ministerieel besluit subsidiëring sociale of bijzondere woonprojecten
4. Achtergronden van het woonbeleid: Vlaamse wooncode en Huisvestingscode
5. Overige wetteksten
  - Besluit erkenning en subsidiëring van huurdersbonden en hun overlegcentrum
  - Besluit sociale verhuurkantoren
  - Besluit samenwerking sociale verhuurkantoren
  - Besluit woonvernieuwings- en woningbouwgebieden

3 METHODOLOGISCHE BESCHRIJVING EN ONDERLIGGENDE DEFINITIES

3.1 ONDERLIGGENDE DEFINITIES EN CONCEPTEN

De belangrijkste instrumenten voor kwaliteitsbewaking die ter beschikking staan van de huisvestingsambtenaren die toezien op de woningkwaliteit zijn de volgende (zie website Wonen in Vlaanderen):

- het woningonderzoek, waarbij eventuele ongeschiktheid of onbewoonbaarheid wordt nagegaan.
Om na te gaan of een woning aan de geldende technische eisen en comfortvereisten voldoet wordt, na een inwendig onderzoek, een technisch verslag opgemaakt. Van het gebouwgedeelte wordt de stabiliteit en de bouwfysica van dak, muren en draagvloeren beoordeeld. Voor het woongedeelte wordt gekeken naar comfortvereisten inzake elektriciteit, water en verwarming, naar veiligheids- en gezondheidsvereisten, met name op het vlak van trappen, overlopen en balustrades en van verluchtingsmogelijkheid, naar afwerking en eventuele sleet aan dekvloer, plafond, ramen en deuren en naar vocht (insijpeling, stijgvocht, condensatie, schimmel)
- het woonbezettingsonderzoek, dat nagaat of de maximale capaciteit van een woning niet overschreden wordt.
Het maximum aantal bewoners dat een woning kan herbergen wordt eveneens vastgelegd in het technisch verslag. Deze bezettingsnorm is afhankelijk van de totale bewoonbare oppervlakte en van het aantal woonlokalen. Indien de bewoning de bezettingsnorm overschrijdt, zonder dat zich hierbij een ernstig veiligheids- of gezondheidsrisico stelt, is er sprake van een onaangepaste woonsituatie. Indien deze overschrijding van de norm wel risico's met zich meebrengt is er sprake van overbewoning, voor zover deze risico's niet te wijten zijn aan een eventueel gebrek aan de woning, maar aan het overtal aan bewoners.
- het conformiteitsattest, dat wordt toegekend aan huurwoningen die aan alle normen voldoen.
De eigenaar-verhuurder kan de conformiteit van een huurwoning aan de geldende normen laten nagaan en vastleggen in een officiële verklaring van de gemeentelijke overheid: hiermee bevestigt

die dat de woning niet ongeschikt of onbewoonbaar is. Dit attest vormt geen huurvergunning, en dient dan ook niet verplicht aangevraagd te worden. Wel kan het conformiteitsattest bij een strafrechterlijk onderzoek bevrijdend werken: het attest kan als een bewijselement in de strafprocedure gebruikt worden.

- het onderzoek naar leegstand en verwaarlozing.

Voor de vaststelling van leegstand of verwaarlozing van een woning of gebouw is geen inwendig onderzoek nodig. Een woning wordt als leegstaand beschouwd wanneer zij meer dan een jaar niet wordt bewoond of effectief gebruikt. Men baseert zich hierbij op indicaties, zoals wanneer uit het bevolkingregister blijkt dat niemand er is gedomicilieerd, langdurige periode waarin het goed te koop of te huur wordt aangeboden, abnormaal laag verbruik van nutsvoorzieningen of geen aansluiting op nutsvoorzieningen.

Verwaarlozing wordt vastgesteld aan de hand van een technisch verslag van de buitenzijde van het pand, waarbij de uiterlijke gebreken of tekenen van zichtbaar verval aan gevel, dak en buitenschrijnwerk worden beoordeeld.

- het recht van voorkoop en sociaal beheer, twee bijzondere middelen waarmee de strijd tegen ongeschiktheid, onbewoonbaarheid en leegstand en verkrotting wordt aangeboden.

Dit recht van voorkoop laat sociale huisvestingsmaatschappijen, gemeentebestuur of OCMW toe een als leegstaand, verwaarloosd, ongeschikt of onbewoonbaar geïnventariseerde woning met voorrang aan te kopen wanneer deze te koop wordt aangeboden, en dit tegen dezelfde voorwaarden en prijs. Dit recht geldt enkel wanneer de aankoop gebeurt met het oog op sociale huisvesting. Naast woningen die op voornoemde lijsten staan geldt dit recht ook op bouwpercelen, bestemd voor woningbouw, die in speciaal afgebakende gebieden zijn gelegen, de zogenaamde 'bijzondere gebieden'. Dit zijn gebieden die door de Vlaamse minister erkend zijn en waarin het voorkeurecht kan uitgeoefend worden met het oog op sociaal woningbouw.

Houders van het sociaal beheerrecht worden in de mogelijkheid gesteld om gedurende een periode van minimum negen jaar een woning te beheren, te verhuren of er werken in uit te voeren. Begunstigden zijn de gemeente, het OCMW, de Vlaamse Huisvestingsmaatschappij, sociale huisvestingsmaatschappijen, het Vlaams Woningfonds en sociale verhuurkantoren. Zij kunnen dit recht laten gelden op conforme woningen op de lijst van leegstaande gebouwen en op woningen die al minstens één jaar als ongeschikt of onbewoonbaar staan geïnventariseerd, indien er geen bouwvergunning vereist is voor de noodzakelijke verbeteringswerken.

Er bestaan twee soorten sociale huisvestingsmaatschappijen (SHM's): huurmaatschappijen en eigendomsmaatschappijen (en enkele gemengde die op beide vlakken actief zijn).

De huurmaatschappijen bouwen sociale woningen om ze te verhuren aan sociale voorwaarden. De huurprijzen liggen steeds onder de gangbare marktprijzen. Zij hangen af van het inkomen van de huurder, de gezinssamenstelling, de bouwkost en de ouderdom van de woning.

De eigendomsmaatschappijen bouwen sociale woningen om ze te verkopen tegen aantrekkelijke prijzen. In de meeste gevallen kan er voor de aankoop van zo een woning ook een sociale lening toegekend worden. Daarnaast verstrekken deze maatschappijen ook nog leningen aan particulieren voor de opbouw van een woning of voor de aankoop en/of renovatie of aanpassing van de eigen woning.

Het Vlaams Woningfonds (zie website Vlaams Woningfonds) is een aangewezen partner om het wonen voor gezinnen in de steden en gemeenten te stimuleren. De ondersteuning vanwege de gemeenten aan het Woningfonds kan zowel de prospectie naar mogelijke renovatieprojecten voor het Woningfonds als de financiële ondersteuning van bepaalde projecten betreffen.

De Sociale kredietvennootschappen (SKV's) verlenen hypothecair krediet aan particulieren zonder dat het inkomen van de begunstigden een beperkende factor is (bij de hypothecaire activiteiten van de SHM's uit de eigendomssector is dat wel het geval). De afmeting van de woning is dat wel.

Een sociaal verhuurkantoor (SVK) wil vooral de positie van de zwakke huurder op de private huurmarkt versterken. Daarbij wil het complementair zijn aan de traditionele (sociale) huisvestingsactoren en het welzijnswerk. De sociale verhuurkantoren huren woningen op de private markt en verhuren deze onder aan kansarme en kwetsbare bewoners. Zij koppelen de verhuring aan huurdersbegeleiding en lokale netwerkvorming.

3.2 MEETMETHODE

In de algemene socio-economische enquête wordt gepeild naar de kwaliteit van de woning (zie website NIS). Deze wordt beoordeeld aan de hand van een aantal criteria (zie definitie indicator). Aangezien deze enquête bij de bevolking slechts om de tien jaar wordt uitgevoerd kunnen de gegevens verouderd zijn. De resultaten van de meest recente enquête (uitgevoerd in 2001) zijn momenteel nog niet beschikbaar.

3.3 BEPERKINGEN VAN DE INDICATOR

Deze indicator peilt naar de kwaliteit van de bewoonde particuliere woningen. Bij deze beoordeling wordt echter geen rekening gehouden met de omvang van de woning en met het type huishouden dat de woning betreft. Zo kan het zijn dat een woning wel voldoende comfort heeft, maar toch te klein is voor een vierpersoonsgezin om gerieflijk te zijn.

Het grote probleem bij deze indicator is de frequentie waarbij gegevens over de woningkwaliteit op nationaal niveau (cfr de algemene socio-economische enquête) worden verzameld. Op heden zijn de gegevens slechts om de tien jaar beschikbaar. De huidige gegevens resulteren van 1991. De resultaten van de socio-economische enquête van 2001 zijn nog niet beschikbaar. Een jaarlijkse evaluatie van deze indicator is dus op dit moment niet mogelijk.

4 GEGEVENS – INPUT

4.1 GEGEVENSBRONNEN (PERSOON, DIENST, ADRES)

- Instantie: Nationaal Instituut voor de Statistiek
- Contactpersoon: Mevr. Karin Dhont
- Adres: Italiëlei 124 bus 85, 2000 Antwerpen
- Telefoon: 03/299.07.07
- E-mail: karin.dhont@statbel.mineco.fed.be

4.2 VORM VAN DE GEGEVENS

De gegevens kunnen worden geleverd in een excel-bestand. Hierin zijn voor elke gemeente binnen het studiegebied het absoluut aantal woningen opgenomen en het procentueel aandeel woningen met een bepaald woningcomfort.

4.3 KWALITEIT EN BESCHIKBAARHEID VAN DE GEGEVENS

Momenteel zijn de resultaten van de algemene socio-economische enquête 2001 nog niet volledig verwerkt. De beschikbare gegevens rond woningkwaliteit dateren dus nog van de bevolkingsenquête van 1991. De gegevens zijn gedetailleerd per gemeente en kunnen gewoon worden opgevraagd bij het NIS.

KWALITEIT STRANDWATER

1 INDICATOROMSCHRIJVING

1.1 NAAM

De kwaliteit van het strandwater.

1.2 DEFINITIE

De indicator wordt gedefinieerd als het aantal zwemzones aan de Belgische kust die de quotering 'zeer goed' (blauwe bol) krijgen op basis van de beoordeling door de Vlaamse Milieumaatschappij (VMM). De beoordeling door VMM is gebaseerd op de bacteriologische kwaliteit van het strandwater.

1.3 MEETEENHEID

De indicator wordt uitgedrukt als de verhouding tussen het aantal zwemzones met beoordeling 'zeer goede kwaliteit', gedeeld door het totale aantal zwemzones.

1.4 PLAATSING IN HET DPSIR KADER

Deze indicator kan zowel tot het state-type als het impact-type gerekend worden.

1.5 REFERENTIE

Paredis, E., Block, T. & J. Van Assche (2001). Op weg naar duurzaamheidsindicatoren voor het kustgebied, Universiteit Gent, Centrum voor Duurzame Ontwikkeling, in opdracht van het Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Leefmilieu en Infrastructuur, AWZ-AWK.

2 BELEIDSRELEVANTIE

2.1 FUNCTIE, BETEKENIS

De beleving van de zee heeft, naast het visuele aspect, vooral te maken met de mogelijkheden tot zwemmen en pootjebaden. Daarvoor is de kwaliteit van het zeewater van groot belang. Het blijft belangrijk de burger te beschermen tegen de risico's van baden in water met een onvoldoende kwaliteit. Wateren houden zich niet aan bestuurlijke en politieke grenzen en ook de effecten van verontreiniging op deze wateren doen dit niet. Adequate maatregelen moeten worden gebaseerd op gemeenschappelijke kwaliteitsnormen die een hoog beschermingsniveau waarborgen.

Een toename van het aantal 'zeer goed' quoteringen heeft positieve effecten op vlak van gezondheid, milieu en toerisme, en kan dus gelden als belangrijk voor duurzame ontwikkeling aan de kust.

2.2 PRIORITEIT VOOR DE KUST EN RELEVANTIE VOOR DUURZAME / GEÏNTEGREERDE ONTWIKKELING VAN HET KUSTZONEGEBIED

In de studie 'Op weg naar duurzaamheidsindicatoren voor het kustgebied' van het Centrum voor Duurzame Ontwikkeling van de UG werden prioriteiten geïdentificeerd voor een duurzame ontwikkeling van de kust, onder andere aan de hand van interviews met de belangen actoren. Deze indicator behoort tot prioriteit '3. Verbetering van het milieu en de natuur - 3.2 Verhoging van milieukwaliteit - 3.2.3 Zeewater'.

Waterverontreiniging wordt meestal in verband gebracht met een onaangename geur of met water dat er vuil uitziet. In VLAREM II wordt verontreiniging van oppervlaktewater gedefinieerd als "het direct of indirect door de mens lozen van stoffen of energie in het aquatische milieu, ten gevolge waarvan de gezondheid van de mens in gevaar kan worden gebracht, het leven en de ecosystemen in het water kunnen worden geschaad, of enig rechtmatig gebruik van het water kan worden gehinderd."

Waterverontreiniging beïnvloedt de fysisch-chemische en biologische kwaliteit van water nadelig. Dit kan negatieve gevolgen hebben voor de gezondheid van de mens (bv. via drinkwater, vis- of schelpdierconsumptie, zwemmen) of voor het gebruik dat hij van het water wenst te maken (bv. voor recreatie of drinkwaterbereiding, als industrieel proces- of koelwater). De gevolgen voor het waterecosysteem zelf echter zijn meestal veel ingrijpender en uiten zich in een verarmde biotoop en andere vaak onomkeerbare effecten.

Veel verschillende verontreinigende elementen kunnen verantwoordelijk zijn voor deze verminderde kwaliteit: zuurstofbindende stoffen, nutriënten, zware metalen, organische micropolluenten, zuren, zouten,

zwevende stoffen, radioactiviteit, koelwater, ziekteverwekkende organismen. Deze elementen zijn afkomstig van verschillende menselijke activiteiten zoals wonen, werken, produceren, consumeren, zich verplaatsen of recreëren. Door lozingen, lekken of ongevallen bereiken ze het water via de atmosfeer, door afspoeling en uitspoeling van de bodem.

Waterverontreiniging heeft verschillende dimensies: lokaal, regionaal, fluviaal, continentaal en zelfs mondiaal. Problemen blijven niet plaatselijk. Ze hebben vaak invloed op een volledig rivierbekken, overschrijden (gewest)grenzen en/of beïnvloeden de kwaliteit van de Noordzee tot ver buiten de kustwateren. Voor een aantal persistente organische polluenten (de zgn. POP's) kan zelfs een wereldwijde verspreiding en aantasting worden aangetoond.

Het beleid komt tot stand in een Europese context en ent zich o.m. op de richtlijnen van de EU, de verklaringen van de Noordzeeconferentie en het Verdrag van Parijs.

Enkele decennia van hoofdzakelijk effectgericht en end-of-pipe-beleid hebben niet geleid tot de gewenste en verwachte verbetering van de toestand van de oppervlaktewateren. Via allerlei afwentelingsmechanismen verschoven de problemen dikwijls.

Het beleid is onvoldoende ecologisch onderbouwd en hoofdzakelijk gericht op infrastructuuro oplossingen met de nadruk op het (gemengd) collecteren en vervolgens zuiveren van huishoudelijk en industrieel afvalwater en regenwater. Dit verschuift de problemen: verwerking zuiveringsslib, versnelde afvoer, overstorten, verminderde bodeminfiltratie. De gebrekkige ruimtelijke ordening is de belangrijkste hinderpaal voor een effectief beleid, vooral omdat ze financieringsproblemen voor de zuivering van huishoudelijke en bedrijfsafvalwateren meebrengt.

De doelstelling van het beleid moet ertoe leiden dat de functies die het waterhuishoudkundige systeem vervulde, vervult of zou kunnen vervullen, (opnieuw) tot stand komen en behouden blijven voor de volgende generaties. Het streefdoel is multifunctionaliteit van het waterhuishoudkundige systeem, dat dan in principe de potentie bezit om die functies naar behoren te vervullen. Het benaderen van die toestand is een maat voor de weg naar duurzame ontwikkeling. Dit betekent dat er aanvaardbare garanties zijn voor een ecologische ontwikkeling van waterhuishoudkundige systemen (bestandsbehoud, soortendiversiteit en zelfregulering) hand in hand met een duurzaam gebruik ervan door de mens.

Bescherming tegen verontreiniging alleen is niet voldoende om tot gezonde watersystemen te komen. Een goed kwantiteitsbeheer en aangepaste inrichtings- en gebruiksmaatregelen zijn ten minste even belangrijk. Dit verklaart waarom integraal waterbeheer nodig is. Het is het samenhangende beleid en beheer inzake water, dat vertrekt van de samenhang binnen de waterhuishouding (interne integratie) en tussen de waterhuishouding en haar relevante omgeving (externe integratie met o.m. milieubeheer, natuurbeheer, ruimtelijke ordening). In de praktijk weegt integraal waterbeheer voortdurend belangen af om (menselijke) gebruiksfuncties onderling en in relatie tot de natuur te harmoniseren. Er moeten prioriteiten gesteld en functies toegekend worden volgens de natuurlijke potenties van de waterhuishoudkundige systemen nu en in de toekomst.

Er is een meersporenaanpak nodig met evenredige aandacht voor kwaliteit, kwantiteit en inrichting van de watersystemen, naast organisatorische aspecten van het integraal waterbeheer. Dat leidt tot maatregelen via vier parallelle sporen: bescherming tegen verontreiniging, regeling van het gebruik, inrichtingsmaatregelen en structurele onderbouwing van integraal waterbeheer.

Emissiebeperkende maatregelen alleen zijn - zelfs als ze steunen op het voorkomingsbeginsel - niet voldoende om te komen tot gezonde watersystemen. Emissiereductie is prioritair om verder ecologisch verval te voorkomen en om hinderpalen voor duurzame ontwikkeling neer te halen. Maar de bijkomende sporen van aanvullende inrichtingsmaatregelen en regeling van het gebruik zijn even noodzakelijk voor ecologisch herstel. Ten slotte is er een structurele basis nodig om vorm te geven aan de samenwerking tussen waterbeheerders onderling en tussen beheerders en gebruikers.

Voor organische micropolluenten die veelal toxisch, persistent en/of bio-accumuleerbaar zijn, moet de bronbenadering streven naar nulmissies op termijn van één generatie. Omdat er veel meer stoffen worden verwerkt, gebruikt en geloosd dan er emissie- of waterkwaliteitsdoelstellingen kunnen worden vastgesteld, moet de nadruk meer komen op wijzigingen in het productieproces in plaats van een end-of-pipe-aanpak gebaseerd op afzonderlijke stoffen. Zuivering aan het einde van de productieketen zal nog geruime tijd nodig blijven om tot een aanvaardbare milieukwaliteit te komen.

Diffuse bronnen van verontreiniging kunnen het best aan de bron worden aangepakt. De emissies zijn echter veelal slecht gekend. Bovendien liggen de oorzaken dikwijls in de ontginning van grondstoffen of in het gebruik of het afdanken van producten veeleer dan in de productie ervan. De instrumenten om de emissies te beheersen zijn dan ook meestal van een andere orde en horen niet alleen thuis bij de waterkwaliteit. Het aanpassen van producten, het aanbieden van alternatieven, de vermindering van het gebruik zijn structurele ingrepen die een lange doorvoerings- en aanvaardingstijd kennen. Hier is een

integrale benadering nodig met aandacht voor productbeleid. Informatievoorziening en sensibilisering begeleiden deze aanpak.

2.3 BELEIDSDOMEIN(EN)

De indicator behoort tot het domein 'Milieukwaliteit', subdomein 'Water'.

2.4 VERBAND MET ANDERE INDICATOREN EN INTERNATIONAAL GEBRUIK

De indicator houdt verband met volgende (potentiële) indicatoren rond duurzaam kustzonebeheer:

- Aantal pilotacties gericht op het beheerst recreatief gebruik van stranden
- Economische waarde van scheepvaart vs emissies van schadelijke stoffen
- Oppervlakte beschermd groengebied (terrestrisch, littoraal en marien)
- Intensiteit van gebruik van recreatieve activiteit (land en water gebonden)
- Aantal geobserveerde (olie)vervuilingen/vluchtuur
- Ecologische risicoindex voor schadelijke stoffen in organismen
- Visstocks buiten veilige biologische limieten

Deze indicator werd opgenomen in de overzichtlijst in het rapport "Indicators to monitor the progress of integrated coastal zone management: a review of worldwide practice" opgesteld door het Scottish Executive Central Research Unit. In deze lijst wordt een overzicht gegeven van indicatoren die overal ter wereld in het kader van GKZB geselecteerd zijn op diverse geografische niveaus (regionaal, nationaal, lokaal) (Scottish Executive Central Research Unit, 2001).

Op Europees niveau wordt deze indicator aangeduid als een potentiële indicator door de European Environment Agency (EEA).

2.5 STREEFWAARDEN

Om de beoordeling van de (bacteriologische) kwaliteit van het strandwater te kunnen maken worden vier parameters gemeten: totale coliformen, fecale coliformen, fecale streptokokken en salmonella (zie website VMM).

Voor de parameters totale coliformen, fecale coliformen, fecale streptokokken en salmonella zijn in de Europese Zwemwatt Richtlijn (76/160/EEG) en in de Vlaamse wetgeving imperatieve normen en richtnormen beschreven.

De imperatieve norm voor totale coliformen is 10.000/100 ml (95 percentiel), de imperatieve norm voor fecale coliformen is 2000/100 ml (95 percentiel) en de Vlaamse officiële norm voor fecale streptokokken is 400/100 ml (95 percentiel). Salmonella's moeten volledig afwezig zijn.

De richtnormen voor totale coliformen, fecale coliformen en fecale streptokokken zijn respectievelijk: 500/100 ml (80 percentiel), 100/100 ml (80 percentiel) en 100/100 ml (90 percentiel).

2.6 RELEVANTE CONVENTIES, AKKOORDEN EN WETGEVING

2.6.1 Europese Zwemwatt Richtlijn (76/160/EEG)

De Europese zwemwatt Richtlijn (76/160/EEG) trad in 1976 in voege met de bedoeling de kwaliteit van het Europees zwemwater (zowel aan de kust als in het binnenland) gevoelig te verbeteren. In dat kader werden normen en streefwaarden vooropgesteld. Ze omschrijven waaraan zwemwater moet voldoen om het risico op gezondheidsproblemen voor de zwemmers te beperken. Daarnaast werden er ook veel strengere richtwaarden in een streven naar een betere milieukwaliteit en een verder doorgedreven beperking van gezondheidsrisico's voor de bader. De lidstaten verbonden zich ertoe inspanningen te leveren om binnen redelijke termijn alle zwemwaters op hun grondgebied te voldoen aan de strenge richtwaarde en deze als norm te gebruiken.

De zwemwatt Richtlijn heeft betrekking op vier belangrijke parameters: totale colibacteriën, fecale colibacteriën, fecale streptokokken en salmonella. Ook parameters als minerale oliën, oppervlakte-actieve stoffen en fenolen worden onder de loep genomen. De Richtlijn omvat twee waarden. Enerzijds zijn er de imperatieve waarden, die wettelijk niet mogen overschreden worden. Daarnaast zijn er ook de richtwaarden, welke aangeven welke waterkwaliteit er door de EU-richtwaarden op termijn moeten nagestreefd worden, het is een kwaliteitsideaal.

Bij bemonstering van het zwemwater moeten 95% van alle staalnames voldoen aan de imperatieve norm. Om conform te zijn met de richtwaarde, dienen 80% van het totaal aantal metingen aan deze waarde te voldoen, uitgezonderd voor fecale streptokokken waar de 90%-norm geldt.

2.6.2 Rapportering van de zwemwaterkwaliteit aan de Europese Commissie

Voor de opmaak van het rapport over de kwaliteit van het zwemwater door de Europese Commissie bestaat vanaf het badseizoen 2002 de mogelijkheid om de analyseresultaten en de veldwaarnemingen uitgevoerd op de open zwemgelegenheden (geen zwembaden) in het kader van de milieuvergunning mee op te nemen bij de rapportering aan de Europese Commissie door de Vlaamse Milieumaatschappij.

De Vlarem-wetgeving legt de exploitant namelijk op om tijdens de week die voorafgaat aan het uitbatingseizoen en verder ten minste om de veertien dagen tijdens dit seizoen een bacteriologisch onderzoek uit te voeren op een representatief staal van het zwemwater. Dit onderzoek dient uitgevoerd te worden door een laboratorium erkend voor de gevraagde analyses. Een dubbel van deze analyseresultaten dient door het laboratorium rechtstreeks aan de gezondheidsinspecteur gestuurd te worden.

Het gaat om volgende bacteriologisch parameters: totale coliformen, fecale coliformen en fecale streptokokken. Indien de kwaliteit vermindert, dient ook de aanwezigheid van Salmonella bepaald te worden.

Ten behoeve van de rapportering aan de Europese Commissie is het noodzakelijk om daarnaast nog een aantal fysisch-chemische parameters te onderzoeken, met name: temperatuur van het water, pH, opgeloste zuurstof en zuurstofverzadiging, doorzichtigheid, het al of niet zichtbaar zijn van de bodem op de plaats van de monsterneming, kleur, minerale oliën, tensio-actieve actieve stoffen (schuim), teer/afval, en geur van fenolen.

Indien de gevraagde gegevens volledig zijn qua uit te voeren parameters en indien ze voor eind september van het lopend jaar door de exploitant gerapporteerd worden aan de VMM, zullen ze mee verwerkt worden in de rapportering naar de Europese Commissie.

2.6.3 Vlaamse wetgeving

De richtlijn 'betreffende de verontreiniging veroorzaakt door bepaalde gevaarlijke stoffen die in het aquatisch milieu van de Gemeenschap worden geloosd' werd vastgesteld op 4 mei 1976 (zie Europese Zwemwaterrichtlijn). Deze is bedoeld om beken, rivieren en zeeën te beschermen tegen stoffen die slecht afbreekbaar, giftig en bioaccumuleerbaar zijn.

Om dit te bereiken werden lijsten van stoffen opgesteld. Het gaat om de bekende 'zwarte en grijze lijst', die ook als bijlage in VLAREM I te vinden is. Beide lijsten omvatten trouwens zowel specifieke stoffen als groepen van stoffen, waardoor men in praktijk bij een oneindige lijst van stoffen terecht komt.

In principe was er een taakverdeling tussen Europa en de lidstaten. Voor de 'zwarte lijst' zou men op Europees niveau normen en maatregelen vaststellen, voor de 'grijze lijst' zouden de lidstaten dit zelf doen. Als opvangnet werd voorzien dat de lidstaten zelf dienden op te treden voor zwarte lijst-stoffen indien er op Europees niveau geen maatregelen kwamen.

Met de publicatie van de Kaderrichtlijn Water in 2000 is deze aanpak stopgezet. Daarmee verschuift wel de verantwoordelijkheid voor wat er nog rest van de 'zwarte en grijze lijst' volledig naar de lidstaten.

Vlaanderen heeft -zoals in andere lidstaten- de verplichtingen van de richtlijn in diverse instrumenten meegenomen: er zijn milieukwaliteitsnormen, er is een oppervlaktewatermeetnet, de vergunning houdt rekening met de aanwezigheid van lijststoffen in het afvalwater, etc. In het Vlaamse Reductieprogramma van 2000 worden geen nieuwe maatregelen voorgesteld, maar worden de bestaande instrumenten in kaart gebracht en de hiaten opgevuld:

- het aantal stoffen in het oppervlaktewatermeetnet werd uitgebreid;
- Voor de uitvoering van het Vlaams Reductieprogramma werd het oppervlaktewatermeetnet uitgebreid op het vlak van stoffen en het aantal meetplaatsen.
- een aantal bijkomende milieukwaliteitsnormen voor het oppervlaktewater werden vastgelegd;
- In 2001 werden in uitvoering van het reductieprogramma 10 milieukwaliteitsnormen toegevoegd aan VLAREM II en werden een aantal groepsnormen verfijnd.
- een vergunning-herzieningsprogramma werd opgestart om relevante lozingen te onderzoeken;
- voor pesticiden, PCB's, etc. werd in het Reductieprogramma het verband gelegd met de specifieke programma's en acties voor deze stoffen.

2.6.4 Blauwe Vlag

De Blauwe Vlag-campagne van de Stichting voor Milieueducatie in Europa (SMEE) wordt in België gecoördineerd door Bond Beter Leefmilieu. Deze campagne loopt reeds sinds 1987. Naast de EU-lidstaten nemen ook Bulgarije, Cyprus, Estland, Slovenië, Noorwegen, Letland, Kroatië en Turkije deel. De campagne wil de recreant en toerist sensibiliseren over de kwaliteit en het beheer van zwemwaters en jachthavens. Hij wordt gewezen op de noodzaak om de natuurlijke omgeving waarin men zijn vakantie en vrije tijd

doorbrenge te beschermen. De Blauwe Vlag is een kwaliteitslabel dat uitbaters van zwemvivers en jachthavens, alsook de beleidsverantwoordelijken aanzet tot concrete milieugerichte inspanningen.

De Blauwe Vlag bekroont kuststranden en vergunde zwemplassen die voldoen aan strikte criteria: het voldoen aan de richtwaarden (deze zijn strenger dan de wettelijke imperatieve waarden) van de Europese zwemwaterrichtlijn (76/160 EEG); het organiseren van educatieve en informatieve acties, het naleven van beheerscriteria inzake sanitair, afval, onderhoud en veiligheid (redders, EHBO, ...). Voor jachthavens gelden strenge milieucriteria als zichtbaar proper water, veiligheid, afvalinzameling,... Deze milieuoonderscheiding wordt jaarlijks toegekend en is slechts één jaar geldig. Dit is een stimulans voor de uitbater om hoge kwaliteitsdoelstellingen aan te houden.

Voor zwemwaters wordt ernaar gestreefd de normen met betrekking tot de waterkwaliteit in Europa gelijk te stellen zodat deze stilaan gelijkwaardig toegepast worden in de hele Europese Unie. De Blauwe Vlag is zo een belangrijk instrument voor de EU-lidstaten om te komen tot een integraal beheer van de kustzones, alsook tot een geïntegreerde kwaliteitsbewaking van de zwem- en recreatievivers in het binnenland.

De erkenning van de Blauwe Vlag voor de kuststranden, erkende zwem- en recreatievivers gebeurt aan de hand van vier belangrijke criteria:

- Een waterkwaliteit in overeenstemming met, zowel de imperatieve waarden als de streefwaarden voor totale colibacteriën, fecale colibacteriën en fecale streptokokken, opgenomen in de Europese zwemwaterrichtlijn (76/160 EEG).
- Toenemende nadruk op milieueducatie en informatieve acties.
Deze omvatten het bekendmaken van informatie over de kwaliteit van het zwemwater, het verstrekken van informatie over nabijgelegen groen- en natuurgebieden, de plaatselijke fauna en flora, afvalinzameling en het organiseren of ondersteunen van milieueducatieve activiteiten binnen het recreatiedomein of in de gemeente.
- Voldoen aan een aantal criteria aangaande het beheer van de stranden.
Dit omvat de uitbouw van een aantal basisfaciliteiten zoals sanitair, afvalbakken, milieuvriendelijk onderhoud van strand en infrastructuur en het verzekeren van een rustig verblijf voor de recreant.
- In regel stellen met een aantal voorwaarden inzake veiligheid: o.a. aanwezigheid van gediplomeerde redders, uitgebouwde EHBO-post, reddingsmateriaal, duidelijke afbakening van het zwemgebied,....

3 METHODOLOGISCHE BESCHRIJVING EN ONDERLIGGENDE DEFINITIES

3.1 ONDERLIGGENDE DEFINITIES EN CONCEPTEN

Voor de bepaling van de kwaliteit van zwemwater meet de Vlaamse Milieumaatschappij (zie website VMM) naast een aantal fysisch-chemische parameters (zoals zuurgraad (pH), doorzichtigheid, kleur, percentage zuurstofverzadiging, aanwezigheid van minerale oliën, oppervlakteactieve stoffen, fenolen, teerachtige residuen of ander afval) ook of er kiemen in het water aanwezig zijn die schadelijk kunnen zijn voor de gezondheid van baders. In 2002 gebeurde dit op 39 meetplaatsen in oppervlaktewater die de wettelijke bestemming 'zwemwater' hebben (kustzones).

De indicatororganismen waarvan de concentraties kwantitatief kunnen gerelateerd worden aan gezondheidsrisico's zijn onder meer de coliforme bacteriën en de streptokokken. Daarom worden de parameters totale coliformen, fecale coliformen en fecale streptokokken onderzocht. Salmonella – ook een bacterie – wordt gemeten als er aanwijzingen zijn dat de waterkwaliteit slecht is. De Salmonella-bacterie is een veroorzaker van gastro-intestinale infectie, één van de voor de mens gerapporteerde ziekten die verband houden met water.

Zwemwater is de zone waarin het baden door de bevoegde instanties uitdrukkelijk is toegestaan, dan wel niet is verboden en gewoonlijk door een groot aantal baders wordt beoefend.

Een brede waaier van natuurlijke en menselijke factoren beïnvloeden de kwaliteit van het zwemwater aan zee:

- honden en paarden op het strand;
- vogelpopulaties;
- badintensiteit;
- vlotte bereikbaarheid van het sanitair;
- de aanvoer uit het binnenland van ongezuiverd afvalwater via het oppervlaktewater van kanalen en rivieren, versterkt bij het in werking treden van overstorten (bij hevige regenval);
- de lozing van afvalwater van plezierboten op zee en binnenwater.

3.2 MEETMETHODE

De 39 badzones aan de kust worden routinematig één tot twee maal per week bemonsterd van april tot september. Wanneer de imperatieve norm voor minstens één van de gemeten parameters overschreden wordt, treedt een 'verscherpt controleprogramma' in werking.

Op basis van een codering van de bacteriologische waterkwaliteit voor de kust op basis van de 4 recentste stalen worden volgende beoordelingscriteria toegepast (zie website VMM):

	blauw	grijs	grijs		rood
KVE* /100 ml	<= 1 staal met	> 1 staal met	>= 1 staal met	en/of <= 1 staal met	> 1 staal met
Totale coli/100 ml	>= 500 en <= 5000	>= 500 en <= 5000	> 5000 en < 10000	>= 10.000	>= 10.000
Fecale coli/100 ml	>= 100 en <= 1000	>= 100 en <= 1000	> 1000 en < 2000	>= 2000	>= 2000
Fecale streptokokken/100ml	>= 100 en <= 200	>= 100 en <= 200	> 200 en < 400	>= 400	>= 400
Beoordeling/ Zwemadvies	OK	OK	Afraden voor personen met lage weerstand		Zwemverbod

*KVE = kolonievormende eenheden

De resultaten van het onderzoek worden vertaald in een publieksvriendelijke quotering met kleuren:

- 'blauw' betekent 'de waterkwaliteit is zeer goed'
- 'grijs' betekent 'aanvaardbare kwaliteit'
- 'rood' betekent 'slechte waterkwaliteit'

De beoordeling van de resultaten en het daaraan gekoppelde zwemadvies, gebeurt door de Vlaamse Gezondheidsinspectie van het ministerie van de Vlaamse Gemeenschap. Wanneer de imperatieve norm voor minstens één van de parameters overschreden wordt, treedt een 'verscherpt controleprogramma' in werking, dat inhoudt dat dagelijkse staalnames georganiseerd worden tot wanneer terug aan de normen voldaan wordt. Als er een gevaar is voor de volksgezondheid, wordt door de Vlaamse Gezondheidsinspectie een zwemverbod geadviseerd aan de burgemeester van de gemeente.

3.3 BEPERKINGEN VAN DE INDICATOR

De beoordeling van de bacteriologische kwaliteit van het strandwater houdt geen rekening met fysico-chemische parameters. Met deze tekortkoming moet bij de interpretatie van de indicator rekening gehouden worden.

4 GEGEVENS – INPUT

4.1 GEGEVENSBRONNEN (PERSOON, DIENST, ADRES)

- Instantie: Vlaamse Milieumaatschappij (VMM)
- Contactpersoon: Dirk Roos
- Adres: A. Van De Maelestraat 96, 9320 Erembodegem
- Telefoon: 053/72.62.11
- E-mail: d.roos@vmm.be

4.2 VORM VAN DE GEGEVENS

De gegevens kunnen worden geleverd in een excel-bestand. Hierin wordt per jaar (periode april t.e.m. september) een beoordeling gegeven van de kwaliteit van het strandwater aan de hand van blauwe, grijze en rode stippen.

4.3 KWALITEIT EN BESCHIKBAARHEID VAN DE GEGEVENS

De gegevens (beoordeling van de kwaliteit van het strandwater per badplaats) zijn gratis beschikbaar bij de VMM.

Een erkenning of accreditatie is een noodzakelijke voorwaarde om de kwaliteit van metingen en analyses te borgen en de onafhankelijkheid van rapporteren te garanderen aan de klant. De VMM heeft eigen laboratoria, maar besteedt de meerderheid van de analyses uit aan erkende laboratoria.

De cel kwaliteitszorg van de VMM ziet erop toe dat alle interne en externe monsternemings-, meet- en analyse- activiteiten op een erkende en kwaliteitsvolle manier worden uitgevoerd en gerapporteerd. Voor deze in hoofdzaak technische werkzaamheden wordt gebruik gemaakt van de Europese kwaliteitsnorm EN 45001 voor beproevingslaboratoria en de accreditatiecriteria volgens het BELTEST-bureau. Deze criteria zijn ook als verplichting opgenomen in de diverse erkenningsbesluiten voor de monsternemingen en de analyses van water.

De Vlaamse Milieumaatschappij heeft de decretale opdracht meetnetten te exploiteren voor het meten van de kwaliteit van de oppervlaktewateren, zwemwater en voor het meten van geloosde vuilvrachten én hierover te rapporteren.

Gezien de dichtheid van het meetnet en het feit dat de beoordeling gebaseerd is op de meetresultaten van vier parameters (totale coliformen, fecale coliformen, fecale streptokokken en salmonella) kan gesteld worden dat de gegevens van een goede kwaliteit zijn. De uiteindelijke beoordeling van de kwaliteit van het strandwater gebeurt door de Vlaamse Gezondheidsinspectie.

RESTAFVAL

1 INDICATOROMSCHRIJVING

1.1 NAAM

De hoeveelheid restafval per inwoner.

1.2 DEFINITIE

De indicator wordt gedefinieerd als de totale hoeveelheid uiteindelijk te verwijderen huishoudelijk afval (= huisvuil, grofvuil, gemeentevuil, sorteerresidu van PMD), onafgezien de inzamelwijze, gedeeld door het aantal inwoners per gemeente. Het huishoudelijk restafval is inclusief het afval van tweede verblijven en een gedeelte van het afval afkomstig van horeca (dit is afhankelijk van de inzamelwijze van de kustgemeenten).

1.3 MEETEENHEID

De indicator wordt uitgedrukt in aantal kg per inwoner, per gemeente.

1.4 PLAATSING IN HET DPSIR KADER

Deze indicator is van het pressure-type.

1.5 REFERENTIE

Paredis, E., Block, T. & J. Van Assche. (2001). Op weg naar duurzaamheidsindicatoren voor het kustgebied, Universiteit Gent, Centrum voor Duurzame Ontwikkeling, in opdracht van het Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Leefmilieu en Infrastructuur, AWZ-AWK.

2 BELEIDSRELEVANTIE

2.1 FUNCTIE, BETEKENIS

Afval is er altijd al geweest. Iedereen wordt er dagelijks mee geconfronteerd. Voor de huishoudens houdt het probleem meestal op met het aan de deur zetten van hun vuilniszak. Het probleem is echter veel complexer dan dat. Grote hoeveelheden afval moeten opgehaald en verwerkt worden en de uiteindelijke verwijdering van de afvalstoffen (verbranden en storten) brengt tal van milieuproblemen met zich mee (verlies van grondstoffen en energie, emissies naar bodem, water en lucht, ruimtebeslag).

De hoeveelheid afval dat geproduceerd wordt per inwoner is direct gerelateerd aan de individuele productie en het consumptiepatroon. Een verhoogde consumptie leidt tot het gebruik van goederen met een hoog gehalte aan verpakkingsmateriaal. Als gevolg van het gevoerde afvalbeleid zal de gemeenschap goederen zoveel mogelijk trachten te recyclen en hergebruiken om het volume aan afval te verminderen.

2.2 PRIORITEIT VOOR DE KUST EN RELEVANTIE VOOR DUURZAME / GEÏNTEGREERDE ONTWIKKELING VAN HET KUSTZONEGEBIED

2.2.1 Prioriteit voor de kust

In de studie 'Op weg naar duurzaamheidsindicatoren voor het kustgebied' van het Centrum voor Duurzame Ontwikkeling van de UG werden prioriteiten geïdentificeerd voor een duurzame ontwikkeling van de kust, onder andere aan de hand van interviews met de belangen actoren. Deze indicator behoort tot prioriteit '3. Verbetering van het milieu en de natuur - 3.1 Beheersing van milieustromen'.

2.2.2 Vlaams afvalbeleid

Het afvalbeleid inzake huishoudelijke afvalstoffen voldoet aan de principes van de Ladder van Lansink. Dit betekent dat afvalpreventie verkozen wordt boven hergebruik en selectieve inzameling van afvalstoffen. De verwerking van afvalstoffen via verbranding, al dan niet met energierecuperatie, en afvoer naar stortplaatsen staan onderaan de ladder.

Om het doel van het Vlaams afvalstoffenbeleid te kunnen bereiken, legt het Afvalstoffendecreet de volgende hiërarchie vast voor het behandelen van afval (zie website OVAM):

- voorkomen van afvalstoffen zowel van de hoeveelheid als van de schadelijkheid ervan is prioriteit nummer 1. Voorkomen is beter dan verwerken (kwantitatieve preventie). Ook het terugdringen van het gebruik van producten die eenmaal in de afvalfase schadelijk zijn, is voorkomen van afvalstoffen (kwalitatieve preventie). Een goed afvalstoffenbeheer start met het voorkomen van afvalstoffen; Reeds jaren werkt de OVAM verschillende acties uit die de Vlaming aansporen om afval meer te voorkomen. In hoofdzaak gaat het daarbij om informatie en sensibilisatie. De campagnes, programma's, publicaties e.d. behandelen wel steeds specifieke thema's of zijn gericht naar bepaalde doelgroepen. Een belangrijk en steeds terugkerend thema is afvalarm consumeren. Alle Vlamingen zijn consumenten, en we consumeren tijdens vrijwel al onze bezigheden. Vandaar dat we rond afvalarme consumptie heel wat acties opzetten, van praktische informatie per productgroep tot brede sensibilisatiecampagnes. Een groot deel van onze afvalberg bestaat uit groente-, fruit- en tuinafval. Groot genoeg om op grote schaal het thuiscomposteren te promoten, als belangrijke bijdrage tot de verminderen van huishoudelijk afval. Ook papier is een belangrijke fractie, en is het voorwerp van diverse acties bedoeld voor ieder van ons.
- wordt er toch afval geproduceerd dan moeten volgende technieken achtereenvolgens worden onderzocht en zo mogelijk worden toegepast : hergebruik en recuperatie van afvalstoffen; De Vlaamse regering bepaalt hoe bepaalde afvalstoffen selectief moeten ingezameld worden. Ofwel ligt de mogelijkheid tot hergebruik, compostering of recyclage hiervan aan de basis, ofwel bepaalde gevaarseigenschappen die maken dat deze afvalstoffen in specifieke verwerkingsinstallaties moeten verwerkt worden (bvb. KGA). In het VLAREA en in het Uitvoeringsplan huishoudelijke afvalstoffen 2003-2007 staan alle modaliteiten vermeld op welke wijze de diverse afvalsoorten selectief moeten ingezameld worden bij alle gezinnen.
- op de derde plaats komt het verbranden met energierecuperatie onder strenge milieuhygiënische voorwaarden;
- en ten slotte als laatste toevlucht het storten onder strenge milieuhygiënische voorwaarden van de restfractie of anders gezegd van die afvalstoffen die niet kunnen worden voorkomen, hergebruikt, gerecycleerd of verbrand.

Deze afvalbehandelingshiërarchie kan alleen met duidelijk aangetoonde redenen omwille van een leven van goede kwaliteit (hygiëne, veiligheid, beperkt risico en volksgezondheid) worden gewijzigd.

Afvalstoffen zijn voor een belangrijk deel het resultaat van het menselijk gedrag als individu of als groep, of de gevolgen daarvan. De Vlaamse overheid kan bepaald gedrag als (on)gewenst beschouwen voor het bereiken van de doelstellingen van het afvalstoffenbeleid en zal dit gedrag proberen te sturen of beïnvloeden met de inzet van beleidsinstrumenten.

Dat uitgerekend voor de sector afval als eerste aan een planmatige aanpak werd gedacht en gewerkt, is niet toevallig. De behoefte aan gepland beleid kwam vooral voort uit concrete problemen met de afvalverwijdering en de ontoereikende aanpak. De Vlaamse regering stelde om de vijf jaar één afvalstoffenplan vast. Eerst hoofdzakelijk als afvalverwijderingsplan en daarna met meer klemtoon op het inzamelen en voorkomen van afval.

De behoefte aan harmonisatie, coördinatie en integratie heeft geleid tot een vernieuwde planning van het afvalbeleid. Deze krijgt nu gestalte in de vorm van een samenhangend 'stelsel van plannen'. Er wordt dus geen afzonderlijk afvalstoffenplan meer opgemaakt. Het afvalbeleid wordt op strategisch niveau volledig geïntegreerd in het milieubeleidsplan (MBP). Het milieujaarprogramma (MJP) en verschillende uitvoeringsplannen voor het afvalbeleid (UPA) geven invulling aan het afvalbeleid op een operationeel of uitvoeringsgericht niveau. Daarnaast geven uiteraard ook de provinciale en gemeentelijke milieubeleidsplannen een lokale invulling aan het afvalbeleid.

2.2.3 Afvalbeleid aan de kust

Het toerisme aan de kust is een zegen voor de economie, maar er is ook een keerzijde aan de medaille. De toeristische drukte zorgt immers voor heel wat bijkomend afval. Toeristen sorteren ook minder goed, soms gewoon doordat ze over onvoldoende informatie of faciliteiten beschikken. De kustgemeenten behoren tijdens de zomermaanden op het vlak van afvalproductie tot de top van ons land. Dit betekent dat deze gemeenten het moeilijk hebben de taakstellingen inzake preventie, selectieve inzameling en eindverwerking te bereiken.

Daarom zetten de kustgemeenten alles in het werk om de afvalberg beheersbaar te houden; de kustbezoekers informeren (over de ophaalregeling) en begeleiden bij het sorteren, de verschillende fracties

heel frequent ophalen, extra glascontainers ter beschikking stellen en alle nodige middelen inzetten om het strand en de dijk net te houden.

Meest zichtbaar, en bovendien storend voor het toeristisch imago, is natuurlijk het probleem van het zwerfvuil. Ook het gebruik van niet reglementaire zakken, het buiten plaatsen van afval op verkeerde momenten,... is een veel voorkomende vorm van zwerfvuil aan de kust. De praktijk leert ons dat sommige kustgemeenten hier al iets aan deden of doen via bijvoorbeeld communicatiecampagnes, ... Andere kustgemeenten voerden echter totnogtoe nog geen enkele sensibiliseringsactie.

Daarom lanceerde de Provincie West-Vlaanderen in 2001 (de communicatiecampagne 'Hou je afval in het oog. Ook aan onze kust' (zie website Provincie West-Vlaanderen). De campagne kwam tot stand in overleg met de kustwerkgroep afval (De Provincie West-Vlaanderen; de milieu-ambtenaren van de verschillende kustgemeenten en de verschillende afvalintercommunales) en komt sinds 2002 mede tot stand dankzij de steun van de Vlaamse regering in het kader van het kustactieplan 2000-2004 van de Vlaamse minister van Toerisme.

Met de communicatiecampagne 'Hou je afval in het oog. Ook aan onze kust.' wil het Provinciebestuur twee objectieven nastreven:

- Bij de kusttoerist een mentaliteitsverandering teweegbrengen en bekomen dat de toerist inspanningen doet op 3 vlakken: afval voorkomen, beter sorteren en geen zwerfvuil achterlaten.
- De samenwerking tussen de kustgemeenten hieromtrent verbeteren en stimuleren. Zo kunnen zwakkere gemeenten bijleren van de sterkere, kan de groepsdynamiek een stimulerend effect hebben op de achterblijvers (men kan moeilijk alleen achterblijven), ...

Om de invloed van het toerisme op de afvalproductie enigszins in rekening te brengen, krijgen de kustgemeenten correctiefactoren toebedeeld. De correctiefactoren alleen volstaan echter niet om aan de vooropgestelde taakstellingen te voldoen. Van de gemeenten en intergemeentelijke samenwerkingsverbanden in de kustzone wordt verwacht dat ze extra inspanningen leveren om de hoeveelheid te verwijderen afval te doen dalen. Het kustactieplan bundelt de concrete acties die de kustgemeenten en -intercommunales, in samenwerking met OVAM uitwerken om alzo een voldoende daling van de afvalproductie te bekomen.

2.2.4 Relatie met duurzame ontwikkeling

In een duurzame streek dient er zo weinig mogelijk afval geproduceerd te worden, omdat dit een aanduiding is van het rationeel omgaan met grondstoffen en natuurlijke rijkdommen. Een daling van de totale hoeveelheid afval wordt in het kader van een duurzame ontwikkeling als positief ervaren. Bij deze evoluties moet men in gedachten houden dat er eerder gestreefd moet worden naar afvalvoorkoming dan afvalrecyclage wat een rationeel omgaan met grondstoffen inhoudt.

2.3 BELEIDSDOMEIN(EN)

De indicator behoort tot het domein 'Milieukwaliteit', subdomein 'Afval'.

2.4 VERBAND MET ANDERE INDICATOREN EN INTERNATIONAAL GEBRUIK

De 'Encyclopedia of Urban Environment-Related Indicators (CEROI; City Environmental Indicators Encyclopedia)' biedt gedetailleerde informatie over individuele indicatoren met aandacht voor metingen, referenties en voorbeelden (zie website CEROI). Deze encyclopedie geeft steden de mogelijkheid indicatoren te selecteren uit lijsten met voorgestelde indicatoren voor individuele kwesties en thema's. De indicator 'restafval' is opgenomen in deze lijsten. Daarnaast wordt deze indicator aangeduid als een (potentiële) indicator door de UN Commission for Sustainable Development (UN CSD) en OECD Group on the State of the Environment in het kader van OECD Environmental Performance Review Programme (Organisation for Economic Co-operation and Development, 1993).

Op Europees niveau behoort deze indicator tot de 24 beschreven indicatoren van de Scottish Executive Environment Group in het kader van het duurzaamheidsbeleid voor Schotland (Scottish Environmental Indicators Group, 2000).

Om te voldoen aan de vooropgestelde doel- en taakstellingen van het Uitvoeringsplan Huishoudelijke Afvalstoffen 2003-2007 is het belangrijk zoveel mogelijk gegevens omtrent de inzameling en verwerking van afvalstoffen te verzamelen (zie website OVAM). Deze gegevens zijn belangrijke kwantitatieve indicatoren voor het gevoerde afvalbeleid. Samen met de kwalitatieve indicatoren kan het gevoerde afvalbeleid in de toekomst bijgestuurd worden.

In een eerste poging om de resultaten van ons afvalpreventiebeleid in beeld te brengen, ontwikkelde de OVAM een set van indicatoren (zie website OVAM). Deze indicatoren geven ons globale conclusies over de manier waarop burgers, gemeentebesturen, producenten en distributie inspeelden op de beleidsimpuls. Ze

zijn echter nog niet geschikt voor een effectmeting of beleidsevaluatie. De huidige set bevat 8 indicatoren die zijn gekoppeld aan beleidsdoelstellingen en -acties, zoals ondermeer opgenomen in de Uitvoeringsplannen Huishoudelijke Afvalstoffen.

De indicator houdt verband met volgende (potentiële) indicatoren rond duurzaam kustzonebeheer:

- Economische waarde van scheepvaart vs emissies van schadelijke stoffen
- Aantal geobserveerde (olie)vervuilingen/vluchtuur
- Ecologische risicoindex voor schadelijke stoffen in organismen
- Kwaliteit strandwater
- Ratio verblijfstoerisme/dagtoerisme
- Verkeersdruk op de weg
- Ecologische voetafdruk van het kustgebied

2.5 STREEFWAARDEN

In het Uitvoeringsplan Huishoudelijke Afvalstoffen 2003-2007 (OVAM, 2002) worden taakstellingen vooropgesteld voor het aanbod aan huishoudelijk afval bestemd voor eindverwerking. Deze taakstellingen zijn de volgende:

- 2003: 180 kg op Vlaams niveau met een max. van 220 kg per inwoner op gemeenteniveau
- 2005: 165 kg op Vlaams niveau met een max. van 220 kg per inwoner op gemeenteniveau
- 2007: 150 kg op Vlaams niveau

2.6 RELEVANTE CONVENTIES, AKKOORDEN EN WETGEVING

Hierna volgt een overzicht van de belangrijkste en meest relevante Vlaamse, federale en internationale wetgeving m.b.t. afvalstoffen (zie website OVAM). Dit overzicht is niet volledig, zo ontbreken hier de wetgeving m.b.t. verpakkingsafval, mileutaksen, Vlareem en andere wetgeving.

2.6.1 Vlaamse wetgeving

2.6.1.1 *Het afvalstoffendecreet:*

Het afvalstoffendecreet vormt de wettelijke basis voor het realiseren van het afvalstoffenbeleid binnen het Vlaamse gewest. Het decreet dateert oorspronkelijk van 2 juli 1981 maar werd in 1994 fundamenteel gewijzigd. Het decreet is een zogenaamd kaderdecreet d.w.z. dat het wel de belangrijkste bepalingen bevat maar dat deze verder moeten uitgevoerd worden door de Vlaamse regering in uitvoeringsbesluiten zoals bvb het Vlarea of het Vlaams Reglement inzake Afvalvoorkoming en -beheer.

2.6.1.2 *Uitvoeringsbesluiten:*

VLAREA

Het Vlarea is het Vlaams reglement inzake afvalvoorkoming- en beheer en geeft uitvoering aan de meeste bepalingen inzake het afvalstoffendecreet. Het werd in 1998 van kracht en bundelde alle reeds bestaande uitvoeringsbesluiten; op enkele uitzonderingen na, en gaf bovendien uitvoering aan nieuwe bepalingen van het afvalstoffendecreet zoals de bepalingen m.b.t. de aanvaardingsplicht voor afvalstoffen of het gebruik van afvalstoffen als secundaire grondstof. VLAREA moet Vlaanderen ondermeer op weg zetten naar een onderbouwd recyclagebeleid. Het geeft een nieuw kader aan voor de recyclage. Het reglement richt zich zowel op huishoudelijke als industriële afvalstoffen. Voor 5 specifieke (huishoudelijke) afvalstromen worden concrete recyclagedoelstellingen vastgelegd. Aan de producent van deze producten (papier, wit- en bruingoed, rubberbanden, autowrakken, accu's en batterijen) wordt een terugnameplicht opgelegd. Daarnaast wordt een verbrandingsverbod voor recycleerbaar afval ingesteld.

SUBSIDIEBESLUIT

Het subsidiebesluit dat in 2002 van kracht werd en een reeds bestaand besluit verving, moet het mogelijk maken subsidies te verlenen aan lagere besturen zoals bijvoorbeeld gemeenten voor de voorzieningen ten behoeve van preventie van afvalstoffen of de installaties waar handelingen m.b.t. afvalstoffen worden gesteld.

PRESTIBESLUIT

Presti staat voor preventie stimulering schone technologie in de industrie en moet het ontstaan van afval- en emissiestromen in de industrie voorkomen of verminderen of de schadelijkheid van de onstane afval- en emissiestromen verminderen. Deze besluiten regelen de subsidiëring van de preventieprojecten.

PCB PLAN

Het PCB plan dat werd vastgesteld bij besluit van de Vlaamse regering van 17 maart 2000 bepaalt de wijze en de timing van verwijdering van PCB's en PCB-houdende apparaten.

2.6.2 Federale wetgeving

2.6.2.1 Wet op giftig afval

De Wet op het giftig afval van 1974 en het KB van 1976 zijn nog steeds van kracht in het Vlaamse gewest in die zin dat de objectieve aansprakelijkheid voor de producent van dit soort afval - niet te verwarren met gevaarlijk afval - voor de schade voortgebracht door dit soort afval blijft gelden tot de definitieve verwijdering ervan.

2.6.3 Internationale wetgeving

2.6.3.1 EVOA

Evoa is de afkorting van Europese Verordening inzake overbrenging van afvalstoffen binnen, naar en uit de Europese Gemeenschap. Deze Verordening is rechtstreeks van kracht binnen het Vlaamse gewest op de uitvoer van afvalstoffen vanuit Vlaanderen buiten België en de invoer van afvalstoffen van buiten België naar Vlaanderen. EVOA is dus niet van toepassing op transporten van afvalstoffen binnen België. Evoa regelt ook de doorvoer van afvalstoffen door een Lid-Staat maar wat betreft de doorvoer van afvalstoffen door Vlaanderen is de federale overheid bevoegd gebleven en meerbepaald de FOD Leefmilieu.

Op grond van Richtlijn 75/442/EEG, zoals gewijzigd bij Richtlijn 91/456/EEG zijn alle lidstaten van de EU verplicht een plan op te stellen inzake het beheer van afvalstoffen. Met het opstellen van een (Ontwerp) *Uitvoeringsplan Huishoudelijke Afvalstoffen 2003-2007* voldoet Vlaanderen aan deze verplichting voor het beheer van huishoudelijk en categorie 2 bedrijfsafval.

2.6.4 Gemeentelijke convenanten

Dit zijn overeenkomsten tussen het Vlaams gewest en de gemeenten met wederzijdse rechten en plichten. Het principe is wie onderneemt wordt beloond. Dit betekent financiële ondersteuning door het Vlaams gewest. Het convenant bestaat uit een basisovereenkomst en acht vrij te kiezen opties die de gemeenten kunnen onderschrijven. De basisovereenkomst omvat o.m. dat de gemeenten moeten beschikken over een milieuableider en een advies raad voor milieu en natuur. De gemeenten moeten bepaalde inventarissen opmaken en bijhouden, een jaarlijks milieuprogramma samenstellen, sensibiliseren tot het voorkomen en selectief inzamelen van huishoudelijke afvalstoffen en jaarlijks rapporteren over de uitvoering van de acties van het gemeentelijk natuurontwikkelingsplan (GNOP).

2.6.5 Milieubeleidsovereenkomst (MBO)

Een milieubeleidsovereenkomst (MBO) is een overeenkomst tussen de overheid (i.c. het Vlaamse Gewest) en bepaalde privé-sectoren waarin de basisregels zoals die in Vlarea zijn opgenomen, worden vertaald in specifieke afspraken. De Milieubeleidsovereenkomst bepaalt hoe de sectoren en de gewestelijke overheden de doelstellingen zoals vastgelegd in de Europese Richtlijn en in Vlarea zullen realiseren en welke taakverdeling daarbij geldt.

3 METHODOLOGISCHE BESCHRIJVING EN ONDERLIGGENDE DEFINITIES

3.1 ONDERLIGGENDE DEFINITIES EN CONCEPTEN

- 'Huishoudelijke afvalstoffen' worden in het Uitvoeringsplan Huishoudelijke Afvalstoffen gedefinieerd als 'afvalstoffen die ontstaan door de normale werking van een particuliere huishouding (Afvalstoffendecreet art. 3, § 2.1°) en afvalstoffen die daarmee gelijkgesteld worden, zoals gedefinieerd in artikel 2.1.1 van VLAREA.
- Definitieve verwijdering: vernietiging door verbranding of definitieve opslag op of in de bodem.

- Restafval is het huishoudelijk afval dat niet recycleerbaar is, waarmee je niet op het containerpark terecht kan of dat niet selectief wordt ingezameld.
- PMD is een selectief ingezamelde fractie die bestaat uit verschillende soorten verpakkingen: Plastieken flessen en flacons, Metalen verpakkingen en Drankkartons. Een groot deel van ons huishoudelijk afval bestaat uit dergelijk verpakkingsafval. Wat niet kan vermeden worden, dient zo goed mogelijk te worden gesorteerd. Zo kan het gerecycleerd worden en als grondstof voor nieuwe producten dienen.

Het ingezamelde PMD-afval wordt afgevoerd naar een sorteerinstallatie. De verschillende stoffen worden er van elkaar gescheiden. Dat gebeurt zowel met de hand als mechanisch. Via een transportband gaat alles naar een trommelzeef. Die zorgt voor een eerste sortering naar grootte. Zo kan het PMD in een volgende fase gemakkelijker gesorteerd worden. PET-flessen en HDPE-flacons worden met de hand uitgesorteerd. Drankkartons worden automatisch afgescheiden. Het ferrometaal en het aluminium worden er door een elektromagneet uitgehaald. De gesorteerde materialen worden in balen geperst en afgevoerd naar recyclagebedrijven. Die maken er nieuwe grondstoffen en producten van.

- Veel huishoudelijke afvalstoffen met een behoorlijke stukgrootte, vallen onder de noemer grofvuil. Ze worden met speciale ophaalbeurten door de gemeenten en intercommunales, of in hun opdracht opgehaald, en zijn afkomstig van huishoudens, ambachtelijke activiteiten en van overheidsadministraties.

- Uitvoeringsplan (zie website OVAM):

De juridische status en de politieke betekenis van een uitvoeringsplan liggen verankerd in het afvalstoffendecreet. We gebruiken dan ook enkel de specifieke benaming "uitvoeringsplan" als het voldoet aan de bepalingen van het decreet. De OVAM bereidt het ontwerpplan voor en consulteert de betrokkenen, de Vlaamse regering wint adviezen in en stelt het plan vast. Een belangrijk aspect is de grote betrokkenheid van derden bij de voorbereiding én de uitvoering. Voor elk plan wordt een uitvoeringsorganisatie opgericht voor de opvolging, evaluatie en bijsturing van het beleid.

Waar de richtinggeving die van het milieubeleidsplan (MBP) en wetgeving uitgaat globaal is, kunnen uitvoeringsplannen aanvullend een belangrijke rol spelen. Indien hardnekkige, specifieke of complexe problemen rond bepaalde afvalstromen of verwerkingswijzen enkel planmatig kunnen worden opgelost én een maatschappelijke toetsing behoeven, dan zijn uitvoeringsplannen aangewezen. Een uitvoeringsplan is een structurerend instrument: het ordent, zet zaken op een rij en legt een goede link tussen beleidsvoornemens en -uitvoering. Uitvoeringsplannen maken het ook mogelijk om marktgericht en dus ook flexibeler te werken zodat snel op veranderende omstandigheden kan worden ingespeeld. Dit alles maakt het afvalbeleid doelmatiger en doeltreffender.

- Beleidsinstrument (zie website OVAM):

Een beleidsinstrument is alles wat de Vlaamse overheid heeft besloten te gebruiken om één of meerdere doelstellingen uit het afvalstoffenbeleid te bevorderen. De zinsnede 'heeft besloten te gebruiken' heeft een dubbele betekenis. In de eerste plaats is een beleidsinstrument altijd verbonden met het voornemen er een activiteit of handeling mee uit te voeren. In de tweede plaats wordt een instrument pas als een beleidsinstrument gezien indien het onderdeel uitmaakt van de inhoud van het vastgesteld beleid. Dit laatste wil overigens niet zeggen dat we niet over beleidsinstrumenten kunnen spreken indien het beleid nog niet is vastgesteld. We spreken dan van 'mogelijke' of 'voorgestelde' beleidsinstrumenten.

De beleidsinstrumenten kunnen op verschillende manieren worden ingedeeld. Een indeling in drie types is de meest gebruikelijke: de direct regulerende instrumenten, de economische of financiële instrumenten, en de communicatieve of sociale instrumenten.

- Directe regulering is strikt genomen het sturen van gedrag door juridische vastgelegde geboden en verboden (bv. ...).
- Economische regulering is het beïnvloeden van gedrag via financiële instrumenten (bv. fiscaliteit, afvalstoffenheffingen, subsidies) en/of via het marktmechanisme (bv. verhandelbare rechten).
- Sociale regulering baseert zich op informatie en communicatie en is gericht op vrijwilligheid en overreding (bv. educatie, overleg, productinformatie, milieubeleidsvereenkomsten).

Het is belangrijk er op te wijzen dat deze types wel van elkaar te onderscheiden zijn, maar niet strikt te scheiden zijn. Meestal worden beleidsinstrumenten gecombineerd ingezet, ook instrumentenmix genoemd. Zo gaat bijvoorbeeld het verbod op sluijkorten (directe regulering) meestal gepaard met

een sensibiliseringcampagne (sociale regulering) en wordt iemand die het verbod overtreedt een geldboete opgelegd (economische regulering, die trouwens ook juridisch wordt vastgelegd).

Net zo belangrijk als de eigenschappen van de instrumenten, zijn de omstandigheden waaronder de instrumenten worden toegepast. Om te oordelen in welke situatie de inzet van instrumenten zinvol is zijn de criteria effectiviteit, efficiëntie, uitvoerbaarheid en (politieke) haalbaarheid de belangrijkste. De waarde van deze criteria is relatief. Een volledig rationele keuze van (een combinatie van) instrumenten is daarom niet evident.

Soms wordt er ook nog een vierde aanvullende categorie 'structureerende' instrumenten gesuggereerd die het gebruik van de drie overige categorieën moet stroomlijnen. Hier staat niet de wijze waarop het gedrag wordt beïnvloed centraal, maar wel het sturen of ondersteunen van de inzet van andere instrumenten. De belangrijkste voorbeelden zijn planning, uitvoeringsorganisaties en informatiebeheer.

3.2 MEETMETHODE

OVAM voert jaarlijks een enquête uit bij alle Vlaamse gemeenten rond de ophaalwijze en verwerkingswijze van huishoudelijke afvalstoffen. De gemeenten zijn verplicht deze informatie te leveren aan OVAM op basis van de wetgeving rond afvalstoffen, gemeentelijke convenanten en de Milieubeleidsvereenkomsten (MBO's).

De gemeenten hebben dus de verantwoordelijkheid om de betreffende informatie te verzamelen. Indien het afval wordt ingezameld en/of verwerkt door derden (privé bedrijf, Intercommunale) dan geeft deze de informatie betreffende ingezamelde en verwerkte hoeveelheden door aan de gemeente. De resultaten van de inventarisatie van huishoudelijke afvalstoffen wordt jaarlijks door OVAM gepubliceerd in de 'Inventarisatie huishoudelijke afvalstoffen'.

Het gaat hier zowel om het afval door huis-aan-huis ophaling ingezameld als door de inzameling via containerparken of wijnzamelpunten.

Het aantal inwoners in het kustgebied wordt gecorrigeerd met een factor omwille van het afval afkomstig van toeristen en recreanten. Deze factor is afhankelijk van het aantal toeristen en recreanten per jaar (en wijzigt elk jaar). De correctiefactoren toegepast voor het afval afkomstig van verblijfstoeristen zijn gedefinieerd in het Plan Huishoudelijke Afvalstoffen (Ovam).

3.3 BEPERKINGEN VAN DE INDICATOR

Het aanbod aan termediaal te verwijderen huishoudelijk afval zegt niets over de evolutie van het totale aanbod aan huishoudelijke afvalstoffen en bijgevolg ook niet over de geleverde inspanningen op het vlak van afvalpreventie. Zo kan het zijn dat het totale aanbod stijgt (wat anno 2002 de facto ook zo is), maar dat door de toegenomen inspanningen op het vlak van hergebruik en recyclage de fractie te verwijderen afvalstoffen daalt.

Daarom is een indicator "zwerfvuil" die de evolutie van de hoeveelheid zwerfvuil meet een beter alternatief. Momenteel loopt er een studie voor het op punt stellen van de toepassing van deze indicator (cfr. zwerfvuilanalyse-onderzoek in Vlaanderen aan de hand van proefstroken, uitgevoerd door Ecolas in opdracht van OVAM).

4 GEGEVENS – INPUT

4.1 GEGEVENSBRONNEN (PERSOON, DIENST, ADRES)

- Instantie: Openbare Afvalstoffenmaatschappij voor het Vlaamse Gewest (OVAM)
- Contactpersoon: Lydia Putseys
- Adres: Stationsstraat 110, 2800 Mechelen
- Telefoon: 015/284.284
- E-mail: lputseys@ovam.be

4.2 VORM VAN DE GEGEVENS

De gegevens worden geleverd in een excel-bestand. Deze bevat de hoeveelheid huishoudelijk afval die ingezameld werd en het aantal inwoners, met een opdeling naar jaar, gemeente, type afval (= huisvuil, grofvuil, gemeentevuil, sorteeresidu PMD) en inzamelwijze. De informatie rond restafval per gemeente kan jaarlijks gratis worden bekomen bij OVAM.

4.3 KWALITEIT EN BESCHIKBAARHEID VAN DE GEGEVENS

Dankzij de jarenlange traditie waarbij elke Vlaamse gemeente en intergemeentelijk samenwerkingsverband haar afvalstoffengegevens bij het begin van elk jaar doorgeeft, beschikt Vlaanderen over goede en actuele cijfers inzake selectieve inzameling, recyclage en eindverwerking van huishoudelijk afvalstoffen. Deze cijfers vormen het kwantitatief toetsingskader voor de beoogde taakstellingen. Op deze manier geven ze de zwakke en sterke punten van het Vlaams afvalbeleid aan en kunnen ze gebruikt worden om het beleid bij te sturen in de toekomst.

OVAM voert een controle uit op de door de gemeentes geleverde informatie op basis van gegevens die worden geleverd door andere kanalen (verbrandingsinstallaties, FOST Plus, Bebat, e.a.). Daarnaast is er een tweede 'controle' mogelijk door de gegevens van één gemeente over meerdere jaren te vergelijken. Indien hier opvallende uitschieters tussenzitten (bijvoorbeeld een onverklaarbare daling van de gemelde hoeveelheden in een bepaald jaar) dan is er waarschijnlijk een fout geslopen in de gemelde gegevens. Over het algemeen is de matching tussen de door de gemeenten geleverde informatie en de informatie van andere kanalen vrij goed: de foutenmarge bedraagt nauwelijks een paar procent.

AANTAL GEOBSERVEERDE (OLIE)VERVUILINGEN / VLUCHTUUR

1 INDICATOROMSCHRIJVING

1.1 NAAM

Het aantal geobserveerde (olie)vervuilingen per vluchtuur.

1.2 DEFINITIE

De indicator wordt gedefinieerd als het aantal geobserveerde (olie)vervuilingen in Belgische territoriale wateren gedeeld door het totale aantal vluchten.

1.3 MEETEENHEID

De indicator wordt uitgedrukt in het aantal olievervuilingen per vluchtuur.

1.4 PLAATSING IN HET DPSIR KADER

Deze indicator kan zowel tot het impact-type als het state-type beschouwd worden.

1.5 REFERENTIE

Peronaci, M. (2000). Marine and coastal environment Annual topic update 2000, EEA, European Topic Centre on Marine and Coastal Environment, Copenhagen, Topic report nr. 11, 35 pp.

2 BELEIDSRELEVANTIE

2.1 FUNCTIE, BETEKENIS

Energieverbruik, voornamelijk in de groeiende transportsector, is gelinkt met het gebruik van ruwe olie. Een verhoogd productie- en consumptieniveau en toegenomen invoer van olie verhoogt ook het risico op olierampen. Scheepsbewegingen en in het bijzonder olietransport is een belangrijke bron van olieverontreiniging in zeegebieden. Olievlekken worden meestal gesignaleerd in de buurt van vaarroutes en veroorzaken ernstige schade aan stranden, en allerlie zeeleven (vissen, weekdieren en vogelpopulaties). Er worden meer olieplekken vastgesteld dan dat ongelukken als gevolg van de illegale lozingen.

In overeenstemming met de MARPOL-conventie (zie 2.6.1 hieronder) voor de preventie van verontreiniging door schepen, is luchttoezicht een belangrijk controlemechanisme voor het vaststellen van olieplekken in gebieden waar lozingen verboden zijn. Onder de Bonn-conventie voeren Noordzeestaten luchttoezicht uit als een hulpmiddel om verontreiniging op te sporen en te bestrijden, en overtredingen van de regels te voorkomen. Jaarrond controle van olieplekken op zee vanuit de lucht is in Europa een veelgebruikte indicator voor het vaststellen van olielozingen door schepen.

2.2 PRIORITEIT VOOR DE KUST EN RELEVANTIE VOOR DUURZAME / GEÏNTEGREERDE ONTWIKKELING VAN HET KUSTZONEGEBIED

In de studie 'Op weg naar duurzaamheidsindicatoren voor het kustgebied' van het Centrum voor Duurzame Ontwikkeling van de UG werden prioriteiten geïdentificeerd voor een duurzame ontwikkeling van de kust, onder andere aan de hand van interviews met de belangen actoren. Deze indicator behoort tot prioriteit '3. Verbetering van het milieu en de natuur - 3.2 Verhoging van milieukwaliteit - 3.2.3 Zeewater'.

Het mariene ecosysteem staat onder druk van allerlei vormen van vervuiling en menselijke activiteiten. Bescherming van dat systeem en permanente kwaliteitsverbetering zijn dan ook een zaak van iedereen: diverse samenwerkingsverbanden en overlegstructuren dragen daartoe bij. In de praktijk wordt deze vervuiling en druk doorgaans ingedeeld naargelang zij afkomstig zijn vanaf het land, of het gevolg van activiteiten op zee, of nog het gevolg van ongevallen. Maar steeds meer kiezen beleidsvormers voor een geïntegreerde aanpak, die het natuurbehoud en de bescherming van de biologische verscheidenheid tot doel heeft (zie website BMM).

De Noordzee is een open zee en vormt een klein deel van de oceanen die de planeet bedekken. De regels die er gelden, worden bepaald door de Conventie van de Verenigde Naties betreffende het Zeerecht. Het is dan ook logisch dat sommige initiatieven een wereldwijde dimensie hebben. Binnen gespecialiseerde

agentschappen van de Verenigde Naties worden hierover besprekingen gevoerd en beslissingen genomen. De behandelde dossiers belangen maar zelden één enkele sector aan. Ze veronderstellen in België verregaand overleg met alle bevoegde federale departementen en de Gewesten. Dit vindt in hoofdzaak plaats binnen de context van de Stuurgroep "Noordzee en Oceanen" van het Coördinatiecomité voor het Internationaal Milieubeleid (zie website BMM).

Alle activiteiten die de mens uitoefent op zee en aan land, hebben een invloed op het leven in zee en hun habitats. Daarom is een speciale bescherming aangewezen. Dit kadert in het Verdrag inzake biologische diversiteit dat door België bekrachtigd werd door de wet van 11 mei 1995. De mariene aspecten van dit Verdrag werden toegelicht in het «Mandaat van Jakarta» van 14-15 november 1995. Voor de Noordoostelijke Atlantische oceaan wordt hieraan tegemoetgekomen door Bijlage V bij het OSPAR-Verdrag dat op 25 maart 1998 in werking getreden is en waarvan de procedure tot ratificatie door België zo goed als rond is. Op Belgisch vlak vormt de MMM-wet een stevige juridische grondslag om op dit vlak actie te ondernemen (zie website BMM).

Het mariene milieu - met inbegrip van de oceanen en alle zeeën en aangrenzende kustgebieden - vormt een samenhangend geheel dat een wezenlijk deel uitmaakt van het mondiale systeem dat het leven in stand houdt en een waardevol goed dat mogelijkheden biedt voor duurzame ontwikkeling. Het internationale recht, zoals weergegeven in de bepalingen van het VN-Verdrag inzake het recht van de zee (UNCLOS), omschrijft de rechten en plichten van landen en verschaft de internationale basis waarop de bescherming en duurzame ontwikkeling van het zee- en kustmilieu en de hulpbronnen ervan nagestreefd kan worden. Dit vereist op nationaal, subregionaal, regionaal en mondiaal niveau nieuwe benaderingen voor het beheer en de ontwikkeling van zee- en kustgebieden. Deze benaderingen moeten inhoudelijk samenhangen, zijn gebaseerd op voorzorg en lopen vooruit op mogelijke ontwikkelingen (zie website BMM).

2.3 BELEIDSDOMEIN(EN)

De indicator behoort tot het domein 'Milieukwaliteit, subdomein 'Mariene lozingen'.

2.4 VERBAND MET ANDERE INDICATOREN EN INTERNATIONAAL GEBRUIK

Op Europees niveau wordt deze indicator aangeduid als een potentiële indicator door de European Environment Agency (EEA) in het rapport 'Marine and coastal environment, Annual topic update 2000' (Peronaci, 2000).

Deze indicator werd opgenomen in de overzichtslijst in het rapport "Indicators to monitor the progress of integrated coastal zone management: a review of worldwide practice" opgesteld door het Scottish Executive Central Research Unit. In deze lijst wordt een overzicht gegeven van indicatoren die overal ter wereld in het kader van GKZB geselecteerd zijn op diverse geografische niveaus (regionaal, nationaal, lokaal) (Scottish Executive Central Research Unit, 2001).

De indicator houdt verband met volgende (potentiële) indicatoren rond duurzaam kustzonebeheer:

- Economische waarde van scheepvaart vs emissies van schadelijke stoffen
- Ecologische risicoindex voor schadelijke stoffen in organismen
- Kwaliteit strandwater
- Ratio verblijfstoerisme/dagtoerisme
- Ecologische voetafdruk van het kustgebied
- Visstocks buiten veilige biologische limieten
- Verandering in tewerkstelling in de sectoren visserij en landbouw
- Toegevoegde waarde per werknemer (sector visserij)
- Restafval
- Oppervlakte kusteiigen habitat
- Oppervlakte beschermd groengebied

2.5 STREEFWAARDEN

Alle olielozingen zijn verboden in de Noordzee, Baltische en Middellandse Zee, welke aangeduid zijn als speciale gebieden door het IMO. Monitoringprogramma's gebaseerd op luchttoezicht worden uitgevoerd om elke overtreding van deze regelgeving door schepen en offshore olieplatformen te voorkomen en vast te stellen. Olietankers hebben de toelating om olie of oliemengsels te lozen met een snelheid van 30 liter per nautische mijl, maar in de speciale gebieden mag de oliehoeveelheid niet meer zijn dan 15 ppm. Studies

hebben immers uitgewezen dat een zichtbaar oliespoor op het zeeoppervlak een indicatie is dat de hoeveelheid olie 15 ppm overschreidt.

2.6 RELEVANTE CONVENTIES, AKKOORDEN EN WETGEVING

2.6.1 Internationale verbintenissen

Veel aangelegenheden die verband houden met de bescherming van het mariene milieu worden door middel van internationale samenwerking geregeld (zie website BMM):

- OSPAR Verdrag inzake de bescherming van het marien milieu van de noordoostelijke Atlantische Oceaan (Parijs, 22 september 1992) (goedgekeurd bij wet van 11 mei 1995, Staatsblad 31 januari 1998/tweede editie).
- BONN Overeenkomst inzake de samenwerking bij het bestrijden van verontreiniging van de Noordzee door olie en andere schadelijke stoffen, en Bijlage, opgemaakt te Bonn op 13 september 1983 (goedgekeurd bij wet van 16 juni 1989, Staatsblad van 28 december 1989) (gecoördineerde tekst na wijzigingen van 1989, zie Staatsblad van 3 oktober 1996).
- LC Verdrag inzake de voorkoming van verontreiniging van de zee ten gevolge van het storten van afval en andere stoffen, 1972 (goedgekeurd bij wet van 20 december 1984, Staatsblad van 22 oktober 1985). Het Protocol van 7 november 1996 maakt thans het voorwerp uit van de ratificatie-procedure.
- MARPOL Internationaal Verdrag van 1973 ter voorkoming van de verontreiniging door schepen en Bijlagen, opgemaakt te Londen op 2 november 1973, en het Protocol van 1978 bij het Internationaal Verdrag van 1973 ter voorkoming van de verontreiniging door schepen en Bijlage, opgemaakt te Londen op 17 februari 1978 (goedgekeurd bij wet van 17 januari 1984, Staatsblad van 24 mei 1984).

De MARPOL-convention is de 'International Convention for the Prevention of Pollution of the Sea by Oil' die voor het eerst verbodsbepalingen oplegt voor het lozen van olie of olieachtige vloeistoffen als gevolg van scheepsbewegingen in de aangewezen speciale zones (Middellandse Zee, Baltische Zee en de Noordatlantische Oceaan). Deze conventie legt lozingsnormen op buiten de speciale zones voor operationele lozingen van schepen en geeft de vereisten naar ontwerp, materiaal, certificatie en inspectie van schepen aan.

Onder MARPOL zijn sinds 1996 nieuwe olietankers verplicht dubbelwandig te zijn of moeten voldoen aan de ontwerpstandaards opgelegd door de International Maritime Organisation (IMO), terwijl de bestaande enkelwandige tankers tussen 2007 en 2026 uit vaart moeten verdwijnen, afhankelijk van de veiligheidsstandaards.

- NSC Internationale Conferenties voor de bescherming van de Noordzee, waarvan de vijfde vergadering plaatsvond op 20 en 21 maart 2002 te Bergen (Noorwegen).
- UNICP United Nations Open-Ended Informal Consultative Process established by the General Assembly in its Resolution 54/33 in order to facilitate the annual review by the Assembly of developments in ocean affairs.

2.6.2 Europese Unie

In het kader van de Europese Unie zijn ook diverse acties (richtlijnen en beschikkingen) uitgevaardigd die een rechtstreekse en onrechtstreekse invloed hebben op de kwaliteit van het mariene milieu.

Zo is er de Kaderrichtlijn Water 2000/60/EG, die een nieuw, belangrijk gegeven vormt in het mariene milieubeleid. Op het vlak van waterkwaliteit en waterbeheer is er de de richtlijn 'gevaarlijke stoffen' (76/464/EG) die tot doel heeft om verontreiniging in zeegebieden van de lidstaten, met inbegrip van territoriale en binnenkustgebieden, door gevaarlijke stoffen (afbreekbaar en niet-afbreekbaar) met inbegrip van olie aan banden te leggen. De doelstelling is om te komen tot een volledige verbanning van deze niet-afbreekbare stoffen en specifieke kwaliteitsobjectieven door de lidstaten opgesteld voor afbreekbare stoffen. De richtlijn 2000/59/EC van 27 november 2000 over de onthaalfaciliteiten van havens voor het ontvangen van scheeps- en vrachtafval heeft tot doel om een vermindering in de mariene verontreiniging te bewerkstelligen door het voorzien van voldoende onthaalfaciliteiten voor afval in alle havens van de Europese Gemeenschap.

2.6.3 Nationaal

Zie website BMM.

2.6.3.1 "MMM"-wet (Wet Marien Milieu)

De "MMM"-wet (wet van 20 januari 1999 tot bescherming van het mariene milieu in de zeegebieden onder de rechtsbevoegdheid van België) biedt de rechtsbasis om het Belgisch deel van de Noordzee te behoeden tegen zeegebonden verontreiniging en om aan natuurbehoud, -herstel en -ontwikkeling te kunnen doen.

De MMM-wet wijzigt een aantal bepalingen van de uitvoeringswet van 6 april 1995 van het MARPOL verdrag. Deze twee wetten hebben wijzigingen aangebracht aan reeds bestaande wetgeving inzake levende rijkdommen (visserij), niet-levende rijkdommen en scheepvaart.

Tot nu toe werden in het kader van de MMM-wet volgende uitvoeringsbesluiten uitgevaardigd:

- Koninklijk besluit van 12 maart 2000 over de procedure voor het storten van bepaalde stoffen en materialen in de Noordzee (Staatsblad van 4 april 2000)
- Koninklijk besluit van 20 december 2000 over de procedure voor vergunningen vereist voor bepaalde activiteiten in de zee-gebieden (Staatsblad 25 januari 2001)
- Koninklijk besluit van 20 december 2000 over de milieu-effectenbeoordeling (Staatsblad 25 januari 2001)
- Koninklijk besluit van 21 december 2001 over de soortenbescherming (Staatsblad 14 februari 2002)

2.6.3.2 "EEZ"-wet

De "EEZ"-wet (wet van 22 april 1999 betreffende de exclusieve economische zone van België in de Noordzee, Staatsblad van 10 juli 1999) beoogt de uitbreiding van de soevereine rechten in een mariene zone buiten de territoriale zee en hieraan grenzend en ten behoeve van de exploratie en exploitatie, het behoud en het beheer van de natuurlijke rijkdommen, levend en niet-levend, van de wateren boven de zeebodem en van de zeebodem en de ondergrond daarvan, en met betrekking tot andere activiteiten voor de economische exploratie en exploitatie van de zone, zoals de opwekking van energie uit het water, de stromen en de winden.

De "zijwaartse begrenzing" is vastgelegd in bilaterale overeenkomsten met onze buurlanden met respectievelijk Groot-Brittannië en Noord-Ierland, Frankrijk en Nederland.

2.6.3.3 "Grondwet" van zeeën en oceanen

Alle mariene wetgeving situeert zich onder de "paraplu" van het Verdrag van de Verenigde Naties inzake het recht van de zee (UNCLOS), gedaan te Montego Bay op 10 december 1982 (en in België goedgekeurd bij de wet van 18 juni 1998).

Dit verdrag kan terecht beschouwd worden als de (geschreven) grondwet, die op wereldvlak het regime bepaalt van de zeeën en oceanen.

3 METHODOLOGISCHE BESCHRIJVING EN ONDERLIGGENDE DEFINITIES

3.1 ONDERLIGGENDE DEFINITIES EN CONCEPTEN

3.1.1 IMO International Maritime Organisation

In 1948 aanvaarde een internationale conferentie van de Verenigde Naties in Geneve een conventie die de IMO in het leven riep. De doelstelling van deze organisatie is in één slogan te omvatten: veilige, betrouwbare en efficiënt varen op proper oceanen. IMO is het agentschap van de Verenigde Naties dat verantwoordelijk is voor het verbeteren van de maritieme veiligheid en het voorkomen van verontreiniging door schepen (zie website IMO).

3.1.2 Wet Marien Milieu

In deze belangrijke wet worden de algemene beginselen van milieurecht opgesomd (zie website BMM):

- Het preventiebeginsel: beter voorkomen dan genezen;
- Het voorzorgsbeginsel: preventiemaatregelen moeten genomen worden indien er gronden voor bezorgdheid voor verontreiniging bestaan;
- Het beginsel van duurzaam beheer: de menselijke activiteiten moeten op zodanige wijze beheerd worden dat het mariene ecosysteem verder in staat is om het gebruik van de zee blijvend te verzekeren;

- Het vervuiler-betaalt-beginsel: de kosten voor de maatregelen ter voorkoming en bestrijding van verontreiniging zijn voor rekening van de vervuiler;
- Het herstelbeginsel: bij schade of milieuverstoring moet het mariene milieu, in de mate van het mogelijke, in de oorspronkelijke toestand hersteld worden;
- Ook het beginsel van objectieve aansprakelijkheid wordt vastgelegd: bij elke schade of milieuverstoring van de zeegebieden ten gevolge van een ongeval of een inbreuk op de wetgeving, is diegene die de schade of milieuverstoring heeft veroorzaakt, verplicht deze te herstellen, zelfs al heeft hij geen fout begaan.

Verder wordt de basis gelegd voor de instelling van mariene reservaten en de bescherming van dieren en planten. Er wordt een algemene verplichting ingesteld om activiteiten waarvoor vooraf een vergunning is vereist, te onderwerpen aan een milieu-effectenrapport (op initiatief van de aanvrager) en een milieu-effectenbeoordeling, vóór en tijdens deze activiteiten (door de overheid).

De MMM-wet wijzigt een aantal bepalingen van de uitvoeringswet van 6 april 1995 van het MARPOL verdrag. Zo wordt een verschillende strafmaat ingevoerd al naargelang het koop-vaardij-schepen, plezier-vaartuigen of vissersvaartuigen betreft en wordt de mogelijkheid van minnelijke schikking voorzien. Het is verplicht om noodplannen op te stellen in geval van olie-verontreiniging aan boord van schepen.

De MMM-wet is ook de basis waarop verplichte vaarroutes ingesteld kunnen worden om beschermde gebieden te vrijwaren tegen scheepvaartongevallen of verstoring door plezier-vaartuigen. Het optreden van de overheid in geval van een ongeval met risico op verontreiniging wordt bepaald.

3.2 MEETMETHODE

Sedert 1991 staat de BMM, via zijn programma BELMEC (BELgian Maritime Environmental Control) in voor het toezicht vanuit de lucht van het maritieme gebied dat onder Belgische verantwoordelijkheid valt. Dit luchttoezicht van de Noordzee gebeurt in het kader van het Akkoord van Bonn. Elk land organiseert zijn eigen toezichtsprogramma in overeenstemming met de richtlijnen van dit akkoord, en eens per jaar vinden gezamenlijke internationale oefeningen plaats (zie website BMM).

De BMM heeft een overeenkomst gesloten met het Licht Vliegwezen van de Landmacht in Brasschaat, dat een vliegtuig (Britten Normand Islander) ter beschikking stelt. In totaal worden elk jaar 250 vliegreizen boven zee gepland. De vluchten vinden niet alleen plaats tijdens de kantooruren, maar ook 's nachts of tijdens het weekend. De vluchttijden blijven geheim om het ontradingseffect maximaal te houden. Het vliegtuig voert verschillende trajecten uit tussen vaste passagepunten en kan daarvan, naargelang de operationele omstandigheden, afwijken (zie website BMM).

Het vliegtuig is uitgerust met een radar met zijdelings bereik (SLAR - Side Looking Airborne Radar). Daarmee kan de operator vervuiling door koolwaterstoffen zien tot op 20 km aan weerszijden van het traject. Het afvlakkend effect van olie op de golven is de grondslag voor deze teledetectie vanuit de lucht. Bij vervuilingen die geen koolwaterstoffen bevatten, dient de detectie visueel te gebeuren (zie website BMM).

Van zodra er een vermoeden van vervuiling is, gaat het vliegtuig ernaar toe. Er worden opnames gemaakt door middel van een zijdelingse of verticale videocamera, infrarood- en ultravioletcamera's. De operator berekent bij benadering de hoeveelheid geloosd materiaal. Deze benadering is gebaseerd op een kleurencode, die representatief is voor olielagen en door alle landen van het Akkoord van Bonn gebruikt wordt. Elke kleur komt overeen met een welbepaalde dikte van de laag koolwaterstoffen op het wateroppervlak (zie website BMM):

	KLEURENCODE	HOEVEELHEID (m ³ /km ²)
1	zilver / silvery	0.01
2	grijs / grey	0.1
3	regenboog / rainbow	0.3
4	blauw / blue	1
5	bruinblauw / blue-brown	5
6	bruin / brown	15
7	zwartbruin / brown-black	>25

3.3 BEPERKINGEN VAN DE INDICATOR

De ecosysteemeffecten van minerale olie in mariene en kustgebieden verschilt van deze van andere gevaarlijke stoffen. Olievlekken zijn het meest bedreigend voor het kustgebied (cfr aanspoeling van stookolieslachtoffers onder de zeevogels). Om deze reden werden afzonderlijke indicatoren ontwikkeld voor olie(vlekken) en andere gevaarlijke stoffen.

Olie komt het mariene milieu binnen vanuit diverse bronnen. De twee belangrijkste bronnen van oliebronreiniging in de Noordzee en het gehele Noordatlantisch gebied zijn afkomstig van maritiem transport en van raffinaderijen en offshore installaties. Het volledige beeld van oliebronreiniging is sterk versnipperd en algemene datasets die algemene trends aangeven zijn niet beschikbaar. Daarom wordt enkel het maritiem transport bij deze indicator in beschouwing genomen.

Observaties met luchttoezicht geven de mogelijkheid om alle types van olievlekken te betrekken, in het bijzonder deze die minder dan 7 ton (legaal of illegaal). In het kader van een andere indicator (oliebronreiniging in geval van ongelukken) worden deze niet in rekening gebracht. Daarbij komt wel dat de kans op lozingen gemeten met luchttoezicht ook afhankelijk is van het aantal vluchten en per jaar soms sterk kan variëren.

Luchttoezicht is ook enkel mogelijk bij bepaalde weersomstandigheden (geen mist, geen storm), maar onder deze omstandigheden gebeuren wel de meeste lozingen. Een belangrijk deel van de lozingen (zeker de kleine) zou dus mogelijk gemist kunnen worden.

4 GEGEVENS – INPUT

4.1 GEGEVENSBRONNEN (PERSOON, DIENST, ADRES)

- Instantie: Beheerseenheid van het Mathematisch Model van de Noordzee (BMM)
- Contactpersoon: Marisa di Marcantonio
- Adres: Gulledele 100, 1200 Brussel
- Telefoon: 02/773 21 15
- E-mail: M.Dimarcantonio@mumm.ac.be

4.2 VORM VAN DE GEGEVENS

De gegevens worden bijgehouden in een excel-bestand: het totaal aantal vluchten, aantal vluchten specifiek voor olievervuiling, aantal geobserveerde olievervuilingen, posities van algenvervuiling, strandvervuiling (in het kader van een melding en slechts voor een specifiek deel van de kust), zand- en grindwinning als ze gezien worden, en eventueel andere nuttige informatie.

4.3 KWALITEIT EN BESCHIKBAARHEID VAN DE GEGEVENS

Het excel-bestand met gegevens wordt regelmatig geupdate (ongeveer 3-maandelijks). Sinds 1991 zijn er toezichtgegevens beschikbaar en kunnen gratis worden aangeleverd.

Bij de tabel met ruwe gegevens zijn er door BMM een aantal opmerkingen geformuleerd die in het kader van deze indicator relevant kunnen zijn:

- de vastgestelde olielozingen gedurende de nacht of bij slecht weer werden geïdentificeerd als hoogstwaarschijnlijk operationele lozingen door gebruik te maken van de SLAR maar konden niet visueel vastgesteld worden als gevolg van de slechte zichtbaarheid;
- de geobserveerde vlekken op het wateroppervlak die geen olie zijn, worden beschouwd als vlekken die op het zicht van olie onderscheiden konden worden;
- de geobserveerde vlekken van ongekend type zijn vlekken die visueel niet van olie te onderscheiden zijn.

OPPERVLAKTE KUSTEIGEN HABITAT

1 INDICATOROMSCHRIJVING

1.1 NAAM

De oppervlakte aan kusteiigen habitat.

1.2 DEFINITIE

De indicator wordt gedefinieerd als de oppervlakte aan kusteiigen habitat, volgens de afbakening op de Biologische Waarderingskaart (BWK) van het Instituut voor Natuurbehoud.

1.3 MEETEENHEID

De indicator wordt uitgedrukt in aantal ha per gemeente.

1.4 PLAATSING IN HET DPSIR KADER

Deze indicator behoort tot het state-type.

1.5 REFERENTIE

Paredis, E., Block, T. & J. Van Assche. (2001). Op weg naar duurzaamheidsindicatoren voor het kustgebied, Universiteit Gent, Centrum voor Duurzame Ontwikkeling, in opdracht van het Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Leefmilieu en Infrastructuur, AWZ-AWK.

2 BELEIDSRELEVANTIE

2.1 FUNCTIE, BETEKENIS

De kustzone herbergt specifieke natuurwaarden die verbonden zijn aan de nabijheid en invloed van de zee. De natuur langs de kustzone staat onder bijzonder hoge druk van de verstedelijking en de recreatie, de uitbreiding van havens en industrie en de intensivering van de landbouw.

In dit kader kan deze indicator een aanduiding zijn voor de grootte van deze druk en het gevoerde kustzonebeleid. Deze indicator geeft de mogelijkheid om de doeltreffendheid van beleidsmaatregelen in het kader van een behoud van de biologische diversiteit en het duurzaam karakter ervan na te gaan.

2.2 PRIORITEIT VOOR DE KUST EN RELEVANTIE VOOR DUURZAME / GEÏNTEGREERDE ONTWIKKELING VAN HET KUSTZONEGEBIED

In de studie 'Op weg naar duurzaamheidsindicatoren voor het kustgebied' van het Centrum voor Duurzame Ontwikkeling van de UG werden prioriteiten geïdentificeerd voor een duurzame ontwikkeling van de kust, onder andere aan de hand van interviews met de belangen actoren. Deze indicator behoort tot prioriteit '3. Verbeteren van het milieu en de natuur – 3.3 Behoud en ontwikkeling van natuur'.

In de Beleidsnota Leefmilieu 2000-2004 (Dua, 2000) werd het natuur- en milieubeleid voor de komende jaren uit de doeken gedaan. Door het vlaams Gewest werden al verscheidene stappen gezet om tot een betere bescherming en beter beheer van het kustecosysteem te komen: de duinendecreten, de uitwerking en verspreiding van de ecosysteemvisie voor de Vlaamse kust als referentiekader voor het beheer en gebruik van strand, slik, schor en duin en de oprichting van een bijzondere post op het MINA-fonds ter bekostiging van de aankoop van kustduinen.

In dit kustzonebeheer zijn er nog een aantal knelpunten:

- het grootste gedeelte van de inmiddels beschermde duinen zijn nog steeds particulier eigendom, krijgen geen aangepast beheer, worden platgelopen door recreatie en verdrogen onder invloed van grondwaterwinning;
- weidevogelgebieden en zilte graslanden in de kustpolders worden bedreigd door landbouw en uitbreiding van havenactiviteiten en industrie;
- op twee natuureservaten na, genieten de meeste stranden langs de Vlaamse kust van geen enkele planologische of andere bescherming, ook de duin- polderovergangszones zijn vaak ontoereikend juridisch beschermd om er de natuurwaarden te vrijwaren van degraderende activiteiten.

Het beleid inzake kustzonebeheer zal bijgevolg worden geïnventariseerd door:

- Een nog betere onderlinge afstemming van het Vlaams gewestelijk en het federaal beleid inzake bescherming van natuur en leefmilieu aan de kust, zowel op zee als aan land, alsook de integratie van de facetten leefmilieu en natuur in alle aan de kust actieve maatschappelijke sectoren (openbare werken, ruimtelijke ordening, toerisme, watervoorziening, landbouw, bosbouw ...) door een goed gestructureerd en volgehouden overleg tussen alle bevoegde ministers en administraties in een stuurgroep geïntegreerde kustzonebeheer;
- De voortzetting van de verwerving van de kustduin- en duin-polder-overgangsgebieden door de Vlaamse overheid;
- De uitwerking van een geïntegreerd watervoorzienings- en natuurontwikkelingsplan voor de Vlaamse kust met als doelstellingen de afbouw van de grondwaterwinning in de kustduinen en de uitbouw van een duurzaam watergebruik en -voorziening;
- De afbakening en de uitbouw van integrale kustreservaten, dit zijn beschermde gebieden die alle zonaties van het kustecosysteem van zandbanken in de ondiepe zee over strand en duinen tot polders omvatten;
- Het vrijwaren van de natuurwaarden in de kustpolders door de uitwerking van een ecosysteemvisie als referentiekader voor beheer en gebruik, door de actieve implementatie van de Europese Vogel- en Habitat-richtlijnen en door groene gewestplanwijzigingen;
- Het aangaan van samenwerkingsakkoorden met Frankrijk en Nederland voor de bescherming en het beheer van grensoverschrijdende natuurcomplexen zoals enerzijds de kustduinen tussen Duinkerke en Lombardzijde en anderzijds de Zwinstreek.

In het hele proces moet het kustbeleid in de komende jaren op een kwalitatieve en duurzame manier uitgebouwd worden. Want een duurzaam beheer van onze kust is duidelijk zeker niet alleen voor de natuur op zich belangrijk. De duinen, het strand, de zee vormen de basis van het kusttoerisme en zorgen daarmee ook voor een belangrijk aandeel in de tewerkstelling aan de kust. Maar duurzaam kustbeheer betekent vooral ook dat we kiezen voor de kwaliteit van het leven omdat een gezonde leefomgeving en voldoende natuur de kwaliteit van het leven bepalen net als zinvol werk, een adequate sociale bescherming en tijd en middelen voor recreatie en toerisme dit doen.

2.3 BELEIDSDOMEIN(EN)

De indicator behoort tot het domein 'Natuurontwikkeling en -beheer', subdomein 'Habitats'.

2.4 VERBAND MET ANDERE INDICATOREN EN INTERNATIONAAL GEBRUIK

Deze indicator werd opgenomen in de overzichtlijst in het rapport "Indicators to monitor the progress of integrated coastal zone management: a review of worldwide practice" opgesteld door het Scottish Executive Central Research Unit. In deze lijst wordt een overzicht gegeven van indicatoren die overal ter wereld in het kader van GKZB geselecteerd zijn op diverse geografische niveaus (regionaal, nationaal, lokaal) (Scottish Executive Central Research Unit, 2001).

De indicator houdt verband met volgende (potentiële) indicatoren rond duurzaam kustzonebeheer:

- Economische waarde van scheepvaart vs emissies van schadelijke stoffen
- Ecologische risicoindex voor schadelijke stoffen in organismen
- Kwaliteit strandwater
- Ratio verblijfstoerisme/dagtoerisme
- Ecologische voetafdruk van het kustgebied
- Visstocks buiten veilige biologische limieten
- Verandering in tewerkstelling in de sectoren visserij en landbouw
- Oppervlakte beschermd groengebied
- Aantal samenwerkingsverbanden tussen overheid onderling en met privé-actoren inzake geïntegreerd kustzonebeheer
- Verkeersdrukte op de weg

2.5 STREEFWAARDEN

Er zijn geen nationale of internationale doelstellingen naar de specifieke oppervlakte van kusteiige habitats. Wel is er de algemeen aanvaarde nood om verder verlies van dergelijke habitats tegen te gaan.

2.6 RELEVANTE CONVENTIES, AKKOORDEN EN WETGEVING

2.6.1 Habitatrichtlijn

De in 1992 vastgestelde Habitatrichtlijn is de belangrijkste regelgeving van de Europese Unie ter bevordering van de biologische verscheidenheid, alsmede van het tot stand komen van Natura 2000. Natura 2000 is een onderling samenhangend geheel van voor Europa belangrijke natuurgebieden.

Deze richtlijn houdt de verplichting in om habitats (leefgebieden) en soorten (wilde flora en fauna) die voor de Europese Unie van belang zijn in stand te houden. De gebieden worden beschermd nadat ze door lidstaten zijn aangewezen. Hiervoor worden 'speciale beschermingszones' (SBZ) ingesteld.

Al deze door de lidstaten aangewezen Speciale Beschermingszones vormen samen het Europese netwerk van beschermde gebieden: Natura 2000. Ook alle Speciale Beschermingszones van de Vogelrichtlijn behoren tot dit netwerk.

Iedere lidstaat kan zelf kiezen welke middelen hij op zijn grondgebied wil aanwenden om uitvoering te geven aan deze richtlijn. De Commissie biedt de helpende hand bij het tot stand brengen van dit netwerk en zorgt ervoor dat de gezamenlijke doelstellingen werkelijk bereikt worden.

De rechtsgevolgen die voortvloeien uit de Habitatrichtlijn betreffen naast het aanwijzen van Speciale Beschermingszones, ook de verplichting om passende maatregelen te nemen om de kwaliteit van de leefgebieden van beschermde soorten niet te laten verslechteren. Verder mogen er geen storende factoren in gebieden optreden die negatieve gevolgen hebben voor het voortbestaan van de soorten, die door de Habitatrichtlijn beschermd worden. Nieuwe plannen of projecten (zoals streekplannen en bestemmingsplannen) in en in de nabijheid van Speciale Beschermingszones worden conform de richtlijn getoetst.

2.6.2 Duinendecreet

In 1993 stelde het Instituut voor Natuurbehoud (IN) een inventaris op van de knelpunten tussen het natuurbehoud en de gewestplannen binnen de maritieme duinstreek. De beschreven gebieden werden als basis gebruikt voor de aanduiding van beschermde gebieden in het kader van het 'duinendecreet' van 14 juli 1993. In het decreet werd binnen de beschermde gebieden twee categorieën onderscheiden. In 'voor het duingebied belangrijk landbouwgebied', gelegen in zones met een agrarische bestemming, kan het agrarisch gebruik mits beperkingen op de bedrijfsuitbreiding verder gezet worden. In het 'beschermd duingebied', gelegen in zones met overige gewestplanbestemmingen, geldt een bouwverbod tenzij voor werkzaamheden ten behoeve van natuurbehoud of kustverdediging. De bescherming berust op 4 criteria: oppervlakte, ruimtelijk-ecologische context, actuele biologische waarde en geomorfologie.

De aanduiding van de beschermde gebieden gebeurde in verschillende fasen. Bij decreet van 29 november 1995 werd de aanduiding van 336 ha 'beschermd duingebied' en 769 ha 'voor het duingebied belangrijk landbouwgebied' definitief bekrachtigd. De belangrijkste besluiten en decreten werden gepubliceerd in Belgisch Staatsblad van 31 aug '93, 17 sep '93, 26 feb '94, 30 nov '94, 30 dec '94, 25 okt '95 en 29 nov '95.

2.6.3 Natuurdecreet

Het 'Decreet betreffende het natuurbehoud en het natuurlijk milieu' van 21 oktober 1997 legt de fundamentele principes voor het natuurbeleid in Vlaanderen (zie website MINA). De volledige tekst van het Natuurdecreet is gepubliceerd in het Belgisch Staatsblad van 10 januari 1998.

De volgende items uit dit decreet kunnen in direct verband gebracht worden met de indicator:

- Algemene maatregelen

Hoofdstuk IV van het natuurdecreet handelt over de algemene maatregelen ter bevordering van het natuurbehoud die de Vlaamse regering -ongeacht de bestemming van het gebied- kan nemen. Daarbij horen:

- stimulerende maatregelen;
- verbodsmaatregelen;
- het aan bepaalde voorwaarden onderwerpen van bepaalde activiteiten.

Die maatregelen kunnen gericht zijn op bescherming, instandhouding en ontwikkeling van:

- habitats (leefgebieden) en ecosystemen;
- natuurlijke of halfnatuurlijke vegetaties;
- de inheemse flora en fauna en trekkende diersoorten en hun habitats;
- kleine landschapselementen;
- natuur in de bebouwde omgeving.

- **Zorgplicht**

In hoofdstuk IV van het nieuwe natuurdecreet wordt uitgegaan van een 'stand-still-principe' voor de bestaande natuur. Dat wil zeggen dat er geen natuur meer verloren mag gaan. Tegelijk wordt een zorgplicht voor de natuur ingevoerd. Dat wil zeggen dat iedereen schade aan de natuur moet vermijden.

Artikel 14 van het natuurdecreet legt iedereen de verplichting op om vernietiging of beschadiging van natuurelementen te voorkomen, te beperken of te herstellen.

Artikel 15 stelt dat de Vlaamse regering regels vastlegt voor het verlenen van vergunningen. De Vlaamse overheid kan richtlijnen geven voor de beoordeling van het vermijdbare en onherstelbare karakter van activiteiten en voor het opleggen van herstel- of compensatiemaatregelen.

In artikel 16 wordt gesteld dat elke overheid, die vergunningen of toestemmingen verleent, er over waakt dat er geen vermijdbare schade aan de natuur wordt berokkend.

Waar er geen sprake is van vergunningen wordt een 'code voor goede natuurpraktijk' voorzien.

2.6.4 Ramsar-conventie

De Ramsar-Conventie die opgesteld werd in 1971 en van start ging in 1975 beoogt het wereldwijd behoud en duurzaam beheer van wetlands met bijzondere aandacht voor de bescherming van de leefgebieden van watervogels.

2.6.5 Conventie van Bern (behoud van wilde dieren en planten en hun natuurlijk milieu)

Het verdrag inzake het behoud van wilde dieren en planten en hun natuurlijk milieu in Europa werd goedgekeurd door de Wet van 20 april 1989.

Het verdrag legt de nadruk op de bescherming van de leefmilieus van een aantal bedreigde wilde planten- en diersoorten, met bijzondere aandacht voor trekkende diersoorten. Ieder verdragsluitend land neemt de passende en noodzakelijke maatregelen om de leefmilieus (habitats) van de in het wild voorkomende dieren- en plantensoorten te beschermen.

2.6.6 Polders

Polders (polderbesturen) zijn opgericht met het oog op waterbeheersing en moeten het binnendijkse land behoeden voor overstroming. Polders worden gereguleerd door de wet van 03/06/1957 betreffende de polders (B.S. 221/06/1957). De poldergebieden werden afgebakend door het K.B. van 23/01/1958. Deze bevoegdheid hoort toe aan de Vlaamse Regering. Het hoogste gezag in de polder is de algemene vergadering van stemgerechtigde ingelanden. Dit zijn de eigenaars en pachters (en andere houders van zakelijke rechten) van gronden gelegen in de polder. Ze heeft bijzondere politieverorderingsbevoegdheid en kan polderbelastingen heffen. Het dagelijkse bestuur bestaat uit een dijkgraaf en gezworenen. De burgemeester is van rechtswege lid, met raadgevende stem.

2.6.7 Ruimtelijk Structuurplan Vlaanderen (RSV)

Het Ruimtelijk Structuurplan Vlaanderen is een beleidsplan dat op 23/09/97 door de Vlaamse Regering werd goedgekeurd. Het Vlaams Parlement bekrachtigde bij decreet de bindende bepalingen op 19/11/1997 (BS. 17/12/1997). Het geeft de visie en het beleidskader weer voor de ruimtelijke ontwikkeling van Vlaanderen.

Het uitgangspunt van structuurplanning is de maximale bescherming van de resterende open ruimte en een herwaardering van de stedelijke gebieden. De nadruk ligt op het continu en dynamisch karakter van het planningsproces, op de ontwikkeling van een visie en op het nemen van strategische acties op korte termijn. Het RSV legt echter geen bodembestemmingen vast zoals de gewestplannen. In het RSV wordt het kader voor een gewenste natuurlijke structuur aangegeven. De kwantitatieve doelstellingen van het gebiedsgerichte beleid van het Decreet op het Natuurbehoud en het Natuurlijk milieu stemmen hiermee overeen. Hiermee wordt tevens aansluiting verzekerd met de EG-richtlijnen (Europees Natura 2000-netwerk) en de van uit de Raad van Europa bepleitte pan-Europese strategie voor behoud van landschappelijke en biologische diversiteit (EECONET).

3 METHODOLOGISCHE BESCHRIJVING EN ONDERLIGGENDE DEFINITIES

3.1 ONDERLIGGENDE DEFINITIES EN CONCEPTEN

3.1.1 Habitat

De term 'habitat' wordt als synoniem voor de term 'biogeocoenose' gebruikt. Een biogeocoenose is een min of meer homogene verzameling van onderling gerelateerde biotische componenten (biocoenose) in een specifieke abiotische context (zoals bodem, klimaat, waterbeschikbaarheid en waterkwaliteit) en als zodanig te onderscheiden van andere dergelijke verzamelingen. De al dan niet duidelijk afgrensbare, concrete biogeocoenosen (i.e. habitats) van de Vlaamse kuststreek worden ondergebracht in een aantal abstracte eenheden ('habitattypes') die elk gekenmerkt worden door een combinatie van kenmerken die onderling significant meer gelijkenis vertonen op taxonomisch, structureel, historisch en/of ecologische vlak dan met soortgelijke kenmerkencombinaties in andere habitattypen. De begrenzing van een biogeocoenose wordt, in terrestrische milieu's, meestal bepaald door de grens van plantengemeenschap. Daarom is het gebruikelijk om een typologie van 'habitats' (sensu biogeocoenosen) te baseren op de vegetatietypologie (cfr. CORINE-biotopen manueel en EG-Habitatrichtlijn).

3.1.2 Kustpolders

Op Vlaams niveau kan het landschap van de kustpolders gedefinieerd worden aan de hand van het vlakke reliëf, de openheid (nagenoeg onbebouwd), het landbouwgebruik met grote percelen, de kleine kerndorpen en de verspreide bewoning met geringe dichtheid en de zeer beperkte lineaire begroeiing.

3.1.3 Biologische Waarderingskaart (BWK)

De Biologische Waarderingskaart voor Vlaanderen (zie website IN) is een gebiedsdekkend document waarop de aanwezigheid van typen biotopen wordt gekarteerd. Met andere woorden wordt de voorkomende vegetatie, aan de hand van een uniforme lijst van karteringseenheden, geïnventariseerd en in kaart gebracht. Hiervoor werden de topografische kaarten van het Nationaal Geografisch Instituut (NGI) op schaal 1/25.000 gebruikt. Deze eenheden zijn in belangrijke mate gebaseerd op de gezamenlijke aanwezigheid van karakteristieke plantensoorten, de vegetatiestructuur en omgevingskenmerken. Op basis van vier criteria (zeldzaamheid, biologische kwaliteit, kwetsbaarheid en vervangbaarheid) wordt aan iedere karteringseenheid een waardecijfer toegekend:

- biologisch zeer waardevol (donkergroen gekleurd)
- biologisch waardevol (lichtgroen gekleurd)
- biologisch minder waardevol (wit)

De karteringseenheden zijn geordend in een aantal klassen. Elke klasse bevat diverse karteringseenheden:

- A: stilstaande waters
- M: moerassen
- H: graslanden
- C: heiden
- T: hoogveen
- D: duinen, slikken en schorren
- S: struwelen
- F & Q: mesofiele bossen
- E: ravijnbossen
- V: vallei-, moeras- en veenbossen
- R: ruderaal bossen
- P: naaldhoutaanplanten
- L: populierenaanplanten
- N: andere loofhoutaanplanten
- B: akkers
- K: andere gekarteerde elementen
- U: urbane gebieden

De Biologische Waarderingskaart vormt een basisdocument voor iedereen die betrokken is bij natuurbehoud, ruimtelijke planning, milieueffectrapportering, landschapszorg, e.d. Het is de enige beschikbare inventaris van de natuur voor het gehele Vlaamse grondgebied en wordt daarom algemeen aangewend als referentiekader. Het is het meest gedetailleerd overzicht van het grondgebruik van het Vlaams grondgebied. Voor de overheid en de natuur- en milieugroeperingen leveren de Biologische Waarderingskaarten nuttige informatie betreffende de toestand en betekenis van het natuurlijk milieu.

De karteringseenheden van de Biologische Waarderingskaart treden op in een aantal wetteksten en omzendbrieven; de kaarten kunnen helpen bij de implementatie van deze juridische instrumenten.

Sinds 1990 beheert het Instituut voor Natuurbehoud de opbouw en publicatie van de BWK voor Vlaanderen. Ondertussen bestaan er twee versies die het resultaat zijn van twee periodes van karteringswerk:

- BWK versie 1: terreinwerk uitgevoerd in de periode 1978 - 1986 en aanvullingen tot in 1996.
- BWK versie 2.0: terreinwerk uitgevoerd in 1997, alleen in de groene en geelgroene bestemmingen van het gewestplan en delen van Vogelrichtlijngebieden.
- BWK versie 2.1: recente kartering van het hele Vlaamse grondgebied.

3.1.4 Ecosysteemvisie

Een ecosysteemvisie voor een bepaald gebied is een beleidsoriënterend wetenschappelijk referentiewerk dat vertrekt vanuit een ecologisch-geografische grondslag. Die grondslag houdt de afbakening in van een ecologisch functioneel samenhangend projectgebied en legt de klemtoon op processen en ecologische relaties tussen het abiotisch en het biotisch milieu evenals tussen de verschillende componenten van het ecosysteem.

De opmaak van ecosysteemvisies zorgt voor een gebiedsgerichte onderbouwing van de gewenste natuurgerichte milieukwaliteit voor ecologische systemen die een fysisch-geografische eenheid vormen. De natuurpotenties van deze ecosystemen worden verkend bij verschillende randvoorwaarden inzake milieukwaliteit.

3.1.5 EUNIS

EUNIS is het Europees natuurinformatie-systeem (European Nature Information System) van het Europees Milieugenschap (European Environment Agency, EEA), ontwikkeld en beheerd door the European Topic Centre on Nature Protection and Biodiversity. EUNIS bevat informatie over geselecteerde soorten, habitattypes en gebieden, gebaseerd op nationale data verzameld in het kader van EIONET (The European Environment Information and Observation Network gecoördineerd door de EEA) en door internationale organisaties. EUNIS-informatie wordt gebruikt in het proces van Natura 2000, voor EEA-rapporten en voor internationale coördinatie zoals bij de Bern Conventie EMERALD Netwerk en andere conventies zoals Helsinki, OSPAR en Barcelona.

De EUNIS-classificatie van habitattypes is een allesomvattende geharmoniseerde beschrijving en verzameling van data over heel Europa door het gebruik van criteria voor habitatidentificatie. Het omvat alle habitattypes, van natuurlijk tot artificieel, van terrestrisch tot zoetwater en marien.

3.1.6 PHYSIS

Het PHYSIS-systeem van habitatclassificatie was origineel ontwikkeld als onderdeel van het CORINE-programma (CoORDination INformation Environment) van de Europese Gemeenschap voor de selectie en beschrijving van gebieden met natuurbehoudsbelangen. Het is nuttig om de onderliggende methodologie uit te breiden tot een globaal catalogeringssysteem voor habitats waarbij een flexibele tool voorzien wordt om natuurbehoud van gelijkaardige habitats op verschillende continenten te evalueren. PHYSIS vormt een catalogus van de habitattypes van de wereld, opgevat volgens de methodologie CORINE. Een hiërarchische classificatie, gebaseerd op gelijkenissen in de fysiologie van planten- en dierengemeenschappen.

3.1.7 MINA-fonds

De dienst met afzonderlijk beheer MINA-fonds werd in 1991 opgericht als centraal financieringsorgaan van het Vlaamse milieubeleid. Het MINA-fonds haalt zijn middelen hoofdzakelijk uit de opbrengsten van de afvalwater-, grondwater-, afval- en mestheffingen en uit een dotatie van de algemene uitgavenbegroting.

3.1.8 Biodiversiteitsverdrag van Rio

Het Biodiversiteitsverdrag beoogt het behoud van de biodiversiteit en het duurzaam gebruik van de bestanddelen ervan. Het verdrag voorziet in een reeks maatregelen. Inzake gebiedsbescherming moeten de verdragspartijen onder meer een stelsel van beschermde gebieden instellen.

In Vlaanderen werd het Biodiversiteitsverdrag van Rio goedgekeurd door het decreet van 19 maart 1996 (Belgisch Staatsblad van 24 mei 1996). In uitvoering van dit verdrag streeft de overheid naar een zo hoog mogelijke biodiversiteit voor Vlaanderen. Een hoge biodiversiteit nastreven wil niet alleen zeggen zoveel mogelijk verschillende soorten planten en dieren behouden, maar ook verschillende ecosystemen in stand houden.

3.2 MEETMETHODE

Op basis van de beschrijving van diverse habitatclassificatiesystemen (EUNIS, PHYSIS) op Europees niveau kunnen de habitattypes die enkel in België voorkomen, aangegeven worden. Uit deze selectie op nationaal niveau kunnen meer typisch kustgebonden ('kusteiige') habitattypes gelicht worden op basis van de informatie over vegetatie- en habitattypes in de Ecosysteemvisie voor de Vlaamse kust (Provoost & Hoffmann, 1996).

Op basis van deze informatie kunnen enkel de karteringseenheden die typisch voor de kust zijn (oa. duinen, strand, zilte polders) uit de BWK gelicht worden. Het eindresultaat van deze selectie is de volgende:

- Ah: min of meer brakke plas
Het betreft krekens, wielen en diverse zeer ondiepe, dikwijls recente tot zeer recente plassen (bijvoorbeeld klei- en zandwinningen) in de polders, met indicatoren voor brak water. Deze plassen zijn doorgaans eutroof en vertonen daarom dikwijls gelijkenis met eenheid Ae (eutrofe plas).
- Mp: alkalisch laagveen in duinpannen
Lage vegetatie in vochtige duinpannen.
- Had: zure, droge graslanden van de duinen
Graslanden op droge, arme, zure gronden waarbij de open plekken met mossen bedekt zijn.
- Hd-: minder goed ontwikkeld droog, zuur grasland
- Hd: kalkrijk duingrasland (Galio-Koelerion)
Zeldzame min of meer open graslanden van niet ontkalkte duinen.
- Hd-: minder goed ontwikkeld kalkrijk duingrasland (Galio-Koelerion)
- Hpr: weilandcomplex met veel sloten en/of microreliëf
In de polders is soms een uitgesproken microreliëf (bulten, trapgaten, laantjes, slenken) en/of talrijke slootjes aanwezig door oude uitveningen of andere vergravingen. Indien de soortensamenstelling soortenrijk of talrijk is, wordt als aanduiding Hpr* gebruikt.
Poldergraslanden waar het "microreliëf" alleen of mede gevormd wordt door interessante poelen worden aangeduid met Hpr + Kn.
Hpr-graslanden worden op zich als "biologisch waardevol" geëvalueerd.
- Hpr*: soortenrijke weilanden met veel sloten en/of microreliëf
- Hpr-: poldergrasland met weinig sloten en/of microreliëf
- Hpr + Da: Zilte graslanden
Zilte graslanden worden doorgaans gekarteerd als Hpr + Da (of Hpr* + Da)
Minimaal wordt als evaluatie "biologisch waardevol met zeer waardevolle elementen" toegekend.
- Dz: zandbank of zandplaat
- Dl: strand (met Dla of zonder kunstwerken Dls)
- Ds: slik of spuikom
- Da: schorre of begroeid slik
Deze eenheid wordt gebruikt voor zilte schorren en zilte graslanden. Meer ontwikkelde halofiele vegetatie in de contactzones met het zeewater. Ook op enkele plaatsen in de polders en langs brakke krekens.
- Da-: minder goed ontwikkelde schorre of begroeid slik
- Dd: zeereep- of zogenaamde blonde duinen
Duinengordel onmiddellijk achter het strand.
- Dm: vegetatieloos stuifduin
- Sd: duindoornstruweel (Hippophaetum)
Doornige vegetatie met duindoorn op droge tot vochtige plaatsen in de kustduinen.
- Qd: zuur duinbos
Min of meer spontaan, zuur eiken-(berken) binnenduinbos met eik en berk.
- Qd-: minder goed ontwikkeld zuur binnen-zeeduinbos met eik en berk

Voor deze selectie van karteringseenheden wordt per gemeente de oppervlakte berekend op basis van de digitale versies van de BWK. Per gemeente wordt dan een totale oppervlakte van het kusteiigen habitat bekomen.

3.3 BEPERKINGEN VAN DE INDICATOR

Eén van de beperkingen van de indicator is dat de selectie van karteringseenheden gebaseerd is op een niet duidelijk afgelijnde omschrijving van kusteiigen habitats. Een habitat eigen aan de kustzone kan zowel in enge als meer ruimere zin geïnterpreteerd worden.

Daarnaast is er de beperking van de beschikbaarheid van weinig updates van de BWK als gevolg van de manier van opmaak die veel tijd in beslag neemt, waardoor geen jaarlijkse update mogelijk is.

4 GEGEVENS – INPUT

4.1 GEGEVENSBRONNEN (PERSOON, DIENST, ADRES)

- Instantie: Instituut voor Natuurbehoud (IN)
- Contactpersoon: Katrien Van den Broeck of Valérie Goethals
- Adres: Kliniekstraat 25, 1070 Brussel
- Telefoon: 02/558.18.49
- E-mail: katrien.van.den.broeck@instnat.be

De kaarten zijn digitaal beschikbaar (gratis) op de downloadsite van het IN (www.instat.be) of op de NatuurCD verkrijgbaar via het IN. Op het web zijn de kaarten ook digitaal beschikbaar op OC GIS-Vlaanderen en het Geoloket. Maar het formaat waarin deze laatste twee aangeleverd worden laat geen oppervlakteberekening toe.

4.2 VORM VAN DE GEGEVENS

De oppervlaktegegevens kunnen in een excel-formaat opgeslaan worden. Per gemeente wordt voor de verschillende karteringseenheden de oppervlakte in ha aangegeven.

4.3 KWALITEIT EN BESCHIKBAARHEID VAN DE GEGEVENS

Er zijn twee versies van de BWK beschikbaar. Het terreinwerk van de eerste versie dateert van de periode 1978-1986 met aanvullingen tot in 1996 en beslaat het hele Vlaamse grondgebied. De nieuwe versie van de BWK is momenteel nog in opmaak. Tegen 2005 zou het volledige grondgebied van Vlaanderen in kaart moeten gebracht zijn.

De volgende kaartbladen uit de kustzone zijn digitaal beschikbaar:

Kaartblad	Versie 1	Versie 2
4	x	
5	x	
11	x	
12	x	
13	x	
19	x	x
20	x	x

Wat de tweede versie betreft zijn enkel kaartbladen 19 en 20 reeds beschikbaar. Dit houdt in dat op heden enkel voor deze een trend kan aangegeven worden. Voor kaartblad 5 en 13 zou de tweede versie in 2004 afgewerkt zijn.

De bepaling van een trend levert mogelijk problemen op aangezien er tussen beide versies verschillen bestaan in de karteringsmethode, en bijgevolg in de interpretatie van de kartering en de eenheden.

OPPERVLAKTE BESCHERMD GROENGEBIED

1 INDICATOROMSCHRIJVING

1.1 NAAM

Oppervlakte beschermd groengebied.

1.2 DEFINITIE

De indicator geeft de oppervlakte beschermd groengebied (terrestrisch, littoraal en marien) weer, opgedeeld volgens beschermingsstatus. De volgende types van bescherming worden in rekening gebracht:

- Vogelrichtlijngebieden
- Habitatrichtlijngebieden
- Ramsar-gebieden
- beschermde landschappen
- beschermde duingebieden
- gebieden aangeduid in het kader van de afbakening van de natuurlijke structuur (zoals erkende natuurrezervaten, Vlaams Ecologisch Netwerk)

1.3 MEETEENHEID

De indicator wordt uitgedrukt in aantal ha.

1.4 PLAATSING IN HET DPSIR KADER

Deze indicator is van het respons-type en geeft namelijk een respons op de bedreiging van ecosystemen, soorten en genetische diversiteit.

1.5 REFERENTIE

Paredis, E., Block, T. & J. Van Assche. (2001). Op weg naar duurzaamheidsindicatoren voor het kustgebied, Universiteit Gent, Centrum voor Duurzame Ontwikkeling, in opdracht van het Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Leefmilieu en Infrastructuur, AWZ-AWK.

Europees Doelstelling 2 Programma Kustvisserijgebied

Provincie West-Vlaanderen (2002). Strategisch beleidsplan voor toerisme en recreatie aan de kust, in samenwerking met Westtoer en Toerisme Vlaanderen, Brugge, 355 pp.

World Bank (2001). Moving Beyond Outputs to Impacts: Linking ICM to the Poverty Agenda and Taking our Efforts to Scale, Environmental Department, presented at the International Workshop on The Role of Indicators in Integrated Coastal Management, Ottawa, mei 2001.

2 BELEIDSRELEVANTIE

2.1 FUNCTIE, BETEKENIS

De bescherming van biodiversiteit en landschappen is zowel op nationaal als internationaal vlak een belangrijke doelstelling. Hierbij kunnen verschillende niveau's van bescherming voor verschillende types van gebieden en ecosystemen onderscheiden worden. Een belangrijke indicator bij de bescherming van biodiversiteit en landschappen is het ontstaan van beschermde groengebieden.

Beschermde groengebieden zijn een vorm van verdediging tegen veranderingen in landgebruik en andere menselijke activiteiten en vormen een belangrijk hulpmiddel voor het behoud van ecosystemen. Daarom zijn ze één van de hoekstenen van duurzame ontwikkeling.

Binnen de beschermde groengebieden zijn natuurgebieden in de brede zin van het woord belangrijk voor de versterking van de natuurlijke structuur en als reserve voor het behoud en toename van die biodiversiteit. Daarnaast hebben ze een sociaal-educatieve functie en kunnen ze opengesteld worden voor recreatief medegebruik.

2.2 PRIORITEIT VOOR DE KUST EN RELEVANTIE VOOR DUURZAME / GEÏNTEGREERDE ONTWIKKELING VAN HET KUSTZONEGEBIED

De indicator werd door het Centrum voor Duurzame Ontwikkeling van de Universiteit Gent in het project "Op weg naar duurzaamheidsindicatoren voor het kustgebied" geselecteerd als duurzaamheidsindicator voor het domein 3. Verbeteren van het milieu en de natuur – 3.3 Behoud en ontwikkeling van natuur.

Het algemeen natuur- en milieubeleid voor de kustzone wordt in paragraaf 2.2 bij indicator "Oppervlakte kusteigen habitat" behandeld. Daarnaast zijn inzake bescherming nog enkele beleidsmatige items van belang (Dua, 2000):

- Duurzame natuurontwikkeling aan de Vlaamse kust vergt echter meer dan de planologische bescherming van de actuele 'hot spots' van biodiversiteit. Vooreerst is een globale ruimtelijke structuur noodzakelijk waarbinnen natuurontwikkeling, in afweging met overige sectoren, optimale kansen krijgt.
- De kwaliteit van relatief gave landschappen vormt een niet te onderschatten troef voor een duurzame ontwikkeling van bepaalde regio's in Vlaanderen. Het natuur- en landschapsgericht toerisme, met haar klemtoon op rust, groen en authenticiteit, zit duidelijk in de lift en biedt ook mogelijkheden tot economische ontwikkeling. De landschapswaarde van de verstedelijkte omgevingen bepaalt in belangrijke mate de woonkwaliteit.
- In het landschappenbeleid wordt gedurende de komende jaren gestreefd naar een verankering van het belangrijkste landschappelijk erfgoed en het opstarten van een integrale zorg voor alle landschappen. Dit wordt o.a. gerealiseerd door een goede afstemming met de ruimtelijke ordening, het landbouw-, natuur- en bosbeleid, de uitwerking van nieuwe en bestaande decreten en de versterking van de bevoegde administratie met de nodige mensen en middelen.
- Op langere termijn moet een maximale synergie en afstemming tussen de landschapszorg en het natuurbehoud worden nagestreefd. Dit moet ertoe leiden dat natuur en landschap evenwaardige partners worden waarbij cultuurhistorie, esthetiek en natuur op voet van gelijkheid behandeld worden.

2.3 BELEIDSDOMEIN(EN)

De indicator behoort tot het domein 'Natuurontwikkeling en beheer', subdomein 'Bescherming'.

2.4 VERBAND MET ANDERE INDICATOREN EN INTERNATIONAAL GEBRUIK

Deze indicator is gelinkt met andere indicatoren welke gevolgen hebben op voor landgebruik en gebruik van bronnen. De indicator houdt verband met volgende (potentiële) indicatoren rond duurzaam kustzonebeheer:

- Economische waarde van scheepvaart vs emissies van schadelijke stoffen
- Ratio verblijfstoerisme/dagtoerisme
- Ecologische voetafdruk van het kustgebied
- Vistocks buiten veilige biologische limieten
- Oppervlakte kusteigen habitat
- Aantal samenwerkingsverbanden tussen overheid onderling en met privé-actoren inzake geïntegreerd kustzonebeheer
- Verkeersdrukte op de weg
- Toename versnipperingsgraad aan de kust
- Intensiteit van gebruik van recreatieve activiteit
- Aantal pilotacties gericht op het beheerst recreatief gebruik van stranden, polders of duinen
- Aandeel gebruik openbaar vervoer
- Veiligheidsniveau tegen overstroming door zee

Deze indicator wordt zowel op nationaal, Europees als internationaal niveau gebruikt. Op nationaal niveau wordt deze indicator aangerijkt binnen de krachtlijnen omtrent het verzamelen van beleidsrelevante informatie in het Strategisch Beleidsplan voor Toerisme en Recreatie aan onze Kust (Provincie West-Vlaanderen, 2002). Verder is de indicator opgenomen in het Europees Doelstelling 2 - Programma Kustgebied van de Europese Commissie.

Wat het internationaal gebruik betreft biedt de 'Encyclopedia of Urban Environment-Related Indicators (CEROI; City Environmental Indicators Encyclopedia)' gedetailleerde informatie over individuele indicatoren

met aandacht voor metingen, referenties en voorbeelden (zie website CEROI). Deze encyclopedie geeft steden de mogelijkheid indicatoren te selecteren uit lijsten met voorgestelde indicatoren voor individuele kwesties en thema's. De indicator 'beschermd groengebied' is opgenomen in deze lijsten. Daarnaast wordt deze indicator aangeduid als een (potentiële) indicator door de UN Commission for Sustainable Development (UN CSD) en OECD Group on the State of the Environment in het kader van OECD Environmental Performance Review Programme (OECD, 1993). De indicator wordt ook vermeld door de World Bank tijdens de International Workshop on The Role of Indicators in Integrated Coastal Management (World Bank, 2001). Deze indicator werd eveneens opgenomen in de overzichtlijst in het rapport "Indicators to monitor the progress of integrated coastal zone management: a review of worldwide practice" opgesteld door het Scottish Executive Central Research Unit (Scottish Executive Central Research Unit, 2001). In deze lijst wordt een overzicht gegeven van indicatoren die overal ter wereld in het kader van geïntegreerd kustzonebeheer geselecteerd zijn op diverse geografische niveaus (regionaal, nationaal, lokaal).

2.5 STREEFWAARDEN

Het aankoopbeleid van de overheid biedt de beste waarborg en de meest duurzame manier voor het toekomstig beheer van groengebieden. In het huidige Vlaamse regeerakkoord worden streefwaarden voor beschermd groengebied aangegeven. Op het vlak van de verwerving van bos-, duin-, en natuurgebieden wordt een aanzienlijke inhaalbeweging doorgevoerd. De verwerving van 15.000 hectare bos-, duin- en natuurgebied (3000 hectare per jaar) in de periode 2000-2004 is noodzakelijk (Dua, 2000).

2.6 RELEVANTE CONVENTIES, AKKOORDEN EN WETGEVING

2.6.1 Duinendecreet

In 1993 stelde het Instituut voor Natuurbehoud een inventaris op van de knelpunten tussen het natuurbehoud en de gewestplannen binnen de maritieme duinstreek. De beschreven gebieden werden als basis gebruikt voor de aanduiding van beschermde gebieden in het kader van het 'duinendecreet' van 14 juli 1993. De bescherming berust op volgende criteria:

- oppervlakte (voor geïsoleerde percelen min. 2 ha);
- gelegen binnen de 'Groene Hoofdstructuur van Vlaanderen' (1992);
- als 'biologisch waardevol' aangeduid op de Biologische waarderingskaart van België;
- gebied met zeldzame of onvervangbare geomorfologische of pedologische constellatie.

In het decreet werd binnen de beschermde gebieden twee categorieën onderscheiden. In 'voor het duingebied belangrijk landbouwgebied', gelegen in zones met een agrarische bestemming, kan het agrarisch gebruik mits beperkingen op de bedrijfsuitbreiding verder gezet worden. In het 'beschermd duingebied', gelegen in zones met overige gewestplanbestemmingen, geldt een bouwverbod tenzij voor werkzaamheden ten behoeve van natuurbehoud of kustverdediging.

De aanduiding van de beschermde gebieden gebeurde in verschillende fasen. Bij decreet van 29 november 1995 werd de aanduiding van 336 ha 'beschermd duingebied' en 769 ha 'voor het duingebied belangrijk landbouwgebied' definitief bekrachtigd.

De meeste beschermde zones sluiten rechtstreeks aan bij een bestaand natuurgebied en vormen aldus een deel van een groter geheel. Slechts 10 gebieden, met een gemiddelde oppervlakte van 6 ha, zijn ruimtelijk volledig geïsoleerd. In deze gevallen zullen bijvoorbeeld recreatie of natuureducatie vaak een belangrijke rol spelen (b.v. Provinciaal domein te Raversijde).

2.6.2 Habitatrichtlijn

Zie 2.6.1 bij indicator "Oppervlakte kusteigen habitat".

2.6.3 Vogelrichtlijn

De Vogelrichtlijn (79/409/EEG) richt zich op de bescherming van alle natuurlijk in het wild levende vogelsoorten en de gebieden waar ze in de Europese Unie broeden, pleisteren en overwinteren (zie website MINA). In bijlage I van de vogelrichtlijn is een lijst opgenomen van vogelsoorten die in Europa zeldzaam of bedreigd zijn.

De Vogelrichtlijn is bedoeld om alle vogelsoorten in Europa te beschermen. Elke lidstaat van de Europese Unie moet rekening houden met volgende bepalingen:

- De aantallen en de variatie aan soorten vogels moet in stand gehouden worden.
- Er mogen geen vogelsoorten verdwijnen of sterk in aantal afnemen.
- Er moeten voldoende broed-, pleister-, en overwinteringsgebieden worden beschermd.

- Verslechtering van de leefgebieden moet worden voorkomen.
- Er moeten een algemene regeling komen voor de bescherming van de vogels worden ingevoerd, en een principieel verbod op handel worden ingesteld.
- Het wetenschappelijk onderzoek dient bevorderd te worden.

2.6.4 Ramsar-conventie

Zie 2.6.4 bij indicator "Oppervlakte kusteiige habitat".

2.6.5 Natuurdecreet

Het 'Decreet betreffende het natuurbehoud en het natuurlijk milieu' van 21 oktober 1997 legt de fundamentele principes voor het natuurbeleid in Vlaanderen. De volledige tekst van het Natuurdecreet is gepubliceerd in het Belgisch Staatsblad van 10 januari 1998.

De volgende items uit dit decreet kunnen in direct verband gebracht worden met de indicator (zie website MINA):

- Natuurlijke structuur

Hoofdstuk V van het natuurdecreet handelt over het gebiedsgericht beleid met betrekking tot de natuurlijke structuur. In die natuurlijke structuur is sprake van:

1. het Vlaams Ecologisch Netwerk (VEN), met een oppervlakte van 125.000 hectare, en met als onderdelen:
  - a. Grote Eenheden Natuur (GEN)
  - b. Grote Eenheden Natuur in Ontwikkeling (GENO)
2. het Integraal Verwevings- en Ondersteunend Netwerk (IVON) met
  - a. natuurverwevingsgebieden, met een oppervlakte van 150.000 hectare
  - b. natuurverbindingsgebieden

- VEN, GEN en GENO

De Vlaamse regering bakent het Vlaams Ecologisch Netwerk (VEN) af, met een oppervlakte van 125.000 hectare, binnen de vijf jaar na de inwerkingtreding van het natuurdecreet (1997). Dit wil zeggen voor eind 2002. In het VEN wordt natuur de hoofdfunctie.

Voor het VEN worden binnen de 10 jaar natuurrichtplannen opgesteld, dus voor eind 2007. Als Grote Eenheden Natuur (GEN) komen een reeks 'groene' gewestplanbestemmingen in aanmerking.

In de Grote Eenheden Natuur in Ontwikkeling (GENO) zijn natuurelementen minder geconcentreerd aanwezig of zijn er maatregelen nodig om de natuur verder te ontwikkelen.

Interessante en waardevolle natuurterreinen met een andere bestemming zullen nog wel een 'groene bestemming' kunnen krijgen en tegelijk als GEN of GENO aangeduid kunnen worden. Het Ruimtelijk Structuurplan Vlaanderen voorziet daartoe 38.000 hectare 'groene gewestplanwijzigingen'.

- IVON

Het Integraal Verwevings- en Ondersteunend Netwerk (IVON) bestaat uit natuurverwevings- en natuurverbindingsgebieden. In de natuurverwevingsgebieden komen hoge natuurwaarden voor, naast andere functies. Natuur is hier een nevenfunctie.

Binnen de 5 jaar na inwerkingtreding van het natuurdecreet bakent de Vlaamse regering 150.000 hectare natuurverwevingsgebied af. Ook hier komen er binnen de 10 jaar natuurrichtplannen.

Waar de Vlaamse regering in het VEN regulerend kan optreden, wordt in het IVON stimulerend opgetreden ten aanzien van particuliere eigenaars en grondgebruikers.

De natuurverbindingsgebieden zijn gebieden die - ongeacht hun oppervlakte - van belang zijn voor de migratie van planten en dieren tussen de gebieden van het VEN en/of de natuurreservaten. Ze zijn strook- of lijnvormig met een aaneenschakeling van kleine landschapselementen. Hier gelden stimulerende maatregelen om de verbindingsfunctie te behouden of te verbeteren en kleine landschapselementen en bestaande natuurelementen in stand te houden of te ontwikkelen. Ook voor de natuurverbindingsgebieden worden natuurrichtplannen opgesteld.

- Natuurreservaten

De Vlaamse regering kan natuurreservaten aanwijzen (= oprichten = instellen) (op gronden die in eigendom, huur of ter beschikking zijn van het Vlaams Gewest) en erkennen (op gronden van een erkende terreinbeherende natuurvereniging en op vraag van de eigenaar en/of de beheerder). Voor elk natuurreservaat wordt een beheersplan opgesteld en een adviescommissie opgericht. Voor de natuurreservaten is een reeks verboden (behoudens ontheffing in het goedgekeurd beheersplan) in

het decreet vastgelegd. De Vlaamse regering zal de voorwaarden en de regels voor de erkenning van natuurreservaten vastleggen.

Een erkenning is geldig voor 27 jaar. De Vlaamse regering kan subsidies verlenen voor de huur, de beheerskosten en het toezicht in een erkend reservaat.

- **Recht van voorkoop**

Het Vlaamse Gewest heeft met dit decreet het 'recht van voorkoop' van onroerende goederen:

- in het VEN;
- binnen de uitbreidingszone van de natuurreservaten;
- binnen een perimeter die de Vlaamse regering kan afbakenen in de groen- en bosgebieden in het IVON;
- binnen de afbakening van een natuurinrichtingsproject.

Aan erkende terreinbeherende natuurverenigingen wordt dit recht op voorkoop toegekend voor de terreinen die ze in huur of erfpacht hebben binnen bovengenoemde zones.

Het Vlaamse Gewest en de gemeenten kunnen om redenen van natuurbehoud onroerende goederen verwerven door onteigening.

Het Vlaamse gewest kan ook, om redenen van natuurbehoud en op voorstel van de eigenaar het eigendomsrecht, de pacht, de huur of het recht van gebruik van een onroerend goed ruilen. Er wordt ook een koopplicht door het Vlaamse gewest ingevoerd voor bepaalde gevallen.

- **Natuurinrichting**

Natuurinrichting is een nieuw instrument dat toegepast kan worden in een gebied dat voor minstens 90 % van de oppervlakte gelegen is in gebieden van het VEN of in groen-, buffer-, park- en bosgebieden. Bij natuurinrichting wil men maatregelen nemen en werkzaamheden uitvoeren die gericht zijn op de optimale inrichting, herstel en ontwikkeling van de natuur en het natuurlijk milieu.

- **Regionale landschappen**

De Vlaamse regering stelt ook nadere regels vast met betrekking tot de erkenning, organisatie, werking en subsidiëring van regionale landschappen.

Regionale landschappen zijn duurzame samenwerkingsverbanden die ingesteld worden op voorstel van een provincie of drie of meer aangesloten gemeenten. Doel is overleg en samenwerking ter bevordering van het streekeigen karakter, natuurrecreatie en natuureducatie, recreatief medegebruik, natuurbehoud en natuurbeheer, herstel, aanleg en beheer van kleine landschapselementen.

2.6.6 Beschermd landschap

Decreet van 16 april 1996 houdende bescherming van landschappen. In dit decreet voorziet de Vlaamse overheid de mogelijkheid om een premie toe te kennen voor het beheer van beschermde landschappen volgens deze algemene principes:

- De financiële tegemoetkoming is bestemd voor de instandhouding, het onderhoud, het herstel, de ontsluiting, het beheer, het onderzoek en de voorlichting over het definitief beschermd landschap zoals het in het beheersplan vermeld staat.
- De premie is samengesteld uit de bijdragen van het Gewest, de betrokken provincie(s) en de betrokken gemeente(n).

3 METHODOLOGISCHE BESCHRIJVING EN ONDERLIGGENDE DEFINITIES

3.1 ONDERLIGGENDE DEFINITIES EN CONCEPTEN

3.1.1 Beschermd landschap

Een landschap wordt gedefinieerd als "een begrensde grondoppervlakte met een geringe dichtheid van bebouwing en een onderlinge samenhang waarvan de verschijningsvorm en de samenhang het resultaat zijn van natuurlijke processen en van maatschappelijke ontwikkelingen" (zie website Afdeling M&L). Het is een gebied, eventueel met kust en zee, waar de interactie van mens en natuur sinds lang resulteerde in een typisch karakter met hoge esthetische, ecologische en/of culturele waarden, en dikwijls met hoge biologische diversiteit. Het veilig stellen van de integriteit van deze traditionele interactie is vitaal voor de bescherming, het behoud en de evolutie van het gebied.

De eigenaars, erfpachthouders, opstalhouders en vruchtgebruikers van een voorlopig of definitief beschermd landschap zijn verplicht door de nodige instandhoudings- en onderhoudswerken, het in goede staat te houden, het niet te ontsieren, te beschadigen of te vernielen. Niemand, met inbegrip van gebruikers en personen die dieren onder hun hoede hebben, mag het voorlopig of definitief beschermd landschap ontsieren, beschadigen of vernielen.

De beheersdoelen van een beschermd landschap kunnen de volgende zijn:

- De harmonieuze interactie tussen natuur en cultuur behouden door de bescherming van het landschap en door het voortzetten van het traditionele landgebruik, bouwgewoonten en sociale en culturele manifestaties.
- Ondersteunen van de levenswijzen en economische activiteiten die in harmonie zijn met de natuur en het behoud van het sociale en culturele leven van de betreffende gemeenschappen.
- De diversiteit van landschap en habitat en de bijhorende soorten en ecosystemen behouden.
- Wegwerken, en nadien voorkomen, van landgebruik en activiteiten die, qua schaal en karakter, niet in overeenstemming zijn met de essentiële kwaliteiten van het gebied.
- Aanreiken van mogelijkheden voor publiek gebruik door recreatie en toerisme, aangepast in schaal en karakter aan de essentiële kwaliteiten van het gebied.
- Aanmoedigen van wetenschappelijke en educatieve activiteiten die bijdragen tot het duurzaam welzijn van de bewoners en de ontwikkeling van draagvlak voor de bescherming van deze gebieden.
- Bijdragen tot het algemeen nut en welzijn van de lokale gemeenschap door het aanbrenge van natuurlijke producten (uit bos, visserij, ...) en diensten (zoals zuiver water of bijkomende inkomsten uit duurzaam toerisme).

De richtlijnen voor selectie zijn de volgende:

- Het gebied (land, kust, zee, eiland, ...) heeft een landschap van hoge pittoreske kwaliteit, met een grote verscheidenheid aan habitats, flora en fauna, tezamen met unieke of traditionele landgebruikpatronen en sociale organisaties die men terug vindt in de dorpen en nederzettingen, in de lokale gebruiken, levenswijzen en opvattingen.
- Het publiek kan, binnen de normale lokale levenswijze en economische activiteit, door recreatie en toerisme, de kwaliteiten van het gebied waarderen.

Voor het beheer van elk beschermd landschap wordt een beheerscommissie opgericht. In deze commissie zijn de eigenaars, met inbegrip van de pachters en huurders, de verenigingen die het herstel en het beheer van het natuurlijk milieu en/of het betrokken landschap tot doel hebben, de betrokken administraties en de betrokken gemeente(n) vertegenwoordigd.

De beheerscommissie stelt binnen een termijn van twee jaar voor het beschermde landschap of een deel ervan een beheersplan op met de motivering, een opsomming van de concrete maatregelen, werken en handelingen, de uitvoeringsvoorwaarden en -termijnen en een gedetailleerd plan waarop de geplande maatregelen, werken en handelingen zijn aangegeven. Bij ontstentenis van een goedgekeurd beheersplan voor het gehele beschermde landschap binnen de twee jaar stelt de administratie een beheersplan voor het beschermde landschap op.

Voor de goederen die binnen de grenzen van een voorlopig of definitief beschermd landschap liggen zijn alle vergunningverstrekende instanties verplicht advies in te winnen bij de Vlaamse regering of haar gemachtigde. Dit advies is bindend voor zover het negatief is of voorwaarden oplegt.

Werken of handelingen die strijdig zijn met de maatregelen en richtlijnen van het besluit en niet vergunningsplichtig zijn, zijn onderworpen aan een toestemming, te verlenen door de Vlaamse regering of haar gemachtigde.

3.1.2 Landschapszorg

De kwaliteit en de kwantiteit van het open landschap gaat zo snel achteruit dat ingrijpen noodzakelijk is. In de eerste plaats wil men behouden wat nog overblijft. Daarnaast wil men wat er nog is te verbeteren.

Landschapszorg is één van de taken van de Afdeling Monumenten en Landschappen (AML) (zie website Afdeling M&L). Het is de bedoeling het meest aandacht te schenken aan de waardevolste landschappen. Daarbij wordt veel aandacht gegeven aan de kleine landschapselementen, het klein historisch erfgoed (kappelletjes, wegwijzers, kruisen, straatverlichting,...) en de problemen die zich voordoen zoals erosie, illegale kappingen, overstromingen,...

De overheid kan ook landschappen beschermen. Diegene die van algemeen belang zijn omwille van hun natuurwetenschappelijke, historische, esthetische of sociaal-culturele waarde komen in aanmerking.

Binnen een beschermd landschap gelden bepaalde regels. Zo is men verplicht het landschap in goede staat te houden en mag men niet ontsieren of vernietigen. Bepaalde handelingen binnen een beschermd landschap zijn vergunningsplichtig. Anderen zijn verboden.

Voor elk beschermd landschap wordt een beheersplan opgesteld. Dit plan wordt uitgevoerd dmv een beheersovereenkomst, waarvoor ook financiële middelen ter beschikking worden gesteld.

3.1.3 Inventaris van de landschappen

Vlaanderen beschikt nog niet over een eigentijdse, gebiedsdekkende inventaris van de landschappen. De afdeling Monumenten en Landschappen heeft zich geëngageerd om in het kader van het beleid van de Vlaamse regering op korte termijn voor heel Vlaanderen een "globale landschapskartering" te laten uitvoeren. Hierin wordt zij gesteund door de doelstellingen die tijdens de derde ministerconferentie van de Raad van Europa "Environment for Europe" in Sofia (23-25 oktober 1995) werden geformuleerd (zie website Afdeling M&L).

Deze kartering is opgesplitst in drie grote luiken:

- De inventaris van de gave landschappen

Met de opmaak van deze digitale atlanten (schaal 1/50.000), die telkens één provincie bestrijken, werd gestart eind 1995. Het project werd midden 2000 afgerond. Deze zogenaamde landschapsatlanten geven aan waar de historisch gegroeide landschapsstructuur tot op vandaag herkenbaar is gebleven. De meest gave landschappen op cultuurhistorisch en abiotisch vlak - de zogenaamde "ankerplaatsen" - werden speciaal gemarkeerd zodat zij prioriteit kunnen krijgen in het beschermingsbeleid.

- De inventaris van de overige (ruimtelijke) landschapskenmerken van Vlaanderen

Begin april 2000 werd overgegaan tot de wetenschappelijk onderbouwde opmaak van een digitale kaart van de structurele hoofdkenmerken van het landschap in Vlaanderen.

De landschapsatlanten en de ruimtelijke landschapskenmerkenkaart zijn complementair. Een combinatie van deze digitale gegevens levert een "geïntegreerde landschapskenmerkenkaart", die een eerste indicatie geeft van de globale landschappelijke kwaliteit in Vlaanderen.

- De milieukwaliteit en de belevingswaarde

Uniek is echter de toevoeging in een volgende fase van twee corrigerende gegevenslagen: de milieukwaliteit en de belevingswaarde, die weergeven hoe het landschap op het terrein door de mens ervaren wordt. Aan de hand van deze bijkomende gegevens zal het mogelijk zijn een meer reële "landschapskwaliteitskaart" van Vlaanderen samen te stellen.

3.1.4 Biodiversiteitsverdrag van Rio

Zie 3.1.8 bij indicator "Oppervlakte kusteiigen habitat".

3.1.5 Natuurinrichtingsproject

Een gebied optimaal inrichten in functie van het behoud van bestaande natuur, maar ook voor het herstel en de ontwikkeling van natuur, en het beheer nadien is de doelstelling van natuurinrichting.

Om deze inrichting te kunnen doen zijn verschillende soorten maatregelen en inrichtingswerken mogelijk, gaande van het plaatsen van een begrazingsraster tot grote grondwerken. Wat men daadwerkelijk in natuurinrichting doet, wordt zorgvuldig afgewogen.

Een natuurinrichtingsproject verloopt via een zorgvuldige procedure met verschillende stappen van onderzoek, overleg en uitvoering. In bepaalde gevallen kan natuurinrichting ook via een verkorte procedure verlopen.

Omdat de maatregelen bij natuurinrichting soms vrij ingrijpend kunnen zijn, biedt een natuurinrichtingsproject veel ruimte voor openbaarheid, overleg, inspraak en advies.

3.2 MEETMETHODE

Van de volgende types van beschermde groengebieden wordt de oppervlakte in de kustzone en hun instellingsdatum van bescherming bepaald:

- Vogelrichtlijngebieden
- Habitatrichtlijngebieden
- Ramsar-gebieden
- beschermde landschappen
- beschermde duingebieden in het kader van het Duinendecreet

- erkende natuurreservaten
- gebieden afgebakend in het VEN (GEN en GENO) en IVON

3.3 BEPERKINGEN VAN DE INDICATOR

Niet enkel de oppervlakte van beschermde groengebieden is in het kader van het behoud van de biodiversiteit van belang, maar ook de versnipperingsgraad. Deze wordt in deze indicator immers niet gevat. Het actuele beschermingsniveau van groengebieden en de daarmee verbonden trends zijn moeilijk te evalueren. Naast het aantal en oppervlakte van beschermde gebieden zijn de doeltreffendheid van het gevoerde beleid en het behalen van de objectieven in verband met bescherming ook van belang. Deze zijn in deze indicator niet opgenomen.

Daarnaast geeft de indicator ook niet aan hoe representatief de beschermde gebieden zijn in relatie tot de ecologische diversiteit van het hele studiegebied.

Daarbij is er tussen de verschillende beschermingsniveaus en -types ook overlap bij de gebieden mogelijk (bv gebied dat terzelfdertijd aangeduid is als Vogelrichtlijn- en Ramsargebied) waardoor evaluatie moeilijker wordt. Als gevolg hiervan moeten de verschillende beschermingstypes best cumulatief bekeken worden. Bij overlap kan immers verlies aan informatie optreden. Zo kan er een toename zijn van de oppervlakte aan natuurreservaten die allemaal binnen een Vogelrichtlijngebied gelegen zijn. Indien men de oppervlakte niet cumulatief optelt maar enkel het gezamenlijk oppervlak van de verschillende beschermingsniveaus neemt, zal men geen toename vast kunnen stellen.

Het actuele beschermingsniveau van groengebieden en de daarmee verbonden trends zijn moeilijk te evalueren.

De gegevens kunnen best voor het hele studiegebied gepresenteerd worden. De aanduiding van dergelijke beschermde groengebieden is in vele gevallen ook geen gemeentelijke maar gewestelijke of nationale aangelegenheid en is ook sterk afhankelijk het potentieel mogelijk te beschermen oppervlak met name de oppervlak aan kusteiigen habitat in die betreffende gemeente.

4 GEGEVENS – INPUT

4.1 GEGEVENSBRONNEN (PERSOON, DIENST, ADRES)

Gegevens rond de oppervlakte van gebieden aangeduid in het kader van de Habitat- en Vogelrichtlijn, de Ramsar-conventie, erkende natuurreservaten, het Duinendecreet, het VEN (GEN en GENO) en het IVON kan verkregen worden bij het Instituut voor Natuurbehoud (IN), Kliniekstraat 25, 1070 Brussel. Voor de specifieke items kunnen de volgende personen gecontacteerd worden:

Habitat- en Vogelrichtlijn

- Contactpersoon: Anny Anselin
- Telefoon: 02/558.18.26
- E-mail: anny.anselin@instnat.be

Ramsar-conventie

- Contactpersoon: Koen Devos
- Telefoon: 02/558.18.27
- E-mail: koen.devos@instnat.be

Duinendecreet

- Contactpersoon: Sam Provoost
- Telefoon: 02/558.18.
- E-mail: sam.provoost@instnat.be

VEN (GEN en GENO) en het IVON

- Contactpersoon: Valérie Goethals
- Telefoon: 02/558.18.16
- E-mail: valerie.goethals@instnat.be

Erkende natuurreservaten

- Contactpersoon: Kris Decler
- Telefoon: 02/558.18.47
- E-mail: kris.decleer@instnat.be

Gegevens rond de oppervlakte van beschermde landschappen kan verkregen worden bij:

- Instantie: Departement LIN, Afdeling Monumenten & Landschappen
- Contactpersoon: Jozef Maes
- Adres: Phoenixgebouw, 8ste verdieping, Koning Albert II-laan 19, bus 3, 1210 Brussel
- Telefoon: 02/553.16.12
- E-mail: JozefC.Maes@lin.Vlaanderen.be

of

- Instantie: AHROM West-Vlaanderen
- Contactpersoon:
- Adres: Werkhuisstraat 9, 8000 Brugge
- Telefoon: 050/44.29.55

4.2 VORM VAN DE GEGEVENS

De gegevens worden opgeslagen in een excel-bestand met aanduiding van type bescherming, gebiedsnaam, ligging in gemeente(n), oppervlakte en instellingsdatum.

4.3 KWALITEIT EN BESCHIKBAARHEID VAN DE GEGEVENS

Uit de verschillende gegevensbronnen blijken de aangegeven oppervlakten van bijvoorbeeld Vogel- en Habitatrichtlijngebieden niet steeds gelijk te zijn.

Enkele gegevens kunnen ook gedownload worden van de website van het IN (www.instat.be) of van OC Gis Vlaanderen (www.gisvlaanderen.be/geo-vlaanderen/nl/loketten.asp).

AANDEEL HOOGTOEGANKELIJKE LOGIESINRICHTINGEN

1 INDICATOROMSCHRIJVING

1.1 NAAM

Het aandeel logiesinrichtingen met een hoge toegankelijkheid.

1.2 DEFINITIE

De indicator wordt gedefinieerd als de verhouding van het globaal beoordelingscijfer van het niveau van toegankelijkheid voor personen met een handicap, senioren, gezinnen met kinderwagens, gebaseerd op logies per gemeente t.o.v. het totaal aantal onderzochte logies in die desbetreffende gemeente.

1.3 MEETEENHEID

De indicator wordt uitgedrukt als een %, per gemeente.

1.4 PLAATSING IN HET DPSIR KADER

Deze indicator behoort tot het response-type.

1.5 REFERENTIE

Provincie West-Vlaanderen (2002). Strategisch beleidsplan voor toerisme en recreatie aan de kust, in samenwerking met Westtoer en Toerisme Vlaanderen, Brugge, 355 pp.

2 BELEIDSRELEVANTIE

2.1 FUNCTIE, BETEKENIS

Mobiliteit is een basisrecht van elke burger. Deelname aan mobiliteit moet dan ook mogelijk zijn voor iedereen. Een belangrijke voorwaarde hiervoor is dat het openbaar domein voor ieder gemakkelijk toegankelijk en bruikbaar is. Hierbij moeten we voornamelijk denken aan bevolkingsgroepen die in hun mobiliteit beperkt zijn: kinderen, ouderen, diegenen die minder beweeglijk zijn, diegenen die slechtziend of slechthorend zijn en diegenen die zich met een rolstoel verplaatsen.

Het globale toeristische kustproduct is onvoldoende aangepast aan deze specifieke doelgroepen. Het is daarom niet enkel noodzakelijk dat logies- of restaurantinrichtingen zich specifiek kindvriendelijk of seniorengericht inrichten maar dat dit op alle domeinen binnen de kustzone aangevoeld kan worden.

2.2 PRIORITEIT VOOR DE KUST EN RELEVANTIE VOOR DUURZAME / GEÏNTEGREERDE ONTWIKKELING VAN HET KUSTZONEGEBIED

De indicator werd door het Centrum voor Duurzame Ontwikkeling van de Universiteit Gent in het project "Op weg naar duurzaamheidsindicatoren voor het kustgebied" geselecteerd als duurzaamheidsindicator voor het domein 5. Ondersteuning van toerisme en recreatie - 5.2 Optimalisatie infrastructuur, voorzieningen en dienstverlening.

De Vlaamse beleidsnota 2000-2004 onderstreept het belang van een efficiënte werking rond de toegankelijkheidsthematiek (Kabinet van de Vlaamse minister van Welzijn, Gezondheid en Gelijke Kansen, 2000). Een volledige en autonome integratie van personen met een handicap of beperkte mobiliteit vereist een integraal toegankelijke samenleving. Welzijn, gezondheid en gelijke kansen gedijen het best in een samenleving die open en toegankelijk is voor iedereen, ongeacht geslacht, leeftijd, herkomst of geaardheid. Deze samenleving dichterbij brengen is een van de toetsstenen van het overheidsbeleid.

Vanuit een sociale bekommernis en aandacht voor de behoeften van deze doelgroepen kan een ondersteuning van investeringen in het openbaar domein als ook bij private toeristische actoren voor het verbeteren van de toegankelijkheid voor deze specifieke doelgroepen als streefdoel worden gesteld.

Personen met een handicap en ouderen zijn een interessante doelgroep voor de toeristische sector. Zij besteden minstens evenveel aan hun reizen en vrije tijd dan anderen, zij hebben vaak meer tijd om weg te gaan, reizen in het laagseizoen en verkiezen wekdagen voor hun uitstappen. Door de vergrijzing van de

bevolking en doordat de mensen steeds ouder worden zal deze groep in de toekomst een belangrijk aandeel van de toeristische markt uitmaken.

Binnen cel 'Gelijke kansen in Vlaanderen' van het ministerie van de Vlaamse gemeenschap, wordt gewerkt aan de concrete uitbouw van het Vlaams Steunpunt voor Toegankelijkheid. Dit Steunpunt bouwt zich gestaag uit tot draaischijf bij het verzamelen, inventariseren en ontsluiten van informatie over en het coördineren van initiatieven van de Vlaamse overheid en van de 'intermediairen' die in Vlaanderen op alle echelons rond de toegankelijkheidsthematiek werkzaam zijn. Het thema 'fysieke toegankelijkheid van het openbaar domein voor personen met een beperkte mobiliteit' is hierin prioritair.

Om deze functie te kunnen waarmaken bleek een actieve en sterk gestructureerde samenwerking met en participatie van de onderliggende besturen, de gebruikers en verschillende andere experts uit het middenveld een absolute voorwaarde. Daarom werd in september 2001 een convenant aangegaan met de vijf provinciebesturen als basis voor de oprichting van vijf Provinciale Steunpunten Toegankelijkheid. Ieder ankerpunt zal in de beginfase in hoofdzaak werken rond de fysieke toegankelijkheid van het publieke domein (openbare en private gebouwen, groengebieden, het wegennet,...). Daarbij neemt iedere provinciebestuur voor haar eigen regio de volgende taken op zich:

- Vanuit hun intermediaire en regionale bestuursfunctie zullen de provincies de coördinatie van de intermediaire toegankelijkheidswerking op het terrein uitvoeren. Hiertoe wordt in iedere provincie een platform samengesteld dat bestaat uit organisaties die rond de toegankelijkheid werken, gebruikers en een technisch adviesbureau. Dit platform vormt de basis voor samenwerking en uitwisseling van kennis, ervaring en informatie.
- De uitbouw van een informatieverzamelingspunt waar iedere burger die geconfronteerd wordt met de ontoegankelijkheid van de samenleving terecht kan.
- De ondersteuning, vorming en sensibilisering van de gemeentebesturen en van de diensten van het eigen provinciebestuur omtrent de toegankelijkheidsproblematiek.
- Het signaleren van knelpunten, hiaten en lacunes binnen de provinciale toegankelijkheidswerking aan het Vlaams steunpunt voor Toegankelijkheid, om via die weg bij te dragen aan de uitbouw van het Vlaamse toegankelijkheidsbeleid.

Via ieder Provinciaal Steunpunt Toegankelijkheid wordt een hefboom gecreëerd tussen burger, middenveld en overheid. Een actieve samenwerking met het Vlaams Steunpunt Toegankelijkheid zal vanaf 2002 jaarlijks resulteren in een gezamenlijk actieplan - opgesteld op basis van de uit het middenveld gesignaleerde noden - dat in samenwerking met de partners uit het middenveld kan worden uitgevoerd.

Een essentieel aspect binnen een globale toegankelijkheidswerking is de bouwtechnische, architectonische adviesverlening. Deze dienstverlening vraagt zeer specifieke kennis en expertise en kan niet binnen het steunpunt zelf worden waargenomen. Daarvoor doet het beroep op gespecialiseerde adviesbureaus (bv het Toegankelijkheidsbureau vzw) die vanuit 'Gelijke Kansen in Vlaanderen' nominatief worden gesubsidieerd. Deze subsidiëring wordt verder gezet.

Het middenveld wordt eveneens betrokken via subsidiëring van projecten die de doelstellingen van het Vlaams Steunpunt Toegankelijkheid onderschrijven. De nadruk in deze projecten ligt op methodiekontwikkeling (vormingspakketten, checklists, ...) dewelke via de Provinciale Steunpunten Toegankelijkheid zullen kunnen worden gepromoot en aan de man gebracht. In het actieplan met de provincies zullen jaarlijks een aantal prioritaire thema's worden uitgeschreven die projectmatig kunnen worden ingevuld.

In het kader van de werking van het Vlaams Steunpunt Toegankelijkheid en in het verlengde van een specifiek subsidieproject is een werkgroep opgericht (interdepartementaal) die zich zal toeleggen op de aanpassing van de regelgeving met betrekking tot de toegankelijkheid van publieke gebouwen.

In het kader van haar centrale draaischijffunctie wordt binnen het Vlaams Steunpunt Toegankelijkheid, een centrale databank aangelegd waarin de vele initiatieven die Vlaanderen tot nog toe rond de toegankelijkheidsthematiek ondernam, worden opgenomen. Voor deze inventarisatie wordt in 2001 samengewerkt met een wetenschappelijke onderzoeksinstituting. Verdere updating van deze databank zal door het Vlaams Steunpunt Toegankelijkheid worden waargenomen en gecoördineerd.

Westkans vzw heeft tot doel in het bijzonder binnen de provincie West-Vlaanderen bij te dragen tot de realisatie van een integraal toegankelijke omgeving en meer gelijke kansen voor iedereen (zie website Westkans). De vereniging zal hiertoe instaan voor het opmaken en afleveren van inventarisaties, technische adviezen en effectenrapporten op het terrein van fysieke toegankelijkheid, toegankelijkheid van informatie en financiële toegankelijkheid ten aanzien van degenen die erom verzoeken. De vereniging zal hiertoe bovendien fungeren als meldpunt waar men terecht kan met casussen van ongelijke kansen of behandeling" (uittreksel uit art. 3 van de statuten van de vzw Westkans, zoals gepubliceerd in het B.S. van 15 januari 2002).

2.3 BELEIDSDOMEIN(EN)

De indicator behoort tot het domein 'Toerisme en recreatie', subdomein 'Logies'.

2.4 VERBAND MET ANDERE INDICATOREN EN INTERNATIONAAL GEBRUIK

Deze indicator werd opgenomen in de overzichtlijst in het rapport "Indicators to monitor the progress of integrated coastal zone management: a review of worldwide practice" opgesteld door het Scottish Executive Central Research Unit. In deze lijst wordt een overzicht gegeven van indicatoren die overal ter wereld in het kader van GKZB geselecteerd zijn op diverse geografische niveaus (regionaal, nationaal, lokaal) (Scottish Executive Central Research Unit, 2001).

Op nationaal niveau wordt deze indicator aangerijkt binnen de krachtlijnen omtrent het verzamelen van beleidsrelevante informatie in het Strategisch Beleidsplan voor Toerisme en Recreatie aan onze Kust (Provincie West-Vlaanderen, 2002).

De indicator houdt verband met volgende (potentiële) indicatoren rond duurzaam kustzonebeheer:

- Ratio verblijfstoerisme/dagtoerisme
- Aantal samenwerkingsverbanden tussen overheid onderling en met privé-actoren inzake geïntegreerd kustzonebeheer
- Verkeersdrukke op de weg
- Aantal goede renovaties en restauraties
- Kwaliteit van de woning
- Aandeel van overnachtingen n.a.v. conferenties, congressen en seminars, naar logiesvorm
- Intensiteit van gebruik van recreatieve activiteit
- Aantal pilotacties gericht op het beheerst recreatief gebruik van stranden, polders of duinen
- Tewerkstelling in toerisme

2.5 STREEFWAARDEN

Voor deze indicator zijn geen specifieke streefwaarden bekend. Wel kan het gewestelijk of nationaal gemiddelde als een richtwaarde beschouwd worden. Er wordt naar gestreefd om een zo groot mogelijk aantal hoogtoegankelijke logiesinrichtingen. De ideale situatie is een aandeel van 100%.

2.6 RELEVANTE CONVENTIES, AKKOORDEN EN WETGEVING

2.6.1 Convenanten

Om gemeenten te ondersteunen in hun toegankelijkheidsbeleid kunnen zij een convenant afsluiten met het Toegankelijkheidsbureau (zie website Toegankelijkheidsbureau). Die samenwerkingsovereenkomst is erop gericht dat gemeenten systematisch een beroep doen op het Toegankelijkheidsbureau voor de advisering van nieuwe gemeentelijke gebouwen of belangrijke verbouwingen, alsook bij de aanleg en de inrichting van publieke ruimten. Ook voor de inventarisatie van toegankelijkheid, vorming en inhoudelijke ondersteuning bij het opmaken van gemeentelijke beleidsplannen op vlak van toegankelijkheid kunnen de diensten van het Toegankelijkheidsbureau ingeschakeld worden. Daarenboven krijgen gemeenten die een convenant hebben afgesloten met het Toegankelijkheidsbureau een 'draaiboek' aangeboden dat ze kunnen raadplegen bij het uitvoeren van kleine werken om de toegankelijkheid ervan te verzekeren. De ambtenaren die dit draaiboek gebruiken krijgen een hiervoor een bijhorende opleiding.

2.6.2 Wetgeving

- Wet van 17 juli 1975 betreffende de toegang van gehandicapten tot gebouwen toegankelijk voor het publiek.
- Koninklijk Besluit van 9 mei 1977 genomen in uitvoering van de wet van 17 juli 1975 betreffende de toegang van gehandicapten tot gebouwen toegankelijk voor het publiek.
- De antidiscriminatie wetgeving

Het afdwingen van toegankelijkheid via wetgeving blijkt dé belangrijke voorwaarde te zijn om op korte termijn te komen tot een verbetering van de situatie. Ook een antidiscriminatie wetgeving zoals in Groot-Brittannië en Amerika, waarbij personen met een handicap, eigenaars van ontoegankelijke gebouwen voor het gerecht kunnen dagen, is een doeltreffend middel om de algemene toegankelijkheid van het publiek domein af te dwingen. Het voorontwerp van deze

wetgeving in België werd reeds goedgekeurd. Het is dus nog wachten tot de uiteindelijke versie van deze wet wordt goedgekeurd.

- Verenigde Naties regels

Standaardregels voor de gelijkstelling van mensen met een handicap van de Verenigde Naties. In 1993 werden de standaardregels voor de gelijke behandeling van mensen met een handicap ondertekend door alle lidstaten, waaronder ook België. Hierbij gaat men er van uit dat iedereen het recht heeft op participatie en integratie in het leven.

2.6.3 Premies

Hotels in Vlaanderen, die hun gebouwen toegankelijk maken voor personen met een handicap, kunnen hiervoor een premie aanvragen bij Toerisme Vlaanderen. Het gaat zowel om het (beter) toegankelijk maken van nieuwbouw als van bestaande gebouwen en dit in functie van personen met een motorische handicap, blinden en slechtzienden, doven en slechthorenden en personen met astma en allergieën.

De premie bedraagt hoogstens 30% van de kosten met een maximumbedrag van 56000 Euro. Voor het toekennen van de premie wordt een haalbaarheidsstudie en een toegankelijkheidsadvies uitgevoerd door een erkend adviesbureau.

3 METHODOLOGISCHE BESCHRIJVING EN ONDERLIGGENDE DEFINITIES

3.1 ONDERLIGGENDE DEFINITIES EN CONCEPTEN

3.1.1 Toegankelijkheid

Wie aan de toegankelijkheid van publieke ruimtes denkt, denkt wellicht op de eerste plaats aan een rolstoelgebruiker die een gebouw niet binnen kan of voor een berg trappen staat (zie website Toegankelijkheidsbureau). Maar ook moeders met een kinderwagen ondervinden moeilijkheden bij het nemen van trappen en te smalle doorgangen. Zelfs een voetpad met losliggende of kapotte tegels zal voor velen een struikelblok betekenen. Eigenlijk kunnen we stellen dat iedereen wel eens hindernissen ondervindt in het dagdagelijkse leven: personen met een fysieke beperking (blijvend of van tijdelijke aard), omwille van hun afmetingen (lange mensen, kleine mensen, dikke of dunne) of doordat mensen iets meedragen: handen vol boodschappen, een ober met een dienblad, een leverancier.

Al te vaak wordt een ontoegankelijke plaats toegankelijk gemaakt door middel van een extra voorziening, bijvoorbeeld door het aanbrengen van een aparte inkom of een aparte dienst in functie van één persoon of één doelgroep. Omdat iedereen het recht heeft om op een gelijkwaardige wijze deel te nemen aan het maatschappelijke leven moeten publieke gebouwen en openbare voorzieningen zodanig ontworpen worden dat ze voor iedereen toegankelijk zijn. Als we toegankelijkheid als uitgangspunt nemen, beschouwen we toegankelijkheid als een kwaliteit van de bebouwde omgeving. Speciale voorzieningen worden tot een minimum beperkt. De verschillende behoeften van mensen worden op een vanzelfsprekende wijze geïntegreerd in voorzieningen die voor iedereen bruikbaar zijn. Dit wordt inclusieve of integrale benadering genoemd. Als van in de ontwerpfase van een gebouw rekening gehouden wordt met de eisen op vlak van toegankelijkheid betekent dit nauwelijks een meerkost. Achteraf aanpassen vraagt wel een hele investering en leidt bovendien tot niet optimale oplossingen.

3.1.2 Het Vlaams steunpunt voor toegankelijkheid

Dit steunpunt heeft als opdracht de toegankelijkheidswerking binnen de diensten van de Vlaamse overheid en het middenveld te coördineren, de dialoog tussen de gebruikers en de verschillende organisaties die rond toegankelijkheid actief zijn te bevorderen en de publieke opinie over het belang van de toegankelijkheidsproblematiek aan te scherpen.

3.1.3 Het Toegankelijkheidsbureau

Het Toegankelijkheidsbureau (zie website Toegankelijkheidsbureau) is een pluralistische vzw, opgericht in november 1992, en heeft als doel de bereikbaarheid, toegankelijkheid en bruikbaarheid van wonen, verkeer (openbaar) vervoer, straatinrichting, publieke gebouwen en dienstverlening te verbeteren voor iedereen maar in het bijzonder voor ouderen en personen met een handicap.

De uitgebreide dienstverlening wordt gewaarborgd door een multi-disciplinair team van medewerkers. In de bestuursorganen van de vereniging zijn alle actoren opgenomen die een rol kunnen spelen om de

toegankelijkheid van de leefomgeving te verhogen met name: gebruikers, professionelen en beleidsverantwoordelijken.

De dienstverlening van het Toegankelijkheidsbureau is opgebouwd rond 5 pijlers:

- Informatie

Het Toegankelijkheidsbureau heeft een informatiecentrum uitgebouwd met documentatie over woningaanpassing, hulpmiddelen, voorzieningen voor ouderen en personen met een handicap, aanpasbaar bouwen en toegankelijkheid (bebouwde omgeving, communicatie en technologie, verkeer en vervoer, welzijn, onderwijs en arbeid, vrije tijd).

- Advies

Om een woning aan te laten passen op maat van een gehandicapt gezinslid of een hulpbehoevende oudere, kan je bij het Toegankelijkheidsbureau terecht voor een individueel advies. Dit advies omvat een technisch advies met richtlijnen voor de aanpassingen en een financieel advies met de tussenkomsten waarop je kan rekenen. Ook wie een aanpasbare woning wil bouwen kan hierover advies inwinnen.

Als er nog geen concrete verbouwingsplannen bestaan maar men wil wel een zicht krijgen op de mate van toegankelijkheid van een gebouw of gebouwencomplex kan men het gebouw laten 'doorlichten'. Er wordt dan bekeken waar de grote knelpunten zich situeren in het gebouw en welke alternatieven er zijn om die knelpunten weg te werken. Is het installeren van een lift noodzakelijk, moeten er aangepaste parkeerplaatsen voorzien worden, ligt de hoofdingang op een goede plaats, ... Met die kennis in het achterhoofd krijgt men een goed zicht op de mogelijkheden van een gebouw en de globale kostprijs om het gebouw toegankelijk te maken.

Bouw- en wegeniswerken worden dikwijls gefaseerd aangepakt. Als men de toegankelijkheid wil verzekeren is het noodzakelijk dat men de oplossingen van in het begin opneemt in de plannen zodat er geen kosten gedaan worden die later overbodig blijken. Zo is het bijvoorbeeld zinloos om een toilet aan te passen voor personen met een handicap als men het gebouw zelf niet kan betreden of als er trappen zijn in de doorgang naar het toilet.

Voor gemeenten kan het doorlichten van gebouwen een nuttig instrument zijn om een prioriteitenlijst op te stellen bij onderhoudswerken en verbouwingen van hun eigendom. Ook bij de aankoop van een gebouw kan een doorlichting uitsluitel geven of het gebouw geschikt is voor de functie die er zal gehuisvest worden, of dat het gebouw kan aangepast worden aan die functie wat betreft de toegankelijkheid. Zo worden aankopen vermeden waarvan de aanpassingen achteraf niet haalbaar zijn.

Voor het toegankelijk maken van openbare ruimtes, groenvoorzieningen, de bebouwde omgeving en het vervoer wordt een toegankelijkheidsadvies opgesteld. Anders dan bij een woningadvies, waar de aanpassingen gebeuren in functie van één bepaalde persoon (met een handicap), is een toegankelijkheidsadvies bedoeld om een gebouw of ruimte voor iedereen toegankelijk te maken.

Het advies wordt gegeven door een toegankelijkheidsadviseur/architect. In een eerste oriënteringsvergadering wordt de opdracht besproken en worden verdere procedures toegelicht. Aan de hand van de overgemaakte plannen worden de knelpunten en de aandachtspunten aangehaald. Het hele gebouw wordt gecheckt op toegankelijkheid. Op basis van dit onderzoek wordt een knelpuntenrapport opgemaakt en krijgt de ontwerper algemene richtlijnen mee om het plan te herwerken. Dan volgt een knelpuntenbespreking. Op basis van de knelpuntenbespreking en de gewijzigde plannen wordt een eindrapport opgemaakt. Dit bevat een eindadvies met de bij te sturen punten en opmerkingen en richtlijnen betreffende de uitvoeringsdetails, de materialenkeuze, enz.

Indien gewenst, kan een toegankelijkheidsadviseur een aantal werfvergaderingen bijwonen. De eindcontrole van de werken kan aangevraagd worden bij de voorlopige oplevering. Dit heeft als voordeel dat er eventuele knelpunten nog kunnen gesignaleerd worden aan de aannemer.

De normen die het Toegankelijkheidsbureau hanteert, voor het adviseren van gebouwen en publieke ruimtes, gaan verder dan de richtlijnen die in de wetgeving staan. De wet van 17 juli 1975 betreffende de toegang van gehandicapten tot gebouwen toegankelijk voor het publiek is niet meer afgestemd op de huidige leefomstandigheden en is bovendien te beperkt. De normen van het Toegankelijkheidsbureau zijn tot stand gekomen door expertise van internationaal gangbare normen en eigen ervaring.

- Onderzoek

Onderzoeksprojecten worden opgezet om de mate van toegankelijkheid van bestaande infrastructuur in kaart te brengen. Hierbij worden publieke gebouwen grondig getoetst aan de norm. Dit toegankelijkheidsonderzoek levert enerzijds gedetailleerde informatie voor de gebruikers en anderzijds kan het verantwoordelijken aanzetten om de toegankelijkheid te verbeteren.

Studieopdrachten zijn ondermeer gericht op het ontwikkelen van normen en het uitwerken van beleidsvoorstellen en worden uitgevoerd voor privé- en overheidsinstanties.

- Sensibilisering

Om toegankelijkheid ruim te promoten bij het grote publiek of specifieke doelgroepen worden er allerhande sensibiliseringsactiviteiten opgezet. Zo kom je het Toegankelijkheidsbureau tegen op verschillende beurzen, met artikels in kranten en tijdschriften en zelfs met spotjes op tv. Ook heeft het Toegankelijkheidsbureau concreet materiaal ontwikkeld om groepen te sensibiliseren op vlak van toegankelijkheid.

- Vorming

Om de kwaliteit van de toegankelijkheid te verhogen is een goede vorming van zowel professionelen als van beleidsmensen van cruciaal belang. Er zijn vormingspakketten beschikbaar en er worden studiedagen en lessenreeksen georganiseerd voor diverse doelgroepen. Daarnaast is het ook belangrijk om senioren, mensen met een ziekte of handicap (en hun zorgverleners) te informeren over hoe hun woning kan aangepast worden aan hun specifieke behoeften.

3.2 MEETMETHODE

Deze indicator is gebaseerd op onderzoek naar de mate van toegankelijkheid van een bestaande infrastructuur. Hierbij worden bijvoorbeeld hotels grondig getoetst aan de norm. De hoofdbedoeling van een toegankelijkheidsonderzoek is het in kaart brengen van de mate van (on)toegankelijkheid van de onderzochte gebouwen (zie website Toegankelijkheidsbureau). Op deze wijze bekomt men:

- gedetailleerde en betrouwbare informatie, op basis waarvan de gebruiker naargelang zijn beperking, kan uitmaken of een accommodatie al dan niet beantwoordt aan zijn specifieke noden;
- een analyse van de concrete knelpunten en pluspunten inzake toegankelijkheid;
- een concrete stimulans om de toegankelijkheid te verbeteren.

Om het niveau te bepalen van een accommodatie wordt per onderdeel (bv. parking, ingang, cafetaria, openbaar toilet, restaurant, slaapkamer) een niveau toegekend aan de toegankelijkheid van dat onderdeel. Om het toegankelijkheidsniveau te bepalen wordt rekening gehouden met de criteria van dat onderdeel: de ruimte en de toegangsdeur van die ruimte. Hier wordt de vraag gesteld of personen met beperkingen de ruimte zelfstandig of met hulp kunnen gebruiken. Bij de niveaubepaling wordt een onderscheid gemaakt in 4 niveaus die gekoppeld zijn aan welbepaalde criteria of eisen, gebaseerd op internationale normen en richtlijnen van toegankelijkheid:

- niveau 0: Het onderdeel is beperkt toegankelijk.
- niveau 1: Het onderdeel van de accommodatie is toegankelijk met hulp. Dit geldt zowel voor mensen met beperkte mobiliteit als voor mensen met zintuigelijke beperkingen.
- niveau 2: Het onderdeel van de accommodatie is zelfstandig toegankelijk. De nadruk ligt op toegankelijkheid voor mensen met een beperkte mobiliteit, terwijl voor mensen met een zintuigelijke beperking hulp nodig kan zijn.
- niveau 3: Het onderdeel van de accommodatie is comfortabel zelfstandig toegankelijk. Ook hier zijn de toegankelijkheidseisen voor mensen met een beperkte mobiliteit doorslaggevend.

Er wordt rekening gehouden met verschillende beperkingen: visuele, auditieve, motorische beperkingen en astma en allergie. Omdat mensen met motorische beperkingen en zeker rolstoelgebruikers, wat ruimte betreft, de meeste eisen stellen op vlak van toegankelijkheid, zijn de hieraan verbonden eisen evenwel sterk bepalend bij het indelen van de niveaus.

De toegankelijkheidsonderzoeken worden uitgevoerd door toegankelijkheidswerkers, dit zijn personen met een handicap die hiervoor een speciale opleiding kregen. Hierbij wordt gebruik gemaakt van uitgebreide en gedetailleerde checklists.

De beoordelingscriteria per onderdeel zijn de volgende (zie website Toegankelijkheidsbureau):

1. Parking en toegangspad

Om niveau 3 te behalen met 4 % van het aantal parkeerplaatsen voorbehouden zijn voor personen met een handicap. Deze plaatsen worden aangeduid met wegmarkeringen en een duidelijk bord dat contrasteert met de achtergrond.

Parkeerplaatsen voor personen met een handicap zijn minstens 350 cm breed en 500 cm lang (600 cm als de auto's achter elkaar geparkeerd worden) en liggen op minder dan 50 m (of minder dan 100 m indien de parking overdekt is). De wegbedekking dient rolstoelvast te zijn en het parkeerterrein vlak.

Wanneer er slechts één parkeerplaats bestemd is voor personen met een handicap, die groter is dan 500 cm op 300 cm (naast elkaar parkeren) of groter dan 600 cm op 300 cm (achter elkaar parkeren) en tussen 50 en 100 m (of tussen 100 en 250 m, indien overdekt) ligt van de inkom, wordt niveau 2 toegekend.

Niveaoverschillen worden opgevangen door een hellingsbaan en een trap. De eventuele dwarshelling van het parkeervak of de aankomstroute dient kleiner te zijn dan 2 % (2 cm niveaoverschil over een afstand van 100 cm) om het niveau 3 te behalen.

Het toegangspad is 1,50 m breed. Bij obstakels is een vrije breedte van 90 cm noodzakelijk. De ingang moet drempelvrij zijn, een niveaoverschil van niet meer dan 2 cm kan een rolstoelgebruiker nog zelfstandig nemen.

2. Ingang

De ingang krijgt niveau 3 wanneer een niveaoverschil wordt opgevangen door middel van een goed bruikbare trap én hellend vlak.

Een inkom met een hellend vlak zonder trap krijgt niveau 2. De manoeuvreerruimte moet dan minimum 90 cm op 120 cm zijn.

Zowel voor als achter de inkomdeur is er minimum 150 cm op 150 cm beschikbaar als manoeuvreerruimte. Ter hoogte van de balie dient een vrije manoeuvreerruimte aanwezig te zijn van minimaal 150 cm op 150 cm.

Indien personen met een handicap een alternatieve ingang dienen te gebruiken moet dit duidelijk aangegeven staan.

3. Informatie, service, onthaal

Een balie die bestaat uit twee hoogtes zorgt dat gasten zowel staand als zittend geholpen kunnen worden. Een verlaagde balie is noodzakelijk voor rolstoelgebruikers maar ook oudere mensen, mensen met loopproblemen of met een gering uithoudingsvermogen worden liever zittend geholpen. Een verlaagde balie is 80 cm hoog, voor het gedeelte waar men staand geholpen wordt bedraagt de hoogte 1,10 m. Onder het tablet is er een vrije ruimte van 70 cm.

Voor de bewegwijzering wordt gebruikgemaakt van duidelijke pictogrammen in contrasterende kleuren. Informatiefolders, vluchtroutes en menu's kunnen in grootschrift en in braille omgezet worden.

De aanwezigheid van voldoende stoelen of zitbanken voor mensen die wachten of even willen uitrusten is belangrijk.

4. Restaurant, ontbijtruimte of bar

Niveau 3 wordt toegekend aan een restaurant, ontbijtruimte of bar waar alle doorgangen minimum 90 cm bedragen en er circulatieruimten zijn van 150 cm om met een rolstoel te kunnen draaien.

De ruimte onder de tafels bedraagt minimum 70 cm in de hoogte, minimum 60 cm in de diepte en minimum 90 cm in de breedte, omwille van de onderrijdbaarheid voor rolstoelgebruikers.

Wanneer het restaurant of de ontbijtruimte beschikt over een buffet is deze tussen de 75 en 90 cm hoog en de smalste doorgang bedraagt 120 cm. Het buffet is maximaal 60 cm diep, dit is de maximale reikdiepte voor een persoon in een rolstoel.

Indien er een toegang aanwezig is in de bar dan gelden dezelfde normen als voor het buffet (hoogte, diepte, doorgang).

Of geleidehonden welkom zijn telt ook mee voor het behalen van niveau 3.

Indien enkel voldoende ruimte kan gecreëerd worden door het meubilair te verplaatsen wordt niveau 1 toegekend, aangezien dan hulp van anderen noodzakelijk is.

5. Terras

Niveau 3 wordt toegekend indien niveaoverschillen kleiner zijn dan 2 cm of indien grotere niveaoverschillen opgevangen worden door een goed bruikbare helling en/of trap.

De vloerbekleding van het terras dient rolstoelvast te zijn om niveau 3 te behalen.

6. Openbaar toilet

Om het hoogste niveau te behalen voor een toilet moet het bruikbaar zijn voor een rolstoelgebruiker. Ruimte van het toilet volgens lengte x breedte: niveau 3 > 200 cm x 165 cm en niveau 0 < 150 cm x 150 cm.

Een toilet voor personen met een handicap is minstens 1,65 m op 2,20 m groot. De deur heeft een vrije doorgangsbreedte van 90 cm en draait naar buiten open. Een horizontale greep aan de binnenzijde van de deur vergemakkelijkt het openen en het sluiten.

De bruikbare oppervlakte van de sanitaire ruimte is sterk afhankelijk van de plaatsing van het toilet, de wastafel(s) en de onderlinge relatie tussen de verschillende voorzieningen. Voor de toekenning

van niveau 2 en 1 wordt elke sanitaire ruimte afzonderlijk bekeken met het oog op functioneel (rolstoel)gebruik.

	niveau 3	niveau 2	niveau 1
vrije ruimte voor toilet	> of 150 cm	120 cm - 150 cm	< 120 cm
vrije ruimte naast toilet, aan beide zijden	> 90 cm	= 90 cm	< 90 cm
hoogte toiletspot	48 cm - 54 cm	45 cm - 48 cm	< 45 cm of > 54 cm
ruimte voorkant toilet tot achterwand	65 cm - 75 cm	55 cm - 65 cm	< 55 cm

Men kiest het best voor een vaste greep aan de muur en een opklapbare steun aan de andere kant van het toilet. De steunbeugels moeten correct geplaatst worden. De steunen en handgrepen voldoen aan bepaalde afmetingen en zijn goed geplaatst:

	niveau 3	niveau 2	niveau 1
afstand tussen steunen	65 cm - 70 cm	71 cm - 75 cm	> 75 cm of < 65 cm of geen steunen
hoogte steunen (neergeklapt)	70 cm - 85 cm	< 70 cm of > 80 cm	geen steunen
lengte steunen (neergeklapt)	> 90 cm	65 cm - 90 cm	< 65 cm of geen steunen

Indien er geen handgrepen of steunen aanwezig zijn, daalt het niveau naar 1.

De toestellen staan zo opgesteld dat er met een rolstoel een draaicirkel van 1,50 m gemaakt kan worden.

Aan één zijde van het toilet moet er een breedte van 90 cm zijn om een zijdelingse transfer te kunnen uitvoeren.

De wasbak moet onderrijdbaar zijn: hoogte onder de wasbak bedraagt minimaal 70 cm, vrije breedte onder de wasbak minimaal 90 cm en de diepte minimaal 40 cm. De bovenrand van de wasbak ligt tussen 80 en 90 cm.

Met een alarmknop kan hulp gevraagd worden wanneer er iets misloopt of iemand zich onwel voelt.

7. Slaapkamer

De doorgangen in de kamer zijn minimum 90 cm breed voor niveau 3. Er zijn geen drempels hoger dan 2 cm.

In de kamers moet een draaicirkel van 1,50 m gemaakt kunnen worden. Rondom het bed is een doorgangsbreedte van minstens 90 cm noodzakelijk. Indien men 90 cm x 120 cm circulatieruimte heeft dan krijgt men hiervoor niveau 2.

De slaapkamer kan best voorzien worden van verplaatsbaar meubilair zodat er meer ruimte gecreëerd kan worden wanneer rolstoelgebruikers de kamer betrekken.

De ideale hoogte voor het bed is tussen 48 cm en 54 cm.

De gangen zijn goed verlicht. Het telefoontoestel en de lichtschakelaar moeten vanuit het bed bediend kunnen worden.

Enkele hangen op een hoogte van 1,20 m. Een kleerkast met schuifdeuren neemt minder plaats in.

De noodzakelijke bedieningselementen in de kamer zijn geplaatst op een hoogte tussen 90 cm en 1,20 m. Dit geldt voor bijvoorbeeld kapstokhaken, de verwarming, de verluchting en de lichtschakelaars.

Voor slechtzienden is het een hulp als deuren een contrasterende kleur hebben en het kamernummer voldoende groot en in reliëf wordt aangegeven.

De tafel die eventueel aanwezig is in de slaapkamer moet onderrijdbaar zijn:

	niveau 3	niveau 2	niveau 1
hoogte werkblad	75 cm - 90 cm		< 75 cm of > 90 cm
vrije hoogte onder tafel	> 70 cm	67 cm - 70 cm	< 67 cm
vrije diepte onder tafel	> 60 cm	40 cm - 60 cm	< 40 cm
breedte onder tafel	> 90 cm	75 cm - 90 cm	< 75 cm

8. Badkamer

De bruikbare oppervlakte van de badkamer is sterk afhankelijk van de plaatsing van het toilet, de wastafel, de douche en/of bad.

Ten minste 1 lichtschakelaar in de badkamer bevindt zich op een hoogte tussen 90 cm en 120 cm (niveau 3).

Als type deur voor de doucheruimte krijgen alle deuren (draaideur naar buiten, schuifdeur, douchegordijn, vouwdeur, geen deur) niveau 3, indien de deur tegelijkertijd aan de normen voldoet. Indien er een draaideur naar binnen voorzien is, krijgt de douche onmiddellijk niveau 1.

	niveau 3	niveau 2	niveau 1
vrije doorgangsbreedte deuren	> 90 cm	75 cm - 90 cm	65 cm - 75 cm
doucheoppervlak (douchebak)	> of = 150 cm x 150 cm	90 cm x 120 cm	< 90 cm x 120 cm
hoogte drempel	< 2 cm	2 cm - 4 cm	4 cm - 12 cm

Een douche op afschot is ideaal. Dit is een douche gelijklopend met de vloer, zonder gebruik te maken van drempels.

Het doucheoppervlak ligt gelijklopend met de vloer en is lichthellend voor de afwatering, zodat er geen boorden zijn.

De toestellen moeten zo opgesteld staan dat er een vrije draaicirkel van 1,50 m is, deze ruimte is noodzakelijk om er met een rolstoel te kunnen manoeuvreren.

Er is een opklapbaar douchezitje aanwezig of er is een douchestoel beschikbaar met links of rechts ervan een transferruimte van 90 cm en met stevige handgrepen. De handgrepen moeten correct geplaatst worden. Indien geen zitje aanwezig daalt het niveau naar 1).

De douchekop is instelbaar op een glijstang van 95 cm tot 2,20 m. De kraan is buiten de waterstraal geplaatst, tussen 90 cm en 1,20 m hoog en meer dan 50 cm van de hoek. Men kan best een hendelkraan of drukknop installeren.

Om niveau 3 te behalen moet de hoogte van het bad tussen 45 cm en 54 cm liggen. Een badzitje vergemakkelijkt het plaatsnemen en rechtekomen. Het afzetvlak achter het bad kan als tussenstap gebruikt worden maar ook om kinderen op aan en uit te kleden. Een bijkomend voordeel is dat badspullen binnen handbereik liggen.

Voor het bad is een circulatieruimte van 150 cm x 150 cm nodig. Het bad is uitgerust met een verstelbare douchekop en stevige handgrepen met antislip. Als bedieningssysteem krijgen de hendelkranen en de drukknop niveau 3.

De vloer in de douche en bad bestaat uit een antislipmateriaal.

Voor een toilet op de badkamer gelden dezelfde richtlijnen als voor een afzonderlijk toilet.

9. Lift

Niveau 3 wordt toegekend aan een lift met de volgende eigenschappen:

Een lift is minstens 150 cm op 150 cm. Het bedieningspaneel (binnen en buiten) hangt op een hoogte tussen 90 cm en 1,20 m. Het paneel in de lift is horizontaal tenminste 50 cm uit de hoek geplaatst op de zijwand.

Ideaal is een lift met een automatische schuifdeur met een vrije doorgangsbreedte van minimum 90 cm of een manuele deur die zonder al te veel kracht kan geopend worden (max 0,6 kg). Vóór de deur is er voldoende plaats om met een rolstoel te kunnen draaien (minimum 150 cm op 150 cm).

Aan de zijwanden komt op 85 cm hoogte een leuning, tegen de achterwand hangt een grote spiegel. Een spiegel in de lift is van belang voor rolstoelgebruikers, zij zitten na binnenkomst immers met hun rug naar de toegangsdeur en het bedieningspaneel.

Voor een heel aantal personen zal een lift met niveau 2 ook bruikbaar zijn. De vrije ruimte voor de lift bedraagt dan minimum 120 cm op 150 cm, de vrije doorgangsbreedte van de deur ligt tussen de 80 cm en de 90 cm, de lift zelf is minimum 110 cm op 140 cm en het bedieningspaneel hangt tussen 75 cm en 90 cm.

Wat plateau- en trapliften betreft moet de vrije ruimte voor de lift (op elke verdieping) minimaal 150 cm x 150 cm bedragen, wanneer men niveau 3 wil behalen. Of plateau- en trapliften zelfstandig gebruikt kunnen worden (niveau 3) hangt af van een aantal factoren.

Voor plateau liften is het maximum toegelaten gewicht minimaal 200 kg, is de lengte van het platform minimaal 120 cm, de breedte ten minste 110 cm, zijn er leuning en een afrijbeveiliging voorzien en is het bedieningssysteem zelfstandig te gebruiken.

Voor trapliften moet er een opklapbaar zitje aanwezig zijn met een hoogte van tussen de 45 cm en 54 cm, een diepte en breedte van minimaal 45 cm waarbij het bedieningspaneel zelfstandig te gebruiken is.

Kunnen beide types van liften niet zelfstandig gebruikt worden, dan vervalt het niveau automatisch naar 1 omdat men als gebruiker hulp nodig heeft van een verantwoordelijke om de lift te bedienen.

10. Trap

Om een maximale score te behalen voor de trap moet het gaan om een rechte trap. Een draaitrap kan maximum niveau 2 behalen.

De hoogte, breedte en diepte van de treden bepalen verder mee het niveau van de trap: hoe gemakkelijker beloopbaar hoe hoger het niveau. Daarom kan men ook best om de 10 tot 12 treden een tussenbordes of rustvlak voorzien.

Voor gesloten treden zonder overstekende neus en met antislip materiaal krijgt men niveau 3 op voorwaarde dat er voldoende verlichting is en de trappen op de neus van de treden voor slechtzienden geaccentueerd door een strip in een contrasterende kleur.

Verder moeten trappen voorzien zijn van een dubbele leuning aan 2 kanten, op een hoogte tussen de 85 en de 100 cm, om niveau 3 te behalen.

Indien er geen leuning aanwezig zijn, daalt het niveau automatisch naar 0.

11. Deuren

Deuren worden telkens bekeken in de betreffende ruimte en bepalen het toegankelijkheidsniveau mee van die ruimte.

	niveau 3	niveau 2	niveau 1	niveau 0
vrije doorgangsbreedte deuren	> 90 cm	> 80 cm	> 70 cm	< 70 cm
hoogte drempel	< 2 cm	2 cm - 4 cm	4 cm - 12 cm	> 12 cm

Voor en achter een deur moet een draaicirkel van 150 cm gemaakt kunnen worden om niveau 3 te behalen. Indien dit niet mogelijk is, dan worden de gangen of de ruimten aan weerszijden van de deur bekeken. De gangen bepalen de aanrijrichting van de deur en deze maakt uit hoeveel ruimte er nodig is voor een rolstoelgebruiker om de deur zelfstandig te bedienen. De aanrijrichtingen worden situatie per situatie nagegaan: voor en achter de deur. Indien de nodige ruimte toch aanwezig is, (maar geen draaicirkel) kan men dus toch nog niveau 3 scoren.

Om de deur vlot te kunnen bedienen is een opstelruimte van 50 cm optimaal en van 30 cm noodzakelijk, aan de zijde van de deurkruk.

Bij aanwezigheid van een deurmat, die een vlotte doorgang verhindert, daalt het niveau naar 1.

Voorzie glazen deuren of een deurvullend glasvak van een contrasterende horizontale strook op een hoogte tussen de 140 cm en 160 cm. Indien dit niet het geval is, scoort men voor de deur niveau 1.

Het is ook belangrijk dat de deuren gemakkelijk te bedienen zijn. Een deurpomp van minder dan 0,6 kg is ideaal, indien de deurpomp afgesteld staat op méér dan 3 kg krijgt men niveau 1.

Een automatische deur is ideaal. Indien men een sluitijd van minimum 6 seconden voorziet, krijgt men niveau 3.

12. Doorgangen

Doorgangen bepalen het toegankelijkheidsniveau mee van de ruimte waarin de doorgang zich bevindt of naar toe leidt. Mensen moeten zich zonder hindernissen kunnen verplaatsen naar de gewenste faciliteit in het hotel. Dit vraagt van aanlooproutes voldoende vrije doorgangsbreedte en -hoogte, een toereikende vrije ruimte om terug te keren, een gelijkmatig loopoppervlak en adequate middelen voor oriëntatie en ter waarschuwing bij gevaarlijke obstakels.

	niveau 3	niveau 2	niveau 1
vrije doorgangsbreedte	> 150 cm	> 120 cm	> 90 cm
doorgang thv plaatselijke versmalling	> 90 cm	> 80 cm	> 70 cm
hoogte drempel	< 2 cm	2 cm - 4 cm	4 cm - 12 cm

Indien er een dwarshelling aanwezig is in de doorgang, dan moet deze minder steil zijn dan 2 % om niveau 3 te behalen.

13. Hellingsbaan

Indien de hellingspercentages aan de volgende normen voldoen, krijgt de helling niveau 3. Indien de helling steiler is valt het niveau naar 1 omdat een rolstoelgebruiker hulp nodig zal hebben om de helling te beklimmen.

maximum stijgingspercentage	hoogteverschil
12	< 10 cm
10	10 cm - 25 cm
8	25 cm - 50 cm
5	> 50 cm

Niveau 3 wordt toegekend bij: juiste hellingshoek, een dubbele leuning aan beide zijden op de goede hoogte, een boord van minimum 4 cm als afrijbeveiliging, boven- en onderaan een vlak afgeboord van 150 cm x 150 cm, hellingsbreedte > 120 cm en voldoende verlichting op de helling.

Niveau 2 wordt toegekend indien: juiste hellingshoek, men slechts 1 enkele leuning heeft aan beide zijden op een goede hoogte, er een afrijbeveiliging van minimum 4 cm bestaat, er een vlakke opstelruimte boven- en onderaan de helling is van 90 cm op 120 cm en de helling tussen 90 cm en 120 cm breed is.

Indien de helling te steil bevonden wordt voor het zelfstandig gebruik van een rolstoelgebruiker, wordt niveau 1 toegekend. Dit gebeurt ook indien de helling, maar 1 leuning heeft aan 1 zijde of de leuning op een foute hoogte hangt of indien de hellingsbreedte kleiner is dan 90 cm. De vrije opstelruimte boven- en onderaan de helling is kleiner dan 90 cm en 120 cm.

Niveau 0 wordt toegekend indien de vrije opstelruimte boven- en onderaan de helling kleiner is dan 90 cm op 90 cm en de diepte van het bordes kleiner is dan 110 cm.

Om tot een globaal beoordelingscijfer voor de toegankelijkheid te komen worden van de verschillende onderdelen van de accommodatie de niveau's opgeteld en gedeeld door het aantal onderdelen die betrekking hebben op die accommodatie. Bij een aantal logiesinrichtingen zijn bepaalde onderdelen niet van toepassing omdat ze gewoonweg niet aanwezig zijn. Dus hoger deze verhouding, hoe toegankelijker de logies.

De volgende dertien onderdelen van de accommodatie worden in beschouwing genomen voor de berekening van het globaal beoordelingscijfer:

- trap,
- lift,
- badkamer,
- slaapkamer,
- openbaar toilet,
- terras,
- bar,
- restaurant,
- ontbijtruimte,
- ingang, inkomhal,
- parking,
- veiligheid
- informatie, service en onthaal.

3.3 BEPERKINGEN VAN DE INDICATOR

In deze indicator is enkel de toegankelijkheid in rekening gebracht en is de bereikbaarheid buiten beschouwing gelaten. Het bereikbaarheidsniveau handelt over de weg die men moet afleggen om tot aan dat bepaald onderdeel van de accommodatie te geraken. Hierin zijn alle deuren en doorgangen die men onderweg tegenkomt opgenomen. De praktijk wijst immers uit dat een onderdeel goed toegankelijk kan zijn, maar dat men bijvoorbeeld niet met een rolstoel tot aan die ruimte kan geraken. Of omgekeerd, een rolstoelgebruiker kan perfect zelfstandig tot aan een onderdeel geraken, maar kan niet door de deur of kan het lokaal tot aan die ruimte niet gebruiken. Beide zijn dus nauw met elkaar verbonden. Maar voor een aantal onderdelen van de accommodatie is de bepaling van het bereikbaarheidsniveau niet altijd mogelijk.

4 GEGEVENS – INPUT

4.1 GEGEVENSBRONNEN (PERSOON, DIENST, ADRES)

In 1999 werden in opdracht van Toerisme Vlaanderen een 100-tal hotels in Vlaanderen gecheckt op hun toegankelijkheid voor mensen met een handicap. In West-Vlaanderen gaat het om een steekproef van 44 hotels, waarvan een groot aantal in ons studiegebied.

Het resultaat van dit onderzoek is te vinden in de brochure 'Toegankelijkheid van logies in Vlaanderen onder de loep' en is te verkrijgen bij:

- Instantie: Toerisme Vlaanderen, Dienst productontwikkeling
- Contactpersoon:
- Adres: Grasmarkt 61-63, 1000 Brussel
- Telefoon: 02/504.03.38
- E-mail: info@toerismevlaanderen.be

Toegankelijkheidsonderzoek in Vlaanderen wordt uitgevoerd door:

- Instantie: vzw Toegankelijkheidsbureau
- Contactpersoon: Wendy Cornelis
- Adres: Koorstraat 1, 3510 Hasselt-Kermt
- Telefoon: 011/87.41.38
- E-mail: info@toegankelijkheidsbureau.be

Bijkomende informatie over de toegankelijkheid van logies in Brugge kan bekomen worden bij:

- Instantie: Stedelijke Raad voor Personen met een Handicap, Toegankelijkheidsgids Brugge 2002
- Contactpersoon:
- Adres: Blinde Ezelstraat 1, 8000 Brugge
- Telefoon: 050/44.82.40
- E-mail: info@toegankelijkbrugge.be

Een lijvige gids met gecontroleerde informatie over de toegankelijkheid van hotels, restaurants, cafés, culturele locaties, winkels, apotheken, tandartsen, ziekenhuizen, openbare gebouwen enz... in Brugge en omgeving. Deze Toegankelijkheidsgids is een initiatief van stad Brugge, in samenwerking met de Stedelijke Raad voor Personen met een Handicap.

Bijkomende informatie over de toegankelijkheid van logies in Oostende kan bekomen worden bij:

- Instantie: vzw Basiel, Dienst toegankelijkheid
- Contactpersoon:
- Adres: H. Baelskaai 38, 8400 Oostende
- Telefoon: 059/33 07 38
- E-mail: info@basiel.telenet.be

De gids 'Vanuit een ander oogpunt - Oostendse hotels bezocht door en voor mensen met een beperking (2002)' geeft gedetailleerde en gecontroleerde toegankelijkheidsinfo over 42 hotels in Oostende voor personen met motorische en visuele beperkingen. Het is een initiatief van stad Oostende in samenwerking met vzw Basiel en Blindenzorg Licht en Liefde.

4.2 VORM VAN DE GEGEVENS

In de brochure 'Toegankelijkheid van logies in Vlaanderen onder de loep' staat in een overzichtstabel per provincie en per hotel voor de verschillende onderdelen vermeld welk toegankelijkheidsniveau werd toegekend.

4.3 KWALITEIT EN BESCHIKBAARHEID VAN DE GEGEVENS

De gegevens over de toegankelijkheid voor hotels worden op een niet jaarlijkse basis gemeten. Hierdoor zal het moeilijk zijn om een trend in de indicator vast te stellen. Een toegankelijkheidsonderzoek neemt immers veel tijd in beslag.

Ook werden niet alle logiesinrichtingen uit de kustzone in het toegankelijkheidsonderzoek van 1999 betrokken. Uit enkele gemeenten zijn geen logiesinrichtingen opgenomen, zodat voor een aantal gemeenten geen indicator berekend zal kunnen worden. Daarbij is de waarde van deze indicator ook afhankelijk van het aantal onderzochte logiesinrichtingen per gemeente.

RATIO VERBLIJFSTOERISME/DAGTOERISME

1 INDICATOROMSCHRIJVING

1.1 NAAM

De ratio verblijfstoerisme/dagtoerisme.

1.2 DEFINITIE

De indicator wordt gedefinieerd als het aandeel toeristen dat in het kustgebied overnacht (weergegeven door het aantal overnachtingen van verblijfstoeristen), gerelateerd aan het aandeel toeristen dat niet in het kustgebied overnacht (aantal dagtrips).

1.3 MEETEENHEID

De indicator geeft een ratio weer per subregio/gemeente.

1.4 PLAATSING IN HET DPSIR KADER

Deze indicator behoort tot het pressure-type.

1.5 REFERENTIE

Paredis, E., Block, T. & J. Van Assche (2001). Op weg naar duurzaamheidsindicatoren voor het kustgebied, Universiteit Gent, Centrum voor Duurzame Ontwikkeling, in opdracht van het Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Leefmilieu en Infrastructuur, AWZ-AWK.

2 BELEIDSRELEVANTIE

2.1 FUNCTIE, BETEKENIS

Toerisme is wereldwijd een snelgroeiende economische activiteit. Toerisme zorgt voor werkgelegenheid, het welzijn van de mens en leidt tot diversificatie van de economie. Het is tevens een bron van inkomsten voor de ontvangende regio's, stimuleert allerlei nevenactiviteiten en kan een motor vormen voor ontwikkeling. De kust is veruit de belangrijkste toeristische regio in Vlaanderen. Bijna de helft van de toeristische omzet in Vlaanderen wordt daar gerealiseerd. Naast het verblijfstoerisme is ook het dagtoerisme zonder twijfel een erg belangrijke activiteit voor de kust. Van zodra een positief weerbericht wordt uitgezonden, trekken heel wat dagjesmensen richting zee, zon en strand.

2.2 PRIORITEIT VOOR DE KUST EN RELEVANTIE VOOR DUURZAME / GEÏNTEGREERDE ONTWIKKELING VAN HET KUSTZONEGEBIED

De indicator werd door het Centrum voor Duurzame Ontwikkeling van de Universiteit Gent in het project "Op weg naar duurzaamheidsindicatoren voor het kustgebied" geselecteerd als duurzaamheidsindicator voor het domein 5. Ondersteuning van toerisme en recreatie – 5.1 Revitalisatie toeristische sector.

Toerisme en recreatie zijn maatschappelijke activiteiten met een aanzienlijke ruimtelijke impact en sociaal-economisch belang in de kustregio. De groei van de toeristisch-recreatieve sector gaat gepaard met een toename van de belasting op natuur en milieu. In dit kader worden er meer en meer inspanningen geleverd om te komen tot een evenwichtige ontwikkeling van het toerisme. Duurzaam toerisme streeft naar een vorm van toerisme die zowel mens, milieu en de lokale cultuur van de gastregio respecteert en die resulteert in een kwaliteitsverbetering waar alle betrokken partijen baat bij hebben. De 'locomotief' hiervoor is het 'Infopunt Duurzaam Toerisme'. Het Infopunt is een informatie- en kenniscentrum over duurzaam toerisme dat de reizigers, de toeristische overheden, de toeristische industrie, docenten en studenten uit het toerismeonderwijs, wil informeren, sensibiliseren en vormen op het vlak van duurzaam toerisme.

Op beleidsvlak worden heel wat acties ondernomen voor de ondersteuning van toerisme en recreatie:

- Beleidsnota Toerisme 2000-2004

In de beleidsnota van de Vlaamse minister van Werkgelegenheid en Toerisme (Bogaert *et al.*, 2000) worden een aantal milieu- en infrastructuurdoelstellingen geformuleerd die vertaald worden in vijf maatregelen:

- inpassen van nieuwe infrastructuur in strategische netwerkplanning;
Dit betekent dat bij de ontwikkeling van toerisme en recreatie moet nagegaan worden of het niet mogelijk is de groei met bestaande infrastructuur op te vangen. Bij aantoonbare behoefte aan nieuwe infrastructuur en de inpassing in een strategische regioplanning moet naar een verantwoorde lokalisatie en een minimaal bijkomend ruimte- en milieubeslag gestreefd worden. Voorgestelde maatregelen om dit in de hand te werken, zijn: bevorderen van recreatief medegebruik, aandacht voor hoeve- en plattelandstoerisme, vergroten van de dynamiek van steden.
- streven naar een betere spreiding van toerisme en recreatie in tijd en ruimte;
Overbelasting van de toeristisch-recreatieve infrastructuur en de gevolgen voor het milieu vloeien voort uit het feit dat de toeristisch-recreatieve vraag zich concentreert in ruimte en tijd. Op voorwaarde dat er met de lokale draagkracht rekening wordt gehouden, zal een betere spreiding van de vraag het milieu ten goede komen. Om een groeiende vraag op te vangen, moet er rekening gehouden worden met de bestaande congestie en met het nog aanwezige draagvlak.
Voorgestelde maatregelen: visitor management, infrastructuur multifunctioneel gebruiken, accenten leggen in het promotiebeleid.
- het instandhouden en verbeteren van de bereikbaarheid en het beheersen van de toeristisch-recreatieve automobilititeit;
Mobilititeit en toerisme zijn complementair. Een teveel aan automobilititeit brengt echter de kwaliteit van de toeristische infrastructuur in gedrang, de draagkracht van de ruimtelijke structuur wordt overschreden en het economisch potentieel van het toeristisch product wordt erdoor bedreigd.
Voorgestelde maatregelen: afstemmen van mobiliteitskenmerken van toeristische en recreatieve activiteiten op het bereikbaarheidsprofiel, ontmoedigen van recreatieve voorzieningen en evenementen die niet bereikbaar zijn via openbaar vervoer, complementariteit van vervoerswijzen promoten.
- Informatie, educatie en sensibilisatie moeten de bewoners, toeristen, recreanten en exploitanten of beheerders van toeristisch-recreatieve infrastructuur aanzetten tot een meer milieuvriendelijk gedrag, gastvrijheid en wederzijds respect;
Toerisme en recreatie kunnen op hun beurt een draagvlak voor natuurbehoud, natuurontwikkeling en behoud van het cultureel erfgoed betekenen. De betrokkenen moeten begrijpen dat toerisme en recreatie ook negatieve gevolgen met zich meebrengen en dat er manieren zijn om deze te vermijden. Het begrip duurzaam toerisme moet dus verduidelijkt worden naar de betrokkenen toe. Informatie moet via bewustmaking tot gedragsverandering leiden.
Mogelijke maatregelen: opzetten van bezoekerscentra, ontwikkelen van gedragsregels voor de toerist/recreant, milieulabels en onderscheidingen.
- de duurzame ontwikkeling van toerisme en recreatie moet ondersteund en mede mogelijk gemaakt worden door een geschikt bestuurlijk instrumentarium en door institutionele voorzieningen
Beleidsvoering en -organisatie moeten zo worden opgevat dat de principes van duurzame ontwikkeling op het vlak van toerisme en recreatie geen dode letter blijven, maar in de praktijk worden omgezet.
- Strategisch Beleidsplan voor Toerisme en Recreatie aan de Kust (2002-2006) (Provincie West-Vlaanderen, 2002)
Het terug ombuigen van de negatieve trend in het verblijfstoerisme in commerciële logiesvormen vormt dé grote uitdaging voor de toekomst van het kusttoerisme. Met het Strategisch Beleidsplan 2002-2006 voor Toerisme en Recreatie wensen overheid en privé-sector zich hiervoor in te zetten. Dit beleidsplan zal als referentiekader dienen voor het toekomstig bovenlokaal beleid aan de kust. Grote aandacht wordt besteed aan het kwalitatief invullen van de maatschappelijke functie van de kust als het belangrijkste recreatiegebied in Vlaanderen, het verzekeren van de socio-economische positie van het kusttoerisme, de duurzaamheid van de ontwikkelingen en het evenwicht tussen de behoeften van de diverse gebruikersgroepen aan de kust.
In het Strategisch Beleidsplan worden acht strategische doelstellingen naar voren gebracht:
  - Het herpositioneren van de kust als een hedendaagse kwaliteitsbestemming voor commerciële logiesvormen, tweedeverblijfstoerisme en dagtoerisme met onder meer: het ondersteunen van

- commerciële logiesvormen, het optimaliseren van het gebruik van de tweede verblijven en het ondersteunen van de spreiding van het dagtoerisme over het hele jaar.
- Het duurzaam versterken van de aantrekkelijkheid van het kustproduct door het verhogen van de kwaliteit van het recreatief medegebruik van het natuurlijk systeem en het stedelijk weefsel en het realiseren van een selectief aantal hefboomprojecten van bovenlokaal belang.
  - Het creëren van stabiele economische opbrengsten en werkgelegenheid met als doel een groei in de omzet van het verblijfstoerisme in commerciële logiesvormen te realiseren.
  - De kust positioneren als een verblijfsbestemming voor het ganse jaar.
  - Realiseren van een groter aandeel van overnachtingen van buitenlanders in commerciële logiesvormen.
  - Het behouden van belangrijke bestaande markten (gezinnen met kinderen jonger dan 12 jaar en senioren ouder dan 65 jaar), en het creatief inspelen op nieuwe marktsegmenten. Als nieuwe marktsegmenten worden de MICE-markt (meetings, incentives, congresses and exhibitions), de actieve senioren, de jeugd en jongerengroepen en personen met handicap naar voren geschoven.
  - Het stimuleren van het openbaar vervoer en de zachte verplaatsingsvormen (als fiets of combinatie fiets en tram).
  - Het verzoenen van het toerisme met de leefbaarheid voor de lokale bewoners.

Een centraal onderdeel van het strategisch plan wordt gevormd door de globale marktstrategie waarin beslist werd welke toeristische producten zullen worden aangeboden op welke markten, voor welke doelgroepen, met welke prioriteit, en op welke manier. De kust zal op alle markten dezelfde positionering aanwenden als een kust met méér dan zee en strand. Deze positionering werd afgeleid uit een vergelijking met de concurrenten waarin de sterkten van de Kust werden geïdentificeerd.

Bij de strategie voor de productontwikkeling zijn naast krachtlijnen omtrent het recreatief gebruik van het natuurlijk systeem en van het stedelijk weefsel, ook krachtlijnen geformuleerd voor specifiek toeristisch-recreatieve elementen als attracties, jachthavens, golfterreinen, evenementen en commerciële logiesvormen.

Bij de strategie voor commercialisering zijn een reeks krachtlijnen voor communicatie geformuleerd. Wat betreft beleidsgerichte informatie wordt gepleit voor een progressief en selectief uitbouwen van een degelijk systeem voor het verzamelen van informatie die in de toekomst op een efficiëntere manier het beleidsproces moet ondersteunen.

Een rode draad door het beleidsdocument is de behoefte aan een nog grotere samenwerking tussen de diverse niveaus van het toeristisch beleid (Toerisme Vlaanderen, Westtoer en lokale besturen), tussen de publieke en de private toeristisch-recreatieve actoren aan de kust en tussen de toeristisch-recreatieve sector en andere sectoren die mee het product van de kust helpen vorm geven.

- Kustactieplannen (zie website Provincie West-Vlaanderen)

De kust kampt al enkele decennia met een veroudering van het toeristisch product en met belangrijke wijzigingen in de toeristisch-recreatieve vraag. Deze trends vroegen om een vernieuwde aanpak. Centraal in de hertekening van het toeristisch product aan de kust staan de actieplannen.

In 1996 werd door de Vlaamse Regering een raamwerk opgesteld voor een actieplan voor de Vlaamse kust voor de periode 1997-2002. Dit raamwerk omvatte een diagnose, objectieven, algemene en specifieke uitgangspunten, en een operationeel plan.

De Vlaamse Regering keurde in 1999 een nieuw Kustactieplan goed voor de periode 2000-2004. Door het Actieplan Vlaamse Kust 1997-2002 werden vooral individuele projecten gesubsidieerd. Het nieuwe plan geeft de krijtlijnen aan voor een vernieuwing en verbetering van het kustproduct tegen 2006.

De opzet van het Kustactieplan 2000-2004 bestaat hoofdzakelijk uit volgende basisdoelstellingen die prominent naar voren worden geschoven:

- De voorkeur wordt gegeven aan projecten die de gehele kust of een groot gedeelte van de kust ondersteunen, met uitzondering van belangrijke, grootschalige strategische sites die structuurbepalend zijn voor de kust.
- Het opkrikken van het imago van de kust als vakantiebestemming wordt als tweede belangrijke doelstelling gesteld.

Voor het komende deel van het plan "Kust 2006" wenst de overheid alvast meer aandacht voor 5 duidelijke invalshoeken:

- Eén kust, één logo
Versterking van de samenhang van de 10 kustgemeenten, het logo en de kustfietsroute staan hiervoor symbool.
- Valorisering en versterking van het basisprodukt natuur
Meer aandacht voor de waardering van zee, strand, duin en polder. Natuurgerichte recreatie (fietsen en wandelen) als uitbouw van duurzaam toerisme.
- De Kust is er voor iedereen
Meer aandacht voor kindvriendelijkheid en specifieke doelgroepen.
- Verbetering van de toegankelijkheid
Zowel de virtuele (website en e-toerisme) als de effectieve toegankelijkheid (anders- en mindervaliden) moet structurele aandacht krijgen. De toegankelijkheid via het openbaar vervoer moet zowel naar (trein) als langs (tram) de kust aantrekkelijker worden.
- Cultuur als nieuwe bondgenoot
Cultuur- en kunstbeleving verdienen alle aandacht als vernieuwend thema buiten het zomerseizoen. De bescherming van het cultuurhistorisch erfgoed in de badsteden verdient meer aandacht.

2.3 BELEIDSDOMEIN(EN)

De indicator behoort tot het domein 'Toerisme en recreatie'.

2.4 VERBAND MET ANDERE INDICATOREN EN INTERNATIONAAL GEBRUIK

Eén van de opdrachten van het Nationaal Instituut voor de Statistiek (NIS) bestaat erin het verblijfstoerisme in België op te volgen. De statistiek van het toerisme en het hotelwezen is een permanent en exhaustief statistisch systeem dat tot doel heeft het toeristisch reisverkeer te meten. Hiertoe worden statistieken bijgehouden van het aantal aankomsten en van het aantal overnachtingen in alle commerciële logiesvormen, en dit zowel voor recreatieve als voor professionele doeleinden. Deze overnachtingen werden geregistreerd in hotels, campings, vakantiecentra, vakantiedorpen, logies voor doelgroepen (voornamelijk jeugdlogies) en in de verhuursector.

In het Strategisch Beleidsplan voor Toerisme en Recreatie aan de Kust (2002-2006) wordt het opvolgen van de evoluties van het dagtoerisme naar de kust en het meten van het verblijfstoerisme als basisindicator gezien bij de specifieke krachtlijnen voor het verzamelen van beleidsrelevante informatie (Provincie West-Vlaanderen, 2002).

De indicator houdt verband met volgende (potentiële) indicatoren rond duurzaam kustzonebeheer:

- Verkeersdrukte op de weg
- Kwaliteit van de woning
- Aandeel van overnachtingen n.a.v. conferenties, congressen en seminaries, naar logiesvorm
- Intensiteit van gebruik van recreatieve activiteiten
- Aantal pilotacties gericht op het beheerst recreatief gebruik van stranden, polders of duinen
- Tewerkstelling in toerisme
- Toegevoegde waarde per werknemer
- Inkomensspanning
- Verouderingsgraad
- Kwaliteit strandwater
- Restafval
- Oppervlakte kusteigen habitat
- Oppervlakte beschermd groengebied
- Aandeel hoogtoegankelijke logiesinrichtingen

2.5 STREEFWAARDEN

In het Strategisch Beleidsplan voor Toerisme en Recreatie aan de Kust (2002-2006) worden een aantal streefwaarden voor het verblijfstoerisme voor 2006 naar voren geschoven (Provincie West-Vlaanderen, 2002):

- Tegen die tijd wil men een groei van 3 procent in de omzet van het verblijfstoerisme in commerciële logiesvormen realiseren.

- Men wil het aandeel van de overnachtingen in commerciële logiesvormen buiten juli en augustus doen stijgen van 51 in 2000 tot 57 procent in 2006.
- Tegen 2006 wil men het aandeel van overnachtingen van buitenlanders in commerciële logiesvormen van 20 in 2000 tot 25 procent doen stijgen.

2.6 RELEVANTE CONVENTIES, AKKOORDEN EN WETGEVING

2.6.1 Hotels

- Decreet op de logiesverstrekende bedrijven, 20 maart 1984.
- Uitvoeringsbesluiten op de exploitatievoorwaarden, de brandveiligheid en de premietoekenning, 6 juni 1988.
- Besluit van de Vlaamse regering tot vaststelling van de voor logiesverstrekende bedrijven geldende exploitatievoorwaarden en tot regeling van de toekenning van de voor die exploitatie vereiste vergunningen, 29 juli 1987, B.S. 27 mei 1988.
- Besluit van de Vlaamse regering tot vaststelling van de specifieke brandveiligheidsnormen waaraan de logiesverstrekende bedrijven moeten voldoen, 27 januari 1988, B.S. 27 mei 1988.

2.6.2 Openluchtrecreatieve verblijven

- Decreet houdende het statuut van de terreinen voor openluchtrecreatieve verblijven, 3 maart 1993, B.S. 28 april 1993, gewijzigd bij Decreet houdende bepalingen tot begeleiding van de begroting 1995, B.S. 31 december 1994.
- Besluit betreffende de exploitatie van de terreinen voor openluchtrecreatieve verblijven, 23 februari 1995, B.S. 1 augustus 1995, gewijzigd bij Besluit van de Vlaamse Regering, 24 juli 1996, B.S. 3 september 1996.
- Besluit van de Vlaamse regering tot vaststelling van de specifieke brandveiligheidsnormen waaraan terreinen voor openluchtrecreatieve verblijven moeten voldoen, 8 maart 1995, B.S. 22 juni 1995.
- Besluit van de Vlaamse regering tot de vaststelling van de voorwaarden waaraan het begeleidingsplan moet voldoen tot afbouw van de permanente bewoning op terreinen voor openluchtrecreatieve verblijven, 8 juni 1999, B.S. 17 september 1999.

2.6.3 Kampeerterreinen

- Besluit van de Vlaamse Regering tot vaststelling van de voorwaarden waaronder premies kunnen worden toegekend aan kampeerterreinen of kampeerverblijfparken, 8 maart 1995, B.S. 23 juni 1995.
- Ministerieel besluit houdende vaststelling van de classificatienormen waaraan kampeerterreinen en kampeerverblijfparken dienen te voldoen, 23 mei 1995, B.S. 5 september 1995.

2.6.4 Vakantieparken

Ministerieel besluit houdende vaststelling van de classificatienormen waaraan vakantieparken dienen te voldoen, 9 februari 1999, B.S. 22 juni 1999.

2.6.5 Jeugdverblijfcentra

Decreet houdende erkenning en subsidiëring van jeugdverblijfcentra, 27 november 1984, B.S. 24 januari 1985.

2.6.6 Kustactieplan

Besluit van de Vlaamse regering houdende vaststelling van de nadere regels betreffende de subsidieverlening voor projecten in het kader van het Kustactieplan, 8 december 2000, B.S. 20 februari 2001.

3 METHODOLOGISCHE BESCHRIJVING EN ONDERLIGGENDE DEFINITIES

3.1 ONDERLIGGENDE DEFINITIES EN CONCEPTEN

3.1.1 Toerisme

Toerisme wordt hier gedefinieerd als de verplaatsing naar en het tijdelijk verblijf van mensen in een andere dan de alledaagse leefomgeving bij wijze van vrijetijdsbesteding, voor persoonlijke ontwikkeling (bv. gezondheid) of in het kader van de beroepsuitoefening. Bij dagtoerisme vindt geen overnachting plaats, bij verblijfstoerisme minstens één (MIRA, 2002).

3.1.2 Recreatie

Recreatie is het geheel van gedragingen die men in de vrije tijd vrijwillig onderneemt of ondergaat en waarvan verondersteld wordt dat ze primair gericht zijn op het bevredigen van de eigen verlangens naar ontspanning als levensactiviteit. Recreatie gebeurt in de eigen leefomgeving, met een maximale duur van één dag (MIRA, 2002).

3.1.3 Daguitstappen

Daguitstappen zijn verblijven buiten de woning die ongeveer een volledige dag in beslag nemen (zonder overnachting) en waar het middagmaal buitenshuis wordt gebruikt. Het zijn uitstappen met recreatieve doeleinden, waarbij men minstens 20 km van huis weggaat. Uitstappen waarbij men uitsluitend familie en kennissen bezoekt, evenals de uitstappen met een routinematig karakter (bv. regelmatige actieve sportbeoefening) worden niet als daguitstap beschouwd (MIRA, 2002).

3.1.4 Duurzaam toerisme

De impact van het toerisme op mens en milieu kan verstoring werken. Het evenwicht tussen de economische baten, de belasting van het milieu en de maatschappelijke draagkracht van mensen zijn te vaak zoek. De kans bestaat dat er een conflictsituatie ontstaat tussen de kwantitatieve groei van het toerisme en de kwalitatieve behoefte aan een mooie, mens- en milieuvriendelijke toeristische omgeving en een beleving van het authentieke dat de gastregio's bieden (zie website Infopunt Duurzaam Toerisme).

In essentie kunnen we stellen dat duurzaam toerisme te maken heeft met het toepassen van de principes van duurzame ontwikkeling in de toeristische sector. Duurzame ontwikkeling wordt meestal gedefinieerd als 'een ontwikkeling die tegemoetkomt aan de behoeften van vandaag zonder de behoeftevoorziening van de toekomstige generatie in gevaar te brengen'. Duurzaam toerisme is dus een denk- én doeproces om te komen tot een betere en kwalitatieve vorm van toeristische ontwikkeling met respect voor de mens, het milieu en de lokale economie van de gastregio.

3.1.5 Logiesvormen

Voor de inventarisatie van de logiesaccommodatie worden door het Nationaal Instituut voor de Statistiek (NIS) functionele categorieën gehanteerd (zie 3.2 hieronder). Deze categorieën zijn de volgende (zie website NIS):

- **Camping**

Een terrein of een deel van een terrein, dat uitgerust is om met een eigen tent, kampeervrouwwagen, toercaravan of motorhome voor korte periodes te verblijven en te overnachten met toeristisch oogmerk. Ook vaste constructies zoals stacaravans en chalets kunnen deel uitmaken van de camping of kunnen het geheel van de camping uitmaken, voor zover de campingeigenaar deze vaste constructies in eigendom heeft of verhuurgemachtigde is en deze voor kortere periodes aan toeristen te huur aanbiedt. Aan dezelfde voorwaarde kunnen bungalows deel uitmaken van de camping voor zover het aantal van dergelijke bungalowstandplaatsen minder dan de helft van het totale aantal standplaatsen uitmaakt dat voor korte periodes aan toeristen aangeboden wordt. De camping wordt beheerd als een integraal geheel, is voor het seizoen of het ganse jaar toegankelijk en beschikt over de nodige permanente sanitaire en utilitaire voorzieningen.

- **Hotel**

Een vestiging geëxploiteerd door een toeristische handelsonderneming. Deze vestiging heeft ten minste 4 kamers en/of accommodatie voor ten minste 10 personen. Er wordt een hotelservice aangeboden en er wordt voor minstens één nacht logies verstrekt. Het concept 'hotelservice' houdt in dat aan de volgende voorwaarden gelijktijdig moet worden voldaan:

- het logies moet in de praktijk courant voor één nacht gehuurd kunnen worden;
- de mogelijkheid tot ontbijt moet aanwezig zijn;
- kamerlinnen (lakens, handdoeken, ...) kan op aanvraag ter beschikking gesteld worden;
- op aanvraag worden dagelijks de kamers gekuist en de bedden opgemaakt.

Tot de categorie hotels behoren ook inrichtingen die de benaming dragen van hotellerie, motel, pension, gasthof en auberge.

- Logies voor doelgroepen

Jeugdlogies, collectieve logiesvormen (permanent of tijdelijke verblijfsaccommodatie voor toeristen waarbij het verblijven een doelgerichtheid heeft zoals bv. sportkampen, taalstages, ... of waarbij het verhuren van de accommodatie een nevenactiviteit is zoals bv. onderwijsinstellingen), kuur- en hersteloord.

- Vakantiecentrum

Een groepering van vaste verblijven onder de vorm van kamers, studio's, appartementen en/of bungalows, welke als een integraal geheel beheerd wordt. De verblijven zijn ofwel kwalitatief minder hoogwaardig ofwel kwalitatief hoogwaardig zonder architecturaal geheel. Stacaravans en chalets kunnen van het vakantiecentrum deel uitmaken voor zover ze minder dan de helft van het totale aantal vaste verblijven innemen. De verblijven worden tijdens het jaar voor korte periodes verhuurd aan toeristen en er wordt hierbij geen hotelservice verleend.

- Vakantiedorp

Een architecturaal geheel van kwalitatief hoogstaande vaste verblijven onder de vorm van studio's, appartementen en/of bungalows, welke als integraal geheel beheerd wordt. Het wordt beheerd als een integraal geheel met de bedoeling deze verblijven tijdens het jaar voor korte periodes te verhuren aan toeristen.

- Verhuursector

De verhuursector omvat individuele huurvakantiewoningen en kamers bij particulieren. Een individuele huurvakantiewoning is een vaste constructie zoals een chalet, villa, bungalow, huis, appartement, studio waar gelogeed kan worden en die niet is opgericht op een terrein dat als een integraal geheel beheerd wordt. De constructies worden gedurende het jaar voor 2 maanden of meer te huur gesteld met toeristisch oogmerk. De huurders zijn niet gedomicilieerd op het adres van de huurwoning. Particulieren kunnen in hun eigen woning kamers met toeristisch oogmerk en gedurende korte periodes verhuren. Per woning mogen maximaal 3 kamers aangeboden worden en 9 personen gelogeed.

Aangezien de duidelijkheid van deze functionele logiescategorieën veel te wensen over laat, is in het Strategisch Beleidsplan voor Toerisme en Recreatie aan de Kust (2002-2006) een onderscheid gemaakt tussen de volgende types van logiesvormen (Provincie West-Vlaanderen, 2002):

- Commerciële logiesvormen (exclusief individuele huurwoningen)

Dit zijn logiesvormen die voor welbepaalde, relatief korte periodes op de markt worden gebracht. Het gaat hier om hotelkamers of kamers met gelijkgestelde logiesinrichtingen, standplaatsen van kampeerterrainen en kampeerverblijfparken, kamers of vakantiewoningen (chalet, bungalow) in vakantiecentra en vakantiedorpen/parken.

- Gegroepeerde tweede verblijven op domeinen

Dit zijn logiesvormen die gegroepeerd zijn op één terrein en ofwel neigen naar een gebruik als tweede verblijf (residentiële standplaatsen waarbij de stacaravan, chalet of bungalow eigendom is van de huurder van de residentiële standplaats en de standplaats voor langere perioden wordt verhuurd), ofwel logiesvormen die effectief tweede verblijven zijn maar gegroepeerd voorkomen op één domein (weekendverblijfparken).

- Individuele huurvakantiewoningen en individuele tweede verblijven

Dit zijn appartementen, studio's en villa's die door de eigenaar ofwel als huurvakantiewoning op de markt worden gebracht voor minstens twee maanden per jaar, ofwel als tweede verblijf worden aangewend (wanneer de eigenaar deze op de markt brengt voor minder dan twee maanden per jaar). Het is erg moeilijk om beide types op een accurate manier uit elkaar te houden.

- Jeugdlogies

Dit is een logiesvorm die overwegend op de jeugd is gericht: jeugdvakantiehuizen, jeugdkampen, jeugdherbergen, collectieve logiesvorm voor stages, sportkampen en andere.

3.2 MEETMETHODE

3.2.1 Verblijfstoerisme

Sedert 1953 registreert het Nationaal Instituut voor de Statistiek (NIS) het aantal overnachtingen in de logiesverstrekkende bedrijven. Deze overnachtingen worden opgesplitst in functie van de verschillende soorten logiesverstrekkingen en van het gewone verblijfsland van de gasten. Sinds 1992 worden de gegevens aangevuld met informatie over de aankomsten, het doel van verblijf en de gemiddelde verblijfsduur.

Alle bedrijven die logies verstrekken tegen betaling zijn verplicht aan te geven. Hospitalen, internaten en asielen zijn uitdrukkelijk uitgesloten. Elke maand ontvangen de logiesverstrekkers een vragenlijst waarin zij dagelijks het aantal gasten met hun herkomst en dag van vertrek noteren, alsook het doel van verblijf, het aantal nachten en het aantal bezette eenheden.

Alle bedrijven die logies verstrekken tegen betaling zijn verplicht aan te geven. Hospitalen, internaten en asielen zijn uitdrukkelijk uitgesloten. Elke maand ontvangen de logiesverstrekkers een vragenlijst waarin zij dagelijks het aantal gasten met hun herkomst en dag van vertrek noteren, alsook het doel van verblijf, het aantal nachten en het aantal bezette eenheden.

3.2.2 Dagtoerisme

Ondanks het grote belang van het dagtoerisme naar de kust is het moeilijk om het kwantitatieve belang van het dagtoerisme aan de kust op een accurate manier te meten. Nu kunnen enkel ruwe schattingen gemaakt worden.

Om bij benadering het dagtoerisme naar de kust en de evolutie ervan in te schatten wordt eerst een gepaste methodiek uitgewerkt, gebaseerd op de dagtoeristische verkeerstroom naar de kust, zowel met de wagen als met het openbaar vervoer. De ontwikkeling van een permanent meetsysteem voor het dagtoerisme aan de kust is een project dat werd goedgekeurd in het kader van het Kustactieplan 2000-2004. Het meetsysteem gebruikt enerzijds gegevens van de verkeertelposten op de weg, anderzijds worden cijfers verwerkt met betrekking tot het aantal verkochte treintickets van en naar de kust. Het systeem wordt getoetst aan de resultaten van een grootschalig onderzoek naar het verplaatsingsgedrag aan de kust (in 1997 uitgevoerd door de Hogeschool voor Verkeerskunde te Diepenbeek). Ook met parameters zoals het weer, vakantieperiodes, feestdagen en evenementen wordt rekening gehouden.

3.3 BEPERKINGEN VAN DE INDICATOR

Een belangrijke beperking van deze indicator is dat het tweedeverblijfstoerisme er niet in opgenomen is, gezien het belang van dit fenomeen voor het kusttoerisme. Maar dit fenomeen is echter een moeilijk te achterhalen gegeven.

Er bestaat geen afdoende methodiek om inschattingen te kunnen maken op het vlak van het globale aanbod van de tweede verblijven aan de kust (individuele tweede verblijven en gegroepeerde tweede verblijven), de reële vraag naar tweede verblijven en de bezetting van tweedeverblijvers aan de kust. Deze informatie is belangrijk om een inschatting te kunnen maken van het totale volume van overnachtingen in tweede verblijven.

Op heden is het nog niet mogelijk om deze indicator te berekenen aangezien pas vanaf het voorjaar 2004 gegevens rond dagtoerisme aan de kust beschikbaar zullen zijn.

4 GEGEVENS – INPUT

4.1 GEGEVENSBRONNEN (PERSOON, DIENST, ADRES)

Verblijfstoerisme:

- Instantie: Nationaal Instituut voor de Statistiek (NIS)
- Contactpersoon: Dhr. Ronny Dynoodt
- Adres: Leuvenseweg 44, 1000 Brussel
- Telefoon: 02/548.62.36
- E-mail: ronny.dynoodt@statbel.mineco.fgov.be

Dag- en verblijfstoerisme:

- Instantie: Westtoer
- Contactpersoon: Mevr. Marleen Floréal
- Adres: Kon. AlbertI-laan 120, 8200 Sint-Michiels-Brugge
- Telefoon: 050/30.55.32
- E-mail: marleen.floreal@westtoer.be

De gegevens van het verblijfstoerisme van Westtoer zijn afkomstig van de databank bij het NIS.

4.2 VORM VAN DE GEGEVENS

Door Westtoer wordt per gemeente het aantal overnachtingen per logiesvorm in een excel-bestand geleverd.

4.3 KWALITEIT EN BESCHIKBAARHEID VAN DE GEGEVENS

De enquête van het NIS voor de bepaling van het verblijfstoerisme beantwoordt aan de Europese verplichtingen, en de Europees erkende nomenclaturen en definities worden toegepast. De informatie uit dit onderzoek is geharmoniseerd op internationaal niveau.

De jaarlijkse gegevens over verblijfstoerisme per gemeente zijn bij Westtoer gratis beschikbaar. De gegevens rond dagtoerisme aan de kust zullen beschikbaar zijn vanaf het voorjaar 2004. Tegen deze tijd zal een trendanalyse mogelijk zijn, alsook een permanente rapportering. Momenteel loopt het project nog proef.

VERKEERSINTENSITEIT OP DE WEG

1 INDICATOROMSCHRIJVING

1.1 NAAM

De verkeersintensiteit op de weg.

1.2 DEFINITIE

De indicator wordt gedefinieerd als het aantal voertuigen per gemeente gebaseerd op weekgemiddelden van diverse types van voertuigen voor een sluitende selectie aan telpunten op diverse types van wegen (autosnelwegen, gewestwegen en lokale wegen).

1.3 MEETEENHEID

De indicator wordt in aantallen voertuigen uitgedrukt, per gemeente en per wegtype.

1.4 PLAATSING IN HET DPSIR KADER

Deze indicator behoort tot het pressure-type.

1.5 REFERENTIE

Paredis, E., Block, T. & J. Van Assche. (2001). Op weg naar duurzaamheidsindicatoren voor het kustgebied, Universiteit Gent, Centrum voor Duurzame Ontwikkeling, in opdracht van het Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Leefmilieu en Infrastructuur, AWZ-AWK.

2 BELEIDSRELEVANTIE

2.1 FUNCTIE, BETEKENIS

In het verleden werd het verkeer beschouwd als een teken van economische groei. In de laatste decennia is de mobiliteit zeer sterk gegroeid als gevolg van het toenemende vervoer op de weg. De grenzen van de automobiliteit zijn echter nagenoeg bereikt. Steden, gemeenten en dorpen verliezen hun leefbaarheid door de overbelasting van auto's en de toegangswegen slibben dicht. Wegens gebrek aan bereikbaarheid wordt de economische bedrijvigheid bedreigd. De schadelijke uitstoot van uitlaatgassen tast niet alleen de menselijke gezondheid, maar ook het milieu aan. Een vermindering van het aantal voertuigen op de weg zal onze levenskwaliteit verbeteren en zal een positieve bijdrage leveren aan het probleem van de globale opwarming van de aarde. Maar ondanks het toenemende autobezit, lijden heel wat gezinnen en alleenstaanden aan 'vervoersarmoede', vooral in de landelijke gebieden.

Een succesvol mobiliteitsbeleid is een duurzaam, geïntegreerd beleid dat alle vervoersmodi omvat. Het moet ook oog hebben voor een goede ruimtelijke ordening, voor milieu-aspecten en voor de sociale aspecten. De hoofddoelstelling is het vinden van het evenwicht tussen de rol van het transport in het sturen van het economisch proces en het toelaten aan individuen om zich te verplaatsen wanneer zij het nodig achten, waarbij terzelfdertijd aandacht wordt gegeven aan de bescherming van het milieu en de verbetering van de levenskwaliteit.

Met deze indicator kan de omvang van de transportstromen en het gevoerde mobiliteitsbeleid geëvalueerd worden. Deze indicator meet de druk op het fysische en menselijk milieu

2.2 PRIORITEIT VOOR DE KUST EN RELEVANTIE VOOR DUURZAME / GEÏNTEGREERDE ONTWIKKELING VAN HET KUSTZONEGEBIED

De indicator werd door het Centrum voor Duurzame Ontwikkeling van de Universiteit Gent in het project "Op weg naar duurzaamheidsindicatoren voor het kustgebied" geselecteerd als duurzaamheidsindicator voor het domein 1. Kwaliteitsverbetering van de woon en leefomgeving - 1.3 Beheersing en heroriëntatie van mobiliteit.

Vanuit het mobiliteitsbeleid op federaal niveau heeft de Belgische regering op initiatief van de minister de ambitieuze doelstelling om in de komende tien jaar 50% meer personen en goederen te vervoeren met de trein. Om dat waar te maken, was het nodig een benadering te ontwikkelen met de volgende kenmerken, gebaseerd op duurzame mobiliteit (zie 3.1 hieronder):

- geïntegreerde aanpak door gebruik te maken van de hervorming van de administratie om een Algemene Directie Mobiliteit te creëren binnen de federale overheidsdienst.
- verbetering van het aanbod (herfinanciering van de spoorwegmaatschappij en massale investeringen in haar infrastructuur) en ook proberen in te spelen op de vraag (fiscaliteit van de mobiliteit, beheersplan van de mobiliteit).
- vooruitkijken naar de lange termijn door mobiliteitsdoelstellingen te definiëren en door de mobiliteitscijfers te integreren in de nationale boekhouding.

Op regionaal niveau wordt in de Vlaamse Beleidsnota mobiliteit en openbare werken 2000-2004 de beleidsmissie van de Vlaamse regering inzake mobiliteit aangegeven (Kabinet van de minister vice-president van de Vlaamse regering en Vlaams minister van Mobiliteit, Openbare Werken en Energie, 2000). Het is een geïntegreerd en beheersgericht beleid dat zorgt voor een duurzame mobiliteit (zie 3.1 hieronder). De visie van waaruit dit gebeurt is zowel de economische bereikbaarheid als de verplaatsingsmogelijkheden van de verschillende bevolkingsgroepen op een selectieve en verantwoorde manier waarborgen en dit met maximaal respect voor milieu, verkeersleefbaarheid en verkeersveiligheid.

In deze beleidsnota worden vijf strategische doelstellingen nagestreefd:

1. De bereikbaarheid van de economische knooppunten en poorten waarborgen.

De gunstige geografische ligging van Vlaanderen is een sterke troef die mee aan de basis ligt van de Vlaamse economische welvaart. Congestieverschijnselen dreigen de bereikbaarheid van de economische knooppunten en poorten in het gedrang te brengen. De Vlaamse regering maakt dan ook een prioriteit van een goede bereikbaarheid. Drie elementen spelen hierbij een cruciale rol: de reistijden, de kostprijs van het vervoer en de betrouwbaarheid van de verkeersinfrastructuur.

2. De verplaatsingsmogelijkheid voor iedereen verzekeren.

Zich kunnen verplaatsen is namelijk een essentiële voorwaarde om te kunnen deelnemen aan het maatschappelijk leven.

3. Het aantal verkeersslachtoffers verminderen.

De verkeersveiligheid verbeteren is een zeer belangrijke doelstelling van het mobiliteitsbeleid. De verkeersveiligheid wordt vanuit twee invalshoeken benaderd: het aantal letselgevallen en het aantal verkeersslachtoffers.

4. De verkeersleefbaarheid verbeteren en

5. De schade die het verkeer veroorzaakt aan natuur en milieu terugdringen.

Over de jaren heen is de negatieve impact van verkeer en vervoer op het milieu en de leefbaarheid steeds zwaarder gaan doorwegen. Drie indicatoren vertellen meer over deze negatieve impact: de emissies veroorzaakt door het wegverkeer, de hinder die de burger ondervindt van het verkeer en het subjectieve onveiligheidsgevoel.

Om deze doelstellingen te realiseren moeten een aantal essentiële voorwaarden worden vervuld: de kritische succesfactoren. Alleen als er op de volgende tien domeinen vernieuwende maatregelen worden genomen, kan het beleid zijn doelstellingen bereiken. De eerste zes van die kritische succesfactoren gaan over de inhoud van het beleid. Ze geven aan wat moet worden bereikt. De laatste vier hebben te maken met randvoorwaarden, met de beleidsomgeving die moet worden geschapen om de doelstellingen verwezenlijkbaar te maken:

- Het structureel beheersen van de vraag naar mobiliteit
- Het structureel beheren van het vervoeraanbod
- Het zo goed mogelijk gebruiken van de aangeboden vervoers- en verkeersinfrastructuur
- Het waarborgen van bijzondere aandacht voor de zwakke weggebruikers
- Het beperken van de voor het milieu nadelige uitstoot
- Het zo goed mogelijk inpassen van de vervoers- en verkeersinfrastructuur in de omgeving
- Het maken van bindende afspraken, zowel tussen de partners die bij het mobiliteitsbeleid zelf betrokken zijn als met andere beleidssectoren
- Het opbouwen van een maatschappelijk draagvlak
- Het doelmatig gebruiken van de middelen, zowel binnen elke vervoertak als tussen de verschillende vervoerwijzen
- Het voorzien van voldoende middelen en sturinginstrumenten om het beleid te realiseren

Sommige van deze voorwaarden zijn essentieel voor het bereiken van alle beleidsdoelstellingen. Andere voorwaarden zijn meer specifiek met één of enkele doelstellingen verbonden. Met het beantwoorden aan de verschillende voorwaarden zijn telkens een aantal strategische beleidsprojecten verbonden.

De provincie moet als ondersteunend en als uitvoerend beleidsniveau een doelgericht mobiliteitsbeleid voeren op bovenlokaal niveau, maar ook inspraak afdwingen bij mobiliteitsingrepen op het grondgebied. Elke burger moet zich in de kustprovincie immers kunnen verplaatsen op een kwalitatieve wijze. De provincie zal de alternatieven voor het autoverkeer zoveel mogelijk stimuleren. In elk geval heeft het provinciale mobiliteitsbeleid verhoogde aandacht voor de leefbaarheid van de omgeving (zie website Provincie West-Vlaanderen).

In het kader van een beleid gericht op een duurzame kustontwikkeling zal aan die bestaande mobiliteitsbehoefte dienen voldaan te worden op zo een manier de bereikbaarheid wordt behouden en bevorderd, terwijl tegelijk de verkeersveiligheid verhoogt, de leefbaarheid van het kustgebied toeneemt en de parkeerdruk en de luchtverontreiniging verminderen.

2.3 BELEIDSDOMEIN(EN)

De indicator behoort tot het domein 'Transport en Havens', subdomein 'Mobiliteit'.

2.4 VERBAND MET ANDERE INDICATOREN EN INTERNATIONAAL GEBRUIK

Deze indicator werd opgenomen in de overzichtlijst in het rapport "Indicators to monitor the progress of integrated coastal zone management: a review of worldwide practice" opgesteld door het Scottish Executive Central Research Unit (Scottish Executive Central Research Unit, 2001). In deze lijst wordt een overzicht gegeven van indicatoren die overal ter wereld in het kader van GKZB geselecteerd zijn op diverse geografische niveaus (regionaal, nationaal, lokaal).

De 'Encyclopedia of Urban Environment-Related Indicators (CEROI; City Environmental Indicators Encyclopedia)' biedt gedetailleerde informatie over individuele indicatoren met aandacht voor metingen, referenties en voorbeelden (zie website CEROI). Deze encyclopedie geeft steden de mogelijkheid indicatoren te selecteren uit lijsten met voorgestelde indicatoren voor individuele kwesties en thema's. De indicator 'verkeersintensiteit' is opgenomen in deze lijsten.

Daarnaast wordt deze indicator aangeduid als een (potentiële) indicator door de OECD Group on the State of the Environment in het kader van OECD Environmental Performance Review Programme (OECD, 1993) en door de European Environment Agency (EEA).

De indicator houdt verband met volgende (potentiële) indicatoren rond duurzaam kustzonebeheer:

- Aandeel van overnachtingen n.a.v. conferenties, congressen en seminaries, naar logiesvorm
- Intensiteit van gebruik van recreatieve activiteit
- Aantal pilotacties gericht op het beheerst recreatief gebruik van stranden, polders of duinen
- Tewerkstelling in toerisme
- Oppervlakte kusteiigen habitat
- Oppervlakte beschermd groengebied
- Aandeel hoogtoegankelijke logiesinrichtingen
- Aandeel gebruik openbaar vervoer
- Letselslachtoffers in het verkeer
- Autogebruik korte afstanden
- Autogebruik woon-werkverkeer

2.5 STREEFWAARDEN

In het Mobiliteitsplan Vlaanderen zijn de uitdagingen voor het toekomstig mobiliteitsbeleid geformuleerd. Binnen de richtlijnen voor de duurzame ontwikkeling van de mobiliteit is het vrijwaren van de bereikbaarheid en het garanderen van de toegankelijkheid duidelijk gerelateerd met de indicator.

Het ambitieniveau, binnen het streven naar een duurzame ontwikkeling, is om de huidige bereikbaarheidskwaliteit minstens vast te houden of te verbeteren. Een beter ruimtelijk evenwicht en een betere spreiding van verplaatsingen in de tijd is hierbij van doorslaggevend belang. De benutting van de verkeersnetwerken wordt opgedreven. Enkel waar het strikt noodzakelijk is, zal er nieuwe infrastructuur worden aangelegd. Bij deze flexibilisering van tijd moet de bedrijfswereld haar verantwoordelijkheid opnemen. Hierbij is de streefwaarde om het aandeel van de verplaatsingen in de avondspits met de wagen

over alle schaalniveau's (bovengewestelijk, gewestelijk, bovenlokaal en lokaal) te laten dalen van 70 % in 1998 naar 62 % in 2010.

Streefdoel bij het garanderen van de toegankelijkheid is het garanderen van de mobiliteit voor iedereen, ook voor mensen die geen auto bezitten of mogen/kunnen besturen, zodat vervoersarmoede niet of nauwelijks meer bestaat (of tenminste waar armoede geen vervoersarmoede impliceert) en de vervoersongelijkheden tussen de verschillende maatschappelijke groepen tot een aanvaardbaar niveau zijn teruggebracht. Het realiseren van deze doelstelling op lange termijn veronderstelt voor het beleid dat in de toekomst volgende accenten worden gelegd:

- In 2005 is de basismobiliteit voor mensen zonder auto verzekerd. Op langere termijn (2010) beschikken zij over "volwaardige" vervoersalternatieven (openbaar vervoer, fiets- en voetgangersinfrastructuur). Dit impliceert dat niet alleen de nodige kwaliteitsgaranties (comfort, service, toegankelijkheid, edm.) worden geboden maar ook de doorstroming van het openbaar vervoer is verzekerd.
- Tegen 2005 wordt in overleg met de betrokkenen een normering uitgewerkt om de toegankelijkheid van openbare ruimten (pleinen, stations, haltes van het openbaar vervoer) en bussen te verhogen voor mensen met een handicap. Vanaf 2005 wordt op een systematische wijze uitvoering gegeven aan de implementatie van de normen. Bijzondere vormen van vervoer (cfr. minder mobielen centrale, enz) zijn doorgelicht en aangepast aan de noden van de betrokken doelgroep zodat ook hun basismobiliteit is verzekerd.
- In/rond 2005 zijn nieuw ingeplante diensten of activiteiten bereikbaar via het openbaar vervoer of collectieve systemen. Tegen 2010 zijn alle maatschappelijk belangrijke diensten of activiteiten bereikbaar via openbaar vervoer of collectieve systemen én via fiets- en voetgangersinfrastructuur.
- Om het beleid ten voordele van het openbaar/collectief vervoer en het fiets- en voetgangersverkeer niet te hypothekeren mogen de problemen inzake sociale veiligheid niet escaleren. Daarom dienen tegen 2010 de problemen in verband met (sociale) veiligheid bij het openbaar vervoer en het fiets- en voetgangersverkeer te worden weggewerkt. Het is een noodzakelijke voorwaarde voor een veilig gebruik van deze vervoermiddelen en het vergroten van de verplaatsingsautonomie.
- De negatieve (sociale) consequenties van een inperking van de automobilititeit (voorwaarde voor een duurzame samenleving) mogen noch op korte noch op lange termijn leiden tot een onevenredige afwenteling van de kosten op automobilisten uit de lagere inkomensgroepen.

Op gemeentelijk niveau zijn er door het opstellen van een mobiliteitsplan in het kader van de operationele doelstellingen concrete streefwaarden geformuleerd voor een procentuele daling van de verkeersdrukte in de gemeente.

2.6 RELEVANTE CONVENTIES, AKKOORDEN EN WETGEVING

Omtrent mobiliteit zijn volgende omzendbrieven van de Vlaamse Regering rondgestuurd:

- Omzendbrief OW 2001/4 van 20 december 2001 omtrent het jaarlijkse voortgangrapportering en 5-jaarlijkse bijsturing van de gemeentelijke mobiliteitsplannen.
- Omzendbrief OW 2001/3 van 20 december 2001 omtrent de evaluatie en bijsturing van de procedures in verband met het mobiliteitsconvenant.
- Omzendbrief OW 2000/2 en OW 2000/2 van 20 maart 2000 omtrent de evaluatie en bijsturing van de convenantprocedure.

Wat betreft de Vlaamse wetgeving zijn volgende decreten en besluiten van kracht:

- Decreet van 20 april 2001 betreffende de mobiliteitsconvenants, B.S. 24 mei 2001
- Ministerieel besluit van 21 december 2001 betreffende de mobiliteitsconvenants, B.S. 8 augustus 2003
- Besluit van 29 november 2002 de Vlaamse regering betreffende de Basismobiliteit in het Vlaamse Gewest, B.S. 23 januari 2003
- Ministeriele besluiten van 28 juni 2002, 3 juli 2002 en 18 december 2002 betreffende de mobiliteitsconvenants

Op Europees niveau zijn er ook resoluties en adviezen rond mobiliteit:

- Resolutie van de Raad en de Vertegenwoordigers van de Regeringen van de lidstaten, in het kader van de Raad bijeen van 14 december 2000 houdende een actieplan voor de mobiliteit.

- Advies van het Comité van de Regio's over de "Mededeling van de Commissie aan de Raad, aan het Europees Parlement, aan het Economisch en Sociaal Comité en aan het Comité van de Regio's: 'Het Gemeenschappelijk Vervoerbeleid - Duurzame mobiliteit: Perspectieven voor de toekomst'"

3 METHODOLOGISCHE BESCHRIJVING EN ONDERLIGGENDE DEFINITIES

3.1 ONDERLIGGENDE DEFINITIES EN CONCEPTEN

3.1.1 Verkeerstellingen

Transportstromen kunnen geëvalueerd worden op basis van verkeerstellingen (zie website AVK). Permanente telposten registreren op vaste plaatsen, 24 uur op 24 uur, de verkeersintensiteiten. Detectie gebeurt met electromagnetische lussen of met camera's. Periodieke telposten registreren het verkeer op geregelde tijdstippen gedurende enkele weken; dit gebeurt met verplaatsbare telapparaten met behulp van holle rubberslangen.

Verkeerstellingen worden uitgevoerd om:

- verkeersparameters te bepalen (aantal voertuigen per rijrichting, soorten voertuigen, gemiddelde snelheden van de voertuigen, tussentijden tussen twee opeenvolgende voertuigen);
- informatie voor statistische doeleinden te verzamelen (verkeersevolutiecoëfficiënten);
- on-line informatie te verstrekken voor begeleiding van verkeersstromen.

De meettechniek hangt af van de manier waarop het verkeer gedetecteerd wordt:

- Detectiemethoden met inductielussen

In het wegdek worden in een rechthoekige vorm - de "lus" - groeven geslepen. In de groeven wordt een elektrische bedrading aangebracht die permanent in het wegdek aanwezig is en verbonden wordt met een stroombron. De stroom in de draden wekt een elektro-magnetisch veld op.

De metalen massa van een voertuig dat over de lus rijdt zorgt voor de verstoring van het elektro-magnetisch veld en geeft een puls aan een detector. De genoteerde intensiteiten worden elke minuut (voor de gewestwegen elke 24 uur) doorgestuurd naar het computercentrum van de administratie Ondersteunende Studies en Opdrachten (AOSO) van de Vlaamse Gemeenschap. Uit de duur en aard van de verstoring kan de snelheid en het type van het voertuig berekend worden.

- Detectiemethoden met rubberslangen

Over het wegdek worden twee holle rubberslangen geplaatst. Deze slangen worden verbonden aan twee luchtdruksensoren.

Een voertuig dat over de rubberslang rijdt, drukt daarin de lucht samen. De samendrukking van de lucht veroorzaakt een drukgolf die door de luchtdruksensoren ontvangen wordt. Het apparaat meet het tijdsverschil tussen de drukgolf uit de eerste en deze uit de tweede rubberslang. Op basis van dit tijdsverschil en de gekende afstand tussen beide rubberslangen kan de snelheid van het voertuig berekend worden. Het aantal geregistreerde pulsen wordt gedeeld door 2 en op die manier bekomt men het aantal voorbijgereden personenwageneenheden.

Het apparaat meet eveneens de tijdsintervallen tussen de drukgolven in één en dezelfde slang. Met de intussen berekende snelheid van het voertuig kan met deze tussentijden nu de afstand tussen de opeenvolgende assen bepaald worden. Hieruit volgt een as-classificatie van het voertuig.

Slangdetectoren horen bij verplaatsbare of mobiele telapparaten. Deze tellingen worden niet permanent maar periodiek uitgevoerd.

- Detectiemethoden met camera

De camera wordt op een bepaalde hoogte boven de rijweg geplaatst. Het voorbijrijdend verkeer wordt gefilmd.

Op het scherm worden twee fictieve punten aangebracht met een gekende onderlinge afstand. De recorder meet de tijd die het voertuig nodig heeft om van het eerste naar het tweede fictieve punt te rijden. Met deze tijd en de gekende afstand wordt de snelheid van het voertuig berekend. Met deze snelheid en de tijd die het voertuig nodig heeft om één van de fictieve punten volledig voorbij te rijden kan de lengte van het voertuig gemeten worden. Hieruit volgt een lengte-classificatie van het voertuig.

- Detectiemethoden met radartoestel

Een radartoestel wordt evenwijdig met de rijbaan opgesteld. Het radartoestel zendt een straal uit met een bepaalde frequentie. Een voorbijrijdend voertuig kaatst de straal terug. Uit de gewijzigde frequentie kan de snelheid en het type van het voertuig berekend worden (Dopplereffect).

3.1.2 Voertuig- en personenkilometers

De omvang van de transportstromen wordt uitgedrukt in voertuigkilometers (De Vlieger *et al.*, 2002): het totaal aantal kilometers afgelegd door een bepaalde categorie van vervoermiddel of modus (bv. personenwagens, vrachtwagens,...). Dit wordt berekend door het jaarkilometrage (gemiddeld aantal kilometers per jaar afgelegd door één voertuig) te vermenigvuldigen met het aantal voertuigen. De omvang van het personenvervoer wordt opgevolgd door het aantal personenkilometers (pkm). Dit cijfer geeft het aantal kilometers door alle personen afgelegd met een bepaalde categorie van vervoermiddel. De personenkilometers worden verkregen door de voertuigkilometers te vermenigvuldigen met de bezettingsgraad of het gemiddeld aantal personen dat zich in het voertuig bevindt.

3.1.3 Wegnummers

De wegen, die beheerd worden door het Vlaams Gewest, worden aangeduid door een wegnummer voorafgegaan door een letter die het soort weg aangeeft (zie website AVK).

Voorbeeld: A10 autosnelweg, R10 ringweg, N10 gewestweg

Naast deze (Belgische) nummering wordt er voor de autosnelwegen ook nog een Europese nummering gebruikt, bijvoorbeeld E40. Hierdoor hebben sommige autosnelwegen een dubbele nummering.

3.1.4 Bereikbaarheid

De mate waarin een bepaalde bestemmingsplaats tegen een specifieke weerstand (tijd/kosten) vanuit verschillende potentiële herkomstgebieden kan bereikt worden of het gemak waarmee een plaats of een voorziening kan worden bereikt.

3.1.5 Basismobiliteit

Basismobiliteit is een basisrecht voor een minimale mobiliteit. Iedereen moet het recht hebben op goede verplaatsingsmogelijkheden in alle omstandigheden. Aan de normen inzake basismobiliteit is niet voldaan indien de bedieningsfrequentie:

- lager is dan 12 bedieningen per dag in een buitengebiedgemeente (gemeente gelegen in het buitengebied; met name in dat gebied waarin de open (onbebouwde) ruimte overweegt);
- lager is dan 24 bedieningen per dag in een gemeente die behoort tot het kleinstedelijk- of randstedelijk gebied;
- lager is dan 36 bedieningen per dag in een gemeente die behoort tot het regionaal-stedelijk of grootstedelijk gebied.

Het stedelijk gebied is het gebied waar intense ruimtelijke, culturele en socio-economische samenhang en verweving bestaat tussen verschillende menselijke activiteiten (wonen, diensten, werken, ...), waar dichte bebouwing overheerst en waar het wenselijk is ontwikkelingen te stimuleren en te concentreren.

3.1.6 Mobiliteitsbeleid

Het mobiliteitsbeleid is het beleid dat zich richt op het geheel van de mobiliteitsproblematiek. Het mobiliteitsbeleid omvat:

- de maatregelen gericht op het al dan niet voldoen aan de behoefte aan verplaatsingen (mobiliteitsvraag);
- de maatregelen gericht op het aanbieden van verplaatsingsmogelijkheden (mobiliteitsaanbod);
- het beheer van de feitelijke verkeersdeelname en omgevingseffecten (mobiliteitsbeheer).

3.1.7 Duurzame mobiliteit

Burgers en ondernemingen moeten in alle vrijheid kunnen beslissen wanneer, waarheen en met welk vervoermiddel zij zich verplaatsen. Die keuze kan op bepaalde plaatsen en tijdstippen door de overheid beïnvloed worden, voor zover volwaardige alternatieven beschikbaar zijn. Verplaatsingen zijn immers veelal geen doel op zich. Duurzame mobiliteit betekent het verhogen van bereikbaarheid en verkeersveiligheid, waarbij de zorg voor het milieu en de leefbaarheid niet uit het oog verloren worden. Een mobiliteitsbeleid met een duurzaam perspectief impliceert immers de keuze voor een ecologische, economische en sociale ontwikkeling van de mobiliteit die de komende generaties niet opzadelt met lasten waarvoor we vandaag de verantwoordelijkheid niet wensen te dragen. Dit betekent:

- kiezen voor ruimtelijke sturing,
- versterken van de vervoersalternatieven,
- optimaal benutten van het bestaande wegennetwerk,
- zo mogelijk een andere levensstijl en een andere vervoerswijzekeuze.

3.1.8 Mobiliteitsconvenant en -plan

Sedert midden de jaren '90 werkt de Vlaamse Gemeenschap met het systeem van convenants (zie website Mobiliteitscel). Een convenant is een (vrijwillige) overeenkomst tussen de betrokken partners, die gesloten wordt om een vooraf omschreven resultaat te bereiken. Het milieuconvenant was een eerste initiatief in deze richting.

Op het vlak van mobiliteit groeide in dezelfde periode het besef dat de uitdagingen zeer fundamenteel waren. Samen met de introductie van het principe van duurzame ontwikkeling, gelanceerd op de conferentie van Rio, groeide dan ook de gedachte om het mobiliteitsbeleid een andere richting uit te sturen.

Het trendbreuk-beleid dat inzake ruimtelijke ordening op de sporen werd gezet met het Ruimtelijk Structuurplan Vlaanderen, werd eveneens doorgetrokken naar mobiliteit. En het begrip duurzame mobiliteit deed zijn intrede als beleidsdoelstelling.

Als de partners die betrokken zijn bij het mobiliteitsbeleid samenwerken, overleggen en afspraken maken (en die vastleggen in een convenant), kunnen ze de beschikbare middelen gecoördineerd inzetten om zo de mobiliteitsproblemen geïntegreerd, planmatig en multimodaal aan te pakken. Multimodaal betekent dat er niet alleen aandacht gaat naar de auto maar ook naar alle andere vervoerswijzen, dus ook naar de voetgangers, de fietsers en het openbaar vervoer.

De gemeenten, steden, provincies, De Lijn en het Vlaamse Gewest zitten in hun mobiliteitsbeleid voor ze het weten op elkaars terrein. Het is dan ook aangewezen dat ze hun plannen en maatregelen op elkaar afstemmen om zo een samenhangend beleid te kunnen voeren.

Door te werken met mobiliteitsconvenants wil men:

- de verkeersveiligheid verhogen;
- de verkeersleefbaarheid verbeteren;
- de vervoersvraag beheersen.

Deze drie doelen tracht men te bereiken door middel van ruimtelijke herstructurering en een selectieve(re) bereikbaarheid met de auto, gekoppeld aan een verhoogde bereikbaarheid door een versterking van de alternatieve vervoermiddelen. Het personen- en het goederenvervoer blijft immers toenemen. Dat zorgt voor economische, sociale en ecologische problemen.

Om die groei van al dat vervoer te beheersen en om de problemen niet af te wentelen op de komende generaties, wil Vlaanderen werken aan een duurzame mobiliteit. Zo'n beleid moet echter sturend zijn in plaats van vraagvolgend. Uitgangspunt daarvoor is een multimodaal mobiliteitsbeleid dat ingebed is in het Ruimtelijk Structuurplan Vlaanderen (RSV) en dat verwoord wordt in het Mobiliteitsplan Vlaanderen.

Het mobiliteitsconvenant bestaat uit een moederconvenant (met opmaak van het mobiliteitsplan), met daarnaast een of meerdere bijakten en modules:

- Het moederconvenant

In het moederconvenant worden de algemene afspraken vastgelegd. Het is m.a.w. de intentieverklaring van de ondertekenende partners om samen te werken om voor die gemeente(n) de mobiliteitsproblemen planmatig en multimodaal aan te pakken.

Om dit kracht bij te zetten, engageert de gemeente zich om een gemeentelijk mobiliteitsplan op te maken. Uiteraard gebeurt dat in samenspraak met de andere partners. Voor de opmaak van het mobiliteitsplan kan de gemeente trouwens een subsidie krijgen.

Het moederconvenant bepaalt ook dat er een gemeentelijke begeleidingscommissie (GBC) wordt opgericht. Die GBC is het overlegforum voor de voorbereiding van en de besluitvorming rond het convenant. Concreet verzorgt de GBC de voorbereiding en opvolging van het gemeentelijk mobiliteitsplan en begeleidt ze tevens de voorbereiding van convenantgebonden projectdossiers. In de GBC zetelen alle lokale actoren en partners van het convenant.

Om ad-hoc oplossingen en improvisatie te ontmoedigen, staat in het moederconvenant dat toekomstige projecten teruggekoppeld en getoetst moeten worden aan de uitgangspunten van het moederconvenant en het lokale mobiliteitsplan. Die toetsing gebeurt door de provinciale auditcommissie (PAC) waarbij de aanwezige auditor een adviserend verslag opmaakt ten behoeve van de Minister van Mobiliteit, Openbare werken en Energie. In de PAC zetelen de (provinciale) afgevaardigden van de partners van het convenant.

- Het mobiliteitsplan

De lokale overheid verbindt zich ertoe om na de ondertekening van het moederconvenant een mobiliteitsplan te maken. Zo'n plan maken is een proces. Tijdens dat proces moet een toekomstvisie worden ontwikkeld.

Het planningsproces bestaat uit vier fasen:

Fase	Resultaat
Oriëntatiefase	Oriëntatienota
Opbouw van het plan	Synthesenota
Opstellen beleidsplan	Beleidsplan
Evaluatiefase	

Zonder diepgaand in te gaan op de richtlijnen voor de opmaak van het mobiliteitsplan is het belangrijk om de doelstellingen van elk van de fasen aan te geven.

- a. De oriëntatiefase, waarin men een inventaris en een synthese maakt van de bestaande plannen en studies, een overzicht maakt van de visies van de actoren, een omschrijving en analyse maakt van het mobiliteitsprobleem en een definiëring opstelt van het verdere onderzoek. Hieruit volgt de oriëntatienota.
- b. De fase waarin het plan opgebouwd wordt. Eerst wordt het noodzakelijke aanvullende onderzoek verricht. Vervolgens worden een trendsceario en één of meerdere alternatieve ontwikkelingsscenario's gericht op duurzame mobiliteit uitgewerkt en geëvalueerd. Deze fase mondt uit in een synthesenota.
- c. De fase waarin het beleidsplan wordt opgesteld. Uit de scenario's wordt een keuze gemaakt. Die keuze wordt geconcretiseerd in een beleidsplan, waarin de krachtlijnen van de actiedomeinen staan en de verantwoordelijkheden van de beleidsactoren. De maatregelen die de partners moeten nemen, worden in een actieprogramma opgenomen. De acties worden gerangschikt volgens prioriteit en tijdsperiode zodat een hiërarchisering optreedt.
- d. Eens het mobiliteitsplan klaar is, kan het uitvoeren van de gemaakte beleidskeuzes een aanvang nemen. Het evalueren en terugkoppelen ervan gebeurt in een evaluatiefase.

Het gemeentelijk mobiliteitsplan is dus het kader voor de acties, die in de projectbijakten worden opgenomen.

- De bijakten

Een gemeente die een moederconvenant getekend heeft, kan (afhankelijk van de noden) bijakten afsluiten.

Er zijn twee soorten bijakten:

1. bijakten die de financiering van de planning regelen.

Bijakte 1 regelt de subsidie (2/3 van de studiekosten en eventuele personeelskosten) en begeleiding voor de gemeente bij de opmaak van het mobiliteitsplan. Bijakte 19 regelt een subsidie voor de gemeenten (2/3 van de studiekosten) bij het maken van een studie voor een gewestweg met een bovenlokale of regionale verbindingfunctie. Deze studie wordt ook wel het streefbeeld genoemd.

2. projectbijakten voor infrastructuur en/of openbaar vervoer.

Het aantal bijakten dat binnen het kader van een convenant kan worden afgesloten, wordt niet vooraf bepaald. Dankzij de modulaire opbouw van het convenant is dat ook geen probleem. Nieuwe (project)bijakten kunnen steeds aan het moederconvenant vastgehangen worden.

Specifieke afspraken over de realisatie van projecten worden in een projectbijakte vastgelegd. Uiteraard moeten die concrete projecten passen in de duurzame mobiliteitsvisie die achter het mobiliteitsplan zit.

Iedere projectbijakte bestaat uit een voorblad met enkele algemene bepalingen en één of meerdere modules.

Voor het Vlaamse Gewest vallen de convenants grotendeels samen met een verbintenis tot het uitvoeren van een investeringsproject. De lokale overheid engageert zich ertoe concrete stappen en acties te ondernemen om de doelmatigheid van het investeringsproject te ondersteunen. In veel projecten zal ook De Lijn betrokken zijn. Het openbaar vervoer moet immers optimaal worden ingeschakeld in de verkeersinfrastructuur.

- De modules

Een projectbijakte kan bestaan uit verschillende modules. De modules kunnen betrekking hebben op:

1. de verbetering van of de aanleg van nieuwe infrastructuur (modules 2, 3, 4, 5, 6, 14, 16, 17 en 18);
2. de uitbouw van een kwaliteitsvol openbaar vervoer (modules 7, 8 en 9);
3. projecten ter ondersteuning van de zwakke weggebruiker (modules 10, 11, 12 en 13).

Momenteel zijn volgende modules van toepassing:

module	onderwerp
2	aanleg van rondwegen en andere nieuwe verbindingswegen
3	herinrichting van doortochten
4	wegverlichting in de doortochten
5	geluidswerende maatregelen langs gewestwegen
6	bevorderen van de netheid op de wegen
7	informatieverschaffing over het openbaar vervoer
8	aanleg van vrijliggende bus- en/of trambanen
9	verhoging van het openbaar vervoersaanbod
10	de subsidiëring van de herinrichting van schoolomgevingen
11	aanleg van nieuwe verbindende fietspaden langs gewestwegen
12	aanleg van nieuwe, afzonderlijk liggende verbindende fietspaden langs gemeente- of provinciewegen
13	de subsidiëring van nieuwe verbindende fietspaden langs gewestwegen
14	aanleg of herinrichting van aansluitingsinfrastructuur ter verbetering van de bereikbaarheid van specifieke zones van commerciële activiteiten in privaat of op openbaar beheer
15	flankerende maatregelen ter ondersteuning van het lokale mobiliteitsbeleid
16	herinrichting van wegvakken die niet als doortocht kunnen beschouwd worden
17	wegverlichting van kruispunten en wegvakken die niet als doortocht kunnen beschouwd worden
18	herinrichting van singuliere kruispunten en oversteekplaatsen buiten de bebouwde kom

Dankzij het bestaan van de modules is maatwerk mogelijk én kunnen projecten integraal worden bekeken. Het heeft immers geen zin om alleenstaande projecten te realiseren zonder dat die passen binnen de algemene mobiliteitsvisie van de betrokken gemeente. De afzonderlijke projecten moeten elkaar versterken binnen het kader van het gemeentelijk mobiliteitsplan.

De mobiliteitsconvenants die sinds 1996 tussen het Vlaamse Gewest, de gemeenten, de provincies en de vervoersmaatschappij De Lijn werden gesloten, hebben op vele plaatsen in Vlaanderen al geleid tot een integrale aanpak van de mobiliteitsproblemen. Ook de volgende jaren zullen die convenants een cruciaal onderdeel blijven van het Vlaamse mobiliteitsbeleid.

Meer dan 90% van de Vlaamse gemeenten heeft momenteel het moederconvenant ondertekend en meer dan de helft van de Vlaamse steden en gemeenten hadden eind 2002 reeds een afgewerkt en conform verklaard mobiliteitsplan. Bijna alle resterende gemeenten zijn volop aan de slag om hun mobiliteitsplan conform te laten verklaren. De oriëntatiefase is hierbij bijna overal achter de rug.

Wat het studiegebied betreft kan de volgende mobiliteitsplanning (toestand op 1 januari 2003) aangegeven worden:

	moederconvenant	oriëntatienota	beleidsplan
Alveringem	x	x	
Blankenberge	x	x	x
Bredene	x	x	
Brugge	x	x	x
Damme	x	x	x
De Haan	x	x	
De Panne	x	x	x

Jabbeke	X	X	
Diksmuide	X	X	
Knokke-Heist	X	X	X
Koksijde	X	X	X
Lo-Reninge	X	X	X
Middelkerke	X	X	X
Nieuwpoort	X	X	X
Oostende	X	X	
Oudenburg	X	X	X
Gistel	X	X	X
Veurne	X	X	X
Zuienkerke	X	X	

Bij de opmaak van de gemeentelijke mobiliteitsconvenanten is een samenwerking met de buurgemeenten noodzakelijk. Het is onmogelijk om op basis van gemeentegrenzen de verkeersinfrastructuur af te bakenen. Wegen, rivieren, fietspaden, buslijnen, spoorwegen doorkruisen de gemeentegrenzen. Een regionale benadering is noodzakelijk om de mobiliteitsknelpunten in elke gemeente tegemoet te komen.

3.1.9 Mobiliteitsplan Vlaanderen

In haar regeerakkoord (juni 1999) stelde de Vlaamse Regering zich tot doel om een geïntegreerd mobiliteitsplan 'Duurzame mobiliteit in Vlaanderen' (Mobiliteitscel, 2001) aan het Vlaamse Parlement voor te leggen. Dit mobiliteitsplan dient de mobiliteit te beheersen, de milieuvervuiling en milieuhinder terugdringen en de bereikbaarheid en leefbaarheid van steden en dorpen garanderen.

Er werd in het regeerakkoord gekozen voor een tweesporenbeleid waarbij wordt geïnvesteerd in de uitbouw van het openbaar vervoer als volwaardig alternatief voor het autogebruik en in de uitvoering van infrastructuurwerken waar nodig.

Het mobiliteitsplan (Mobiliteitscel, 2001) geeft weer hoe de mobiliteit zich de komende tien jaar dient te ontwikkelen. Het mobiliteitsplan geeft naast de beleidslijnen ook de prioriteiten aan voor de uitbouw van het openbaar vervoer en infrastructuurnetwerken. De concrete doorvertaling en uitdetaillering van het mobiliteitsplan Vlaanderen gebeurt via de mobiliteitsplannen voor de grootstedelijke gebieden en via de lokale mobiliteitsplannen opgesteld in het kader van de mobiliteitsconvenant.

Het mobiliteitsplan Vlaanderen bestaat uit 8 hoofdstukken. Deze hoofdstukken omvatten (Mobiliteitscel, 2001):

- Een inzicht in de trendmatige evolutie van mobiliteit;
- de toekomstvisie op de mobiliteitsontwikkeling vertrekkende van de notie 'duurzaam' zoals dit door de OESO wordt gedefinieerd en de toetsing van het trendskenario aan deze duurzaamheidsprincipes;
- de doelstelling bereikbaarheid: 'Op een selectieve wijze de bereikbaarheid van de economische knooppunten en poorten waarborgen';
- de doelstelling toegankelijkheid: 'Op een selectieve manier iedereen in Vlaanderen de mogelijkheid bieden zich te verplaatsen';
- de doelstelling verkeersveiligheid: 'Verbeteren van de verkeersonveiligheid in Vlaanderen verder terugdringen met het oog op een wezenlijke vermindering van het aantal verkeersslachtoffers';
- de doelstelling verkeersleefbaarheid: 'Ondanks de toenemende mobiliteit de verkeersleefbaarheid verbeteren';
- de doelstelling milieu- en natuurkwaliteit: 'De schade aan milieu en natuur terugdringen';
- integratie van de verschillende strategieën tot een voorstel van geïntegreerde beleidsaanpak over de verschillende beleidsdoelstellingen heen zoals voorzien in het regeerakkoord.

Mobiliteit is uitermate belangrijk omdat zij toelaat aan zowel een individu als een bedrijf, maar ook aan de samenleving als geheel, om relaties te leggen en te onderhouden. Het doel van het mobiliteitsplan Vlaanderen is om deze behoefte aan mobiliteit verder mogelijk te maken i.p.v. ze te bestrijden. De uitdaging voor het mobiliteitsplan Vlaanderen is het invullen van deze behoefte aan bereikbaarheid met vermindering van de maatschappelijke kosten (directe en indirecte) die hiermee gepaard gaan. Deze maatschappelijke kosten uiten zich rechtstreeks in kosten voor de aanleg en uitbating van infrastructuur, maar ook onrechtstreeks via ongevallen, milieuschade, files, daling van de leefbaarheid, leefkwaliteit etc...

Vanuit de visie van duurzame mobiliteit worden een aantal uitdagingen geformuleerd naar het toekomstig mobiliteitsbeleid die meteen ook de basisdoelstellingen zijn van het mobiliteitsplan Vlaanderen. Een gericht

ingrijpen op de oorzaken die vooral de aangroei van de automobieliteit mee bepalen is noodzakelijk om te evolueren in de richting van een meer duurzame mobiliteit.

Elementen in deze strategie zijn:

- Het beïnvloeden van de verplaatsingspatronen door het beïnvloeden van de ruimtelijke organisatie, het beïnvloeden van de tijdsordening en technologische maatregelen;
- het beïnvloeden van de vervoerspatronen door alternatieven voor het wegtransport/vervoer te versterken, en door het verhogen van de vervoersefficiëntie van alle modi;
- het beïnvloeden van de verkeerspatronen door een betere benutting van de infrastructuur;
- het beïnvloeden van attitudes en gedrag.

3.1.10 Verkeersleefbaarheid

Onder verkeersleefbaarheid wordt verstaan dat het ruimtebeslag en de barrièrewerking van het gemotoriseerd verkeer en de geluidshinder nog aanvaardbaar zijn voor de overige activiteiten en vormen van verkeer, voor de kwaliteit van het openbaar domein en voor het stads- en landschapsbeeld. Hierdoor beoogt men meer veiligheid en minder hinder.

3.2 MEETMETHODE

3.2.1 Metingen

Automatische tellingen verlopen op twee verschillende manieren (zie website AVK): enerzijds continu op vaste locaties met vaste installaties voorzien van lusdetectoren en anderzijds periodiek en occasioneel op variabele locaties met mobiele toestellen voorzien van slangdetectoren. De installaties met lusdetectoren op vaste locaties, zijn zowel aanwezig op autosnelwegen en ringen als op gewestwegen, worden geïnstalleerd en onderhouden door de afdelingen Electriciteit en Mechanica te Brussel, Gent en Antwerpen. Het plaatsen en de controles van de mobiele telposten gebeurt onder het toezicht van de afdeling Verkeerskunde te Brussel en de afdelingen Wegen van de Vlaamse provincies.

3.2.2 Verwerking

Sinds enkele jaren startte de afdeling Verkeerskunde van de administratie Wegen en Verkeer van de Vlaamse Gemeenschap met een verkeersevaluatie en -rapporteringssysteem (zie website AVK). De afdeling Verkeerskunde (AVK) staat in voor het opmaken van statistieken betreffende telgegevens (uurwaarden) afkomstig van o.a.:

- Tellingen langs de gewestwegen afkomstig van de BEEM-diensten te Gent en te Antwerpen.
- Tellingen langs de autosnelwegen en ringen.
- Supplementaire slangtellingen.
- Vijfjaarlijkse tellingen in opdracht van de Europese Gemeenschap.

De AVK wenst in eerste instantie de ontvangen gegevens te controleren, deze daarna te valideren om uiteindelijk op de gevalideerde gegevens allerhande berekeningen uit te kunnen voeren. Van de gegevens en de berekeningen moeten specifieke rapporten kunnen gemaakt worden. Om aan hun verwachtingen te voldoen werd VERA ontwikkeld: Verkeers Evaluatie- en Rapporteringssysteem voor de Afdeling verkeerskunde.

VERA bestaat uit een zeer gebruiksvriendelijke software, uitgebouwd op een UNIX-databaseserver verbonden met de op de dienst reeds beschikbare PC en werkend in een client-server architectuur. Dit laat bovendien toe dat de gebruiker zelf bepaalde, zeer specifieke functionaliteiten kan toevoegen en andere functionaliteiten kan aanpassen aan de persoonlijke verwachtingen. De belangrijkste functies in de software zijn:

- Het beheer van de meetplaatsen en de meetcampagnes.
- Het inlezen van de metingen afkomstig van diverse bronnen.
- Het valideren en corrigeren van de metingen op basis van tijdsreeksen.
- Diverse mogelijkheden voor rapportering ten behoeve van de jaarverslagen.

De belangrijkste rapporten die door het systeem worden aangemaakt zijn:

- Daggemiddelden: berekent de gemiddelden voor alle uurwaarden over een bepaalde periode. De waarden hebben betrekking op een meetperiode van 6 uur tot 22 uur. De standaardwaarde voor de periode is steeds de maand voorafgaand aan de huidige maand. Volgende gemiddelden worden berekend:

(A) Gemiddelde werkdagen: het rekenkundig gemiddelde voor alle werkdagen (maandag-vrijdag) in die periode.

(B) Gemiddelde zaterdagdagen: het rekenkundig gemiddelde voor alle zaterdagdagen in die periode.

(C) Gemiddelde zondagdagen: het rekenkundig gemiddelde voor alle zondagdagen in die periode.

Algemeen weekgemiddelde volgens de formule $5 * A + B + C / 7$.

- Evolutietabel: geeft de evolutie van het aantal voertuigkilometers weer voor twee verschillende periodes en dit voor alle campagnes in de werkselectie. Het aantal voertuigkilometers is het product van de lengte van de representatieve zone van de betreffende meetplaats en het aantal voertuigeenheden (voor de opgegeven periodes).
- Jaaroverzicht: maakt een vergelijking tussen twee verschillende jaren van de jaargemiddelden en van de maandgemiddelden van elke maand afzonderlijk voor alle campagnes in de werkselectie. Het eerste jaar is de 100 % basis.
- Gemiddelde per type dag: In dit rapport wordt een gemiddelde berekend voor elk type dag afzonderlijk en dit voor alle campagnes uit de werkselectie. Het algemeen gemiddelde is nu wel het rekenkundig gemiddelde van de andere gemiddelden.
- Het rapport met spitsuurwaarden haalt de 100 hoogste waarden van een volledig jaar uit de databank en dit voor alle campagnes in de werkselectie. Voor elke waarde wordt aangegeven op welke dag en datum ze voorkwam en op welk uur. Indien er bv. 18 staat, geeft de waarde onder #VE (aantal voertuigeenheden) het aantal voertuigen weer tussen 17 en 18 uur. Voor de 1e, 30e, 50e en 100e spitsuurwaarde worden nog een aantal extra berekeningen uitgevoerd.
- Vergelijking twee periodes: maakt de vergelijking van twee willekeurige periodes voor alle campagnes in de werkselectie. De gemiddelden worden opnieuw berekend zoals dat gebeurt bij het rapport van de daggemiddelden.
- Een kruispuntvergelijking maakt een vergelijking van het in- en uitgaand verkeer op een kruispunt. De som van het ingaand aantal voertuigeenheden moet ongeveer gelijk zijn aan de som van het uitgaand aantal voertuigeenheden. De berekeningen zijn gebaseerd op de T16-waarde (som van de waarden tussen 6 uur en 22 uur) van een meetplaats.
- De vergelijking per dag geeft een overzicht van elke dag afzonderlijk voor de periodieke en continue meting.

In dit VERA-programma kunnen op basis van een selectie telposten, kaarten gemaakt worden met behulp van GIS (Geografisch Informatie Systeem). In de werkselectie wordt een aantal telposten gekozen die samen opgenomen worden in een kaart. Via een export van gegevens worden de GIS-tabellen en kaarten opgemaakt waarin de cijfergegevens worden gelinkt aan de coördinaten van de telpost.

Voor deze indicator worden gegevens van permanente telposten gebruikt.

3.3 BEPERKINGEN VAN DE INDICATOR

De verkeersdrukke (uitgedrukt als het aantal voertuigkilometers) is een algemeen gebruikte transportindicator, ook internationaal. Deze indicator is hier niet gebruikt aangezien het aantal voertuigen op de weg in het geval van het kustgebied een betere indicator is. We willen immers nagaan of op een bepaalde plaats de verkeersintensiteit toe- of afneemt in de loop van de tijd.

De relatie tussen het aantal voertuigen en de emissies van verontreinigde stoffen, energiegebruik, geluid en impact op de leefbaarheid is niet lineair als gevolg van factoren zoals de leeftijd en type van het voertuig, type brandstof en rijomstandigheden (gestremd verkeer of niet). Maar een indicator gebaseerd op het aantal passerende voertuigen geeft goed het mobiliteitsgedrag van een gemeenschap weer en de mogelijke knelpunten inzake mobiliteit.

Een andere mogelijke transportindicator is het aantal ingeschreven voertuigen of de lengte van het infrastructuurnetwerk, die toeneemt met de economische groei.

4 GEGEVENS – INPUT

4.1 GEGEVENSBRONNEN (PERSOON, DIENST, ADRES)

- Instantie: Vlaamse Gemeenschap, departement Leefmilieu en Infrastructuur, Administratie Wegen en Verkeer, Afdeling Verkeerskunde
- Contactpersoon: Dhr. Roger Van Snick
- Adres: Graaf de Ferrarisgebouw, Kon. AlbertII-laan 20, bus 4, 1000 Brussel
- Telefoon: 02/553.78.20
- E-mail: RogerG.Vansnick@lin.vlaanderen.be

4.2 VORM VAN DE GEGEVENS

Naast het opmaken van de rapporten op basis van de gevraagde gegevens en het uitprinten van deze rapporten, is er op vraag van de klanten en gebruikers een aantal mogelijkheden in het VERA-softwarepakket (zie 3.2 hierboven) bijgekomen. De meest gevraagde rapporten kunnen geëxporteerd worden naar Excel of Word.

De gedetailleerde telgegevens zijn in uitgeprinte versie en elektronisch beschikbaar. De jaarlijkse brochure met verkeerstellingen is enkel in gedrukte versie beschikbaar. Op de website van AVK (<http://wegen.vlaanderen.be/verkeer/tellingen/tellingen.php>) kunnen een aantal gegevens in een digitale vorm gedownload worden.

4.3 KWALITEIT EN BESCHIKBAARHEID VAN DE GEGEVENS

De verkeerstellingen geven voor elke gemeente nooit gebiedsdekkende informatie voorhanden voor een bepaalde periode. Het aantal automatische telpunten is te beperkt en de tellussen worden regelmatig verplaatst. Deze informatie blijft ook beperkt tot de genummerde wegen. Slechts voor kleinere gebieden zijn verkeerstellingen uitgevoerd (bv. op gemeentelijk niveau).

Met de automatische telposten wordt continu geteld. De periodieke telposten worden een aantal keren per jaar geteld en zijn niet elk jaar dezelfde. Daarnaast bestaan er ook occasionele tellingen, die maximaal voor 1 week gebeuren.

De kostprijs van tellingen die reeds zijn uitgevoerd bedraagt 25 euro per rapport tot 10 pagina's. Vanaf de 11de pagina is het 2,5 euro per pagina. Deze prijzen zijn van toepassing indien de rapporten worden afgeleverd op papier. Indien het rapport wordt afgeleverd op diskette of via email dan wordt een prijs aangerekend van 25 euro per aanmaakuur, met een minimum van 25 euro. Globale resultaten (gemiddelde per telpost/per jaar en sommige ander geglobaliseerde resultaten) die ook zijn vermeld in het jaaroverzicht van de verkeerstellingen, zijn gratis beschikbaar. De gegevens van de website van AVK werden gebruikt voor de bepaling van deze indicator.

ECONOMISCHE WAARDE VAN SCHEEPVAART VERSUS EMISSIES VAN SCHADELIJKE STOFFEN DOOR SCHEEPVAART

1 INDICATOROMSCHRIJVING

1.1 NAAM

De economische waarde van scheepvaart versus emissies van schadelijke stoffen door scheepvaart.

1.2 DEFINITIE

De indicator drukt de verhouding uit tussen de economische waarde van scheepvaart (uitgedrukt als de som van de toegevoegde waarde in de zeehavens, met name in Oostende en Zeebrugge) en de emissies van schadelijke stoffen als gevolg van de scheepvaart op het Belgisch deel van de Noordzee (berekend als emissiefactoren per scheepstype vermenigvuldigd met het aantal scheepvaartbewegingen per scheepstype).

1.3 MEETEENHEID

De indicator wordt uitgedrukt als (miljoen) euro per ton.

1.4 PLAATSING IN HET DPSIR KADER

Deze indicator behoort tot het impact-type.

1.5 REFERENTIE

Peronaci, M. (2000). Marine and coastal environment Annual topic update 2000, EEA, European Topic Centre on Marine and Coastal Environment, Copenhagen, Topic report nr. 11, 35 pp.

2 BELEIDSRELEVANTIE

2.1 FUNCTIE, BETEKENIS

De indicator geeft de economische waarde van scheepvaart in relatie tot de impact op het leefmilieu weer. De economische impact van deze transportsector wordt bepaald aan de hand van de toegevoegde waarde van de zeehavens tot de nationale economie. Havens zijn belangrijke centra van regionale, economische en sociale ontwikkeling en fungeren als belangrijke verbindingpunten tussen het zeevervoer en het vervoer over land. De havens van Brugge-Zeebrugge en Oostende genereren een toegevoegde waarde, doordat zij zich hebben ontwikkeld tot centra voor op- en overslag, diensten, distributie en logistiek voor internationaal intermodaal vervoer.

Het transport over zee en naar de havens heeft ook een negatieve weerklank. Atmosferische emissies door zeeschepen omvatten luchtverontreinigende stoffen, broeikasgassen en ozonaantastende stoffen. Deze emissies verspreiden zich niet zonder gevaar voor de zee en stoppen ook niet aan landsgrenzen. Luchtverontreinigende emissies van schepen, vooral in kustgebieden en in havens, verspreiden zich landwaarts, waardoor milieuproblemen ontstaan die van invloed zijn op de gezondheid van de mens, het natuurlijk milieu en de bebouwde omgeving. Broeikasgassen die door schepen, waar dan ook, worden uitgestoten dragen bij tot klimaatverandering en hun emissies van ozonafbrekende stoffen tasten de ozonlaag aan.

2.2 PRIORITEIT VOOR DE KUST EN RELEVANTIE VOOR DUURZAME / GEÏNTEGREERDE ONTWIKKELING VAN HET KUSTZONEGEBIED

De indicator werd door het Centrum voor Duurzame Ontwikkeling van de Universiteit Gent in de studie "Op weg naar duurzaamheidsindicatoren voor het kustgebied" geselecteerd als duurzaamheidsindicator voor prioriteit 3. 'Verbetering van het milieu en de natuur - 3.2 Verhoging van milieukwaliteit - 3.2.4 Lucht' en 4 'Versterking van het economisch weefsel - 4.1 Kwalitatieve economische uitbouw'.

Het is belangrijk het probleem van emissies in de atmosfeer door schepen in een bredere beleidscontext te zien (Commissie van de Europese Gemeenschappen, 2002). Op Europees niveau voert Artikel 6 van het EG-Verdrag het beginsel in van de integratie van de eisen inzake milieubescherming in de verschillende

beleidsterreinen met het oog op het bevorderen van duurzame ontwikkeling. Vervoer is als een prioritaire sector aangewezen. De integratiestrategie wijst met name op de dringende behoefte aan verdere maatregelen met betrekking tot schadelijke emissies door alle vervoerstakken, inclusief de scheepvaart.

Het zesde milieuactieprogramma (6MAP) van de Europese Commissie stelt een programma vast voor het optreden van de EU op milieugebied. Het behandelt essentiële milieudoelstellingen en prioriteiten die gebaseerd zijn op een beoordeling van de toestand van het milieu en heersende trends, met inbegrip van opkomende problemen waarvoor van de EU een initiatief moet uitgaan. Het programma bevordert de integratie van milieuaspecten in alle beleidsterreinen van de EU en draagt bij tot het tot stand brengen van duurzame ontwikkeling (Commissie van de Europese Gemeenschappen, 2002).

Een van de doelstellingen van het 6MAP is niveaus van luchtkwaliteit te bereiken die niet leiden tot onaanvaardbare effecten op en risico's voor de volksgezondheid en het milieu. Momenteel veroorzaken luchtverontreinigende emissies van zeeschepen dergelijke effecten en risico's (Commissie van de Europese Gemeenschappen, 2002).

Een andere doelstelling van het 6MAP is de concentraties van broeikasgassen in de atmosfeer te stabiliseren op een niveau dat geen onnatuurlijke variaties in het klimaat van de aarde teweegbrengt. CO² is het belangrijkste broeikasgas dat in deze strategie in aanmerking wordt genomen. De huidige CO²-uitstoot van schepen is met ongeveer 2% van het mondiale totaal niet onbeduidend en deze uitstoot neemt onverbiddeijk toe naarmate meer fossiele brandstof wordt gebruikt om meer goederen sneller en verder dan ooit te vervoeren (Commissie van de Europese Gemeenschappen, 2002).

De Europese Commissie en de lidstaten van de EU hebben in de jaren 1990 met de Internationale Maritieme Organisatie (IMO, zie 3.1.1 bij indicator "Aantal geobserveerde (olie)vervuilingen per vluchtuur") samengewerkt om mede bijlage VI van het MARPOL-verdrag (zie 2.6.1 bij indicator "Aantal geobserveerde (olie)vervuilingen per vluchtuur") te ontwikkelen. Bijlage VI van MARPOL bevat voorschriften voor de preventie van luchtverontreiniging door schepen, met aanwijzing van speciale gebieden voor beheersing van SO_x-emissies in de Oostzee en de Noordzee (Commissie van de Europese Gemeenschappen, 2002).

Op nationaal niveau zijn er geen beleidsvoorstellen naar de reductie van emissies bij schepen. Binnen het beleidsdomein economie zijn er wel diverse instrumenten en initiatieven waarin elementen ingebouwd zijn, en worden, met als doel de impact van ondernemen op het leefmilieu bij te sturen in de richting van een efficiënter gebruik van grondstoffen, energie en ruimte. Basisprincipes hierbij zijn het zoeken naar realistische doelstellingen samen met de doelgroep en het correct inschatten van de economische gevolgen van een gepland beleidsinitiatief. Deze principes zijn essentieel als men duurzame ontwikkeling niet alleen vooropstelt maar ook wil realiseren. Dit beleid levert zowel positieve sociale, ecologische als economische effecten op.

De huidige doelstelling voor België is een daling van de uitstoot van broeikasgassen met 7,5% in de periode 2008-2012 tegenover het referentiejaar 1990. De verdeling tussen de gewesten zal in ieder geval niet op een lineaire manier dienen te gebeuren maar wel op basis van de kostenefficiëntie van maatregelen. Als men volledig de opgelegde reductiedoelstelling wil realiseren, dan zal door de economische en technische haalbaarheidsgrenzen, voor een deel van de doelstelling, invulling vereist zijn door de implementatie van de flexibele mechanismen voorzien in het Kyoto Protocol.

2.3 BELEIDSDOMEIN(EN)

De indicator behoort tot het domein 'Transport en Havens', subdomein 'Scheepvaart'.

2.4 VERBAND MET ANDERE INDICATOREN EN INTERNATIONAAL GEBRUIK

Deze indicator werd opgenomen in de overzichtlijst in het rapport "Indicators to monitor the progress of integrated coastal zone management: a review of worldwide practice" opgesteld door het Scottish Executive Central Research Unit. In deze lijst wordt een overzicht gegeven van indicatoren die overal ter wereld in het kader van GKZB geselecteerd zijn op diverse geografische niveaus (regionaal, nationaal, lokaal) (Scottish Executive Central Research Unit, 2001). Daarnaast wordt deze indicator vermeld door het European Environment Agency in het rapport 'Marine and coastal environment, Annual topic update 2000' (Peronaci, 2000).

De indicator houdt verband met volgende (potentiële) indicatoren rond duurzaam kustzonebeheer:

- Aantal geobserveerde (olie)verontreinigingen/vluchtuur
- Oppervlakte beschermd groengebied
- Verandering in tewerkstelling in de sectoren visserij en landbouw
- Visstocks buiten veilige biologische limieten
- Toegevoegde waarde per werknemer

- Kwaliteit strandwater
- Aandeel alternatieve geproduceerde energie
- Zand en grind winning op zee

2.5 STREEFWAARDEN

Bijlage VI van MARPOL (zie 2.6.1 bij indicator "Aantal geobserveerde (olie)vervuilingen per vluchtuur") inzake luchtverontreiniging door schepen werd aangenomen door een Diplomatieke Conferentie in 1997 onder auspiciën van de Internationale Maritieme Organisatie. De bijlage zal pas internationaal van kracht worden één jaar na ratificatie ervan door ten minste 15 landen die 50% van de brutotonnage van de wereldhandelsvloot vertegenwoordigen.

Bijlage VI stelt voor het zwavelgehalte van zware stookolie voor schepen een wereldwijde limiet van 4,5% voor en wijst twee gebieden voor SO_x-emissiebestrijding aan (SO_xECA's) waar het zwavelgehalte van brandstof voor schepen lager dan 1,5% moet zijn of waar equivalente bestrijdingstechnologie moet worden toegepast. In het oorspronkelijke protocol werd de Oostzee als een SO_xECA aangewezen; in 2000 werden de Noordzee en het Kanaal daaraan toegevoegd na onderhandelingen waaraan alle lidstaten van de EU hebben deelgenomen.

In bijlage VI worden voorts de volgende normen inzake stikstofoxidenemissies voorgeschreven voor dieselmotoren met een geïnstalleerd vermogen van meer dan 130 kW in schepen die in of na januari 2000 zijn gebouwd (of een belangrijke verbouwing hebben ondergaan):

- 7,0 g/kWh wanneer het nominale motortoerental minder dan 130 r.p.m. bedraagt;
- 45*rpm (-0.2) g/kWh wanneer het nominale motortoerental 130 of meer maar minder dan 2000 r.p.m. bedraagt;
- 9,8 g/kWh wanneer het nominale motortoerental 2000 r.p.m of meer bedraagt.

Bijlage VI bevat bovendien (vrijwillige) voorschriften inzake emissies van vluchtige organische stoffen, verbiedt opzettelijke emissies van ozonaantastende stoffen door bestaande installaties - vooral brandblusapparatuur - en verbiedt nieuwe installaties aan boord van schepen die ozonaantastende stoffen bevatten.

De belangrijkste bestaande EU-regelgeving die thans betrekking heeft op emissies door zeeschepen is Richtlijn 1999/32/EG van de Raad betreffende een vermindering van het zwavelgehalte van bepaalde vloeibare brandstoffen. Deze richtlijn verlangt dat de lidstaten alle nodige maatregelen nemen om ervoor te zorgen dat vanaf 1 juli 2000 op hun grondgebied geen gasolie voor de scheepvaart wordt gebruikt met een zwavelgehalte van meer dan 0,2% (0,1% vanaf 1 januari 2008).

Op nationaal niveau zijn er in kader van de internationale conferenties ter bescherming van de Noordzee engagementen om de aanvoer van gevaarlijke stoffen naar de Noordzee met 50% te verminderen vanaf het referentiejaar 1985. Zowel emissies naar water als naar lucht worden in beschouwing genomen. Heel wat doelstellingen werden gehaald maar inzake pesticiden ligt nog heel wat werk voor de boeg.

2.6 RELEVANTE CONVENTIES, AKKOORDEN EN WETGEVING

2.6.1 De EU kaderrichtlijn 96/62 inzake de beoordeling en het beheer van de luchtkwaliteit

Op 21/11/96 werd de Richtlijn 96/62/EG van de Raad van 27 september 1996 inzake de beoordeling en het beheer van de luchtkwaliteit, gepubliceerd. Deze richtlijn schetst een globaal kader waarmee de EU in de toekomst de luchtkwaliteit niet enkel wenst te beoordelen (meten en toetsen), maar ook wenst te beheren (goede luchtkwaliteit in stand houden, slechte luchtkwaliteit verbeteren). De nieuwe Kaderrichtlijn vervangt de vroegere binnen de Europese Unie te hanteren richtlijnen voor zwaveldioxide en zwevende deeltjes (80/779/EEG), voor lood (82/884/EEG), voor stikstofdioxide (85/203/EEG) en voor ozon (92/72/EEG). Deze Kaderrichtlijn zal samen met een aantal dochterrichtlijnen de basis zijn voor een nieuw kwaliteitsbeleid lucht binnen de Europese Unie. In deze dochterrichtlijnen worden voor een 13-tal pollutanten luchtkwaliteitsnormen (grenswaarden en in een aantal gevallen alarmdrempels) vastgelegd. Deze richtlijn heeft als algemene doelstelling de grondbeginselen van een gemeenschappelijke strategie (kader) te formuleren die erop gericht is:

- doelstellingen voor de luchtkwaliteit in de Gemeenschap te omschrijven en vast te stellen, teneinde schadelijke gevolgen voor de gezondheid van de mens en het milieu als geheel te voorkomen, te verhinderen of te verminderen;

- de luchtkwaliteit in de Lidstaten op basis van gemeenschappelijke methoden en criteria te beoordelen;
- te beschikken over adequate informatie over de luchtkwaliteit en ervoor te zorgen dat de bevolking daarover wordt ingelicht, o.a. door middel van alarmdrempels;
- goede luchtkwaliteit in stand te houden en die in andere gevallen te verbeteren.

Deze doelstellingen wil de EU bereiken met de volgende strategie:

- In de richtlijn werden procedures en criteria opgenomen voor de vaststelling van kwaliteitsdoelstellingen (grenswaarden voor de meeste polluenten, behalve voor ozon waarvoor richt- of streefwaarden zullen voorgesteld worden) voor omgevingslucht.
- In de dochterrichtlijnen worden kwaliteitsdoelstellingen voor omgevingslucht geformuleerd. Een datum wordt vooropgesteld waarop de grenswaarden moeten bereikt worden. In een overgangsfase wordt een overschrijdingsmarge voor de grenswaarde ingesteld.
- In de richtlijnen worden methoden uitgewerkt voor de bewaking van de luchtkwaliteit (metingen en/of modellisatie, afhankelijk van de concentratieniveaus en de bevolkingsdichtheid - aantal meetpunten in functie van de omgeving).
- De lidstaten dienen actieplannen uit te werken bij overschrijding van de kwaliteitsdoelstellingen voor lucht (maatregelen mogen niet leiden tot meer verontreiniging op andere gebieden en mogen geen nadelige gevolgen hebben op de werkplaats).

In de kaderrichtlijn van de EU Raad is een lijst opgenomen van 13 luchtverontreinigende stoffen die in aanmerking moeten worden genomen in het kader van de bewaking en de zorg voor de luchtkwaliteit. Voor de eerste zes: zwaveldioxide, stikstofdioxide, fijne deeltjes zoals roet en incl. PM10, zwevende deeltjes en lood, is momenteel reeds een Europese richtlijn in voege. Voor de andere: ozon, benzeen, koolstofmonoxide, poly-aromatische koolwaterstoffen, cadmium, arseen, nikkel en kwik is momenteel nog geen Europese regelgeving op het gebied van luchtkwaliteit van kracht.

2.6.2 Emissies scheepvaart

Drie verschillende richtlijnen tot vermindering van luchtverontreinigende emissies van de zeescheepvaart, namelijk (Commissie van de Europese Gemeenschappen, 2002):

- Richtlijn 2001/81 inzake nationale emissieplafonds voor bepaalde lucht-verontreinigende stoffen, waarbij de Commissie bij het Europees Parlement en de Raad verslag moet uitbrengen over de mate waarin emissies van de internationale zeevaart bijdragen tot verzuring, eutrofiëring en vorming van troposferisch ozon in de EU.
- Richtlijn 1999/32 betreffende het zwavelgehalte van bepaalde vloeibare brandstoffen, waarin reeds grenswaarden zijn vastgesteld voor het zwavelgehalte van gasolie voor de zeescheepvaart die in de territoriale wateren van de EU wordt gebruikt, maar die de Commissie er bovendien toe verplicht na te gaan welke maatregelen kunnen worden getroffen om de bijdrage aan de verzuring door de verbranding van andere brandstoffen voor de scheepvaart dan distillaten te verminderen.
- Richtlijn 1994/63 betreffende de beheersing van de uitstoot van vluchtige organische stoffen (VOS) als gevolg van de opslag van benzine en de distributie van benzine vanaf terminals tot benzinestations, die de Commissie ertoe uitnodigt na te gaan of de werkingssfeer van de richtlijn kan worden uitgebreid tot vluchtige organische stoffen die tijdens het laden en lossen van schepen worden uitgestoten.

2.6.3 Regelgeving met betrekking tot havens

- Decreet van 2 maart 1999 houdende het beleid en het beheer van de zeehavens, B.S. 8 april 1999.
- Besluit van de Vlaamse regering 27 april 1994 betreffende de aanwijzing van de ambtenaren belast met het toezicht op de naleving van het decreet van 2 juli 1981 betreffende de voorkoming en het beheer van afvalstoffen en de uitvoeringsbesluiten ervan, wat inzonderheid de openbare wegen, de waterwegen en de havens en hun respectieve aanhorigheden betreft, B.S. 3 juni 1994.

2.6.4 Verontreiniging op zee

- Koninklijk besluit van 20 juni 1977 ter uitvoering van de wet van 24 november 1975 houdende goedkeuring en uitvoering van het Verdrag inzake de internationale bepalingen ter voorkoming van aanvaringen op zee, 1972, B.S. 14 juli 1977.

- OSPAR-Conventie en MARPOL-verdrag: zie 2.6.1 bij indicator "Aantal geobserveerde (olie)vervuilingen per vluchtuur".
- 5de internationale Conferentie ter bescherming van de Noordzee (Bergen, Noorwegen, 20-21 maart 2002)

2.6.5 Nationale rekeningen

- Sinds 1998 neemt het "Europese Systeem van nationale en regionale Rekeningen 1995" (ESR 1995), de rol van het ESER 1979 over als referentiemethodologie voor de opstelling van de Belgische nationale rekeningen. Het ESR 1995 is ingesteld door de Verordening (EG) nr. 2223/96 van de Raad van 25 juni 1996 en voorziet de verplichte naleving ervan in alle lidstaten vanaf het referentiejaar 1998. Dit is het centrale referentiekader voor de sociale en economische statistiek binnen de Europese Unie.
- Wet houdende sociale en diverse bepalingen van 21 december 1994 tot hervorming van het apparaat van de statistiek en de economische vooruitzichten van de federalite regering, B.S. 23 december 1994.

2.6.6 Jaarrekeningen

Zie 2.6.1 bij indicator "Toegevoegde waarde per werknemer".

3 METHODOLOGISCHE BESCHRIJVING EN ONDERLIGGENDE DEFINITIES

3.1 ONDERLIGGENDE DEFINITIES EN CONCEPTEN

3.1.1 Bruto toegevoegde waarde

Zie 3.1.1 bij indicator "Toegevoegde waarde per werknemer".

3.1.2 Nationale rekeningen

De nationale rekeningen bestaan uit financiële en niet-financiële rekeningen (zie website NBB).

- Financiële rekeningen

In het Europees systeem van nationale rekeningen (ESR 1995) vormen de financiële rekeningen het laatste gedeelte van het rekeningenstelsel. Zo kunnen uit de niet-financiële nationale rekeningen financieringssaldi voor de verschillende economische sectoren (gezinnen, vennootschappen, overheid, buitenland) worden afgeleid, terwijl de financiële rekeningen aangeven hoe al die verschillende sectoren hun overschotten beleggen of hun tekorten financieren.

In ruime zin omvatten de financiële rekeningen het geheel van vorderingen, schulden, rechten en verplichtingen in de economie: chartaal geld en girale deposito's, overige deposito's, kort- en langlopende leningen, kort- en langlopende effecten, aandelen, deelbewijzen van instellingen voor collectieve belegging, verzekeringstechnische voorzieningen. In deze rekeningen wordt weergegeven op welke wijze de verschillende economische sectoren hun financiële besparingen aanwenden of hoe ze de middelen vinden die ze nodig hebben. Bovendien verschaffen de financiële rekeningen informatie aan de hand waarvan de liquiditeit van de verschillende sectoren kan worden beoordeeld, door de diverse activa in te delen volgens de mate van liquiditeit of illiquiditeit ervan.

De analyse van de belangrijkste financieringskanalen in de economie en de beoordeling van de liquiditeit komen tegemoet aan de behoeften van de economische en financiële beleidsvoerders. Aan de hand van de beschrijving van de intersectorale financieringen kan immers worden uitgemaakt welke rol de financiële instellingen en de markten vervullen bij de verwerving en distributie van middelen. Zo kunnen eventuele tekortkomingen in de economische financieringskanalen worden opgespoord en kan een beleid worden uitgewerkt dat een optimale allocatie van de financiële middelen nastreeft. Aan de hand van de financiële rekeningen kunnen ook de effecten worden geëvalueerd van de maatregelen in het vlak van het monetaire beleid of het begrotingsbeleid. Ten slotte maken ze het ook mogelijk bepaalde ramingen te formuleren van sectorale saldi, inkomsten en uitgaven, en de ontwikkelingen te voorspellen van sommige categorieën van activa of verplichtingen. De financiële rekeningen omvatten stroomgegevens (nieuwe netto activa en nieuwe netto verplichtingen) of voorraadgegevens (uitstaande bedragen van de financiële activa en verplichtingen op een bepaalde datum).

- Niet-financiële rekeningen

De nationale rekeningen van België worden opgesteld volgens de definities van het "Europese Systeem van nationale en regionale Rekeningen 1995" (ESR 1995). De invoering van het ESR 1995 was voor België het signaal om de nationale rekeningen helemaal anders te gaan benaderen. Naast het aanboren van nieuwe statistische bronnen, zowel administratieve gegevens als enquêtes, werd veel energie gestoken in de uitwerking van een bedrijvenregister met een exhaustief karakter. Die inspanningen vormen thans het draagvlak voor coherente statistische informatie die een exhaustieve raming van de nationale rekeningen waarborgt en de kwaliteit van de rekeningen aanzienlijk heeft verhoogd.

3.1.3 Instituut voor de Nationale Rekeningen

Het Instituut voor de Nationale Rekeningen (INR) werd opgericht bij de wet van 21 december 1994, titel VIII, houdende sociale en diverse bepalingen, met het oog op de hervorming van het apparaat voor de statistiek en de economische vooruitzichten van de federale regering (zie website INR).

Het INR brengt de volgende bij de wet aangeduide instellingen samen: het Nationaal Instituut voor de Statistiek, de Nationale Bank van België en het Federaal Planbureau. Met medewerking van deze instellingen, maar onder eigen verantwoordelijkheid, moet het Instituut de volgende statistieken en economische vooruitzichten opmaken:

- de reële nationale rekeningen;
- de financiële nationale rekeningen;
- de jaarlijkse en driemaandelijks rekeningen van de openbare besturen;
- de driemaandelijks nationale rekeningen;
- de bruto regionale producten;
- de statistieken van de buitenlandse handel, zowel binnen als buiten de Europese Unie, alsook de statistieken betreffende de doorvoer;
- de economische vooruitzichten die vereist zijn voor het opstellen van de federale begroting, ook economische begroting genoemd;
- de input-outputtabellen;
- de satellietrekeningen voor sommige gegevensbehoeften.

3.1.4 Balanscentrale

Zie 3.1.2 bij indicator "Toegevoegde waarde per werknemer".

3.1.5 Jaarrekeningen

Zie 3.1.3 bij indicator "Toegevoegde waarde per werknemer".

3.1.6 Atmosferische emissies

Onder atmosferische emissies wordt verstaan emissies van luchtverontreinigende stoffen, broeikasgassen en ozonaantastende stoffen. De primaire luchtverontreinigingen die in deze strategie worden behandeld zijn zwaveldioxide (SO² of Sox), stikstofoxiden (NO_x), vluchtige organische stoffen (VOS) en primaire vaste deeltjes (PM). Secundaire verontreinigingen zijn hier zwavelzuur en salpeterzuur, die worden gevormd door oxidatie van SO² en NO_x, troposferisch ozon, dat wordt gevormd door fotochemische reacties van NO_x en VOS in zonlicht, en secundaire vaste deeltjes (PM), met inbegrip van sulfaat- en nitraatdeeltjes die worden gevormd door oxidatie van NO_x en SO². Het belangrijkste broeikasgas is hier koolstofdioxide (CO₂). De belangrijkste te bestrijden ozonaantastende stof is halon (Commissie van de Europese Gemeenschappen, 2002).

3.1.7 Zeeschepen

Zeeschepen zijn vaartuigen van alle maten en voor alle doeleinden die in zeegebieden van de EU varen. Hieronder vallen schepen onder alle vlaggen op internationale, intracommunautaire en binnenlandse routes, met inbegrip van passagiersveerboten, vissersvaartuigen en pleziervaartuigen (Commissie van de Europese Gemeenschappen, 2002).

3.1.8 Zesde milieuoactieprogramma (6MAP)

In de Europese Unie hebben dertig jaar milieubeleid geleid tot een uitgebreid stelsel voor milieutoezicht. Met het vijfde milieuoactieprogramma (1992-1999), "Op weg naar duurzame ontwikkeling", zijn nieuwe maatregelen genomen aangaande de integratie van milieuoverwegingen in andere beleidsterreinen en is het tot een bredere verbintenis gekomen (Commissie van de Europese Gemeenschappen, 2001).

De algemene evaluatie van het programma bevatte de conclusie dat weliswaar vooruitgang was geboekt bij het terugdringen van verontreinigingsniveaus op sommige gebieden, maar dat er nog genoeg problemen overbleven en dat aantasting van het milieu zou doorgaan, tenzij:

- meer vooruitgang zou worden geboekt bij de tenuitvoerlegging van milieuwetgeving in de lidstaten;
- integratie van milieuoverwegingen in het economisch en sociaal beleid dat tot belastende activiteiten voor het milieu leidt, zou worden verbeterd en versterkt;
- belanghebbenden en burgers zich meer betrokken zouden voelen bij inspanningen ter bescherming van het milieu;
- een nieuwe impuls zou worden gegeven aan maatregelen gericht op het aanpakken van een aantal ernstige en hardnekkige milieuproblemen alsmede van een aantal problemen die thans ontstaan.

Dit kader vormde de leidraad voor de kernstrategie van het zesde milieuoactieprogramma, dat de milieudoelstellingen en -prioriteiten vaststelt die een integrerend deel zullen uitmaken van de strategie voor duurzame ontwikkeling van de Europese Gemeenschap. Het programma legt de belangrijkste prioriteiten en doelstellingen voor het milieubeleid vast voor de komende vijf tot tien jaar en zet uiteen welke maatregelen moeten worden genomen.

- Strategische benadering om de milieudoelstellingen te verwezenlijken

Milieubeleid moet innovatief zijn in zijn benadering en nieuwe wegen openen voor samenwerking met een grote dwarsdoorsnede van de samenleving.

Tenuitvoerlegging van bestaande milieuwetgeving dient te worden verbeterd. Krachtvolle juridische procedures voor het Europese Hof van Justitie dienen te worden gecombineerd met steun voor beste praktijken en een beleid van informatieverstrekking aan het publiek, inclusief de mogelijkheid van "name, shame and fame".

Integratie van milieuoverwegingen in andere beleidsterreinen dient te worden versterkt; zo dienen alle beleidsinitiatieven van de Commissie geheel in dit licht te worden beoordeeld. Vooruitgang dient te worden gemeten aan de hand van indicators en vergelijkingen.

Samenwerking met de markt, met aandacht voor zowel de belangen van het bedrijfsleven als die van de consument, zal bijdragen tot duurzamer productie- en consumptiepatronen. Bedrijven die niet aan de eisen voldoen, dienen niet eenvoudigweg te worden gestraft, maar er dienen systemen te komen voor het belonen van goede prestaties. Consumenten hebben nuttige informatie nodig die hun in staat stelt om milieuvriendelijke producten te kiezen, en zo de markt te sturen. Overheidssubsidies zouden milieuvriendelijke praktijken in de hand moeten werken. Bedrijven dienen te worden aangemoedigd te innoveren, bijvoorbeeld door de kansen te benutten die worden geboden door het gebruik, de ontwikkeling en verspreiding van schone technologieën.

Individuele burgers nemen elke dag beslissingen die rechtstreeks of onrechtstreeks van invloed zijn op het milieu. Gemakkelijk toegankelijke informatie van goede kwaliteit over het milieu en over praktische zaken zullen bijdragen tot de meningvorming en tot de juiste beslissingen.

Beslissingen aangaande planning en beheer op het gebied van ruimtelijke ordening in de lidstaten kunnen grote invloed hebben op het milieu en leiden tot versnippering van het platteland en belasting van stedelijke gebieden en de kust. De Gemeenschap kan steun bieden door beste praktijken te bevorderen en door middelen beschikbaar te stellen uit de structuurfondsen.

Deze benaderingen zullen van toepassing zijn op het gehele spectrum van milieuproblemen. Bovendien zal speciale aandacht worden geschonken aan vier prioritaire actiegebieden.

- Aanpak van klimaatverandering

Doelstelling – stabilisering van de concentraties van broeikasgassen in de atmosfeer op een niveau waarbij geen onnatuurlijke veranderingen in het wereldklimaat zullen optreden.

Wetenschappers zijn het erover eens dat er een klimaatverandering aan de gang is en dat menselijke activiteiten verantwoordelijk zijn voor verhoging van de concentraties van broeikasgassen die de oorzaak van het probleem zijn. De hoogste prioriteit van het zesde

milieuactieprogramma zal zijn de ratificatie en tenuitvoerlegging van het Protocol van Kyoto ter vermindering van broeikasgasemissies met 8 % tussen 2008-12 vergeleken met de niveaus van 1990. Dit moet worden gezien als een eerste stap in de richting van het streefdoel op lange termijn, namelijk een vermindering met 70 %.

- Natuur en biodiversiteit – bescherming van een unieke hulpbron

Doelstelling – bescherming en herstel van de werking van natuurlijke systemen en stopzetting van het verlies aan biodiversiteit in de Europese Unie en op wereldschaal. Bescherming van de bodem tegen erosie en verontreiniging.

Gezonde en evenwichtige natuurlijke systemen zijn van fundamenteel belang voor de instandhouding van het leven en het goed functioneren van de samenleving. De druk waaronder het milieu staat als gevolg van verontreiniging, niet-duurzaam gebruik van land en zee en de gevaren die de biodiversiteit bedreigen dient te worden tegengegaan. Volledige tenuitvoerlegging van de milieuwetgeving is van groot belang om de verontreiniging een halt toe te roepen. Waardevolle milieugebieden dienen te worden beschermd door middel van het communautaire Natura 2000-programma, waarvan volledige tenuitvoerlegging geboden is. Uitbreiding van de bescherming tot het platteland vereist een sterkere en doeltreffende integratie van milieu en biodiversiteit in het beleid op het gebied van landbouw, landschap, bosbouw en zeevaart, in combinatie met nieuwe initiatieven, bijvoorbeeld ter ontwikkeling van een bodemstrategie voor Europa. Meer aandacht dient te worden geschonken aan de bescherming van het mariene milieu.

- Milieu en gezondheid

Doelstelling – totstandbrenging van een milieukwaliteit waarbij de niveaus van door de mens gefabriceerde verontreinigende stoffen, met inbegrip van verschillende vormen van straling, niet leiden tot significante effecten op of risico's voor de gezondheid van de mens.

Het besef neemt toe - en er komen ook steeds meer bewijzen voor - dat de gezondheid van de mens wordt beïnvloed door milieuproblemen verband houdend met lucht- en waterverontreiniging, gevaarlijke chemische stoffen en geluidshinder. Er is een holistische en alomvattende benadering van milieu en gezondheid nodig, waarbij preventie en voorzorg ten aanzien van risico's centraal staan en rekening wordt gehouden met bijzonder kwetsbare groepen zoals kinderen en ouderen. Op de afzonderlijke beleidsterreinen zijn tenuitvoerlegging van bestaande wetgeving en verdere maatregelen geboden.

- Duurzaam gebruik van natuurlijke hulpbronnen en beheer van afval

Doelstelling – totstandbrenging van een situatie waarin het verbruik van hernieuwbare en niet-hernieuwbare hulpbronnen de draagkracht van het milieu niet overschrijdt. Verwezenlijking van een loskoppeling van het gebruik van hulpbronnen en economische groei door middel van een aanzienlijke verhoging van het rendement van hulpbronnen, dematerialisatie van de economie en afvalpreventie.

De hulpbronnen van de planeet, met name hernieuwbare hulpbronnen zoals bodem, water, lucht en hout, ondervinden grote druk van de menselijke samenleving. Er is een strategie nodig gericht op maatregelen, zoals heffingen en prikkels, om een duurzamer gebruik van hulpbronnen te realiseren.

Volgens ramingen zullen afvalvolumes blijven toenemen, tenzij actie wordt ondernomen.

Afvalpreventie zal een hoofdelement zijn van een geïntegreerde productbeleidbenadering. Verdere maatregelen zijn nodig om recycling en terugwinning van afval te stimuleren.

- De Europese Unie en de rest van de wereld

Tenuitvoerlegging van het zesde milieuactieprogramma dient te geschieden in het kader van een uitgebreide Europese Unie, en bij alle uit het programma voortvloeiende maatregelen dient dit bredere perspectief in aanmerking te worden genomen.

De tenuitvoerlegging van de communautaire milieuwetgeving zal uiteraard de belangrijkste taak zijn van de kandidaat-lidstaten, gesteund door financieringsprogramma's van de Gemeenschap. De kandidaat-lidstaten hebben de kans vooruitgang te boeken op de weg naar een economische ontwikkeling die duurzaam is en niet leidt tot milieuproblemen van een type en op een schaal waarmee West-Europa nu te kampen heeft.

Internationaal gezien zal het van groot belang zijn milieuoverwegingen op volledige en correcte wijze in alle aspecten van de externe betrekkingen van de Gemeenschap te integreren.

Internationale organisaties dienen het milieu serieus te nemen en er voldoende middelen voor uit te trekken. Internationale verdragen, met name betreffende klimaatverandering, biodiversiteit, chemische stoffen en woestijnvorming, dienen te worden gesteund en uitgevoerd.

- Beleidsvorming op basis van participatie en gedegen kennis

Participatie van belanghebbenden zal onontbeerlijk zijn voor de succesvolle tenuitvoerlegging van het zesde milieuactieprogramma, en dat geldt voor elk stadium van het beleidsvormingsproces, van het goedkeuren van streefdoelen tot het ten uitvoer leggen van de maatregelen. Gedegen wetenschappelijke kennis en economische beoordelingen, betrouwbare en up-to-date gegevens en informatie over het milieu en het gebruik van indicators dienen ten grondslag te liggen aan de opstelling, uitvoering en evaluatie van het milieubeleid.

3.1.9 Het Protocol van Kyoto

Afspraken om de kans op klimaatverandering door een versterkt broeikaseffect te verkleinen worden in de eerste plaats internationaal gemaakt. 154 landen, waaronder België, ondertekenden in 1992 het 'Kaderverdrag inzake Klimaatverandering' (Rio, 1992). Dit verdrag streeft naar een stabilisatie van de broeikasgasemissies in de atmosfeer op een niveau waarbij een gevaarlijke antropogene verstoring van het klimaatsysteem wordt vermeden. De tijdsspanne waarin dit moet gebeuren, zal voldoende groot zijn om (1) ecosystemen op natuurlijke wijze te laten inspelen op eventuele klimaatwijzigingen, (2) de mondiale voedselproductie te verzekeren en (3) de economische ontwikkeling op een duurzame wijze te garanderen. De noordelijke geïndustrialiseerde landen waren en zijn verantwoordelijk voor het grootste deel van de historische en de huidige broeikasgasemissies. Daarom moesten zij het voortouw nemen. Om de toename van het broeikaseffect tegen te gaan legde het verdrag maatregelen vast om de CO₂-emissies tegen het jaar 2000 te stabiliseren ten opzichte van het referentiejaar 1990.

In december 1997 werd op de derde klimaatconferentie het protocol van Kyoto ondertekend. Het gaat nog een stap verder dan het verdrag: 38 geïndustrialiseerde landen verbinden zich ertoe hun equivalente broeikasgasemissies met gemiddeld 5,2% te reduceren over de periode 2008-2012 ten opzichte van 1990. De reductiedoelstellingen gelden voor een korf van zes broeikasgassen: CO₂, CH₄, N₂O, HFK's, PFK's en SF₆. De Europese Unie moet haar uitstoot met gemiddeld 8% reduceren.

Op de Europese Raad van Leefmilieuministers van 16 juni 1998 bereikten de Europese lidstaten overeenstemming over de interne lastenverdeling, voor de uitvoering van het protocol van Kyoto. België heeft zich geëngageerd om in de periode 2008-2012 de CO₂-emissies met 7,5% te reduceren ten opzichte van 1990, wat erg ambitieus is. Voortgaande op de vastgestelde trend van stijgende CO₂-emissies zal het een moeilijke opdracht zijn de doelstelling te behalen.

Na het mislukken van de zesde Conferentie der Partijen (COP) in Den Haag (2000) werd toch een politiek akkoord bereikt in Bonn (COP 6 bis). Dit akkoord dient als basis voor de inwerkingtreding van het Kyoto-protocol. Over de overblijvende discussiepunten (inzet van flexibele mechanismen, nalevingsplicht en juridische afdwingbaarheid) werd een akkoord bereikt op COP 7 in Marrakech (2001). Nu het volledige pakket aan uitvoeringsmodaliteiten is goedgekeurd, streeft de EU naar de inwerkingtreding van het protocol tegen de Wereldtop over Duurzame Ontwikkeling (Rio+10).

3.2 MEETMETHODE

3.2.1 Het economische belang van de Belgische zeehavens

De Nationale Bank van België publiceert elk jaar rapporten over het economische belang van de verschillende Belgische zeehavens (Antwerpen, Gent, Brugge-Zeebrugge en Oostende). Voor elke haven wordt de bijdrage tot de nationale economie berekend. Basis voor de berekening van deze grootheden zijn de bij de Balanscentrale neergelegde jaarrekeningen van de in de verschillende havens gevestigde bedrijven (zie website NBB).

Zo worden voor elke zeehaven de individuele gegevens van alle havengebonden instellingen en bedrijven, zowel uit de particuliere als uit de openbare sector, opgeteld. Door optelling van al deze individuele gegevens worden de economische grootheden zelf bekomen. Op deze wijze wordt het economisch belang van een haven bepaald aan de hand van de maritieme, industriële en overheidsactiviteiten en wordt dit uitgedrukt in termen van toegevoegde waarde, loontrekkende tewerkstelling, investeringen en bijdrage aan de overheidsinkomsten.

De precieze definities van de activiteiten die de Nationale Bank van België opneemt in haar havenstudies zijn het resultaat van besprekingen tussen de Bank en de Vlaamse Havencommissie. Bij de opname van bedrijven wordt uitgegaan van twee criteria. Een eerste, geografisch, criterium bakent het havengebied voor elke zeehaven af. Daarnaast wordt tevens een tweede, functioneel criterium toegepast. Daarbij wordt gezocht naar bedrijven met duidelijke maritieme activiteiten, en diensten en toelevering die daar rechtstreeks verband mee houden. Deze ondernemingen vallen echter niet noodzakelijk binnen de geografisch afgebakende havenzone, maar kunnen ook daarbuiten gelegen zijn.

De selectie en opname van een onderneming in een bepaalde sector gebeurt aan de hand van verschillende factoren zoals de NACE-BEL code 1 die toegekend werd aan het bedrijf. Deze informatie wordt, waar nodig, verbeterd met inlichtingen bekomen uit o.a. de jaarboeken over de vier zeehavens die verspreid worden door uitgeverij De Lloyd en publicaties van diverse beroepsverenigingen.

De studie onderscheidt diensten, industrie en openbare sector:

- Diensten

In deze groep worden onderscheiden: scheepsagenten en expediteurs (incl. distributiebedrijven), goederenbehandelaars (stouwerijen, naties, terminaloperators, ...), zeevaart- en binnenvaartrederijen, wegvervoerbedrijven (met maatschappelijke zetel in de haven) en overige diensten zoals kuipers en schoorders, bergingsbedrijven, reinigings- en ontsmettingsfirma's, sleepbedrijven, gespecialiseerde laboratoria en controle-firma's, scheepsbevoorraders, bunker-firma's, averijcommissarissen, classificatie-kantoren, nautische en andere experts, enz...

Voor de opname van een bedrijf in één van deze sectoren wordt een functioneel criterium gehanteerd, d.w.z. maritieme transport- en overslagactiviteiten en diensten en toelevering die daar rechtstreeks verband mee houden. Wat de goederenbehandelaars en wegvervoerbedrijven betreft, geldt eveneens een geografisch criterium: zij moeten effectief gelegen zijn in het havengebied. Een strikt geografische afbakening is echter niet overal toepasbaar, vermits zeer veel scheepsagenten, expediteurs, rederijen en overige dienstenverstrekkers, wier activiteiten duidelijk havengebonden zijn, niet in de havenzone gevestigd zijn. Dergelijke ondernemingen worden ook opgenomen indien zij elders in de stad gesitueerd zijn. Omgekeerd worden tenslotte bedrijven, gelegen binnen het havengebied maar niet werkzaam in de maritieme sector (bv. horeca, niet-maritieme groothandel, ...), niet weerhouden.

- Industrie

In deze rubriek worden alle industriële bedrijven opgenomen die gevestigd zijn in de havenzone. Hier geldt dus een strikt geografisch criterium, ongeacht het feit of de onderneming in kwestie al dan niet een maritieme gebondenheid heeft.

De volgende bedrijfstakken worden onderscheiden: energie, petroleumindustrie, chemische nijverheid, scheepsbouw en -herstelling, automobielenijverheid, elektronica, metaalverwerkende nijverheid, visserij, voedingsnijverheid en andere industrie.

- Openbare sector

De volgende overheidsdiensten zijn bij het havengebeuren betrokken:

Federale, gewestelijke, provinciale en stedelijke overheid: Ministerie van Financiën (Douane en Accijnzen), Pool van Zeelieden ter Koopvaardij (administratie), Administratie Waterwegen en Zeewezen, Dienst voor Regeling der Binnenvaart, Dienst voor Scheepvaartcontrole, Metrologische Dienst (Ijkwezen), V.D.A.B. (aanwerving havenarbeiders), Ministerie van Volksgezondheid (Gezondheidsinspectie van de Haven en Instituut voor Veterinaire Keuring), Scheepvaartpolitie, Centrum voor Maritieme Opleidingen (Zeebrugge), Ministerie van Landbouw (departement Zeevisserij), Beheers- en exploitatieteam Schelderadar, Zeemacht en Havenbrandweer.

NMBS (wat het goederenverkeer betreft)

Gemeentelijk Havenbedrijf

Bij deze indicator wordt enkel de toegevoegde waarde in de particuliere en openbare sector beschouwd genomen:

- Particuliere sector

De toegevoegde waarde bestaat uit de onderstaande bestanddelen, berekend door optelling van de volgende rubrieken uit de jaarrekening:

personeelskosten: rubriek 62 (bezoldigingen, sociale lasten en pensioenen) en rubriek 617 (kosten voor de onderneming m.b.t. uitzendkrachten en ter beschikking van de onderneming gestelde personen)

afschrijvingen: rubriek 630 (afschrijvingen en waardeverminderingen op oprichtingskosten, immateriële en materiële vaste activa), rubriek 631/4 (waardeverminderingen) en rubriek 635/7 (voorzieningen voor risico's en kosten)

andere kosten: rubriek 640/8 (andere bedrijfskosten), minus rubriek 649 (als herstructureringskosten geactiveerde bedrijfskosten)

bedrijfsresultaat: rubriek 70/64 (bedrijfswinst) of 64/70 (bedrijfsverlies, in min)

exploitatiesubsidies: rubriek 740 (in min)

- Openbare sector

De toegevoegde waarde wordt berekend als de som van de personeelskosten van de overheid en een toeslagpercentage. De personeelskosten worden door de betrokken diensten medegedeeld. Bij de bekomen personeelskosten wordt een toeslag geteld berekend op basis van de verhouding van de nationale bruto toegevoegde waarde van de overheid over de totale beloning van de werknemers betaald door de overheid.

Voor de NMBS wordt deze toeslag berekend op basis van de rubrieken uit haar jaarrekening. Het toegepaste toeslagpercentage wordt berekend op basis van de verhouding van de totale toegevoegde waarde gecreëerd door de NMBS over de totale personeelskosten van de NMBS.

Ook voor de gemeentelijke autonome havenbedrijven wordt een uitzondering gemaakt op deze berekeningswijze. De toegevoegde waarde wordt hier bepaald op basis van de jaarrekening, op dezelfde wijze als voor de particuliere sector.

3.2.2 Emissies scheepvaart

De basis voor de berekening van de emissies door scheepvaart is de studie uit 2002 door Entec UK Ltd in het kader van de kwantificering van emissies door schepen in de EU-wateren op basis van het scheepsverkeer in het jaar 2000. In deze studie worden per scheepstype emissiefactoren (in g/kWh en kg/ton fuel) gegeven voor drie types van scheepsbewegingen: op zee, in de haven en het manoeuvreren.

Daarnaast zijn er per scheepstype het aantal en de duur van de scheepsbewegingen op het BCP beschikbaar, met name gegevens over transits op het BCP, van en naar de haven van Zeebrugge en van en naar de Schelde. Op basis van deze data kan dan voor de emissiefactoren (NO_x, SO₂, hydrocarbons, CO₂) de totale jaarlijkse uitstoot van atmosferische stoffen berekend worden.

3.3 BEPERKINGEN VAN DE INDICATOR

Op heden kan enkel het luik van de economische waarde van de scheepvaart bepaald worden. De berekening van de emissies van schadelijke stoffen door scheepvaart is vrij ingewikkeld. Daarnaast moeten voor het tweede luik een groot aantal gegevens verzameld worden. De reikwijdte van deze indicator gaat ook verder dan de ruimtelijke afbakening van het studiegebied.

Deze indicator zal door de ingewikkelde berekening eerder gebaseerd zijn op gegevens van globale schattingen en aannames. Zodat dit niet ten goede komt aan de interpretatie van de indicatorwaarde.

Wat de economische waarde van de zeehavens betreft zijn de belangrijkste beperkingen:

- Enkel de rechtstreekse effecten van de activiteiten die in het havengebied worden uitgeoefend, worden in aanmerking genomen. De indirecte toegevoegde waarde en de loontrekkende werkgelegenheid, gecreëerd bij toeleveringsbedrijven, producenten van investeringsgoederen, transportbedrijven gevestigd buiten het havengebied, financiële instellingen, enz... maken dat de werkelijke impact op de nationale economie veel ruimer is.
- Het niet opnemen van kleinere ondernemingen en zelfstandigen die niet aan de neerleggingsverplichting van jaarrekeningen zijn onderworpen, zorgt voor een onderschatting.
- Ook het belang van de overheid wordt onderschat doordat alleen specifiek havengebonden overheidsfuncties in rekening worden gebracht. De algemene overheidstaken zoals onderwijs, rechtspraak en organisatie van de verkeersinfrastructuur worden niet of slechts partieel (havenbrandweer, havenpolitie,...) verrekend. Deze openbare dienstverleningen zijn nochtans essentieel voor de goede werking van een zeehaven.

Wat de emissiefactoren betreft zoals vermeld in de studie van Entec zijn er een aantal assumpties gemaakt.

De belangrijkste beperkingen hierdoor zijn:

- de onzekerheden omtrent het aantal en de representativiteit van de metingen gebruikt voor het afleiden van de emissiefactoren zoals vermeld in het eindrapport in vergelijking met het totaal aantal en types van motoren van zeeschepen die in gebruik zijn;
- de onzekerheden van metingen binnen de datasets van emissiefactoren welke variëren voor verschillende meettechnieken en ook voor stoffen en activiteiten;

Wat de scheepsbewegingen betreft kan de volgende beperking aangeduid worden. De gegevens van scheepsbewegingen op zee bestaat uit het voorbijvaren van een bepaald scheepstype aan bepaalde punten op het BCP, waardoor het moeilijk wordt om de totale tijdsduur van het varen op het BCP te bepalen.

4 GEGEVENS – INPUT

4.1 GEGEVENSBRONNEN (PERSOON, DIENST, ADRES)

ECONOMISCH BELANG VAN DE ZEEHAVENS:

- Instantie: Nationale Bank van België, Zetel Gent
- Adres: Geraard de Duivelstraat 5, 9000 Gent
- Telefoon: 09/267.62.11
- E-mail: gentsg@nbb.be

De Nationale Bank van België publiceert elk jaar rapporten over het economische belang van de verschillende Belgische zeehavens (Antwerpen, Gent, Brugge-Zeebrugge en Oostende). Deze rapporten en meer informatie omtrent deze studies zijn te bekomen op de zetel van de Nationale Bank in Gent.

EMISSIEFACTOREN SCHEEPVAART:

Final Report voor de European Commission van Entec UK Ltd, juli 2002 "Quantification of emissions from ships associated with ship movements between ports in the European Community.

SCHEEPSBEWEGINGEN:

- Instantie: Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Leefmilieu en Infrastructuur, Administratie Waterwegen en Zeewezen (AWZ), dienst Scheepvaartbegeleiding
- Contactpersoon: Dhr. Johan Raes of Dhr. Johan Deman
- Adres: Doverlaan 7 bus 1, 8380 Zeebrugge
- Telefoon: 050/55.77.60
- E-mail: johan.raes@schelderadar.net of johan.deman@schelderadar.net

4.2 VORM VAN DE GEGEVENS

De gegevens van de toegevoegde waarde van de zeehavens zijn te vinden in de jaarlijkse rapporten over het economisch belang van de verschillende zeehavens, opgesteld door de Nationale Bank van België. Deze rapporten zijn digitaal te downloaden vanop de website van de Nationale Bank van België (www.nbb.be).

De emissiefactoren voor de diverse scheepstypes staan vermeld in het rapport van Entec UK Ltd in het kader van de kwantificering van emissies door schepen in de EU-wateren op basis van het scheepsverkeer in het jaar 2000.

De scheepsbewegingen worden aangeleverd in een text-bestand.

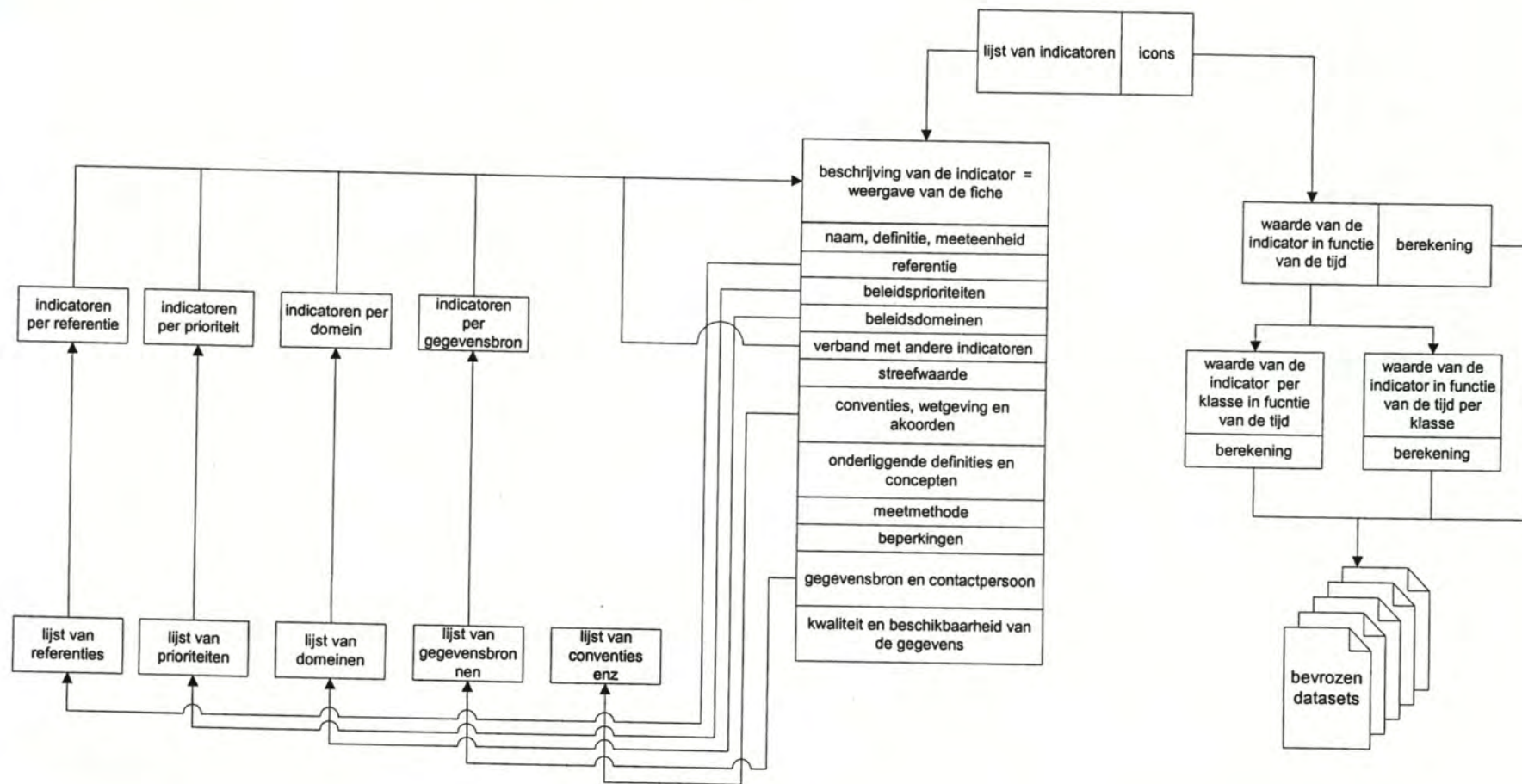
4.3 KWALITEIT EN BESCHIKBAARHEID VAN DE GEGEVENS

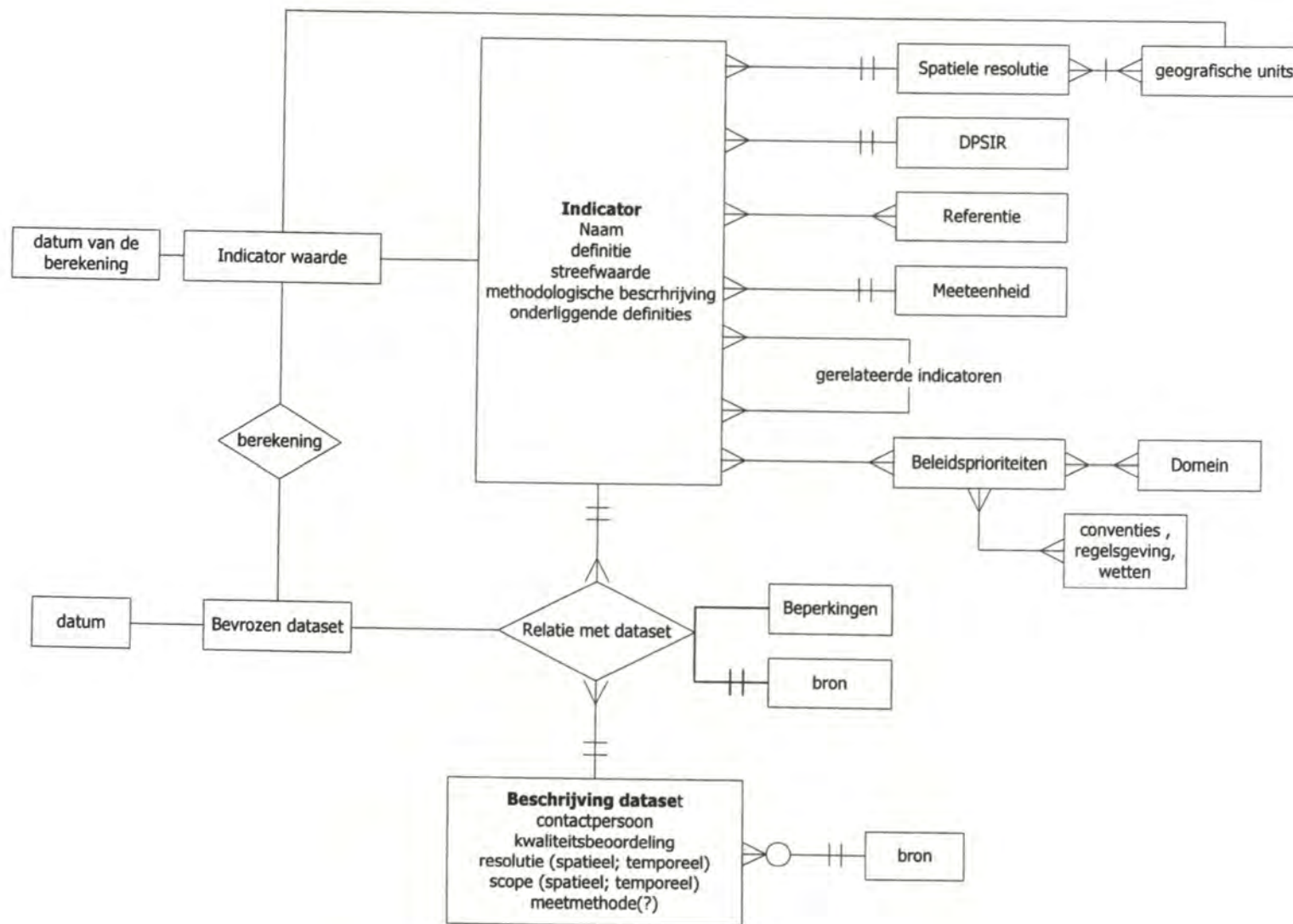
Wat de toegevoegde waarde van de zeehavens betreft zijn de rapporten van Brugge-Zeebrugge en Oostende voor het boekjaar 2000 en 2001 digitaal beschikbaar. Hierin zijn de getallen voor 1991 en 1995 tem 2001 opgenomen.

Het rapport met de emissiefactoren is te downloaden van de site van de Europese Commissie: <http://www.europa.eu.int/comm/environment/air/background.htm>.

De dienst Scheepvaartbegeleiding staat in voor een veilige en vlotte afwikkeling van het scheepvaartverkeer op de maritieme vaarwegen door het verzekeren van Vessel Traffic Services (VTS) en het uitoefenen van het dagelijkse verkeersmanagement. Deze dienst kan gegevens over scheepsbewegingen in transit op het BCP, van en naar de haven van Zeebrugge en van en naar de Schelde aanleveren. Enkel gegevens voor de haven van Oostende zijn niet in hun bestanden opgenomen.

Bijlage 9: Voorstel voor structuur van de databank

Colofon

Verantwoordelijke uitgever: Hilaire Ost, provinciegriffier

Auteur: ECOLAS Environmental Consultancy and Assistance

Layout en druk: grafische dienst provincie West-Vlaanderen

Depotnummer: D/2003/048/32

Met de steun van het Europees Fonds
voor Regionale Ontwikkeling

De voorbereidende studie kwam tot stand
dankzij steun van

